

ПРЕГЛЕД
ИСТОРИЈЕ
НОБ
У ШУМАДИЈИ

PARTIDO COMUNISTA DE ESPAÑA
Calle Valencia, 302
BARCELONA

COMISIÓN CENTRAL DE CUADROS
(Sección extranjeros)

BIOGRAFIA DE MILITANTES

Todo camarada que no es español y que desea entrar en las filas del P. C. de España, deberá escribir una biografía según las normas de este cuestionario, y mandarlo con su mandato al C. C. por la vía del Partido.
Esta disposición se aplica igualmente a todo camarada que era antes, miembro de uno de los otros partidos, hermandos y que desea también obtener el carnet del Partido por el año en curso.

I. PERSONAL

- 1. Apellidos y nombre: *Blagoyevich Milan* Nombre de Partido: *Orizanich*
- 2. Lugar y fecha de nacimiento: *Katalinci 14-1-305*
- 3. Nombre de tus padres, de familiares próximos, sus condiciones sociales, sus opiniones políticas: *Marco y Aleksandra Blagoyevich. Obrero zapatero. padre muerto como miembro del P.C.*
- 4. ¿Dónde se encuentra ahora tu familia? (Dirección): *Belgrado, cratice marie calle 43.*
- 5. ¿Cuál es tu nacionalidad?: *Serbia yugoslava*
- 6. Estado: *Casado una hija*
- 7. Lugar de procedencia: *Ug. 55*
- 8. Profesión: *Obrero metalurgico*
- 9. ¿Tienes otros conocimientos profesionales y cuáles son?: *Militar*
- 10. Lugar de trabajo antes de tu salida para España: *Escuela militar y Escuela de Lenin. Moscú*
- 11. ¿Cuántos obreros había en la Empresa donde estabas?: *no se*
- 12. ¿Cuál era tu salario medio?: *no se*
- 13. ¿Tienes miembros de tu familia funcionarios del Estado, agentes de policía o fascistas? En caso afirmativo, ¿cuáles son sus apellidos y nombres, el papel que han tenido en las circunstancias actuales y cuáles son las relaciones que tienes con ellos?

II. DESENVOLVIMIENTO PROFESIONAL

- 1. ¿Cuáles son los estudios profesionales que has cursado dónde, cuándo y en cuánto tiempo?: *Escuela de Lenin 14 meses y Escuela militar 2 meses*
- 2. ¿En qué fábricas o empresas has trabajado antes? ¿Cuántos obreros aproximadamente trabajaban?: *antes de escuela trabajo varios fabricas una de ellos tenía 2000 obreros y otra 200*
- 3. ¿Has estado parado? En lo afirmativo ¿en qué época y cuánto tiempo?: *sin trabajo 1932-33. año*

III. VIDA SINDICAL

- 1. ¿Has sido miembro de organizaciones sindicales? ¿Cuáles? ¿Dónde?: *metalurgico Smolensko y Belgrado*
- 2. ¿A que organización sindical internacional pertenece tu sindicato?: *Pravieni*
- 3. ¿Has tenido algún cargo de responsabilidad en la organización sindical? ¿Has efectuado algún trabajo en dicha organización? ¿Cuáles?: *miembro del comité (Governic)*
- 4. ¿Has representado el sindicato en la fábrica o empresa? ¿Cuánto tiempo?: *1923-1929*

- 50. ¿Has escrito artículos para los periódicos? ¿Sobre qué problemas? ¿En qué periódico?

d) Capacidades y experiencias militares

- 51. ¿Has sido soldado, movilizado o voluntario en el Ejército de tu país? *mobiliz. En qué época: 1923*
¿Cuánto tiempo? *9. mes.* ¿Dónde? *Italia*
¿En qué regimiento? *24.* ¿Cuánto tiempo? *9. mes.* ¿Dónde? *Italia*
¿Durante las sublevaciones revolucionarias de 1917-18 en tu país? ¿Cuál era tu posición?
- 52. ¿Qué grado o función has tenido en ese Ejército? *Soldado*
- 53. ¿Qué grado tenías en la época de tu liberación? *Si.* ¿Cuándo? *Si.* ¿Dónde? *Si.*
- 54. ¿Has participado a la guerra? *Si.* ¿Has trabajado en el ejército para el partido? *Si.* ¿Tienes conocimientos militares prácticos o técnicos particulares? *Si.* ¿Cuáles? *Curso de infanteria*

e) Vida en España

- 55. ¿Cuándo has llegado a España?: *26-11-1937*
- 56. ¿Por qué medios?: *mediación del Comintern*
- 57. ¿Con qué objetivo has venido a España?: *Para luchar como voluntario*
- 58. ¿Qué funciones militares y políticas has tenido en España?: *instructor militar*
- 59. ¿En qué combates has estado?: *Yerema Toledo Cuesta de la Baza*
- 60. ¿Has sido herido? *Si.* ¿En qué circunstancias? *de combate*
- 61. ¿Has sido declarado inútil para el Servicio Militar? *No*
- 62. ¿Has sido declarado útil para el servicio a la retaguardia? *Si.* ¿Eres mutilado de guerra? *No*
- 63. ¿Estás de vuelta del frente? *Si.* ¿Por qué motivos? *por enfermedad*
- 64. ¿A qué unidad militar has sido afectado? *en la 107-33. Brigadas*
- 65. ¿Dónde estás ahora? (Brigada, Compañía, Hospital, Fábrica, Oficina, etc.)
- 66. Durante tu estancia en el Ejército Popular Español, ¿cuáles son las promociones con las cuales has sido distinguido? *En la 107. Reintegración de un sillon sobre las dos líneas de fuego*
- 67. ¿Con qué motivaciones y en qué circunstancias? *porque el aparato esta a un sitio muy dificil*
- 68. ¿A qué organizaciones políticas o populares así como sindicales estás adherido en España?
- 69. ¿En qué fecha? ¿En qué ciudad?
- 70. ¿Quién te propuso?
- 71. ¿Cuáles son los camaradas con los cuales tienes más relaciones y cuales son los responsables que pueden co-firmar la exactitud de lo que has afirmado? *Comarada Augustin Pray*
- 72. ¿Firma? *Comarada de la 13. division y camarada de la 13. division*
- 73. ¿Lugar? *Barcelona*
- 74. ¿Día? *23 de Agosto*
- 75. ¿Año? *1937*

NOTA: El Partido expulsa a todos los que dan falsas informaciones o tratan de engañarlo. Los camaradas deben informar sobre todas sus actuaciones, en caso que quieran tener máxima garantía de cohesión, para entregar el cuestionario directamente en mano del Comité Central del P. C. E.

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

ЂУРИЋ ЂОРЂЕ ШАРАЦ

ЗЕЧЕВИЋ СЛАВКО ВЛАДА

ЈОВАНОВИЋ ИЛИЈА ЛАЛА

ЉУБОЈА ЛАЗАР МИЛЕ

МИЛОСАВЉЕВИЋ МИЛОВАН МИКА

МАТИЈАШЕВИЋ МИЛАН ЂИРА

МАРТИНОВИЋ ВИДОСАВА

НЕСТОРОВИЋ ЖИВОМИР ЖИКА

ПРОКИЋ МИЛОРАД МИЛЕ

СТАНКОВИЋ МИЛИВОЈЕ

СТАНИШИЋ СЛОБОДАН МИТА

ПРЕДСЕДНИЦИ СКУПШТИНА ОПШТИНА:

АРАНЂЕЛОВАЦ, ЛАЗАРЕВАЦ, ЉИГ, ТОПОЛА.

СЕКРЕТАР РЕДАКЦИОНОГ ОДБОРА

РИЗНИЋ ДАНИЦА

МИЛОВАН — МИКА МИЛОСАВЉЕВИЋ
МИЛОРАД — МИЛЕ ПРОКИЋ
ИЛИЈА — ЛАЛА ЈОВАНОВИЋ

ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ У ШУМАДИЈИ

I

1981

ИЗДАВАЧ
ОДБОР ЗА ИЗРАДУ ПРЕГЛЕДА ИСТОРИЈЕ
НОБ У ШУМАДИЈИ

ПОВОДОМ ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ УСТАНКА
ОВУ КЊИГУ ПОСВЕЋУЈЕМО ИЗГИНУЛИМ
БОРЦИМА
ПАРТИЈСКИМ РАДНИЦИМА
СВИМ САРАДНИЦИМА НОБ-а И РЕВОЛУЦИЈЕ

АУТОРИ

„СРПСКИ НАРОД ЗАИСТА ЈЕ УЧИНИО СВЕ ДА БИ НАША ЗЕМ-
ЉА И НАШИ НАРОДИ БИЛИ СЛОБОДНИ. НАЈБОЉИ СИНОВИ СРП-
СКОГНАРОДА ГИНУЛИ СУ ОД 1941. ГОДИНЕ НА БОЈНИМПОЉИМА
УСРБИЛИ, БОСНИ, ВОЈВОДИНИ, ДАЛМАЦИЈИ, ХРВАТСКОЈ И ДРУ-
ГИМ КРАЈЕВИМА НАШЕ ЗЕМЉЕ, СВУДА ГДЈЕ ЈЕ БИЛО БОРБЕ. МО-
РАМ ДА ВАМ КАЖЕМ ДА СУ ПРВЕ ЈЕДИНИЦЕ НАШЕ НАРОДНО-
ОСЛОБОДИЛА ЧКЕ ВОЈСКЕ, КОЈЕ СУ ТАДА ЈОШ БИЛЕ ПАРТИЗАН-
СКЕ, БИЛЕ САСТАВЉЕНЕ УГЛАВНОМ ОД ЉУДИ ИЗ ВАШИХ СЕЛА,
ОД ВАШЕ ДЈЕЦЕ, ОД ВАШЕ БРА ЋЕ. МНОГИ СЕ ОД ЊИХ ВИШЕ НЕЋЕ
ВРАТИТИ, МНОГО ИХЈЕ ОСТАЛО НА БОЈНИМПОЉИМА. АЛИ, ОНИ
СУ УЧИНИЛИ ХЕРОЈСКО ДЈЕЛО КОЈЕ ЈЕ ЗА ВЈЕЧИТА ВРЕМЕНА ОС-
ВЈЕТЛАЛО ЛИЦЕ СРПСКОГ НАРОДА. ОНИ СУ БИЛИ НЕ САМО БОР-
ЦИ ЗА СЛОБОДУ, — ОНИ СУ БИЛИ НОСИОЦИ БРА ТСТВА И ЈЕДИН-
СТВА. СРПСКИ СИНОВИ БИЛИ СУ НОСИОЦИ БРА ТСТВА И ЈЕДИН-
СТВА, БАШ СИНОВИ СРПСКОГ НАРОДА КОЈИ СУ ХТЈЕЛИ ДА ПРИ-
КАЖУ КАО ПОРОБЉИВА ЧА ”.

тито

Говори и чланом, сШрана 327

ПРЕДГОВОР

На иницијативу групе другова који су се борили у Шумадији, а да би се отргли од заборава многи догађаји из НОБ и револуције и дала што је могуће реалнија слика ове борбе, договорено је да се приступи прикупљању докумената и напише преглед историје НОБ у овом делу Шумадије.

После консултовања са представницима општинских одбора СУБНОР-а и председницима скупштина општина Аранђеловац, Лазаревац, Топола и представником Скупштине среза Крагујевац, скупштине општина донеле су одлуку о оснивању Одбора за израду прегледа историје народноослободилачке борбе у Шумадији и именовале чланове овог одбора. Одлуке су усвојене у истоветном тексту на заједничким седницама Општинских већа и Већа радних заједница априла 1965. године. Усвајањем поменуте Одлуке, скупштине оснивачи сваке године су у својим буџетима предвиђале одређену суму за финансирање овог посла.

1970. године као оснивач се прикључила и Скупштина општине Љиг.

Од оснивања Одбора до данас прикупљено је, преписано или фотокопирано доста докумената, биографија, сећања учесника, фотографија итд. Познато је да је у рату уништено много докумената. Да би се попуниле све празнине, коришћена су сећања учесника НОП-а, па и непријатељска документа, уз савесну проверу.

С циљем да се што верније прикажу догађаји, прикупе биографски подаци изгинулих другова и нешто шире опишу неке значајније борбе, одржано је доста састанака са борцима, војним и партијским руководиоцима, са члановима СУБНОР-а, старим члановима КПЈ, СКОЈ-а, илегалних НОО, АФЖ и другим ратним активистима у многим селима ратног округа.

Аутори које је одредио Одбор настојали су да се првенствено користе документа, па ако ових нема, сећања учесника, или да се сећањима илуструју неки догађаји из докумената.

Територија Окружног комитета је у току НОБ-а три пута мењана. У другој половини 1940. године, време када је формирано Окружно поверенство

КПЈ Аранђеловац, његову територију сачињавали су срезови: орашачки, опленачки и колубарски. 1941. године, краће време, овом партијском руководству припадао је и срез младеновачки, али је одлуком Покрајинског комитета јула месеца прикључен територији Београд. У новембру 1941. Покрајински комитет је задужио Окружни комитет КПЈ Аранђеловац да политички ради у срезу качерском.

Марта и априла 1942. године по задатку Окружног комитета КПЈ Аранђеловац поједини његови чланови радили су на томе да оживе рад у неким селима крагујевачког и лепеничког среза. О резултатима рада у овим срезovima Окружни комитет је обавестио Покрајински комитет. Покрајински комитет је током 1942. године тражио да се Окружни комитет Аранђеловац ангажује и на целој територији крагујевачког округа. У септембру 1942. године на предлог Окружног комитета Аранђеловац Покрајински комитет је дао сагласност да се рад овог комитета прошири на целу територију, на којој је 1941. године радио Окружни комитет КПЈ Крагујевац, који је са Крагујевачким одредом крајем 1941. године отишао у Босну. Да би се политички и организационо брже продирало на овој територији, новембра 1942. године Покрајински комитет је у овај округ послао Мирослава Јовановића-Милана, који је уз помоћ Окружног комитета Аранђеловац искључиво радио у њему и једно време, преко Окружног комитета Аранђеловац слао своје извештаје директно Покрајинском комитету. У вези са овом територијом Покрајински комитет је имао у плану да се у Крагујевцу формира месни комитет који би, уз извесну помоћ у кадровима са територије Окружног комитета Аранђеловац, постао окружно поверенство са перспективом да ради на територији округа. Међутим, непријатељ је осујетио ове планове па је Покрајински комитет, почетком јануара 1943, ову територију привремено припојио територији Окружног комитета Аранђеловац тако да је овај комитет поред орашачког, опленачког, колубарског и качерског добио још и срезове лепенички, крагујевачки, грузански и град Крагујевац. Ова привременост трајала је све до ослобођења Шумадије.

Све ово о територијалној подели као и неки други моменти определили су Редакциони одбор за наслов ове књиге „Преглед историје НОБ у Шумадији“. Може се приговорити оваквом наслову јер географски Шумадија је већа од територије ОК КПЈ Крагујевац (Аранђеловац). Ипак сви суседни окрузи, па чак и другови из ОК Младеновац и Чачак у дописима и разговорима употребљавали су изразе: „Идемо у Шумадију“, „Били смо у Шумадији“ иако су делови њихових територија географски припадали Шумадији. Чланови Покрајинског комитета су такође употребљавали речи: „Окружни комитет у Шумадији“, „Партијско саветовање у Шумадиш“ итд.

Треба напоменути да приликом обраде непријатељских снага на територији ОК Крагујевац (Аранђеловац) није било могуће ограничити се само на територију Окружног комитета. Да би се јасније приказале непријатељске снаге, било је потребно прећи и географске границе Шумадије.

У пролеће 1943. године Покрајински комитет је променио назив окружног комитета. Уместо Окружни комитет КПЈ Аранђеловац, од пролећа 1943. године, овај комитет је добио назив Окружни комитет КПЈ Крагујевац (Аранђеловац).

По административној подели село Даросава (Партизани) и Венчани припадали су орашачком срезу. Из практичних разлога још пред рат партијско руководство је ова села „партијски“ прикључило срезу колубарском — Лазаревац, јер су, обично, чланови Окружног комитета идући према Лазаревцу радили у овим селима.

Аутори ове књиге нису имали претензије да напишу историју НОР-а у Шумадији. Њихов задатак је био да хронолошки дају преглед историје и да овај преглед послужи и олакша евентуално комплетнији научни рад историчара.

Треба нагласити да преглед историје НОБ 1941. године на територији Окружног комитета КПЈ Крагујевац, једног дела територије (срез лепенички) Окружног комитета КПЈ Смедеревска Паланка и срез качерски пре припајања територији Окружног комитета КПЈ Аранђеловац, нису обухваћени овом књигом, јер су 1941. године на овим подручјима самостално деловали поменути окружни комитети и партизански одреди. Народноослободилачка борба на овим подручјима приказана је у посебним публикацијама. Према томе, ова књига говори о НОБ од момента када су одлуком Покрајинског комитета ова подручја прикључена територији Окружног комитета КПЈ Аранђеловац, односно Окружног комитета КПЈ Крагујевац (Аранђеловац).

Као што ће се видети, крајем 1941. године окупатор је са својим слугама успео да заузме нашу слободну територију. Под притиском веома надмоћних непријатељских снага наше главне снаге су се повукле у Босну. После тога дошло је до дивљања окупатора и осталих непријатеља наше борбе. Они су убијали, пљачкали, палили куће наших људи, премлаћивали их, хапсили и терали у логоре. Хајка на све оне који су се борили против окупатора настављана је и у зиму 1941/42. године. И у таквој ситуацији, захваљујући подршци народа, Окружни комитет КПЈ Аранђеловац је успео да се одржи на својој територији, да се повеже са ПК КПЈ за Србију који се тада налазио у Београду, да ради, да бодри, одржава шире или уже конференције са народом по селима, да се повеже са преосталим борцима који су избегли хапшење или успели да побегну из затвора и у рано пролеће обнови Први шумадијски НОП одред „Ми-

лан Благојевнћ". Није нескромно рећи да за све време НОР-а у овом делу Шумадије није престала да пуца партизанска пушка.

Пред крај 1942. године Први шумадијски одред представљао је озбиљну снагу НОБ и револуције у Шумадији. Сва његова настојања да масовним потерама, блокадама Рудника, Букуље, Венчаца и села, с циљем да уништи партизане остала су без успеха. Овај одред, у коме је било доста радника из Београда, изводио је акције на ширем подручју Шумадије и тако подизао веру код народа у коначну победу. Он је допринео да се непрекидно одржава партијска веза између Окружног комитета и Покрајинског комитета, стална веза са партијским руководством Младеновца, Ваљева, Чачка, омогућио дужи боравак чланова Главног штаба партизанских одреда Србије на територији Шумадије итд.

Партијско руководство на овом подручју посебну пажњу је поклањало стварању народне власти. Још 1941. године формиран су Срески НОО у орашачком и опленачком срезу. Њихови чланови били су предратни чланови КП и борци против ненародних режима у бившој Југославији. За све време НОР-а у већини села постојали су НОО. Чланове ових одбора непријатељ је немилосрдно прогањао, али на место убијених и похапшених у одборе су долазили нови људи.

Са организовањем НОО по селима стваране су партизанске страже које су добијале задатке од одбора. Касније, у 1942. години, по селима су стваране борбене десетине од младих људи. Ове десетине, са партизанима или самостално, вршиле су разне диверзије, секле телеграфско-телефонске стубове, рушиле пругу, помагале партизанима у неким акцијама и сл.

Партизанска болница организована је у селу Вукосавцима 1941. године. То је била добро организована болница. Све до пролећа 1943. године у Одреду није било лекара. Прву помоћ указивали су приучени болничари а за неке случајеве добијана је помоћ појединих лекара који су радили у здравственим задругама, односно станицама. Тек у пролеће 1943. године Одред је добио лекара.

Партијске технике биле су посебна брига Окружног комитета. Иако су чђсто биле слабо опремљене, биле су извор информација за народ и борце и снабдевач партијском литературом партијских радника.

Иако је народ био главни извор за информисање о непријатељу, Окружни комитет је, не занемарујући овај главни извор, организовао посебну обавештајну службу са седиштима у Аранђеловцу, односно селу Бањи и Лазаревцу. Ова служба црпела је своје информације из непријатељских установа — среских начелстава у Аранђеловцу и Лазаревцу и од људи у непријатељским формацијама које су се кретале по Шумадији и широм Србије.

Посебно тежак задатак био је прикупљање аутентичних биографских података за изгинуле партијске и војне руководиоце, као и проналажење њихових фотографија. Захваљујући борцима, родбини изгинулих другова као и сачуваним партијским биографијама које су по налогу Покрајинског комитета писане још за време рата, за огромну већину ових другова написане су биографије и обезбеђене фотографије. Посебну захвалност за помоћ изражавамо њиховој родбини и ратним друговима.

План да се писање Прегледа историје НОБ у Шумадији базира углавном на документима не би могао да се оствари да нам у томе нису свесрдно пружали помоћ Војноисторијски институт ЈНА, Архив Југославије, Архив Србије, Историјски архив Београда, Архив ССИП и други, на чему им посебно захваљујемо.

На крају, ова књига обухвата само преглед историје НОБ 1941. и 1942. године. У припреми је друга књига која ће обухватити догађаје из 1943. и 1944. године.

Март 1981. године

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

У в о д

У Шумадији има трагова који указују на живот људи још од палеолита и неолита. Исто тако и војске које су држале или пролазиле овим крајевима такође су оставиле извесне трагове.

Моравска долина је дуго у прошлости представљала важну комуникацију између Европе и Азије. Ове крајеве су тада пресецала два важна пута: трансверзални пут који је ишао од Мораве и Рудника ка Јадранском мору и београдски друм који је ишао према Западној Морави. То је утицало да су у ове крајеве долазила ^нога племена, војске и трговачки путници.

Почетком наше ере Римљани поковавају балканска племена (Илире, Трачане, Јелине и Келте). Заузимајући ове крајеве обновили су Сингидунум, који је ?ио важан стратегијски центар Келта. Изградили су флоту на Сави и Дунаву као и друга утврђења за одбрану од Варвара. Рудник је тада био крајња тачка Илирске провинције. Римска империја је уздрмана нападима Авара а затим Хуна. После њих са севера се спуштају словенска племена, којима се Византија није могла одупрети. Они заузимају Сингидунум и дају му име Београд.

У доба Немањића у састав српске државе улазе и ови крајеви. Долази до економског и културног напретка. Развијају се градови, рударство, трговина. Највећи свој успон српска држава достиже за време владавине цара Душана. Продор Турака зауставља овај развој. После маричке (1371) и косовске битке (1389) границе и центар старе српске државе помера на север, и Шумадија тада добија све већи значај. Повлачећи се испред Тура^а на север знатан део становништва насељава се у Шумадију. Пред крај XV века она је добро насељена, богата и напредна. Српски деспоти као турски вазали склапају тајне савезе са околним државама покушавајући да очувају независност. Ови крајеви су им постали главни ослонац. За време кнеза Лазара развијају се многи крајеви, подижу нови градови (Смедерево) и обнављају стари (Београд). Граде се манастири: Враћевшница у Грузи, Павковац и Тресиј под Рудником, Никоље у близини Доње Шаторње, Брезовац под Венчацом и други. Најезда Турака и сви догађаји на територији ШумаДиј^ учинили су да је становништво било

стално у покрету, а нарочито после пада Српске деспотовине (1459), пада Београда (1525) и Смедерева (1524). После пада деспотовин^с становништво се проредило. Турци су доста одвели у ропство, а огроман број бежећи испред најезде Турака прелази преко Саве и Дунава у Угарску. Падом деспотовине Турци су овладали целом Србијом. Србија улази у састав Смедеревског санџака, а нешто касније Београдског пашалука. У то време успорен је економски и друштвени развитак, а многа насеља су угашена.

У време ратова између Аустрије и Турске долази до нових страдања и померања становништва. Године 1690. под Арсенијем Чарнојевићем долаји до велике сеобе Срба преко Саве и Дунава, где је узело учешће и становништво ових крајева. Пожаревачким миром 1718. године Аустрија је под своју власт добила северну Србију и држи је све до 1739, када је поново Турска запоседа.

„Кад се цео масив од Венчаца и Букуље на северу па до Вујна и Јешевца, са Рудником као центром, замисли покривен густим шумама, као што је то било у почетку XIX века, онда је јасно да је тај централни део Шумадије морао бити главна природна тврђава... И то је један од разлога што су овде поникла оба српска устанка у почетку XIX века. Ту је Орашац под Пресеком, где је био састанак важнијих старешина и избор Карађорђа за вођу устанка; Топола, Карађорђева престоница и центар акције првог устанка; манастири Вољавча и Благовештење у скривеним положајима, седиште Правитељствујушчег Совјета; село Мајдан, у чијој су околини били главни рудници за време Устанка; Горње Црнуће, (родно) место Милоша Обреновића, где се сада налази његова стара кућа брвнара, шиндром покривена; Таково, у коме је објављен други устанак итд. И доцније, у унутрашњем развитуку, ова област око Рудника, до Груже и Смедеревске Јасенице играла је врло важну улогу: одатле су потицали народни покрети, којима је била тежња да се ограничи самовлашће владара...”¹⁾)

Турска владавина насиља и увећане дажбине угрожавали су не само имања већ и животе становника. Ово је довело да многи напуштају своја огњишта и одлазе у шуму. Стварају се хајдучке чете које су биле све бројније што се турски зулум повећавао. Врше се припреме за дизање устанка. Позната сеча кнезова убрзала је ову одлуку. У Орашцу 15. фебруара 1804. године окупиле су се главне вође устанка: Карађорђе Петровић, Станоје Главаш, Арсеније Ломо, Јанко Катић и други и одавде упутили позив нахијама за дизање устанка. Паљењем турских ханова у селима Орашцу, Раниловићу, Дрлупи, Рогачи, Дучини, Сибници и другим устанак се проширио и у осталим крајевима Срби-

1) Ј. Цвијић — Балканско полуострво и јужнословенске земље, стр. 68.

је. Устаници су тукли бројнију и јачу дахијску и царску војску. Освојени су многи градови и ликвидирани турске посаде у њима. И поред војничких успеха, долазило је до унутрашњих сукоба око будућег уређења земље. У селима: Остружници маја 1804. и Борку августа 1805. године одржане су скупштине устаничких старешина Србије. У с. Борку је донета одлука о стварању политичког представништва нове Србије и изабрана прва влада — Правитељствујушчи совјет сербскиј. За председника изабран је прота Матеја Ненадовић. Кратко време седиште Совјета је било у Вољавчи под Рудником, а онда због тешких услова за рад у овом забаченом и сиромашном манастиру пресељен је у с. Боговађу. Исте године седиште је пренето у Смедерево, а две године касније у Београд.

Други српски устанак подигнут је у Такову 1815. године. Прво је захватио рудничку па затим крагујевачку нахију. Устаници прво су ушли у Рудник а затим у Палеж (Обреновац). Милош Обреновић преноси престоницу у Крагујевац, који је постао седиште многих унутрашњих сукоба и дипломатске активности. Народ, незадовољан кнежевим самовлашћем и трговачким монополем, диже свој глас. Долази до честих буна, а позната је Ђакова буна у смедеревском округу. Одлуком уставобранитеља Милош је протеран из Србије.

За састав становништва Шумадије значајна су насељавања после првог устанка и ослобођења од Турака. Заступљене су све селидбене струје и унутрашње миграције. Гро данашњег становништва чине досељеници динарске струје и њених прелазних области. Затим по бројности долазе досељеници косовско-метохијске струје и њених прелазних области. Од осталих струја заступљене су: моравско-вардарска, тимочко-браничевска, као и становници досељени унутрашњим пресељавањима.

У ово време подручје Шумадије било је покривено густом и непроходном шумом. Становништво, неписмено и заостало, углавном се бавило сточарством, а посебно свињарством јер је то омогућавала храстова шума. Земљорадња је била развијена углавном у долинама река, а крчена је и шума да би се добило плодно земљиште. Варошице се споро развијају и то углавном дуж друмова и око утврђења.

Крагујевац је млађи град и тачан датум постанка је несигуран. Зна се да је постојао и за време аустро-угарских ратова. Први помен о Крагујевцу налази се код Хаци-Калфе, где се помиње као Карађовча у XVII веку. Основали су га Турци из војно-техничких разлога и такав је све до XVIII века. За време Аустрије је важан центар и због тога га осигуравају и подижу шанац и палисад око њега. У турске руке поново пада 1739. године. То је паланка на Лепеници и око шанца и од тада се развија и помиње као Крагујевац.

Аранђеловац је млађе насеље, настало 1837. године, када је кнез Милош издао наредбу о ушоравању и груписању села. Првобитно носи назив Врбица, а 1859. године добија ово име. Породице које су се населиле дуж друма вратиле су се на места одакле су дошле, само је остао неки Андробаша. Од киселе воде до Рисоваче, где се населио Андробаша, формирано је насеље. Име носи по врбичкој цркви „Свети Аранђел”.

Топола се под овим именом помиње у II половини XVIII века. По предању ту је водио стари пут где је била једна топола и био конак кириџија, па је зато месту остало име Топола. Године 1771. то је мало насеље. Карађорђе је поред реке подигао кућу и помоћне зграде, које су 1813. године попаљене. На данашњем месту Карађорђе је 1815. године подигао Тополу. Диже цркву и помоћне зграде и све то ограђује зидом.

Наталинци су млађе насеље настало половином XIX века на друму за Тополу. Првобитно носи име Ново Село, а 1846. године добија име Наталинци и проглашено је за варошицу. У близини је постојало само насеље Павловац. По предању овде су се населила два трговца из околине Пирота и ово насеље — Ново Село са Павловцем чинило је једну општину.

Лазаревац је настао проглашењем Горњег краја села Шопића 1882. године у варошицу. Насеље су у другој половини прошлог века основали трговци и занатлије. Име Лазаревац озваничено је тек 1889. године. По казивању, име је дато по најстаријој кафани у овом крају која се звала „Кнез Лазар”, а по другом што је на Лазареву суботу проглашено варошицом.

У првом светском рату, када су почеле ратне операције, ово подручје има важан стратегијски значај. Воде се одлучне битке. Аустро-Угарска, да би поправила неуспех церске битке, припрема нову офанзиву, рачунајући на исцрпљену и уморну српску војску. Јакe снаге прешле су Дрину и Саву и заузеле знатан део Србије. Српске снаге уз огорчене борбе (Чавка, Врапче брдо, Лазаревац и др.) повлаче се на десну обалу Колубаре, на линији Обреновац — Лазаревац — Љиг. Циљ је био да се спречи непријатељски продор у моравску долину. Убрзо долази до колубарске битке, највеће и најзначајније у првом светском рату. После дванаест дана жестоких борби и заузимањем Београда завршена је колубарска битка, а аустро-угарска војска избачена је из целе Србије.

На рушевинама Хабзбуршког царства створена је и прва заједничка држава Срба, Хрвата и Словенаца. Првог децембра 1918. године у Београду је проглашено стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца под династијом Карађорђевића.

Почетком XIX века Србија је још увек индустријски заостала земља, а и занатство се тек почело развијати. У то време имала је од индустријских предузећа тополивницу у Крагујевцу, а нешто се радило и на вађењу руде у Мајданпеку. И поред тога у градовима се рано јављају прве социјалистичке идеје и организације, око којих се окупља омладина и занатско радништво. Те идеје доноси интелектуална омладина која се школовала по западној Европи и Русији, с тим што их је прилагођавала својим схватањима и условима у земљи. Светозар Марковић, једна од најснажнијих личности у друштвеном и политичком животу Србије XIX века, са својим присталицама подвргао је анализи ток друштвеног развитка Србије од њеног ослобођења па све до седамдесетих година XIX века. Од 1. јуна 1871. године у Београду почиње са издавањем листа „Раденик“, првог југословенског и балканског листа са социјалистичким идејама. Три године касније седиште свога рада пренео је из Београда у Крагујевац, за шта је било више разлога. Ту је имао велики број оданих истомишљеника; ту је била тополивница, једина фабрика у Србији са великим бројем индустријских радника, а такође и учитељска школа; ту је заседала и Народна скупштина, одакле се могло непосредније да утиче на политичке догађаје у земљи. Уз помоћ својих присталица он покреће 8. новембра 1873. године лист „Јазрост“.

Марковићева делатност није остала незапажена. Режим већ у марту 1874. године суди му због неких објављених чланака у „Јавности“, а такође је онемогућен рад и крагујевачког Друштвеног одбора. Светозар Марковић је ухапшен и 9 месеци провео у пожаревачком затвору. Под притиском полиције један део Марковићевих следбеника почео је нагињати „сељачком радикализму“ и „политичарском опозионарству“. И поред тога социјалистичке идеје су се шириле међу радницима и омладином, који су кроз многе буне пружали отпор обреновићевском режиму. Буне се ђаци Велике школе и богословије у Београду, ученици Учитељске школе у Крагујевцу и други. Најзначајнији догађај је био са Црвеним барјаком у Крагујевцу. Радници и грађани пружили су 1876. године отпор покушају режима да смени општинску управу коју су сачињавали присталице идеја Светозара Марковића. После победе на збору, демонстранти су кренули улицама града и носили црвену заставу са натписом „Самоуправа“. Значајну улогу у овим демонстрацијама имали су радници тополивнице (ВТЗ) као и ученици и прогресивно оријентисани наставници Учитељске школе и Гимназије. Ове демонстрације су заплашиле присталице режима, јер су у Београд стизали гласови да је Црвени барјак у Крагујевцу почетак припрема буне у Грузи и Јасеници.

Изградња пруге Београд — Ниш, пуштена у саобраћај 1884. године, и брзи развој капитализма крајем XIX и почетком XX века доводи до јачања радничке класе и у овом делу Србије. Радничка друштва стварана осамдесе-

тих и деведесетих година претежно су окупљала занатске раднике, који су водили и прве штрајкове против послодаваца. Један од значајнијих је био штрајк абаџијских радника 1890. године у Крагујевцу.

За време Александра Обреновића био је отежан развитак радничких организација, због непостојања основних демократских слобода у земљи. После мајског преврата 1903. године уведен је либералнији режим. Сада, поред синдикалних радничких организација, у градовима се стварају и организације Српске социјал-демократске партије. Развитак радничких покрета био је донекле успорен ослободилачким ратовима 1912. и 1914. године.

После завршетка првог светског рата, а под утицајем октобарске револуције, и ово подручје је било захваћено револуционарним таласом и наглим ширењем идеја социјалистичке револуције. Уз помоћ партијских организација развија се снажан синдикални покрет. Формирају се подружнице занатских радника, а синдикална руководства стварају и своја културно-уметничка друштва „Абрашевић”. Овај полет у радничком покрету одразио се и на изборима који су вршени после првог светског рата. У Крагујевцу су три пута бирани комунисти за посланике, а на општинским изборима 1920. године у граду је победила кандидатска листа Комунистичке партије. Исте године организоване су и прославе првог маја у Крагујевцу, Аранђеловцу и Лазаревцу.

Тешки услови рада и слабе наднице доводе до организовања штрајкова. У Лазаревцу и Аранђеловцу 1924. године штрајкују опанчарски радници. У Лазаревцу је изведена и импозантна прослава десетогодишњице смрти познатог социјалистичког борца Димитрија Туцовића.

Започета активност партије била је прекинута Видовданским уставом, Обзнаном и Законом о заштити државе. Партијске организације су биле најпре онемогућаване, а касније и забрањене. Талас хапшења и прогон истакнутих комуниста захватио је целу земљу. И поред свих предузетих мера, режим није успео да угуши раднички покрет, јер стварањем нових индустријских предузећа у покрет се све више укључивало и индустријско радништво.

Партијска и синдикална организација у Крагујевцу одиграле су важну улогу нарочито после 1933. године, када је под општим притиском почео слабити шестојануарски режим. У то време индустријско радништво на овом терену је још увек малобројно. Има их нешто у колубарским рудницима, али је то углавном неквалификована радна снага из околних села. Крагујевац је био највећи раднички центар у овом делу Србије. Ту је створена једна од најјачих синдикалних организација у Србији, а и у културно-уметничком друштву

„Абрашевић" у великом броју били су окупљени радници. Гостовањима друштва по околини, оно је доста учинило на међусобном зближавању радни • ка и ширењу синдикалног покрета. Оживљавањем рада партијских организа- ција долази до учесталих штрајкова радника. У Крагујевцу 1935. године штрајкују кројачки радници захтевајући смањење радног времена и склапање колективног уговора. Сељаци Даросаве, Прогореоца, Гараша и Живковаца одлазе организовано и у групама у Београд и од владе траже да им обезбеди хлеб и запослење. У Горњој Трешњевици и Вукосавцима сељаци организовано одбијају да плате високе порезе. Са успехом је 1936. године у Крагујевцу завр- шен штрајк столарских и грађевинских и кројачких радника. Први штрајк кро- јачких радника у Аранђеловцу завршио се неуспехом, али убрзо долази до успешног заједничког штрајка опанчарских и кројачких радника. Идуће годи- не у Крагујевцу штрајкују берберски, абацијски и пекарски радници, а затим 1939. године кожарски радници. Исте године у Аранђеловцу штрајкује гра- ђанство због високе цене струје и њеног слабог квалитета. Сви ови штрајкови одржавани до другог светског рата скоро увек су постизали пун успех. Поред економских захтева све чешће су се јављали и политички захтеви.

У току 1935. године крагујевачка партијска организација водила је ши- року акцију за стварање Народног фронта слободе. Образован је иницијатив- ни одбор у који су ушли и представници свих опозиционих политичких парти- ја. Један од најкрупнијих догађаја био је велики народни збор одржан у Кра- гујевцу 25. августа ради оснивања Јединствене радничке странке. Збору је при- суствовало око 50000 људи: радника, сељака, омладине, студената и грађана из читаве Шумадије и Поморавља. Поводом одржавања овог великог збора партијска организација је издала проглас.¹⁾

„У КРАГУЈЕВЦУ ЈЕ СТВОРЕН ЈЕДАН ИНИЦИЈАТИВНИ ОДБОР ЗА СТВАРАЊЕ ЈЕ- ДИНСТВЕНЕ РАДНИЧКЕ СТРАНКЕ КОЈИ РАДИ И НА СТВАРАЊУ НАРОДНОГ ФРОНТА СЛОБОДЕ.

Тај Одбор овим путем позива све кра1 ујевачко радништво и радни свет са села, да узму учешћа на великом збору Удружене опозиције који ће се одр- жати 25. августа..."

Исте године на иницијативу комуниста изашао је први број листа „Свет- лост", који је одиграо велику улогу у организовању збора.

Полет у напредном радничком покрету на овој територији, а у првом ре- ду обнављање партијских организација, за извесно време су зауставила хапше- ња и провале. У лето 1937. године дошло је до провале у крагујевачком Војно-

1) Оригинал Прогласа у Народном музеју у Крагујевцу.

техничком заводу. Слабим држањем неколико ухапшених чланова КПЈ проваљени су сви чланови Обласног комитета и готово све партијске организације по Србији. У Крагујевцу су похапшени скоро сви чланови партије. Ово је нанело тежак ударац партијској организацији у Србији. Чланови КПЈ који нису били откривени престали су са радом.

Првих месеци 1938. године формиран је нов Обласни комитет који је обухватио територију уже Србије. Почео је интензиван рад на обнављању и учвршћивању партијских организација и њиховог повезивања са масама.

Друг Тито, још пре доласка из иностранства у земљу, писао је често о наступајућој фашистичкој опасности. Имајући јасну представу о политичкој ситуацији у свету, настојао је да Комунистичка партија окупи све слободољубиве масе у широки антифашистички фронт. У тзв. писму за Србију, поред осталог, разрадио је и тезе за стварање широког народног фронта. У тезама је наглашено да нема демократије без националне слободе ни националне слободе без демократије.

Остваривање широког фронта против фашизма успорило је велико хапшење чланова партије и руководећих кадрова. Но ипак, широке масе а посебно радници, борили су се против ненародних режима и увлачења Југославије у фашистички табор. Поред штрајкова, демонстрација, манифестација широке масе тражиле су демократију, слободу штампе, збора итд. Када је влада Милана Стојадиновића покушала да спроведе Конкордат, широке масе пружиле су жесток отпор. Конкордат је требало да врати католичкој цркви велика црквена имања, да препусти католичком свештенству просвету и обезбеди посебна права у држави. Конкордат је претио да наметне народу најцрње средњовековно мрачњаштво.

Народ Шумадије енергично се супротставио оваквој политици владе Стојадиновића. Организоване су демонстрације, зборови, протести против Конкордата. Организатори су били Партија и други напредни људи. Власти су биле немоћне. Када су у Аранђеловцу власти покушале да забране одржавање збора, Чеда Плећевић је рекао среском начелнику: „Ја имам наређење од народа да збор одржим, а ви ако смете, дођите да га растурите.“ Збор је одржан. Полиција није смела ништа да предузме.

Почетком 1938. године група политичара тзв. левог крила Удружене опозиције инсистирала је да вођство УО почне да спроводи обећања дата на великом збору у Крагујевцу, августа 1935. године. С тим у вези упутили су овом вођству предлог програма од 87 тачака. Лидери УО нису прихватили предложени програм и издали су Саопштење у коме се осуђује и одбацује предложени програм. Предложени програм левог крила УО друг Тито је оценио речима: „Већина ових тачака је правилна.“

Друг Тито, имајући у виду фашистичку опасност која се шири, настојао је да се у антифашистички фронт окупе широке масе без обзира на политичку и верску припадност. У том циљу покушао је да одржи састанак са неким лидерима грађанских партија. На заказани састанак дошао је само др Иван Рибар. На овом састанку друг Тито је исцрпно говорио Рибару о спољној и унутрашњој ситуацији, о настојању владе Цветковић-Мачек да се Југославија увуче у фашистички табор, о колебљивом држању вођа УО итд. На крају разговора предложио му је да разговара са вођама свих политичких партија о укључивању у антифашистички фронт.

Одмах после овог састанка др Иван Рибар одржао је састанак у Аранђеловцу на коме су били Чедо Плећевић, Војин Гајић и др Драгослав Смиљанић. На састанку је закључено да је: „Демократској левици место једино у редовима организираног народног покрета и Народног фронта слободе под вођством Комунистичке партије" и да је њен главни задатак да помогне „напоре Комунистичке партије око концентрације свих демократских снага у борби против фашизма и диктатуре, против закључења пакта који спрема влада Цветковић-Мачек". ^

1) Др Иван Рибар — Политички записи, књ. 4, стр. 197-198.

Збор Удружене опозиције у Аранђеловиу 1938. године

ПАРТИЈА И СКОЈ У ОКРУГУ АРАНЂЕЛОВАЦ ПРЕД ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ

Фебруара месеца 1940. године на Црном врху код Јагодине одржана је Обласна партијска конференција којој су присуствовали делегати из Крагујевца, Чачка, Краљева, Ужица, Јагодине (Светозарево), Параћина и Ћуприје. Поред избора делегата за Пету партијску земаљску конференцију и других питања која су била на дневном реду, на овој конференцији је закључено да се формирају окружни комитети.

Убрзо после Обласне партијске конференције одржана је партијска конференција за крагујевачки округ на којој је изабран окружни комитет. Територија на којој је радио овај комитет били су срезови: крагујевачки, грузански, орашачки, опленачки и град Крагујевац. Секретар комитета био је Мијалко Тодоровић — Плави, а чланови: Светозар-Тоза Драговић, Станислав Сремчевић, Лазар Колишевски, Душан Петровић — Шане, Раја Недељковић, Мила Илић — Чича, Милорад Јовановић — Враћанац и Олга Јовановић. Нешто касније, исте ове 1940. године, чланови овог комитета постали су: Милутин — Миле Тодоровић, Милован — Мика Милосављевић и Срета Младеновић.

Милан Илић је пре формирања Окружног комитета КПЈ за округ Крагујевац живео у свом селу Г. Трешњевици и политички радио у срезу орашачком. Милосављевић је од крагујевачке полиције јуна 1940. године протеран из Крагујевца у родно место с. Копљаре. Пошто му је полиција забранила долазак у Крагујевац, од Окружног комитета је добио задатак да са Чичом ради з орашачком и опленачком срезу.

У септембру 1940. године одлуком Партије у Аранђеловац је дошао Станислав Сремчевић — Црни, који је у пролеће исте године, на покрајинској партијској конференцији КПЈ изабран за члана Покрајинског комитета КПЈ за Србију. Његовим доласком у Аранђеловац створени су услови за формирање партијског руководства па је одлуком Покрајинског комитета у октобру ове 1940. године формирано Окружно поверенство КПЈ за округ Аранђеловац.¹⁾

1) Сећања Александра Ранковића, ИАБ, 4207/МГ. 568.

За секретара овог **партиЈског** руководства постављен је Сремчевић, а чланови су: Милован — Мика Милосављевић и Милан Илић — Чича. У априлу 1941. године у Окружно поверенство КПЈ за Аранђеловац ушао је Милутин — Миле Тодоровић, професор из Крагујевца, а крајем јуна исте године,и Душан Петровић — Шане.

СШанислав
Сремчевић
— Црни

СТАНИСЛАВ СРЕМЧЕВИЋ — ЦРНИ, лимарски радник. Рођен 11. јуна 1910. године у селу Гунцати код Книђа. После завршене основне школе отишао је на изучавац>*ли}иарског заната.

Војни рок одслужио је на војном аеродрому у Новом Саду. Када је скинуо војничку униформу, неколико месеци је радио на овом аеродрому као радник.

У напредном радничком покрету је од своје двадесете године.

У 1935. години постао је члан КПЈ у Краљеву. Радио је као лимарски радник у Ваздухопловном техничком заводу. Половином 1937. године ухапшен је због организовања штрајка грађевинских радника и после одлежаног затвора протеран из Краљева. Иначе, као члан КПЈ био је врло активан у син-

дикалној организацији металаца у Краљеву, а у Ваздухопловном заводу био је секретар партијске организације (ћелије) и члан Месног комитета КПЈ Краљево. То је био период када је полиција успела да „провали“ у партијску организацију и изврши масовна хапшења. Када је протеран у Крагујевац, поново је био ухапшен.

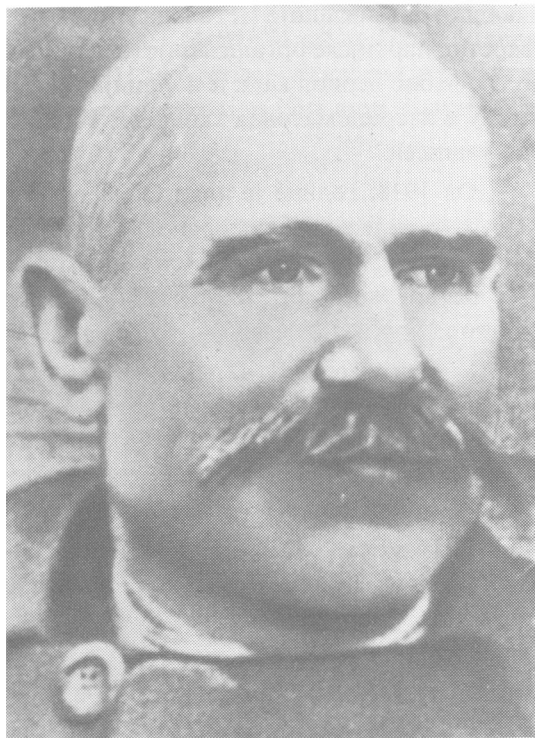
Од 1938. године је члан Обласног комитета КПЈ, а од прве половине 1940. г. члан је новоформираног Окружног комитета КПЈ Крагујевац. У овој години изабран је за члана Покрајинског комитета КПЈ за Србију, а октобра је секретар Окружног поверенства КПЈ за округ Аранђеловац. Један од организатора борбе у Шумадији.

У току зиме 1941/42. ОК је имао више састанака и на терену стално вршио припреме за обнављање одреда. Захваљујући сталној активности ОК и посебном залагању друга Црног, у рано пролеће 1942. године обновљен је Први шумадијски НОП одред „Милан Благојевић“, који је успешно наставио борбе против окупатора и његових слугу и стално бројно јачао.

Септембра 1942. по налогу ПК КПЈ за Србију отишао је на партијски рад у Београд са задатком да организује рад КПЈ у окупираном Београду. Погинуо је 16. фебруара 1943. г. у Београду на улици у сукобу са агентима Специјалне полиције.

За народног хероја проглашен је 9. септембра 1949. године.

*Милан
Шић
— Чича*

МИЛАН ИЛИЋ — ЧИЧА, земљорадник. Рођен 1886. г. у селу Горња Трешњевица код Аранђеловца.

У породици његовог оца било је једанаесторо деце. На сиромашној трешњевичкој земљи није се могло обезбедити довољно хране, па је Милан морао да учи неки занат. Кратко време био је келнер у Аранђеловцу. Није му се свидео овај посао па се вратио у Трешњевицу да обрађује земљу.

Као младић учествовао је у балканским ратовима, а као војник српске војске заробљен је од аустро-угарског окупатора 1915. године и у заробљеништву, у Немачкој, провео три године. Тамо је сазнао за октобарску револуцију и друге оеволуционарне покрете у свету и трајно се определио за напредни радни Ј.Л покрет, за борбу.

У заробљеништву је сазнао како се може боље и више производити на земљи. Када се вратио у Г. Трешњевицу, оскудним средствима успео је да произведе више него његови Трешњевичани.

Члан КПЈ постао је 1919. Од тада па до смрти Чича је био веран војник своје партије. Био је неуморан у ширењу комунистичких идеја. Због тога је био прогањан и хапшен. Са групом комуниста 1937. године изведен је пред

Суд за заштиту државе у Крагујевцу. Нису га могли осудити јер полиција поред мучења није успела ништа да дозна.

После изласка из затвора наставио је још енергичније да ради. Његово заслугом пред рат партијска организација у Г. Трешњевици била је на бројнија.

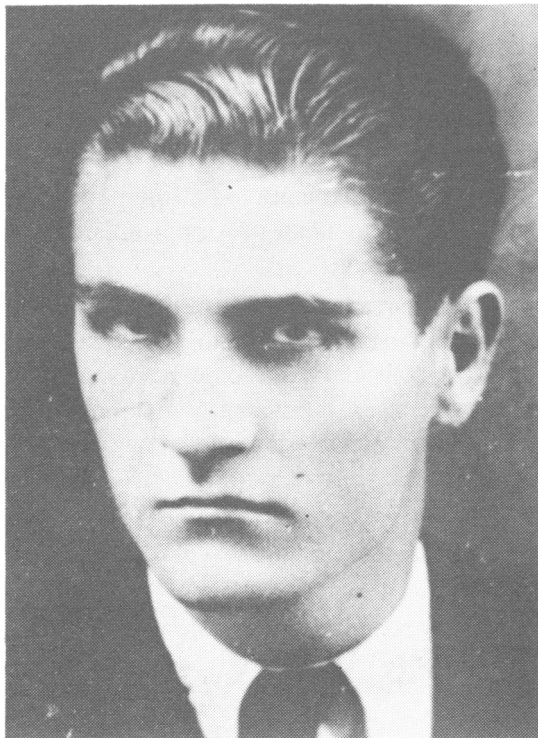
У првој половини 1940. године постао је члан ОК КПЈ Крагујевац, а крајем исте године члан новоформираног Окружног партијског руководства за округ Аранђеловац.

На састанку комитета 28. јуна 1941. у Копљарима, постављен је за заменика команданта Првог шумадијског НОП одреда. После погибије Милана Благојевића постао је командант овог одреда и успешно командова партизанским јединицама. У првој офанзиви, у одбрани Рудника, командова је бројним партизанским јединицама, које су се на Рудник повукле са својој територија.

Двадесет другог децембра 1941. године у Рудом Чича је био у строју пролетерима Прве пролетерске бригаде као командант Петог шумадијско батаљона, а двадесет првог јануара 1942. године погинуо је у Пијеновцу — БОСНЕ

За народног хероја проглашен 25. новембра 1944. године.

*МиловОн
Милосављевић
— Мика*

МИЛОВАН МИЛОСАВЉЕВИЋ — МИКА, радник. Рођен 1920. године у селу Копљарима код Аранђеловца.

После основне школе отишао је на изучавање абацијског заната. Још као млад радник учествује 1933. године у једном штрајку абацијских радника у Аранђеловцу. После завршеног штрајка морао је да напусти Аранђеловац јер није могао да добије посао.

Од 1937. године активно ради у Уједињеним радничким синдикатима Југославије (УРСЈ) у Крагујевцу и КУД „Абрашевић“. Годину дана касније постао је члан Месног међуструковног одбора синдиката у Крагујевцу и благајник КУД „Абрашевић“.

Од маја месеца 1939. члан је КПЈ. Почетком 1940. године постао је члан Месног комитета КПЈ Крагујевац и у једној мањој полицијској провали у организацију КПЈ и СКОЈ био је ухапшен. Добрим држањем пред полицијом онемогућио је даље хапшење чланова КП и СКОЈ-а. Услед недостатка доказа Суд за заштиту државе га је ослободио оптужбе, али га је полиција поново ухапсила, казнила 30 дана затвора и протерала у родно место.

Кратко време био је члан Обласног комитета, а када су ови укинати] формирано окружни, постао је члан Окружног комитета КПЈ Крагујевац. } другој половини 1940. године постао је члан новоформираног руководства з; округ Аранђеловац.

Учесник је састанка партијског руководства 28. јуна 1941. године у Ко пљарима на коме је пренета директива Партије да се приступи формирањ; партизанских одреда за борбу.

Септембра 1942. Покрајински комитет КПЈ за Србију поставља га за секретара Окружног комитета КПЈ Аранђеловац. Међутим, он предлаже да секретар буде Душан Петровић — Шане. Са овим предлогом се сложио Покрајински комитет. Половином 1943. године постао је кандидат за члана Покрајинског комитета. Септембра исте године, по налогу ПК, одлази у ваљевск округ и прима дужност секретара Окружног комитета КПЈ Ваљево.

Учесник је међуокружног партијског саветовања на Букуљи јула 1943 године. Носилац „Споменице 1941“.

*Милутин
Тодоровић
— Миле*

МИЛУТИН ТОДОРОВИЋ — МИЛЕ, професор. Рођен 1901. године у селу Рајковцу код Тополе. Још као дете осетио је ратне недаће првог светског рата.

Основну школу је завршио у Рајковцу а гимназију у Пожаревцу, где је и стекао прве појмове о класној борби.

Студент Филозофског факултета у Београду постао је 1924. године. Као студен« активан је у напредном студентском покрету. Учествовао је у свим студентским демонстрацијама против ненародних режима у Београду. Студије је завршио у Паризу.

Као професор радио је у Пећи, Призрену, Јагодини, Скопљу и другим местима.

Године 1936. Милутин је ухапшен у Скопљу и спроведен на Аду Циганлију у Београду, где је као комунист одговарао пред Судом за заштиту државе, али је због недостатка доказа ослобођен оптужбе.

После одлежаног затвора у Београду добио је службу у Крагујевцу, где наставља са револуционарним радом.

Прве појмове о напредном радничком покрету и класној борби чули су његови ученици од свога професора — Милутина.

Прикупљао је прилог за „дрвену помоћ“, а нарочито је био активан у прикупљању помоћи за Југословене, бивше шпанске борце. Растурао је илегалне и полуилегалне пропагандне материјале.

И поред своје раније активности, члан КПЈ постао је тек 1939. године. Када је формиран ОК КПЈ Крагујевац 1940. године, постао је његов члан.

Спровodeћи партијску директиву као официр јавио се у бившу југословенску војску да организује борбу и сам се борио против немачког окупатора. Као и многи други, једва је избегао заробљавање.

Одмах после капитулације Југославије, по налогу ПК, дошао је са породицом у околину Аранђеловца. Као члан Окружног поверенства КПЈ Аранђеловац укључио се у припрему за оружану борбу. На састанку партијског руководства у Копљарима 28. јуна 1941. године постављен је за политичког коме-

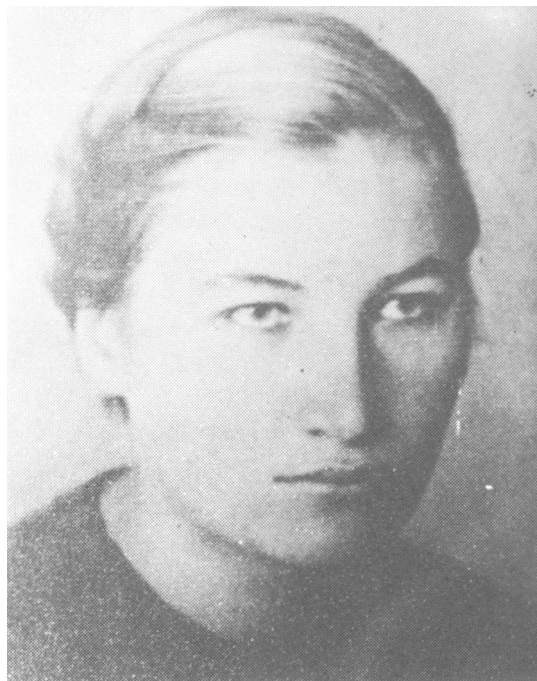
Кућа Живојина и Косане Ђурић у Г. Трешњевици у којој је 1941. год. са породицом становао Милутин — Миле Тодоровић

сара Првог шумадијског НОП одреда, али је убрзо, по налогу Главног штаба партизанских одреда Србије, постављен за команданта Космајског одреда. Милутин је учествовао у формирању овог одреда и руководио његовим акцијама до октобра месеца 1941. године.

У првој офанзиви, са групом партизана заробљен је од четника Драже Михаиловића и у Брајићима стрељан. Његову другарицу Драгу, која је такође била борац, четници су уморили грозном смрћу заједно са још неколико партизанки.

У другој половини 1940. године из Крагујевца у Аранђеловац је дошла **Ангелина** — Анга Милосављевић, која са Радомиром Илићем — Жућом, столарским радником из Аранђеловца, ради на стварању скојевске организације.

*Ангелина
Милосављевић
— Анга*

АНГЕЛИНА — АНГА МИЛОСАВЉЕВИЋ, рођена 20. 3. 1917. године у селу Грошници код Крагујевца. Још као ученица крагујевачке гимназије приступила је напредном средњошколском покрету. У 1939. години постала је члан СКОЈ-а. Тада је матурирала и уписала се на Медицински факултет у Београду. У Београду је као студенткиња наставила са активним политичким радом.

Од крагујевачке полиције ухапшена је 1940. године. После изласка из затвора примљена је у КПЈ и постала члан Месног комитета СКОЈ-а града Крагујевца.

По задатку КПЈ у јесен 1940. године долази у Аранђеловац и ради на организацији СКОЈ-а у аранђеловачком округу, све до октобра 1941. године, када због порођаја одлази код мајке у село Грошницу.

Крајем новембра 1941. г. четници су је ухватили са малим дететом и предали Немцима у Крагујевац. Из Крагујевца је спроведена и предата Специјалној полицији у Београду, где је мучена и саслушавана.

Стрељана је 25. маја 1943. године у Јајинцима код Београда.

*Радомир
Илић
— Жућа*

РАДОМИР ИЛИЋ — ЖУЋА, рођен 13. октобра 1921. године у Г. Трешњевици код Аранђеловца. Основну школу је завршио у родном месту.

Столарски занат је изучио код столара Драгутина Радојевића из села Врбице код Аранђеловца. Као радник ради у Аранђеловцу и Крагујевцу.

Под утицајем свога оца Милана Илића — Чиче, рано се определио за напредни раднички покрет.

У СКОЈ је учлањен половином 1940. г. а у КПЈ крајем исте године.

Крајем 1940. и у првој половини 1941. године по задатку Партије ради на организовању напредне омладине у аранђеловачком округу.

Међу првима је ступио у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред и учествовао у више борби које је имала његова јединица. У борбама је био веома храбар.

Као одан и храбар једно време је био курир Окружног комитета.

Погинуо је 3. маја 1943. године од жандарма у селу Врбици код Аранђеловца.

Територија на којој је радило ово партијско руководство били су срезови орашачки (Аранђеловац), опленачки (Топола), колубарски (Лазаревац) и младеновачки (Младеновац). У јулу 1941. године младеновачки срез је прикључен Београду, а Окружно поверенство КПЈ Аранђеловац, у новембру исте године, добија срез качерски.

У јесен 1941. године, тачније октобра, одлуком Покрајинског комитета КПЈ за Србију поверенство добија ранг окружног комитета. Ову одлуку Покрајинског комитета саопштила је другарица Спасенија — Цана Бабовић.^{1*}

Половином 1940. године у орашачком срезу постојале су партијске ћелије: у Аранђеловцу, Бањи, Брезовцу, Горњој Трешњевици, Вукосавцима, Гарашима и Страгарима. Партијска упоришта постојала су: у Јеловику, Орашцу, Стојнику, Врбици, Марковцу и др.

У колубарском срезу партијске организације биле су у Лазаревцу и Даросави,^{2†} а чланови КПЈ у Вреоцима, Цветовцу, Петки, Шопићу, Брајковцу, Великим Црљенима и Медошеvcу.

У опленачком срезу партијске ћелије имала су села: Горња Трнава (у ову организацију били су укључени и чланови КПЈ из села Шума), Винча, Варош Топола, а партијска упоришта Рајковац, Горович, Жабари и Белосавци.

У младеновачком срезу било је око 10 чланова КПЈ и 7-8 кандидата за чланове КПЈ. Тачни подаци нису утврђени јер је у јулу месецу одлуком Покрајинског комитета срез прикључен Београду, односно партијском руководству округа Београд.

Што се тиче скојевске организације, свака партијска ћелија као целина имала је задатак да одабира, припрема и проверава на задацима омладинце и омладинке за учлањавање у СКОЈ. Поред тога, у свакој организацији један до два члана били су одговорни посебно за СКОЈ. Обично су то били млађи чланови.

У методу рада, партијске и скојевске организације користиле су и лезгалне форме за ширење утицаја Партије и њених идеја. Комунисти су радили у Урсовим синдикатима³⁾ по градовима, КУД „Абрашевић", спортским друштвима, организовали недељом и празником излете на којима су певане борбене песме и рецитовани стихови пролетерских и других напредних писаца.

1) Међутим, у директивним писмима ПК и у 1942. год. понекад назива ово руководство Окружно поверенство.

2) Партијски Даросава је припадала колубарском срезу иако је по административној подели била у орашачком.

3) Уједињен раднички савез синдиката Југославије.

Поред тога, циљ ових излета био је да се што више зближе радничка, средњошколска омладина и напредни студенти.

За ширење ставова КПЈ, комунисти на селу користили су разне сеоске скупове, задружне и школске библиотеке. Нарочито су оштро иступали против високих пореза, ниских цена пољопривредних производа, зеленашења итд.

ДЕМОНСТРАЦИЈЕ ПРОТИВ ПАКТА СА НЕМАЧКОМ

Прве вести о великим демонстрацијама у Крагујевцу против пакта са Хитлеровом Немачком 26. марта 1941. године, донели су у Аранђеловац симпатизери КПЈ и родољуби који су страховали за независност Југославије. Они су одушевљено и јавно причали да се друг Плави (Мијалко Тодоровић) обраћао великој маси у име КПЈ, да су масе извикивале пароле против пакта и владе Цветковић — Мачек, за неодложан савез Југославије са СССР-ом, да полиција није смела да се појави итд.

Уочи 27. марта Станислав Сремчевић — Црни и Милован Милосављевић договорили су се да искористе постојеће нерасположење маса против ондашње владе и пакта и организују 27. марта демонстрације у Аранђеловцу и Лазаревцу. У току вечери дата је директива члановима КПЈ и СКОЈ-а у Аранђеловцу да изврше шире обавештавање грађана и омладине за демонстрације које су заказане за 27. март у 10 часова на пијаци. Сремчевић је успео да пошаље поруку у Лазаревац да се и тамо организују демонстрације.

На дан 27. марта, нешто пре 10 часова почело је организовано окупљање грађана и омладине код ваге на пијаци. Тачно у 10 часова окупљена маса кренула је према аранђеловачком парку. Комунисти и скојевци избацивали су пароле: „Живео савез са СССР-ом“, „Доле издајничка ненародна влада Цветковић — Мачек“, „Боље рат него пакт“, „Боље гроб него роб“ и сл.

Занатлије и трговци затварали су своје радње и прикључивали се демонстрантима. Они који су се налазили у кафанама такође су се прикључивали демонстрантима. Није заборављена ни југословенска застава. У близини аранђеловачке цркве одјекнуо је пуцањ прангије. Друга прангија одјекнула је негде око железничке станице. Ова пуцњава привукла је и изванбрај људи из села Буковика, Бање и Врбице. Нешто касније почеле су да стижу групе селџака и из удаљених села.

Демонстранти су се дисциплиновано кретали према аранђеловачком парку и споменику палим борцима у првом светском рату. За све време извикиване су пароле уз дизање стиснутих песница. Код споменика маса демонстраната бројала је око 1500 људи. Од споменика су се вратили натраг, према

доњем делу града, одакле су и пошли. Када су дошли до пијаце, једна група је отишла према Тополи, друга према Страгарима, а остали су се дисциплиновано разишли кућама.

Демонстрација и манифестација против пакта било је и у Лазаревцу и Тополи.

У Лазаревцу 26. марта одржан је састанак партијске организације, на коме је договорено да се 27. марта на пијаци организује масовни збор против пакта. Уочи 27. марта организација је мобилисала све своје чланове и кандидате, скојевце и блиске симпатизере КПЈ да обавесте што већи број људи ради доласка на овај збор. О збору су посебно обавештени радници термоелектране Вреоци, рудари у В. Црљенима, Јунковцу и Рудовцима, као и сељаци околних села.

Комунисти и скојевци преко ноћи су исписали пароле по зидовима кућа у Лазаревцу и припремили транспаренте против пакта и владе Цветковић — Мачек.

Рано изјутра 27. марта у Лазаревац су почеле да пристижу веће групе рудара из Јунковца, В. Црљена и Рудоваца, радници термоелектране Вреоци, сељаци из села: Ћелија, Дудовице, Брајковца и Трбушнице. Поједине групе носиле су југословенске заставе. Сви су били озлојеђени на издају владе Цветковић — Мачек и пакт са Хитлеровом Немачком. Овим групама прикључивали су се грађани Лазаревца. Сви су се кретали према зборном месту — пијаци. Жандарми су покушали да интервенишу. Да би застрашили масе, на пушке су ставили бајонете, али ово није поколебало народ.

На збору је говорио Драгослав Мартиновић, члан КПЈ. Он је говорио у име радника Лазаревца и Комунистичке партије. У свом говору нападао је полицију и остале режимлије у Лазаревцу говорећи да су они заступали интересе издајничке југословенске буржоазије; напао је пакт са Немачком, издајничку владу Цветковић — Мачек, која је напунила затворе и логоре родољубима итд. У свом говору је тражио да народ обори издајничку владу Цветковић — Мачек, да на чело дође народна влада, да се народу врате изгубљене слободе, оствари савез са Совјетским Савезом и омогући одбрана земље од фашистичких опасности. После Мартиновића говорио је Чедомир Поповић, свештеник. Затим се маса разишла кућама.

У Тополи, када се чула вест о обарању пакта, људи су се љубили од радости и у кафанама једни друге чашћавали. Убрзо су изашли на улице извикујући паролу „Боље рат — него пакт“.

У селима среза опленачког такође се брзо пронела вест о паду владе и пакта. Запуцале су прангије. Људи су се окупљали у просторијама општина, код школа и кафана и препричавали вести са радија. Нарочито су пажљиво

слушани они који су 26. марта били у Крагујевцу и причали своје утиске о широко организованим демонстрацијама.

Пред напад Немачке на Југославију одржани су састанци са свим партијским и скојевским организацијама и дата директива да чланови и кандидати треба да се јављају у војне јединице бивше југословенске војске и боре се против агресора. Од војних команди мали број их је позван и распоређен. Извршавајући директиву Партије многи су се упорно јављали и тражили ратни распоред и оружје, али га нису никада добили. У краткотрајном рату са Немцима бивша југословенска војска је брзо капитулирала.

Одмах по капитулацији чланови КПЈ и кандидати јављали су се својим партијским организацијама. Били су огорчени на издају и капитуланство већег броја официра бивше југословенске војске. Причали су о расулу кбје је владало у њиховим јединицама, о организованом раду пете колоне и издајству.

У то време чланови Окружног поверенства нису имали везе са Покрајинским комитетом. Моментално нису знали какав је став Партије у оваквој ситуацији. Нека објашњења и задаци морали су се дати члановима КП и СКОЈ-а. После краћег договора Сремчевић, Милосављевић и Илић закључили су да се на састанцима организација КП и СКОЈ-а постави задатак да прикупљају оружје и муницију и чувају га до даље директиве. Међутим, и пре ове директиве, већи број партијаца и скојеваца учинио је ово самоиницијативно. Касније, када се нормализовала веза са Покрајинским комитетом КПЈ за Србију, показало се да је овај став био правилан.

АПРИЛСКИ РАТ И БОРБЕ У ШУМАДИЈИ¹⁾

Напад Немачке на Југославију отпочео је 6. априла, бомбардовањем Београда, без објаве рата. Југославија је већ била опкољена непријатељским јединицама, изузев границе према Грчкој, која је водила рат са Италијанима у Албанији. И овај део границе могао се релативно брзо затворити довођењем немачких снага из Бугарске и италијанских из Албаније.

Немци су употребили јаке снаге да би што брже окупирале Моравско-вардарску долину, спречили повлачење југословенске војске према Грчкој. За извршење овог задатка ангажована је 12. немачка армија са територије Бугарске.

Јединице из састава 12. немачке армије, 11. оклопна, 60. моторизована и 294. пешадијска дивизија после петодневних борби стигле су у Шумадију.

У борбама против Немаца учествовали су и војни обвезници са наше територије. На струмичком правцу борила се Шумадијска дивизија мобилисана у Крагујевцу, а на правцу Димитровград — Пирот — Ниш Дринска дивизија мобилисана у Ваљеву.

У ових пет дана рата у Шумадији је било врло живо. Велики број становника из Београда побегао је, да би се склонили од бомбардовања која су Немци вршили 6, 7. и 8. априла. Војни обвезници тражили су своје јединице у којима су имали ратни распоред. Војска се кретала по путевима у разним правцима, па је долазило до загушења у саобраћају а нарочито на већим раскрсницама. Средства информисања нису уопште функционисала, што је непријатељ користио ширећи алармантне вести, тако да народ у тим судбоносним данима није знао право стање у земљи.

У Шумадији, на простору Крагујевац — Смедеревска Паланка — Лазаревац — Горњи Милановац, 11. априла владала је гужва. Једанаеста оклопна немачка дивизија из састава Прве оклопне групе форсирала је из покрета Велику Мораву и заузела Лапово и Марковац. Једна чета 18. пешадијског пука

1) Обрадио Миливоје Станковић

Дунавске дивизије пружила је Немцима жесток отпор код Марковца, али је била уништена. У поподневним часовима Немци су заузели Крагујевац, и одмах продужили напад у два правца, према Книћу и Тополи.

Истог дана делови пет југословенских дивизија кретали су се Шумадијом у свим правцима. Дринска, Церска, Унска и Дунавска дивизија повлачиле су се на запад ка линији Младеновац, Топола, Рудник, Чачак, а Сремска кретала се према Крагујевцу. У јутарњим часовима у Тополу је стигао командант Сремске дивизије генерал Јован Антић, а ускоро су стигли и штабови Унске и Дунавске дивизије на челу са генералима Гавром Марковићем и Петром Љубичићем. Командант 6. армије, армијски генерал Димитрије Живковић, већ се налазио у Тополи.

Противтенковска батерија 3. коњичке дивизије стигла је из Лазаревца у Тополу и посела положаје на североисточним падинама Опленца. Дивизион тешке артиљерије се налазио на положајима у с. Загорици, а једна коњичка бригада из 2. коњичке дивизије била је прикупљена јужно од Наталинаца. На простору Аранђеловац, Страгари, Топола нашле су се неке самосталне јединице Дринске, Церске и Унске дивизије као и позадински делови касније мобилисаних. У ширем рејону Тополе смештене су коморе пет дивизија: Дринске, Церске, Сремске, Дунавске и Унске као и велики број других јединица, допунских пукова, пионирских и санитетских чета, артиљеријских дивизиона.

Пред подне чула се митраљеска ватра од Горње Трнавe. Борбу су водили делови Унске дивизије на месту зв. Светиња са немачком оклопном колоном која је наступала од Крагујевца. Убрзо затим чула се паљба и од правца Наталинци — Топола где је један батаљон из исте дивизије отворио ватру на немачку претходницу. Неколико мотоциклиста је убијено и рањено. Немци су убацили у борбу тенкове и наставили покрет, али између Овсишта и Божурње били су дочекани од предњих делова Сремске дивизије и привремено заустављени. Код Наталинаца један ескадрон из 2. коњичке дивизије извршио је напад на претходницу немачке колоне која је од Велике Плане, преко Паланке, наступала према Тополи. Немци су били у првом моменту збуњени. Неколико њихових војника је убијено, рањено и заробљено. Спаљено је неколико извиђачких возила. Убрзо су у борбу ступили и тенкови. Коњица је претрпела тешке губитке и одступила у неред.

Командант Сремске дивизије залагао се за одбрану Опленца и Тополе. Нему се придружио и командант Унске дивизије. На брзину су направили план одбране.

Борба за Тополу отпочела је око подне 11. априла. До тог времена сви штабови разних југословенских јединица, који су се нашли у Тополи, отишли су према Аранђеловцу. На Опленцу је остала противтенковска батерија 47 мм

и једна чета инжињерије из Дунавске дивизије којом је командовао резервни капетан Милошевић Миодраг.¹⁾ На раскрсници код болнице налазило се чело 2. тенковског батаљона којим је командовао мајор Душан Радовић.²⁾ Овај батаљон се налазио у саставу резерве Врховне команде и био је стављен под команду 6. армије. По наређењу требало је да ноћу 10/11. априла изврше марш према Крагујевцу и да се прикупе у селу Лужницама. Тако се догодило да је овај батаљон освануо у Тополи. Због измењене ситуације мајор Радовић је зауставио колону покушавајући да ухвати везу са командом 6. армије, али у томе није успео.

Око 12 часова једна немачка извиђачка група крећући пешке, под заштитом магле, продрла је на Опленца. Капетан Милошевић, који је објединио команду над свим јединицама које су се нашле на Опленцу, очекивао је главни напад Немаца комуникацијом, па је и главне снаге распоредио на североисточним падинама Опленца. На југоисточној страни Опленца имао је само један вод. Немци су овај вод изненадили и натерали га у бекство. Немачка извиђачка група брзо је овладава врхом Опленца и нашла се у позадини Милошевићеве чете и противтенковске батерије. Милошевић је храбар и снажљив официр. Прикупио је своје људе и предузео енергичан противнапад. У жестоком сукобу, у блиској борби прса у прса, немачка извиђачка група је разбијена и натерана у бекство. Седам немачких војника и један потпоручник су погинули. У овом окршају погинуо је капетан Милошевић и поднаредник Петар Грегоријевић из Новог Сада, војници: Ђорђе Угреновић из Јарменоваца, Јанко Лукић из Забрђа и Јован Бијелић из Босанског Петровца који се прикључио Милошевићевој чети као добровољац.

Када је отпочела борба за Опленца, мајор Радовић је издао свом батаљону наређење да се спрема за борбу. Сам је ушао у челни тенк и кренуо путем према Божурњи тежећи да заузме повољније положаје. Испред себе је иступио једно извиђачко одељење које је предводио један поднаредник, Словенац. За то време и немачка моторизована претходница наставила је покрет путем. На источној страни од Тополе дошло је до сукоба између претходнице 11. немачке оклопне дивизије и Радовићевог тенковског батаљона. Поднаредник, вођа извиђачке групе, на време је открио Немце и развио своје одељење за борбу. Сачекао је немачку патролу на мотоциклима да му се што више приближи и прецизном ватром уништио челни мотоцикл. Немачка претходница се зауставила и преузела систематски напад. На ово је била присиљена и зато што је на њу отворена митраљеска и топовска ватра са северних падина

1) Професор математике IX мушке гимназије у Београду. Рођен 1897. године у с. Весил код Књажевца.

2) Активни мајор, раније на служби у коњици краљеве гарде. Рођен 1904. године у Краљеву.

Опленца. Поново је дошло до жестоке борбе, а нарочито је интензивно дејствовало одељење поднаредника Словенца. Командант немачке претходнице наредио је својим челним тенковима да продуже напад. Извиђачко одељење Радовићевог батаљона било је принуђено да се повуче и два немачка тенка убрзо су се нашла пред Радовићевим тенком. Радовић је нишанио и са неколико граната уништио оба немачка лака тенка. Немачка колона поново је стала. Командант немачке претходнице, са својим оклопним аутомобилом, избио је на чело колоне. За њим је кренула група тенкова са јачим топовима. Радовић је нишанио на немачка оклопна командна кола. Једном гранатом била су уништена и захваћена пламеном. Командант немачке претходнице гине. Одмах је неколико немачких тенкова отворило ватру на Радовићев тенк. Он је успео да искочи из запаљеног тенка, али су га дочекали митраљески рафали. Други тенковски батаљон, после погибије команданта, повукао се према с. Крћевцу. Ово је био и крај отпора у Тополи.

После борби око Тополе немачке јединице су продужиле напредовање према Младеновцу и даље ка Београду. Истовремено ка Београду је наступала и СС дивизија „Рајх“ из Румуније преко Баната.

Априлски рат завршен је потписивањем капитулације, која је ступила на снагу 18. априла 1941. године у 12 часова.

Од 14. до 25. априла у Тополи се налазио један немачки пешадијски батаљон. После његовог одласка смештен је штаб 294. пешадијске дивизије из састава 11. армијског корпуса. Командант дивизије био је генерал-мајор Егелзер. Дивизија је била распоређена на простору: Топола, Смедеревска Паланка, Младеновац, Аранђеловац и вршила обезбеђења до краја месеца маја, када је упућена на фронт.¹⁾

1) Војна енциклопедија, Свеска 1; Архив СУП-а у Тополи.

УСПОСТАВЉАЊЕ ОКУПАТОРСКЕ И КВИСЛИНШКЕ ВЛАСТИ

После запоседања Србије Немци су увели приличио велики механизам окупационе власти.

Редовне немачке трупе које су окупирале Југославију: 294. пешадијска, 60. моторизована и 4. брдска дивизија, као и један пук 183. дивизије припадале су 11. армијском корпусу под командом фелдмаршала Вајкса са седиштем у Београду.

Крајем априла 1941. г. Немачка је почела са повлачењем окупационих трупа из Србије и Југославије за напад на СССР. На место ових у Србију су доведене посадне дивизије: 704, 714. и 717. Људство ових дивизија било је од старијих годишта. Ове јединице су у мају стављене под команду тзв. Више команде за нарочиту употребу — 65. На челу ове команде био је генерал артиљерије Паул Бадер.

Још у априлу образована је Војноуправна команда. Командант је био генерал Хелмут Ферстер, а потом Шредер, генерал противавионске артиљерије. Када је овај погинуо, дошао је генерал Данкелман.

Почетком јуна Хитлер је именовао фелдмаршала Листа за команданта Југоистока и под његову команду ставио све немачке трупе и прзадинске окупационе органе у окупираним земљама Балкана. Према томе, Лист је био претпостављени за Војноуправну команду Србије и Вишу команду за нарочиту употребу — 65.

Штаб команданта Србије био је подељен на два дела: на Командни и Управни штаб.

На челу Командног штаба био је пуковник Гравенхорст, а потом Киблер. Његов задатак је био да обезбеди рад и сигурност окупационе територије. Од војске је имао 4-6 батаљона земаљских стрелаца (Eap1e\$\$chi2en) и неколико чета војне жандармерије (PeШjJepдагтепе) и 64. полицијски батаљон.

Управни штаб је био највиши управни орган у окупираној Србији. Он је руководио управом, управљао, организовао и контролисао квислиншку власт у Србији. На челу овог штаба био је др Харолд Турнер, који је у војсци имао

чин генераллајтнанта и био државни саветник. Заменик му је био др Георг Кисел, дугогодишњи службеник Гестапоа.

Институције штаба војно-управног команданта биле су фелдкомандантуре (области) и крајскокомандантуре (окрузи). Фелдкомандантуре биле су у Београду — 599, Панчеву — 610, Нишу — 809. и Ужицу — 816. Фелдкомандантуре су биле подељене на крајскокомандантуре, а ове на ортскокомандантуре којих је било око 100.

Територија Окружног комитета КПЈ Аранђеловац потпадала је под две крајскокомандантуре — 834. у Београду, којој је припадао срез колубарски (Лазаревац) и крајскокомандантури 832. у Крагујевцу, којој су припадали срез опленачки (Топола), орашачки (Аранђеловац) и качерски (Рудник).

Ортскокомандантуре биле су формиране у већим и економски јачим срезима и неким општинама. Ова командантура била је у Лазаревцу и Аранђеловцу (организована крајем септембра).

Иако је привреда била у надлежности Управног штаба, образована је за привреду посебна установа са називом Штаб генералног опуномоћеника за привреду са Францом Нојхаузенем на челу, који је пре рата био немачки генерални конзул у Београду. Овај Штаб био је директно везан за Берлин и одговарао Герингу.

Опуномоћство немачког министарства за иностране послове такође је успостављено при Штабу војно-управног команданта. Опуномоћеник је био Феликс Бенцлер. Упутства је примао директно од Рибентропа.

У окупираној Србији биле су организоване обавештајне службе и полицијске јединице — Војна обавештајна служба (Ађуег) и Служба немачког главног уреда безбедности (КБНА). Ова служба била је под директним руководством Химлера. Обе обавештајне службе имале су своја одељења. На челу РСХА био је пуковник др Фукс.

Одељење Гестапоа (тајна државна полиција) такође је организовано у Србији. Руководилац је био Карло Краус, који је до априла 1941. године био опуномоћеник VI управе РСХА за Југославију.

Абвер је имао територијалну контраобавештајну службу (АбТ) са седиштем у Београду. Ова служба имала је низ својих испостава у Србији.

У већим гарнизонима немачке војске формиране су посебне команде места („*Platzkompanie*“) које су вршиле и гарнизонску службу. Половином априла 1941. године у Тополи је формирана команда места. Командант места до 8. јуна био је капетан Вагнер, а затим капетан Конопацки из састава 714. дивизије.

Фелдкомандантуре и крајскокомандантуре вршиле су војно-управне функције. Биле су одговорне за ред и мир и вршиле су контролу рада среских начелстава и општинских управа на својој територији.

При свакој фелдкомандантури постојао је по један пешадијски батаљон за обезбеђење територије. „Г.ап.Слехбџи/теп" Батаљон је имао: штаб, вод за везу и четири до шест чета и вод за снабдевање. Бројао је 800 до 1200 војника, зависно од броја чета у саставу батаљона. У свакој чети било је око 200 војника. Од наоружања су имали по 8 пушкомитраљеза, пушке и пиштоле. Људство је било углавном од старијих годишта. Јединица је служила за осигурање индустријских објеката и железничких пруга, као и за одржавање реда и мира.¹⁾

У команди фелдкомандантуре било је и једно одељење пољске жандармерије.

Војници из батаљона и одељења пољске жандармерије распоређивани су по територијалним командама и повремено су одлазили и на терен, а нарочито ради одузимања (реквизиција) животних намирница.

Фелдкомандантура 599. у Београду имала је 592. „Еап.Слехбџи/теп" батаљон са штабом у Крагујевцу и четама: у Крагујевцу, Смедереву, Београду и Земуну.

Поред наведених територијалних команди Немци су у Србији формирали и привремене логоре за скупљање ратних заробљеника и то: у Крагујевцу — 191, Београду — 160 и Нишу — 202.

Са наше територије заробљеници су сакупљани у логоре у Крагујевцу и Београду.

Немачке јединице које су учествовале у априлском рату против Југославије повучене су из Србије крајем маја а на њихово место доведене су напред наведене посадне дивизије. Почетком јуна, у Београд је дошла Виша команда за нарочиту употребу — 65 и имала ранг команде корпуса. Командант је напред наведени генерал артиљерије Паул Бадер, који је био непосредно потчињен команданту 12. армије у Грчкој. Овој команди су биле потчињене три посадне дивизије у Србији и 718. посадна дивизија на територији Независне Државе Хрватске (доведена из Немачке и распоређена у Источну Босну). У свом саставу имала је 738. и 750. пешадијски пук и 668. артиљеријски дивизион. Командант је био генерал Јохан Фортер.

Посадне дивизије доведене у Србију биле су бројно слабије од дивизија намењених за извођење операција на фронтовима. Имале су по два уместо три пешадијска пука, мање артиљерије, нису имале тенковске јединице, установе

1) „Југославија у априлском рату", страна 617. и 618.

за снабдевање и лечење биле су бројно мање. Бројно стање једне дивизије било је око 8000 војника и старешина.

По доласку у Србију у посадним дивизијама формиране су: по једна артиљеријска батерија (убрзо прерасле у дивизионе), једна чета за везу и једна инжињеријска чета, а наоружање и опремање ових јединица извршено је делимично и средствима запленим од југословенске војске.

Пешадијски пукови имали су по три батаљона, а сваки батаљон имао је по три чете од 140 до 200 људи; митраљеску чету са два — три вода са по четири тешка митраљеза М.34 и вод минобацача 81 м/м са 4-6 оруђа; јединицу за везу и коњички ескадрон.

Из распореда ових дивизија може се видети да су Немци главне снаге концентрисали у Централној и Западној Србији.

У Централној Србији била је распоређена 714. пешадијска дивизија, која је формирана у априлу и првој половини маја 1941. године у Прагу. Приликом формирања у овој дивизији, поред Немаца било је и људства са територије Чехословачке и Пољске. Половином маја из Прага је дошла у Београд, а почетком јуна је размештена и то: Команда дивизије са приштапским јединицама и 741. пешадијски пук у Тополу, а 721. у Крагујевац и 661. артиљеријски дивизион у Смедеревску Паланку. Командант је генерал-мајор Фридрих Штал.

У Западној Србији била је распоређена 704. пешадијска дивизија која је формирана априла 1941. године у Кемницу (Сћетпкг) у Немачкој, а почетком маја пребачена је у Југославију. Команда дивизије са приштапским јединицама и 654. артиљеријски дивизион смештени су у Ваљеву. Дивизија је имала два пешадијска пука и то: 724. пешадијски пук (штаб пука и 1. батаљон у Титовом Ужицу, 2. у Вишеграду и 3. у Чачку) и 734. у Београду и служио је за стражарску службу и друге потребе. Командант ове дивизије био је генерал-мајор Хајнрих Боровски.

У Јужну Србију из Аустрије је дошла 717. пешадијска дивизија. Седиште команде дивизије било је у Нишкој Бањи. У свом саставу имала је 737. и 749. пешадијски пук и 670. артиљеријски дивизион. Командант био је генерал-мајор Паул Хофман. Јединице ове дивизије распоређене су на простору: Косовска Митровица — Рашка — Нови Пазар са задатком да обезбеђују ибарске комуникације, Трепчу и контролишу масив Копаоника.

Посадне дивизије у додељеним рејонима врше своје организационо сређивање: изучавају територију, повезују са територијалним командама, организују везе и обављају друге послове око остварења реда и безбедности на одређеној територији.

Уочи напада на Совјетски Савез, очекујући нереде* у окупираној Србији, генерал Бадер је 14. јуна 1941. године издао наређење да се у дивизијама фор-

мирају борбене групе као привремене формације које би се кретале и дејствовале и ван ксмуникаија, намењене посебно за борбу против побуњеника (устаника). У наређењу је стајало да се у групама припреми пешадија са тешким наоружањем (минобацачи и митраљези) и артиљерија са брдским транспортом на коњима. Све те припреме морале су бити завршене до 20. јуна.¹⁾

Немачки командант за Србију генерал Шредер издао је 27. јуна 1941. године Уредбу по којој ће се сва кажњива дела на заузетој територији кажњавати према немачким казним одредбама. Он је мислио на већ постојећу наредбу од 4. новембра 1938. године у којој је регулисан поступак против устаника. По овој наредби заробљеници и устаници нису третирани као војни-ратни заробљеници, већ као злочинци и бандити. Сваки пук имао је право да формира до три војна суда, који су саслушавали заробљене и ако се утврди да су устаници, били би стрељани. Пресуде су доношене гласањем.²⁾

Како је Хитлер гледао на Србију, види се из изјаве Франца Нојхаузена³⁾ на саслушању од 20. септембра 1947. године.⁴⁾

„Хитлер је задржао према Србима исти онај став који су имали Аустријанци 1914. Као Аустријанац, држао се стриктно тог става наређујући строге мере према Србима. Осим тога, сматрао је да само Аустријанци познају Србе и да су они једино компетентни да дају оцену о политичким, привредним и другим питањима у Србији. Створено је схватање да би најбоље било када би Србија уопште нестала са географске карте. Како једна оваква операција није била могућа, Срби, као вечити узрочници немира, морали су, што је могуће више да буду стешњени и притиснути”.

Поред напред наведених немачких установа у окупираној Србији биле су организоване још и:

— Пропагандно одељење за Србију које је држало београдску радио-станицу, цензуру штампе, издавачку и културну делатност на чијем је челу био мајор Литерт;

— Испостава Розенберговог штаба за научне, музејске, патентне и сличне установе, затим приватне збирке и ретке предмете. Задатак ове установе био је да вредне предмете заплени и пребаци у Немачку;

1) Непреведена немачка документа за 714. дивизију у АУН филмска трака 2258, докуменат 248.

2) Материјал са суђења у Нирнбергу у АУИ — случај 7, К-44, Ф-2, Д-15, и Др. В. Глишић — Терор и злочини... стр. 43.

3) Нојхаузен је пре рата био у Југославији немачки генерални конзул, а у току рата генерални опуномоћеник за привредну експлоатацију Србије са седиштем у Земуну.

4) Оригинал у АУП: К-27, Ф-5, Д-1.

- Огранак организације ТОТ (Тоск) за радове;
- Опуномоћство за врбовање радне снаге за рад у Немачкој;
- Разне инжињерско-техничке инспекције за надзор над производњом наоружања, муниције и друге војне опреме;
- Низ других органа за експлоатацију руда (нарочито Бор и Трепча), прикупљање сировина, контролу банака, контролу привредних предузећа и томе слично.

Апарат власти бивше Југославије у служби окупатора

Немци су паралелно са организацијом своје, радили на организацији квислиншке власти. У том смислу 27. априла 1941. године водили су разговоре са Миланом Аћимовићем и Димитријем Љотићем у Београду. Првог маја¹⁾ формирана је Српска комесарска управа од десет министарстава којима су руководили комесари. Председник савета комесара и комесар унутрашњих послова је Милан Аћимовић. Немци су одобрили да комесарска управа може имати наоружану снагу до три хиљаде људи (жандарми и полиција) са лаким пешадијским наоружањем. Љотић није примио ни један ресор у Српској комесарској управи, али је зато делегирао два министра и то: за привреду и социјалну политику.²⁾

Љотић као лидер политичке странке „Збор“ био је познат као про-фашиста и Немци су имали поверења у њега. Иако је формално био изван власти, дозволили су му да може имати наоружане добровољачке одреде у јачини до две хиљаде људи. У покрету „Збор“ постојало је „Главно тај-ништво“ (секретаријат) које је било врло активно у агитацији и пропаганди против комунизма. Поред других одсека имало је и Обавештајни одсек, наз-ван Ц или III одсек. Врло тесно су сарађивали са Немцима. У току окупације Обавештајним одсеком руководи СС хауптштурмфирер др Годе који је примао извештаје. У Гестапоу веза је био штурмбанфирер Рексајзер, у посланству Кронхолц, а при доборовољачким одредима налазио се стални официр за везу мајор Штолбок.

Српска комесарска управа одмах је приступила обнављању апарата власти. У Смедереву је почела са радом управа дунавске бановине у чијем саставу су били срезови: опленачки, орашачки, колубарски (Лазаревац) и качерски. Успостављају се жандармеријске станице. Бивши жандарми враћени су у службу. У току месеца маја евидентирано је да је у службу

1) Борковић наводи да је комесарска влада формирана 30. априла.

2) „Ново време“ од 16. маја 1941. године.

враћено 153 жандармеријска официра и 1779 жандарма. За команданта жандармерије постављен је жандармеријски п. пуковник Јован Тришић, за инспектора пуковник Телемах Јанковић, за шефа ађутантског одсека потпуковник Владимир Наранцић и шефа обавештајног одсека потпуковник Милан Мештеровић."

Током маја и јуна обновљен је жандармеријски пук (негде га називају одред) дунавске бановине који је имао пет чета: београдску, смедеревску, пожаревачку, крагујевачку и горњомилановачку чету. Командант овог пука био је жандармеријски потпуковник Милутин Поповић, помоћник команданта потпуковник Бранко Обрадовић, а инспектор мајор Александар Млакар.²¹

Крагујевачкој жандармеријској чети припадали су водови опленачког и орашачког, а горњомилановачкој водови колубарског и качерског среза.

Жандармеријски вод среза опленачког имао је станице у Тополи и Наталинцима са по 16 и Белосавцима са 7 жандарма. Командир вода био је Обрад Кордић. 3) Жандармеријском воду среза орашачког припададе су станице у Аранђеловцу са 15, Доњој Шаторњи са 12 и Даросави са 10 жандарма. Командир вода био је капетан Милошевић. Кратко време Даросава је припадала горњомилановачкој чети.⁴¹ Жандармеријске станице у: Лазаревцу са 13, Барошевцу са 9 и Дудовици са 8 жандарма биле су у саставу жандармеријског вода среза колубарског. Командир је био капетан Војислав Марковић.⁵¹ Жандармеријски вод среза качерског имао је станице у: Руднику са 12, Љигу са 9 и Белановици са 8 жандарма.⁶⁾

Организација и формација жандармерије одговарала је предратном стању. Жандармеријске станице биле су више посадног карактера, са малим бројем жандарма и slabим наоружањем (пушке, пиштољи, ручне бомбе).

Савет комесара је организовао и полицијске органе. Обновљен је рад Управе града Београда и Специјална полиција, којој су проширена овлашћења. Могла је да предузима најсуровије мере против организација КПЈ, СКОЈ-а и других на целој територији Србије. Поново су активно почели да се боре против комуниста Драги Јовановић, Светозар Вујковић, Бошко Бећаревић, Ћорђе Космајац, Губарев и други.

1) АУН, К-26, Ф-3, Д-19.

2) АУП, К-26, Ф-3, Д-19.

3) АУИ, К-28, Ф-3, Д-54.

4) АУП, К-28, Ф-3, Д-1.

5) АУИ, К-28, Ф-3, Д-27.

6) АУН, К-28, Ф-3, Д-36.

Појава четника

У Србији се у ово време појављују четници Косте Миловановића-Пећанца, а истовремено и група бивших официра и подофицира бивше југословенске војске окупљене око пуковника Драгољуба-Драже Михаиловића. На развијању својих организација раде упоредо и у почетку међусобно неповезано.

Четничко удружење постојало је и пре рата. Познато је да су на ово четничко удружење рачунали врјни кругови. При Генералштабу бивше Југославије постојали су разрађени планови о четничком ратовању као и Уредба о четничкој команди. То потврђују и следећа два документа: из писма, Косте Пећанца председнику владе Милану Недићу од 19. маја 1942. године,¹ види се да је Пећанац био позван 5. априла 1941. године у Министарство војске и морнарице где је примио решење и инструкције о активирању четничког удружења. Овим решењем — како сам Пећанац каже — добио је шира овлашћења него што их је имао 1916, 1917. и 1918. године, а што је и њему (Недићу) познато.

На основу поменутог наређења Пећанац је још у априлу почео са активирањем четничких одреда. У извештају 60. немачке пешадијске дивизије² од 17. маја 1941. године пише:

„Окупили су се, местимично, српски политички фанатици под именом четника. Они покушавају да терором покрену народ против немачких окупационих трупа, односно да присиле председнике општина, у крајевима у којима Срби не управљају, да толерирају српски народ. Четници хоће да се представе као велика и широко заснована организација... У машти становништва четници су окружени много претераним ореолом...”

О појави Пећанчевих четника говори Радивоје Јовановић-Брадоња у својим сећањима која је дао Јоци Марјановићу 5. априла 1960. године.³

„На Равну Гору је крајем маја или почетком јуна 1941. године дошла једна група од 25 Пећанчевих четника. То је био неки београдски четнички одред. Код Сјенице су имали са муслиманима борбу неких десетак минута и дошли су на Равну Гору с „ореолом” људи који су ратовали. Командант тог одреда био је Никола Никчевић, Црногорац, старији човек, војвода.”

1) АУП, Недићева архива, К-33, Ф-11, Д-53.

2) Зборник докумената VII, Т-1, док. бр. 104, стр. 333. Дивизија је била распоређена на простору: Лозница, Ваљево, Чачак, Сјеница, Пријепоље, Вишеград. Учествовала у априлском рату у Србији.

3) Др. Ј. Марјановић „Устанак и НОП у Србији 1941”, стр. 75.

Извештај Министарства унутрашњих послова од 7. јуна региструје појаву четника у срезу колубарском — Лазаревац.¹⁾

„30. маја дошао је у кућу браће Маринковића у Јунковцу, среза колубарског, непознат човек обучен у сељачко одело са четничким знацима, наоружан пушком и бомбом. Исти је изјавио да нема никакве намере да штогод предузима против немачких власти, него да је четницима задатак да заштите српску децу, жене и немоћне људе од лица, која исте кољу, убијају и немилосрдно злостављају и да се они сада налазе само на пролазу”.

Крајем јуна 1941. године у нашим крајевима појављује се генерал бивше југословенске војске Љубомир Новаковић са групом од око педесет четника. Пре тога Новаковић је био код Д. Михаиловића, али је између њега и Драже дошло до сукоба око концепције четничке организације, а истовремено и око престижа у руководству, па га напушта и прилази Кости Пећанцу. Пећанац га је поставио за команданта Шумадијских четничких одреда.

Новаковић је свој штаб сместио на Букуљи. У току јула и августа Новаковић и Никчевић интензивно раде на стварању четничких организација у срезovima: колубарском (Лазаревац), качерском, орашачком и опленачком и формирају следеће одреде:²⁾

Љишки четнички одред, командант резервни поручник Драгољуб Каменица из Ћелија, службеник бившег Министарства саобраћаја и члан Београдског четничког удружења. Дејство одреда у троуглу Лазаревац, Лајковац, Љиг.

Качерски четнички одред, командант активни капетан I класе Љубисав Миловановић из Трбушнице. Дејство одреда на делу колубарског и качерског среза.

Београдски четнички одред војводе Николе Никчевића лоциран је у Јунковцу са дејством у делу колубарског и космајског среза.

Горњоколубарски четнички одред, командант активни наредник Раде Вулићевић из Пркосаве.

Венчански четнички одред, командант резервни наредник Тихомир Ђаковић, млинар из Венчана.

Орашачки четнички одред, командант Александар Костић, из Буковика, „Поп Буковички”.

Руднички четнички одред, командант Светомир Радичевић „Света Руднички”.

1) АУП, Недићева архива, К-19, Ф-1, Д-13/8. Проверавајући нисмо могли да утврдимо да ли се ради о четницима Косте Пећанца или Драже Михаиловића.

2) АУП, К-33, Ф-2, Д-18/12 и К-33-а, Ф-2, Д-

Опленачки четнички одред, командант резервни мајор Живан Милованчевић из Крћевца.

Одред војводе Миодрага Лазаревића, трговца из Рудоваца.

Одред војводе Луке Милошевића, из Копљара.

Основна замисао четничких организација у почетку била је да свако село има своју чету у коју би били укључени сви војни обвезници и њом би командовао четовођа који је истовремено и старешина села. Више чета сачињавало би одред на челу са војводом. Циљ чета и одреда био би да у свом рејону одржавају ред и мир и спрече сваку појаву „деструктивних елемената”.¹⁾

Упис у четнике вршио се под паролом заштите својих села, а уписани војни обвезници и даље би остали код својих кућа. Припадност организацији Косте Пећанца доказивала се објавом коју су добијали приликом уписа, а истовремено им је служила и као легитимација за слободно кретање. Истицано је да за оружане акције „још није време” и да је окупатор-јак, али треба зато створити јаку организацију и када окупатор буде тучен на савезничким фронтovima, ступити у дејство. Свака акција против окупатора строго је осуђивана. У том смислу Коста Пећанац је издао 28. јуна и писмену наредбу:²⁾

„...Сви војводе, четовође и четници подпадаће под моју непосредну команду са следећим задацима:

1) Немачки и талијански војници докле год се буду пристојно понашали према нашем народу не смеју се нападати или убијати.

Ко прекрши ову наредбу биће смрћу кажњен”.

Из наредбе види се став Пећанца према оружаној борби и окупатору, а истовремено и његов однос према равногорском четничком покрету. Он сматра да четничка организација у целини, односно сви четници морају бити под његовом командом. Ова наредба се нашла и у рукама окупатора, али он не предузима никакве мере јер му овакав став четника Косте Пећанца одговара. Немцима је ово дало повода да касније, у току месеца августа, ступе са Пећанцем у непосредну везу и воде преговоре.

Равногорски четнички покрет настао је после окупације Југославије. Организују га и воде официри бивше југословенске војске на челу са генерал-штабним пуковником Драгољубом-Дражом Михаиловићем. Избегавајући

1) „Деструктивни елементи” били су комунисти.

2) АУН, К-33, Ф-13, Д-3; и К-33, Ф-11, Д-3. Постоји истоветна наредба и од 28. јула. Преведене су и на немачки језик.

заробљавање Михаиловић је са групом од око тридесет официра, подофицира и војника, половином маја 1941. године стигао у предео Равне горе.¹⁾

О стварању четничког покрета Драже Михаиловића пишу избегли четнички функционери, и из првих дана блиски Дражини сарадници.²⁾

„... Чича није у првом тренутку предвидео задржавање на Равној гори јер се није знала врста окупације ни снаге непријатеља у земљи. Првобитна намера је била: склањање, организовање и подизање вере у крајњи успех савезника... Ни сам Чича није знао како ће се ситуација даље развијати...”

Одлуку да остане на Равној гори Дража Михаиловић је донео тек пошто је ту несметано провео неколико дана и успоставио везу са мајором Александром Мишићем из Струганика (сином војводе Ж. Мишића), а преко њега са потпуковником Војиславом Пантелићем из Ваљева. Са Равне горе Дража шаље своје официре на терен са циљем испитивања ситуације и услова за стварање организације. О томе потпоручник Павле Мешковић пише:³⁾

Сваки ко је одлазио на терен добијао је ова упутства: што пре ухватити везу са бившим солунским ратницима и виђенијим домаћинима и упознати их са циљевима борбе покрета са Равне горе; веза са општинским управама и преко њих саботирање испорука Немцима; веза са жандармима, које треба користити за осигурање и вршење курирске службе; веза са полицијским властима, као и прикупљање спискова свих способних за војску, који нису допали ропства, тако да у даном тренутку буде све припремљено што је могуће боље за одсудну борбу против Немаца... За Београд и друге веће градове, поред наведеног дата су још и следећа упутства: Убацити наше људе на одговорна места у разним надлештвима, пратити рад нерпијатељев и прикупљати податке о њима, као и организовање финансијских одбора за финансирање покрета.”

Дража Михаиловић истовремено је радио на успостављању везе са Српском комесарском управом. О томе пише Милан Аћимовић:²⁾

„Што се тиче мог става према националним људима у шуми навешћу један случај: одмах у почетку окупације, у току месеца маја или почетком јуна, Немци су били организовали једну већу акцију ради чишћења наших шума од остатака југословенске војске, како су они и сами говорили. Ту се

1) Према различитим изворима, датум доласка и број људи се не слаже.

2) Павле Мешковић — чланак „Од Босне до Равне Горе”, Књига о Дражи, свеска I, стр. 32. (Издато у Виндзору) АССИП.

3) Павле Мешковић — чланак „Од Босне до Равне Горе”, књига о Дражи, свеска I, стр. 32. (Издата у Виндзору) АССИП.

4) АУН, Врховна команда Х-99, без датума.

пре свега мислило на Дражу и његове људе. Ја сам Немцима истицао некорисност и чак штетност те акције, говорећи да ће за време окупације бити увек људи који ће одлазити у шуму и боље је да тамо падну под утицај једног националног и трезвеног човека неголи под утицај комуниста. Немци су те разлоге примили тако да до акције није дошло.

Ја сам стајао на становишту да Дражин циљ мора да буде и наш циљ. Наш рад треба дискретно координирати, а никако да се сукобљава. Између Драже, односно његових људи и мене био је сталан контакт. Требало је да дође између нас до једног састанка у близини Ваљева, али до тог састанка није дошло, јер су комунисти пресекли пут. Све је ово било пре образовања Недићеве владе...

Рећи ћу вам, да сам ја још у првим данима окупације, када су дошли људи са Равне горе код мене, њима казао: питајте Дражу да ли он сматра овај наш посао ненационалним и некорисним по српски народ, ако га тако сматра, ми ћемо се сви одмах повући, јер не желимо нити хоћемо да цепамо јединство српског народа. Како су та лица моје речи пренела, ја не знам али су ми донели одговор да треба остати на том послу и радити у корист народа.

По мом мишљењу у земљи је требало водити борбу само против комуниста. Што се тиче Драже, стајао сам на становишту да се борба против њега не само да не сме водити, него се мора наћи начина да се наш рад координира са његовим."

Успостављањем везе са Српском комесарском управом и жандармеријом, Дража је створио повољније услове за развијање своје организације.

ПОЛИТИЧКЕ И ВОЈНЕ ПРИПРЕМЕ КПЈ ЗА ОРУЖАНУ БОРБУ

Окупација земље дошла је врло брзо. Режим и официри бивше Југославије нису били способни да организују озбиљнији и трајнији отпор окупатору. Лидери грађанских партија су се завукли у мишје рупе. Једино је КПЈ остала верна народу. Централни комитет Комунистичке партије Југославије је 15. априла издао проглас и подвукао да ће „Комунисти и читава радничка класа Југославије устрајати до коначне победе у првим редовима народне борбе против освајача”.

Покрајински комитет за Србију у Београду крајем априла ради пре свега на успостављању веза са партијским руководством и организацијама на терену, које су ратом биле поремећене. Одржавају се партијски састанци, саветовања, конференције и расправља се о новим формама рада, које је захтевала оружана борба као што су скупљање оружја, организовање болничких курсева, спровођење војне обуке са омладином итд.

Даљи подстрек у раду на припремама за борбу против окупатора комунистима је дао Првوماјски проглас Централног комитета Комунистичке партије Југославије, у коме између осталог пише:¹⁾

„... И како што је Комунистичка партија Југославије до сада стајала у првим редовима борбе, тако ће од сада још упорније организовати и водити борбу народа против окупатора и његових слугу у земљи, против распиривања националне мржње, за братство народа Југославије и свих народа на Балкану, против изабљивања радних народа, за бољу и срећнију будућност. Радници, сељаци, грађани — сви родољубиви елементи!

На окуп! У овим судобоносним данима потребно је ујединити све снаге у борбу за ваш опстанак... Устрајте у борби у коју вас позива и коју води авангарда радничке класе — Комунистичка партија Југославије...”

Комунистичка партија и СКОЈ нису пред други светски рат били бројни у округу Аранђеловац, али су својим радом и утицајем задобили велико

1) Институт за изучавање радничког покрета, Београд, бр. 1744.

поверење народа. Захваљујући томе Партија је брзо могла да формира партизански одред и енергично започне борбу против окупатора и његових слугу.

Према непотпуним подацима ево како је изгледала Партија и СКОЈ у време формирања Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда.

Срез орашачки

Аранђеловац, 7 чланова и 1 кандидат за члана КПЈ, секретар Живан Ћосић-Лала; скојевски актив радничке омладине од 7 чланова, секретар Ђорђе Ђурић; скојевски актив од средњошколаца и друге интелектуалне омладине 9 чланова, секретар Слободан Цане Дамњановић.

Горња Трешњевица, три партијске организације. Прва ћелија 5 чланова, секретар Милан Илић-Чича; друга ћелија 5 чланова, секретар Несторовић Драгомир; трећа ћелија пет чланова, секретар Живадин Миловановић. Кандидата за чланове КПЈ 3 и 2 члана СКОЈ-а.

Вукосавци, 5 чланова КПЈ, секретар Александар Комненовић; Бања, 3 члана, секретар Душан Радоњић; Брезовац, 3 члана, секретар Живко Јовановић и скојевски актив од 3 члана; Страгари, 3 члана, секретар Драгослав Јоковић и скојевски актив од 3 члана; Гараши, 4 члана, секретар Миодраг Стевовић учитељ; Орашац, Врбица, Стојник и Марковац по 2 члана и Јеловик 1 члан КПЈ. У Копљарима скојевски актив од 4 члана. Секретар је био Миодраг-Миша Благојевић.

Укупно у срезу орашачком је 49 чланова и 4 кандидата за чланове КПЈ и 28 скојеваца.

Срез опленачки

Винча, 9 чланова КПЈ, секретар Панта Станковић; Топола, 3 члана КПЈ, секретар Момчило Петровић; Жабари-Горович, 4 члана, секретар Драгутин-Драго Станић, адв. приправник и скојевски актив од 3 члана; Рајковац, 2 члана; Маскар, Крћевац, Наталинци, Шуме по 1 члан и у Наталинцима и Горовичу скојевски актив од по 3 скојевца.

Свега у опленачком срезу 22 члана КПЈ и 9 чланова СКОЈ-а.

Срез колубарски

Партијска организација од 18 чланова. Од наведеног броја у Лазаревцу било је 6, у с. Великим Црљенима, Цветовцу, Петки и Венчанима по 2, а по 1 члан у с. Зеокама, Шопићима, Вреоцима и Медошеvcу. Секретар партијске организације је Душан Вукотић, учитељ у Лазаревцу. У с. Даросави била је партијска организација од 6 чланова, секретар Веља Герасимовић.

Кандидата за чланове КПЈ било је 11, и то: у Лазаревцу и с. Шопићима по 3, с. Брајковцу 2 и по 1 у с. Стубици, Вреоцима и Венчанима.

Чланова СКОЈ-а било је 9, и то: у Лазаревцу 6, с. Петки 2 и у с. Барошеvcу 1.

Укупно у срезу било је 24 члана КПЈ, 11 кандидата за чланове КПЈ и 9 чланова СКОЈ-а.

У младењачком срезу било је: око 10 чланова КПЈ и 7-8 кандидата за чланове КПЈ.

Одмах после формирања Окружног поверенства везу између Окружног поверенства КПЈ Аранђеловац и Покрајинског комитета КПЈ за Србију одржавао је секретар Сремчевић. Мало касније веза је одржавана преко посебних курира-чланова КПЈ, који партијски нису више били повезани у својим организацијама, већ су били на личној вези секретара или одређеног члана поверенства. Прве курирске везе са Покрајинским комитетом одржавали су Владимир-Влаја Симић, фотограф из села Брезовца и Душан Радоњић, учитељ, родом из села Бање. У одређене дане они су односили извештаје у Београд и од Покрајинског комитета добијали пошту и други партијски материјал за Поверенство.

Први курир био је Владимир Симић.

*Владимир
Симић
— Влаја*

ВЛАДИМИР СИМИЋ-ВЛАЈА, фотограф. Рођен 23. 10. 1908. године у с. Брезовцу. Члан КПЈ од 1940. године. Био је курир између партијског поверенства и Покрајинског комитета. Своје честе одласке за Београд прав-
дао је набавком фото-материјала. Крајем септембра 1941. године добио је задатак од инструктора Покрајинског комитета, Стевана Дукића-Текстилца, да поред редовне везе са Покрајинским комитетом донесе и неки партијски материјал из једног стана за њега. У међувремену полиција је открила стан, тако да им је пао у руке. Умро је под батинама. Дао је само основне податке о себи.

После хапшења Владимира Симића од Специјалне полиције у Београду, Окружни комитет КПЈ Аранђеловац је дао задатак Душану Радоњићу да одржава везу између Окружног комитета и Покрајинског комитета КПЈ за Србију. 7. октобра 1941. године када је отишао да обнови везу, Специјална полиција га је сачекала у „проваљеном“ стану и ухапсила. Пред полицијом је имао добро држање. После саслушања спроведен је у логор на Бањици. Уз

потписе више грађана села Бање и других утицајних људи код тадашњих власти успео је да се ослободи логора. Вратио се у село, јавио се партијском руководству и наставио са активним радом.

После погибије Симића и хапшења Радоњића веза са Београдом одржавана је преко чланова Покрајинског комитета који су се тада налазили на територији поверенства, а углавном преко другарице Сласеније-Цане Бабовић.

ПОЧЕТАК ОРУЖАНЕ БОРБЕ

На дан напада Немачке на Совјетски Савез — 22. јуна — одржан је састанак Политбироа Централног комитета Комунистичке партије Југославије у Београду. Истог дана издат је проглас у коме је истакнута парола „уништавајте непријатеља“, а целокупна акција Комунистичке партије Југославије била је усмерена на организацију оружане борбе против окупатора.

Због важности овог прогласа дајемо његов текст у целини. Текст гласи:¹⁾

„РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ И ГРАЂАНИ ЈУГОСЛАВИЈЕ!

Рано'1 јутра 22. јуна напали су разуларени немачки фашистички бандити на велику и мирољубиву државу радника и сељака, на Совјетски Савез. Ови професионални злочинци дошуњали су се исто тако изненада и мучки над цватуће 1радове Совјетског Савеза, као што су се десет недеља томе назад дошуњали у Београд, да их заспу својим убојним 1ранатама. Овај нечувени злочин фашистичких убојица напунио је страшним о1 орчењем не само срца двестамилионског народа земље социјализма, већ и срца радно! човечанства читавог света.

Проливши потоке крви, завивши у црно читаву Европу и подјармивши њене народе, немачка фашистичко-капиталистичка банда, на челу са лудаком Хитлером, натерала је своје, невином крвљу окупане чопоре, на цватући совјетски врт, да руше оно што су 23 1 одине циновским напорима 1радили народи Совјетског Савеза. Али крвожедни фашистички злочинци и њихови сатрапи у осталим капиталистичким земљама љуто су се ово! пута преварили. Немају они сад против себе слабе европске државе, вођене од издајничке капиталистичке клике; земље изнутра растроване, разједињене и ослабљене петоколонишким издајничким радом, већ имају против себе

1) Архив Србије, ЦК КПЈ — 4.

сложне двестамилионске народе велико! Совјетско! Савеза, окупљене око **херојске** партије большевика окупљене око сво! великсГ и мудро/ вође дру!а Стаљина. Они имају против себе непобедиву Црвену армију, /розну силу ко-**ја** стоји као !ранитна стена на одбрани социјалистичке отаџбине. Они има-ју против себе радни народ и наимонално у!њетене читаво/ света. То је **данас** та сила која ће поломити не само зубе крвожедним зверовима, не! о ће потпуно уништити ту заразу која хоНе да својим смрадом окужи читав свет.

РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ И ГРА ЋАНИ!

Немачки фашистички освајачи пропратили су, по своје обичају, овај свој злочиначки напад на Совјетски Савез са најординарнијим измишљоти-нама. Они су на брзу руку скрпили неку оптужбу против Совјетско! Савеза покушавајући оправдати код сво/ народа и код осталој поштено! света свој напад, који се ничим не може правдати. Може ли ико поштен на свету више веровати \лупим из!оворима фашистичких пробисвета? Не може! Немачка фашистичка пропа! анда и пропа/ анда њихових реакционарних сестара у осталим капиталистичким земљама, Па и код нас, почела је бесно ршати свој отров лажи и клевете против СССР-а. Она ће вас дневно засипати свим мо!ућим лажним вестима о својим тобожњим „победама“ да заваља свој народ и унесе забуну код свих оних који желе пораз фашистичким освајачима. Не верујте ништа фашистичким убојицама и крвницима радно/ народа. Сачувајте вашу хладнокрвност и чините све да се убрза пропаст тих највећих злочинаца што их памти историја човечанства. Верујте чврсто у то да је Совјетски Савез са својом херојском Црвеном армијом таква сила коју нико на свету није кадар савладати. Знајте да ће Совјетски Савез у сво-јој оправданој борби имати на својој страни не само симпатије, не!о и подршку милионских радних маса читаво! света. Херојски народи Совјет-ско! Савеза бију свој последњи бој, да једанпут заувек не само одбране велику социјалистичку отаџбину од фашистичко-капиталистичких аждаја, не!о и да спасу напаћено човечанство да !а снова не задеси средњевековни мрак и ропство.

РАДНИЦИ И РАДНИЦЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ!

Куцнуо је судбоносни тренутак. Започела је одсудна битка против нај-већих непријатеља радничке класе, битка коју су фашистички злочинци само приметили мучким нападом на Совјетски Савез, наду свих трудбеника света. Дра!! оцена крв херојско! совјетско/ народа пролива се не само ради

одбране земље еоцијализма, не!о и ради коначно! социјално7 // национилној ослобођења читавој радно7 човечанства. Према томе, 177о је и наша борба, коју смо ми дужни подупирати својим сна!ама па и својим животима.

Пролетери свију земаља Ју1ославије на своја места, у прве борбене редове. Збијте чврсто своје редове око ваше аватарде, Комунистичке партије Ју! ославије. Сваки на своје место! Непоколебљиво и дисциплиновано вршите своју пролетерску дужност. Спремајте се хитно за последњи одсудни бој. Не дозволите да се пролива дра!ои,ена крв херојских совјетских народа без ваше! учешћа. Ваше пароле морају бити: ниједан радник или радница не сме отићи у фашистичку Немачку, да својим радом јача сна!е фашистичких бандита. Ни један топ, ни једна пушка, ни једно тане, ни једно зрно жита итд. не сме вашом помоћи доспети у руке фашистичких злочинаца. Мобилизујте све ваше сна!е против то!а, да наша земља буде база за снабдевање фашистичких руља, које као бесни пси нападају на Совјетски Савез, на нашу дра!у социјалистичку домовину, на нашу наду и кулу светиљу према којој с надом упире очи напаћено радно човечанство читаво! свијета.

Радници на железници и осталим транспортним средствима, ви не смијете бити онај канал кроз који ће пролазити убојито оружје и дру!а ратна средства намењена против Совјетско! Савеза и вас самих. Сетите се ваших борбених традиција из прошле интервенције капиталистичко! света против младе совјетске републике. Учините све што је у вашој моћи, да онемо!ућите фашистичким злочинцима да вас искористе против Совјетско! Савеза, не!о и пред радним народом наше земље и читаво! света." Ми вас позивамо да у овим судбоносним часовима извршите своју дужност која вам је намењена у овој одсудној борби.

ОМЛАДИНО ЈУГОСЛАВИЈЕ!

Бије се последњи бој с твојим највећим непријатељем — с крвником младе !енераиције, с фашистичким злочинцима против којих си се ти увек спремно борила кад те је Комунистичка партија позвала. Против тих истих твојих крвних непријатеља млада !енераиција Совјетско! Савеза већ бије тежак и крвави бој. Пролива своју дра!оцену крв за твоју срећнију будућност та иста омладина Совјетско! Савеза која је с песмом на устима !радила социјализам, која је већ имала извојевано све то за чиме ти

1) Нејасно у оригиналу (прим. ред.)

омладино Југославије чезнеш. Имала је срећан културан живот и осигурану будућност. Можеш ли ти, омладино, остати по страни? Не можеш, ти мораш такође сада бити у првим редовима борбе против фашистичких злочинаца. Окупљај своје снаге у Савезу комунистичке омладине, да под вођством Комунистичке партије Југославије заузмеш своје место у борбеним редовима радничке класе.

ХРВАТСКИ НАРОДЕ, РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ, ВОЈНИЦИ И СВА ПОШТЕНА ИНТЕЛИГЕНЦИЈО!

Слуша фашистичких освајача — издајник Павелић — хоће да се хрватски народ искористи у борби против Совјетског Савеза и против ослободилачке борбе наших народа. Није ли већ тај, невином крвљу попрскани злочинаци, нанео довољно срамоте хрватском народу? Зар ћеш дозволити да још и та страшна издаја буде покривена твојим хрватским именом? Зар ти хрватска Гопода већ нису у прошлости нанела довољно срамоте? Не! Сада када је твоја истинска слобода већ тако близу, ти, хрватски народе, нећеш допустити такве издаје. Војницима у касарнама, радницима у фабрикама, сељацима у селу, уједините се у један јединствени фронт и борите се свим средствима против те фашистичке издајничке банде и њихових фашистичких Господара. Будите спремни да заједно с осталим радним народом Града и села земаља Југославије заузмете своје место у првим редовима у борби за вашу срећнију будућност.

СРБИ, СЛОВЕНЦИ, ЦРНОГОРЦИ, МАКЕДОНЦИ И СВИ ОСТАЛИ ПОРОБЉЕНИ НАРОДИ ЈУГОСЛАВИЈЕ!

Ви који стењете Под окупаторском чизмом, сви ви који љубите слободу и независност, који нећете фашистичкоја ропства, знајте да је коцнуо час вашеГ скороГ ослобођења од фашистичких освајача. Зато допринесите и ви ваш део у борби за вашу слободу, под вођством Комунистичке партије Југославије. Борба СовјетскоГ Савеза јесте и ваша борба, јер се он бори против вашеГ непријатеља под чијим ви јармом стењете. Не дајте се завести разним домаћим реакционарима који су у служби фашистичких бандита. Ваше место јесте у борбеним редовима радничке класе, која се бори за вашу истинску слободу и независност. Од те борбе зависи ваша будућност и будућност ваше деце. Ако љубите своју слободу и независност, ако нећете бити туђи робови, ако желите да се

ослободите фашистичко! ропства. онда помо!ните свим средствима праведну борбу велике и мирољубиве земље социјализма — Совјетско! Савеза, уједините своје снаге против ваших у! њетача, фашистичких осваја- ча, који поробише и опљачкаше вашу земљу.

КОМУНИСТИ ЈУГОСЛАВИЈЕ!

Дошао је онај најтежи час који смо ми у нашој борби предвидели. Ми смо знали шта спремају фашистички злочинци против СССР-а и читаво! радничко! човечанства. Крвожедни фашистички властодршци, који држе у ропству своје народе и народе подјармљених земаља, навестише нам рат до истребљења, навестише преко радија крвави покољ комуниста. Ми ту борбу прихваћамо, јер ми смо је очекивали и ми смо се на њу spremали. У тој борби неће бити пардона ни једном комунисти, деру се фашистички крвници, а ми кажемо: у тој борби неће бити пардона злочиначким фашистичким вођама и њиховим верним слу!ама, у тој борби неће бити пардона фашистичкој **финансискоЈ** олишархији и њезиним сатрапима.

Комунисти Ју!ославије! Не оклевајте ни тренутка већ се хитно спремајте за ту тешку борбу. Сместа прила! одите своје ор! анизације и њихов рад за тај последњи бој. Предузмите све да чим боље осушурате наше дра! ои,ене кадрове који су нам данас више не!о икад потребни у тој борби. Ор!анизујте радне масе и предајте им ваше тешко стечено искуство. Ста- ните на чело радних и национално у! њетених маса и водите иху борбу про- тив фашистичких тлачитеља наших народа. Одважност, дисциплина и хладнокрвност нека влада међу вама, јер ви морате тиме дати пример дру!има. Извршите своју дужност авашарде радничке класе Ју!ославије. Напред у последњи и одлучни бој за слободу и срећу човечанства!

- ДА ЖИВИ ВЕЛИКА И НЕПОБЕДИВА ЗЕМЉА СОЦИЈАЛИЗМА — СОВЈЕТСКИ САВЕЗ!
- ДА ЖИВИ ХЕРОЈСКА ПАРТИЈА БОЉШЕВИКА СКП!
- ДА ЖИВИ ВОЂ И ОРГАНИЗАТОР ПРОШЛИХ И БУДУЋИХ ПОБЕ-
- ДА ВЕЛИКОГИ МОЋНОГ СОВЈЕТСКОГ САВЕЗА, ДРУГ СТАЉИН!
- ДА ЖИВИ КОМУНИСТИЧКА ИНТЕРНАЦИОНАЛА!
- ДА ЖИВИ КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ!
- ДА ЖИВИ МЕЂУНАРОДНА СОЛИДАРНОСТ СВИХ УГЊЕТЕНИХ И ИЗРАБЉИВАНИХ!
- ДА ЖИВИ ЈЕДИНСТВО ИБОРБА РАДНИХМАСА ЈУГОСЛАВИЈЕ!

ДОЛЕ ИМПЕРИЈАЛИСТИЧКО-ФАШИСТИЧКИ ЗЛОЧИНЦИ НА
ЧЕЛУ СА КРВАВИМ ХИТЛЕРОМ, МУСОЛИНИЈЕМ И ОСТАЛИМ
САТРАПИМА!

ЦЕНТРАЛНИ КОМИТЕТ
КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ"

Нападом Немачке на Совјетски Савез, Немци су располагали припремљеним списковима комуниста и родољуба који би, по њиховом мишљењу, могли да буду организатори борбе и отпора. Они енергично предузимају мере да се онемогући организован отпор и да по сваку цену спрече оружану акцију. Специјална полиција предала је Гестапоу спискове. Отпочела су хапшења у целој Србији на основу следећег наређења:¹

„Војни заповедник Србије
Управни штаб

Поверљиво

КОМЕСАРСКОМ МИНИСТРУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
Г. АЋИМОВИЋУ — БЕОГРАД

На основу последњих ратних догађаја, молим да се одмах изврше, према ранијем споразуму с Вама, хапшења свих водећих комуниста и да се нареди шефу полиције у Београду да још ноћас изврши хапшење њему познатих комуниста града Београда. Ове особе треба затворити на Ади Циганлији. Доцније, треба како ове, тако и остале у земљи ухапшене злочиначке елементе и комунисте спровести у концентрациони логор који Ви према наређењу, има да организујете. Истовремено постарајте се да се још током ове ноћи ухапсе сви борци црвене Шпаније.

Сем тога, молим да се шефу полиције одмах нареди ово:

1. Полиција има да уведе поштрону уличну службу. Као што је раније наређено, има се одмах организовати и ноћна полицијска служба.
2. Шеф полиције треба да изда потребна упутства за нарочито чување јавних зграда, мостова и осталих важних постројења.

1) Зборник докумената VII, Т-1, стр. 341-342.

Ради лакшег извршења ових задатака, постараћу се да се из ратног плена одмах стави на располагање српској полицији потребно оружје. Истовремено о овим мерама биће обавештене и немачке трупе с молбом да, у случају потребе, помогну око извршења задатака полиције.

На крају желим да Вам скренем нарочиту пажњу на вароши: Ниш, Крагујевац...

За Војног заповедника Србије
Начелник Управног штаба
Турнер. с. р.
државни саветник"

Хапшење је спроведено истовремено на целој територији Србије.

Партија је већ била поставила пред своје чланство да се повуче у ил-егалност, а самим тим је онемогућила окупатору да своју одлуку спроведе до краја. Релативно мали број чланова партије и симпатизера је ухапшен.

На територији Поверенства успели су да ухапсе у Аранђеловцу-члана партије Живана Ћосића-Лалу, обућарског радника и бившег члана Илију Миловановића, столарског радника.¹⁾

Хапшење већег броја чланова партије је избегнуто јер је Окружно поверенство КПЈ Аранђеловац на време сазнало шта окупагор припрема. Уочи 22. јуна Чеда Плећевић је обавестио Сремчевића да је дошло наређење за хапшење. Сремчевић је пронашао Милосављевића у његовом селу и рекао му намере полиције. Договорили су се да одмах обавесте све чланове партије и да им скрену пажњу да морају да спавају ван својих станова и кућа. Прво су обавештени чланови КПЈ у Аранђеловцу, Лазаревцу, Тополи и Младеновцу. Тако рећи у ходу чланови Поверенства су се договорили да пренесу директиву и члановима партије са села, да без велике потребе не долазе у Аранђеловац, Тополу и Лазаревац.

Сутрадан — 23. јуна — Покрајински комитет за Србију одржао је састанак на коме су разрађени конкретни задаци око организовања и руковођења оружаном борбом, у Србији. У том циљу упућени су чланови Покрајинског комитета и инструктори у разне крајеве Србије да непосредно помогну окружним комитетима у организовању оружане борбе. Одлучено је да се цела партијска организација стави у мобилно стање. Расправљало се и о издавању прогласа, с позивом народу у оружану борбу против окупатора, који је убрзо и штампан.

1) Обешени у Београду на Теразијама 18. јула 1941. године.

У сећањима члаиа Политбироа Централног комитета Комунистичке партије Југославије Сретена Жујовића стоји:¹⁾

„Тако је пре почетка устанка био успостављен жив контакт са тереном...

Значи, ми смо већ раније, пре почетка устанка решили који одреди и када треба да пођу на терен. Договорили смо се о томе како поставити организацију одреда. Применили смо територијални принцип, тј. да један одред покрива одређену јединствену територију. Тако су формирани Космајски одред, Чачански, Ваљевски, Шумадијски...

За неке одреде ми смо одредили лични састав штаба. Друге смо затекли на терену. Знам да смо за команданта Првог шумадијског одреда поставили Милана Благојевића...

У формирању одреда учествовали су и окружни комитети... Када смо отишли из Београда, ми смо на терену већ налазили створене одреде..."

Директиву Партије о оружаном борби и стварању партизанских одреда Окружном поверенству КПЈ Аранђеловац, пренео је Милан Благојевић, инструктор Покрајинског комитета КПЈ за Србију. По подне 26. јуна дошао је у село Копљаре код Мике Милосављевића и представио се као Милан Благојевић. Врло мало су разговарали. Рекао му је да је послат од Покрајинског комитета за Србију и да је потребно да се закаже састанак Окружног поверенства јер треба да пренесе важну партијску директиву. Састанак су уговорили за 28. јуни у 10 ч. у с. Копљарима. Преноћио је у винограду Милосављевићевог комшије. Рано изјутра, 27. јуна, отишао је возом према Младеновцу, да би се сутрадан вратио на заказани састанак.

Милосављевић је о траженом састанку обавестио чланове поверенства. Сви су дошли на заказано место. Пре састанка Благојевић и Сремчевић су се кратко договорили, а затим је Сремчевић отворио састанак и саопштио само једну тачку дневног реда: „Стварање партизанског одреда и оружана борба." Рекао је да Милан Благојевић присуствује у име Покрајинског комитета и да ће пренети задатке Партије. Благојевић је укратко изнео узроке пропасти бивше југословенске војске и државе и на крају саопштио одлуку Централног комитета Комунистичке партије Југославије о оружаном борби и формирању партизанских одреда.

Између осталог Благојевић је рекао: „По одлуци Централног комитета Комунистичке партије Југославије на вашој територији формираће се партизански одред који ће се звати Први шумадијски народноослободилачки партизански одред. За команданта вашег одреда одређен сам од Партије ја. Ви треба да предложите остале чланове штаба одреда. Наши одреди имаће и

1) Стенографске белешке — Сећања Сретена Жујовића, I део, арх. бр. 13018, Архив Србије.

политичке комесаре. Потребно је да се одмах приступи прикупљању бораца и оружја, да се одреди место доласка и логор док се борци за одред не окупе. Такође треба одредити неког доброг комунисту који ће вршити дужност интенданта док се одред буде налазио у логору. На крају, интересује ме колика је ваша партијска и скојевска организација и како стојите са оружјем" — завршио је своје излагање Милан Благојевић.

На састанку је одлучено да заменик команданта буде Милан Илић-Чича, политички комесар Милутин Тодоровић,¹⁾ а заменик политичког комесара Душан Петровић-Шане. Село Г. Трешњевица одређено је за сакупљање бораца, јер је у њему била тада најбројнија партијска организација, а и географски је била на добром месту, на обронцима планина Рудник и Букуља.

За интенданта одреда постављен је Бранко Илић, члан КПЈ из Г. Трешњевице. Његова кућа је била најближе Орловцу, месту које је предвиђено за окупљање бораца.

На састанку је поднет извештај о бројном стању чланова Партије и СКОЈ-а. Такође су наведена имена људи по селима на које се може у раду ослонити иако нису чланови Партије. Истакнуто је да је наш утицај велики и да су држани масовни састанци са народом. Било је речи и о прикупљању оружја и муниције.

На крају састанка извршена је подела терена. Благојевић је узео Наталинце и околна села, Сремчевић већину села среза колубарског, Илић изван број орашачког и колубарског, Шане и Милосављевић делове орашачког и опленачког, а Тодоровић села среза младеновачког.

Одмах после састанка чланови Окружног поверенства и чланови именованог штаба одреда пошли су у одређене им крајеве округа. У току дана обилазили су и по неколико села. Радили су даноноћно. Одржавали су састанке са члановима Партије, СКОЈ-а, кандидатима и симпатизерима. Упознавали их са политичком ситуацијом, а потом саопштавали одлуку Партије да се формира партизански одред и отпочне борба. Тражили су да се одмах изјасне хоће ли у одред и кога још могу да поведу са собом. Одлазак у одред, напуштање породица и имања изазивало је у неким организацијама колебање, нарочито код старијих људи. Изношени су разноврсни разлози: „Док овршем жито“, „Треба да обезбедим храну за децу“ и друго. Скојевци и млађи чланови Партије били су одлучнији. Некима је био само проблем како да убеде своје родитеље, па су тражили помоћ утицајних из својих организација.

1) Тодоровић је после неколико дана од Главног штаба одређен за команданта Космајског НОП одреда, а за комесара Првог шумадијског ПК је послао Недељка Жакулу.

Ми. шн
Бла1 ојевић
— Шпанац

МИЛАН БЛАГОЈЕВИЋ-ШПАНАЦ, металски радник. Рођен 14. 10 1905. године у Наталинцима. После завршене основне школе изучавао је браварски занат у родном месту и у Смедеревској Паланци. Занат је завршио 1921. у Смедереву. Те године приступио је и напредном радничком покрету.

Из Смедерева је отишао у Београд, где је у пролеће 1928. године постао члан КПЈ.

За време диктатуре краља Александра Карађорђевића више пута је хапшен и мучен у београдској Главњачи. Како полицији никад ништа није рекао, то су га морали после одређеног времена пустити из затвора. По директиви ЦК КПЈ октобра 1935. године отишао за СССР.

У Москви је на Међународној лењинској школи учио марксизам и руски језик. Школовање је требало да заврши у првој половини 1937. године, али га је њао и многи други прекинуо и отишао да се бори против фашизма у Шпанији. Пре одласка у Шпанију у Рјазану је завршио војни курс, а у Шпанији још један војни курс у официрској школи републиканске Шпаније. По завршеном курсу у Шпанији произведен је у чин поручника шпанске републиканске

PARTIDO COMUNISTA DE ESPAÑA

Calle Valencia, 302
BARCELONA

COMISIÓN CENTRAL DE CUADROS

(Sección extranjeros)

BIOGRAFIA DE MILITANTES

Toda camarada que no es española y que desea entrar en los files del P. C. de España, debe escribir una biografía según las normas de este cuestionario, y mandarlo (con su demanda al C. C. por la vía del Partido.

Esta disposición se aplica igualmente a todo camarada que era antes miembro de uno de los otros partidos hermanos y que desea también obtener el carnet del Partido por el cual en curso

I. PERSONAL

1. Apellidos y nombre: *Blagoysvich Milan* Nombre de Partido: *Orizanich*
2. Lugar y fecha de nacimiento: *Katalinci. 14-8-1905*
3. Nombre de tus padres, de familiares próximos; sus condiciones sociales, sus opiniones políticas: *Marco y Polechya Blagoysvich. Obrero zapatero. padre muerto como miembro del P.C.*
4. ¿Dónde se encuentra ahora tu familia? (dirección): *Belgrado. crallice Naris. calle 43.*
5. ¿Cuál es tu nacionalidad? *Serbia yugoslava.*
6. Estado: *Casado. una hija*
7. Lugar de procedencia: *UBSS*
8. Profesión: *Obrero metalurgico.*
9. ¿Tienes otros conocimientos profesionales y cuales son? *Militar*
10. Lugar de trabajo antes de tu salida para España: *Escuela militar y Escuela de Lenin.* ¿Cuántos obreros había en la Empresa? *no se*
11. ¿Dónde estabas? *no se*
12. ¿Cuál era tu salario medio?
13. ¿Tienes miembros de tu familia funcionarios del Estado, agentes de policía o fascistas? En caso afirmativo, ¿cuales son sus apellidos y nombres, el papel que han tenido en las circunstancias actuales y cuales son las relaciones que tienes con ellos?

II. DESENVOLVIMIENTO PROFESIONAL

14. ¿Cuáles son los estudios profesionales que has cursado dónde, cuando y en cuanto tiempo? *Escuela de Lenin 14 meses y Escuela militar 2 meses*
15. ¿En qué fábricas o empresas has trabajado antes? (¿Cuántos obreros aproximadamente trabajaban?) *antes de escuela Trabajo varios fabricas una de ellos tenía 2000 obreros y otra 200.*
16. ¿Has estado parado? En lo afirmativo ¿en qué época y cuanto tiempo? *sin Trabajo 1932-33. año*

III. VIDA SINDICAL

17. ¿Has sido miembro de organizaciones sindicales? ¿cuáles? ¿Dónde? *Industriales y Belgrado Metalurgico*
18. ¿A que organización sindical internacional pertenece tu sindicato? *RAANICHQUI Laver. — Marxismo*
19. ¿Has tenido algún cargo de responsabilidad en la organización sindical? ¿Has efectuado algún trabajo en dicha organización? ¿cuales? *Miembro del comite (Loverenic)*
20. ¿Has representado el sindicato en la fábrica o empresa? ¿Cuanto tiempo? *1923-1929.*

Партијска биографија Милана Блајојевића на шпанском језику (1. стр.) који је 1938. преведен у чланство Комунистичке Партије Шпаније

војске.¹⁾ У борбама против фашиста неколико пута је лакше рањен. Августа 1938. године примљен је у чланство Комунистичке партије Шпаније. У Шпанији се разболео па је после лечења у болницама, из Шпаније пребачен на лечење у Париз. После пораза републиканске Шпаније, у пролеће 1939. године вратио се у Југославију, повезао се са Партијом и илегално живео у Београду. Из Београда је отишао у Нови Сад, запослио се, али га је после краћег времена новосадска полиција ухапсила и спровела полицији у Београд. Београдска полиција га је морала пустити јер није имала никаквог „ком-промитујућег" материјала против њега.

Крајем 1939. године Благојевић је постао члан ПК КПЈ за Србију и као представник ПК присуствовао Обласној партијској конференцији на Црном Врху почетком 1940. године. Маја, ове 1940. г. Благојевић је присуствовао Покрајинској партијској конференцији у Београду, на којој су, поред осталог, бирани делегати за Пету земаљску конференцију.

Још пре него што је 28. јуна 1941. године у Копљарима пренео директиву Партије о формирању одреда и оружаним акцијама, Милан је постављен за команданта Првог шумадијског НОП одреда, а од септембра исте године, поред Првог шумадијског одреда, под његовом командом су Космајски одред и Други посавски батаљон (београдски).

Као командант групе одреда присуствовао је саветовању команданата партизанских одреда у Дуленима 16. септембра 1941. године, које је организовао Главни штаб партизанских одреда Србије.

Двадесет седмог октобра 1941. док се враћао из Ужица са састанка команданата одреда у Врховном штабу, у Ужичкој Пожези скинули су га са воза четници Драже Михаиловића и после свирепог мучења убили.

За народног хероја проглашен 9. маја 1945. године.

1) В. Дедијер у свом Дневнику наводи да је Благојевић добио чин мајора шпанске републиканске војске.

*Недељко
Жакула
— Браид*

НЕДЕЉКО ЖАКУЛА-БРАЦА, рођен 25. октобра 1910. године у Будимпешти, где му је тада отац био професор на Техничком факултету.

Основну школу завршио је у Будимпешти, а гимназију у Београду. На загребачком правном факултету студирао је од 1930. до 1934. године, када је дипломирао.

Као студент припада напредним студентима марксистима.

У КПЈ примљен је 1934. године.

После студија кратко је живео у Краљевици а затим је отишао у Охрид где је радио као адвокатски приправник. После годину дана из Охрида одлази у Госпић а потом у Бјеловар. Његовом активношћу у Бјеловару је повећан број чланова КПЈ. Био је иницијатор и организатор више акција које су организоване у овом граду.

У 1940. г. положио је судијско-адвокатски испит и отворио адвокатску канцеларију у Госпићу. Канцеларија му је више служила за обављање партијских, а мање адвокатских послова. Свуда где се кретао и налазио осећала се његова активност.

Августа 1940. г. на Првој окружној партијској конференцији КП Хрватске за Лику (обухвата 8 срезова) Жакула је изабран за члана Окружног комитета.

Као и сви чланови КПЈ и Жакула је пошао у бившу југословенску војску да организује отпор окупатору. Враћајући се у свој округ затекао је усташко масакрирање српског становништва у Лици. Моментално, и поред више покушаја, није успео да ухвати везу са својим окружним комитетом. Покушај да ухвати везу са Партијом у Загребу такође није успео. Одмах потом долази у Београд и 22. јуна се повезује са Покрајинским комитетом КПЈ за Србију који га шаље за комесара Првог шумадијског НОП одреда. Искусни партијски радник брзо је успоставио контакт са борцима и народом. Као комесар креће се од чете до чете, од батаљона до батаљона, говори, бодри, позива у борбу.

Почетком децембра 1941. г. са групом бораца Трећег батаљона Првог шумадијског одреда пошао је према Босни, али је у селу Горња Црнућа код Г. Милановца, у борби са четницима Драже Михаиловића тешко рањен. Да не би непријатељу пао жив у руке, извршио је самоубиство.

Душан
Петровић
— Шане

ДУШАН ПЕТРОВИЋ-ШАНЕ, радник. Рођен 28. јуна 1914. године у Крагујевцу у сиромашној занатлијској породици. Основну школу и два разреда гимназије завршио је у Крагујевцу. Немајући материјалних могућности да настави школовање, морао је да учи каменорезачки занат код оца и стрица који су имали ортачки каменорезачку радњу у Крагујевцу.

Као врло млад определио се за напредни раднички покрет. Још као седамнаестогодишњи младић учествовао је у демонстрацијама против диктатуре Петра Живковића 1931. г.

Од тада па даље Шане је организовано радио у револуционарном радничком покрету. Своју активност почео је у синдикалној организацији Уједињеног радничког савеза Југославије (УРСЈ) и КУД „Абрашевић“. Убрзо је постао секретар Месног синдикалног већа у Крагујевцу. Члан СКОЈ-а постао је 1934. године а члан КПЈ децембра 1936. у Крагујевцу. У марту 1937. године постао је члан Месног комитета КПЈ Крагујевац. Као члан овог комитета ради све до јуна исте године, када је наступила велика полицијска „провала“ у партијску организацију. Полиција је батинама и мучењем дознала за Шанетов рад, али је он успео да избегне хапшење и илегално живи у

селима око Крагујевца пет месеци. Када је полицијска истрага завршена и похапшени изведени пред Суд за заштиту државе, Шане се јавља суду и суд га ослобађа оптужбе јер нису имали доказа за осуду.

Почетком 1938. године поново је оживео партијски рад у Крагујевцу, па је Шане постао секретар Месног комитета КПЈ, а нешто касније постао је члан Обласног комитета.

На Обласној конференцији фебруаоа 1940 године на Црном Врху код Јагодине (Светозарево) изабран је за члана бироа Обласног комитета и за делегата за Покрајинску партијску конференцију у Београду.

Маја 1939. године делегат је на партијском саветовању КПЈ у Тацену под Шмарном Гором у Словенији.

По одлуци ПК КПЈ за Србију, пред други светски рат укинута су обласни и формирани окружни комитети. У пролеће 1940. Шане је постао члан новоформираног Окружног комитета КПЈ Крагујевац. Његов члан је био до марта 1941. године када је дошло до мање полицијске провале у једној партијској организацији због које је Шане, по задатку Партије, дошао у околину Аранђеловца, тј. у мајдан „Венчац“ и радећи у мајдану партијски радио у овој околини.

Када је извршена полицијска истрага над похапшенима, опет по директиви Партије, јавља се Суду за заштиту државе у Крагујевцу, који га задржава у затвору до 4. априла, дана суђења, када је ослобођен оптужбе. После пуштања из затвора враћа се на територију Окружног поверенства КПЈ Аранђеловац и на састанку 28. јуна исте године и Копљарима постављен је за заменика комесара Првог шумадијског НОП одреда и кооптиран у Окружно поверенство КПЈ за .округ Аранђеловац.

Септембра 1942. после одласка Станислава Сремчевића на партијски рад у Београд, постао је секретар Окружног комитета КПЈ за округ Аранђеловац.

Половином 1943. г. постао је кандидат а идуће 1944. члан Покрајинског комитета КПЈ за Србију.

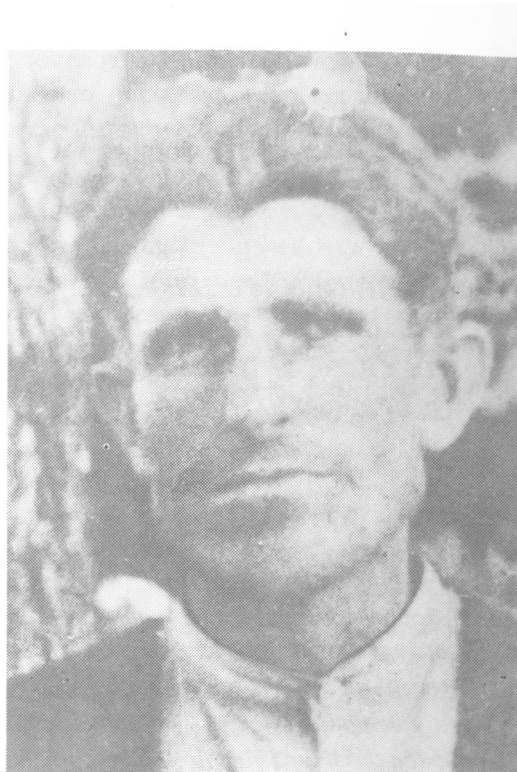
Учесник је Међуокружног партијског саветовања јула 1943. године на Букуљи.

Већник је Другог заседања АВНОЈ-а.

За народног хероја проглашен 5. јула 1952. године.

Умрр јула 1977. године.

*Бранко
Илић*

БРАНКО ИЛИЋ, рођен 10. маја 1901. године у Г. Трешњевици. Отац Владимир и мајка Стојанка били су земљорадници. Члан КПЈ постао је у другој половини 1940. године.

С обзиром да је Бранко био један од бољих чланова из партијске организације у Г. Трешњевици, одређен је за интенданта одреда.

У децембру 1941. године ухапшен је од домаћих издајника и после мучења по затворима 'спроведен у логор на Бањици где је стрељан 1942. године.

Убрзо после прогласа Централног комитета КПЈ изашао је и проглас
Покрајинског комитета за Србију с позивом народу:^{1*}
„Сви као један у борбу против окупатора“.

„ СРПСКИ НАРОДЕ!
РАДНИЦИ, СЕЛЈАЦИ, ГРАЂАНИ!
СРПСКЕ МАЈКЕ И СЕСТРЕ!
СРПСКА ОМЛАДИНО!

Фашистички разбојници на челу са сулудим Хитлером, који су
окупирали нашу земљу, извршили су мучки напад на Совјетску Русију, земљу
У коју у њетени народи с правом полажу све своје наде. Тиме су они учинили
да је борба у њетених народа постала саставни део одбране Совјетско!
Савеза, јуначке борбе несаломљиве Црвене армије.

Куцнуо је час када српски слободољубиви народ, који је столећима
Гледао у великом руском народу заштитника своје националне независнос-
ти, треба да се дине на н01е и да одлучно постави питање сво1а ослобођења
испод ропства крвожедних окупатора. Српски народ и ово1а пута мора
оживети своје светле борбене традиције.

Сада се ради о потпуном слому фашизма, о ослобођењу човечанства од
тих подивљалих хорди. Управо, ради се о борби на живот и смрт, од чије1
исхода зависи не само судбина СССР-а већ и судбина и слобода читаво1 срп-
ско1 народа, свих поробљених народа Ју1ославије. За српски народ се сада
поставља питање: бити или не бити. Или роб подивљалих фашистичких
банди, које нас, Словене, сматрају нижом расом, или народ срећан, слободан
и независан!

Српски народе, не оклевај! Сада и само сада куцнуо је час да учинимо
крај пљачки и насиљу окупатора. Не заборави да то можеш учинити само
удруженим сна1ама са моћним Совјетским Савезом, са непобедивом брат-
ском словенском Русијом, на челу са великим сином руско1 народа —
Стаљином. Сети се, српски народе, своје славне прошлости и не слушај
кукавице и малодушнике који позивају на чекање. Чекати — то значи трати
се својом судбином, будућношћу народном.

1) Архив Србије, ПКС-3

СРПСКИ НАРОДЕ!

Не слушај ни оне који те хушкају против братско! хрватског народа и других народа. Непријатељ свуда пружа своју отровну жаоку; он хоће да посеје мржњу међу народима. Његово је једно: завади па владај, а наше: братство с народима у борби против окупатора и његових слугу. Српски народи, ти који си у својој историји, у својој борби знао да презреш и казниш издајнике, буди данас немилосрдан према свим прљавим нитковима, Проданом националном непријатељу, који суурату издали нашу земљу. Пројави своје средине издајнике српске јеретике: љотићевце и Стојадиновићеве агенте. Ови уљези и изроди хапсе најбоље Србе и синове српског народа и предају их у руке злојасном јеретика — у руке побеснелих Хитлерових ђелата. Ових дана опет је пала крв најбољих синова српског народа. Мучки, на кукавички начин, изведени су из подрума београдске Главњаче борици за слободу и стрељани. Али народ никада не остаје дужан. Дан одмазде је ту. Ми комунисти, поручујемо свима и свакоме с оне друге стране да прихватамо бачену рукавицу. Нека памте учесници овога злочина да их народна казна неће мимоићи.

СРБИ И СРПКИЊЕ!

Оставите на страну ситне распре. Сви каоједан у борбу против окупатора. Свим силама, свим средствима слабите његову снаху ради наше будућности, наше слободе. Издајници је онај ко ма чиме — радом, материјалом, храном, новцем, порезом, куповањем „Новог времена“, слушањем лажних преко радија итд. — помаже окупатора и његове најамнике. Не дозволите да преко наше земље оде ма каква помоћ фашистичким руљама, а против СССР-а, против самих нас.

ДРУГОВИ РАДНИЦИ И СЕЉАЦИ!

Сврстајте се у јусте редове око ваше јуначке партије — Комунистичке партије Југославије! Непријатељ је већ добио и све више добија смртоносне ударе. Горе Главе! С вером у саме себе и Црвену армију, напред у борбу! С нама је данас читав радни свет Европе, сви европски ујњетени народи, све земље које чезну за миром и слободом, са нама је моћни Совјетски Савез — та непобедива тврђава.

СРПСКА ОМЛАДИНО!

Увек са својим народом, ти ћеш и овога пута бити у првим борбеним редовима. Нека ти буде пример херојска омладина Совјетског Савеза, која се неустрашиво бори за ствар читавог човечанства. Зареци се да нећеш остати мирна док и једна прљава фашистичка нога хода по твојој земљи.

ДОЛЕ РАЗБОЈНИЧКИ ФАШИЗАМ!
ЖИВЕО МОЋНИ СОВЈЕТСКИ САВЕЗ, НАЈА ЧА ПОТПОРА БОРБЕ
УГЊЕТЕНИХ НАРОДА!
ЖИВЕО ЈОСИФ ВИСАРИОНОВИЧ-СТАЉИН, ВОЂ ЦЕЛОКУПНОГ
НАПРЕДНОГ СЛОБОДОЉУБИВОГ ЧОВЕЧАНСТВА!
ЖИВЕЛО ЈЕДИНСТВО СРПСКОГ НАРОДА У ОСЛОБОДИЛАЧКОЈ
БОРБИ!
ЖИВЕЛО БРАТСТВО И СЛОГА ЈУЖНОСЛОВЕНСКИХ И БАЛ-
КАНСКИХ НАРОДА!
НАПРЕД У ОСЛОБОДИЛАЧКУ БОРБУ ПРОТИВ ОКУПАТОРА И
ЊЕГОВИХ СЛУГА!
ЗА СЛОБОДУ, ЗА ЧАСТ, ЗА НАЦИОНАЛНУ НЕЗАВИСНОСТ!

КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ
ПОКРАЈИНСКИ КОМИТЕТ
ЗА СРБИЈУ"

Првог јула 1941. године Покрајински комитет КПЈ за Србију упутио је директивно писмо свим партијским руководствомима у Србији.

Ово писмо гласи:¹

„Отечествени рат који води совјетски народ против издајничког напада са стране Хитлера јесте џиновска борба на живот и смрт од чијег резултата не зависи само судбина СССР, већ и слобода нашег народа. Куцнуо је час када су Комунисти дужни да поведу народ у отворену борбу против окупатора. Не губећи ни једне минуте организујте партизанске одреде и распирујте у непријатељском залеђу партизанске борбе. Потпаљујте ратне фабрике, складишта, спремишта горива (нафте, бензина итд.), уништавајте аеродроме, рушите железнице, телефонску и телеграфску мрежу. Не допуштајте превоз трупа и муниције (ратног материјала уопште). Организујте сељаштво за скривање жита и за склањање стоке у шуме — све у шуму. Неопходно је потребно помоћу свију средстава терорисати непријатеља тако да се осети као да се

1) Архив Србије, ПКС-2.

Број 1,26-711-1941г.

Циркулар Г.Р-а Р.П.Ј.- за Србију
Окружни, месни и Регионални Комитети и Месни Комитети ХОЈ-а.
Сви одговорни партијски руководиоци.
Целокупно чланство Партије у Србији.

Другови,

Кучки напад хитлеровске Немачке на С.С.С.Р. треба схватити као напад не само на Совјетски Народ, већ на све поробљене народе, на читав културни свет, а нарочито на радничку класу и њену авангарду. Разбеснели фашисти на челу са сулудим Хитлером, налазећи се у смртном ропцу, изгубили су нерве само за месец дана боја са Црвеном Армијом. Они више не пресажу ни од најкрвавијих зверстава у нади да ће спасити овоју тиранску владавину. Проиграли су све, бацили су и последњу карту, и сада у животинском страху пред непобедном Црвеном Армијом и снагама пролетеријата, постали су најобичнији међународни бандити. Горко преварени у снагу и морал Црвене Армије они из дана у дан чине најочајније кораке. У истој светлости није било примера таквих зверстава над људима као што су овај крвавом чизмом фашиста.

Крвави окупатори и њихове још крвавије слуге на кучавички начин изводе из подручја главаче на десетке најбољих синова српског народа на губилиште. Они се обрачунавају у првом реду са Комунистима, робљацима, шпацима и т.д.

Зашто они то чине? Свакако да то не чине због ситних и безначајних акција иако баш тих узимају за повод стрељања. Несумњиво, другови, они то чине зато што су схватили опасност која им лебди над главом, што су схватили да им откуцавају последњи дан, што ихоле да ће свој гадни живот продати истребљењем својих политичких противника, и најзад, што су, коначно дошли до уверења да је сада моменат: ко ће кога пре! А да ли смо ми озбиљно схватили ситуацију и задатке који стоје пред нама? Партијом, који стоје пред сваки Комунист, пред сваки радник, пред сваки поштен човек. Можемо, другови, смело тврдити, да још ни до данас нису све наше партијске организације дошле до тога схватања. Има још организација, има још Комуниста и класа поштених људи око нас са огромним илузијама о томе, да непријатељ не би спроводио терор и вршио стрељања над би још "мир" и "рад". Има их и данас који кажу: није још дошао наш моменат. Да ли се, другови, може данас гледати овако на догађаје, наше задатке и нашу улогу у овим догађајима? Без сулуде да не може! Основни корен ових схватања јесте кучавичлук и паника. А кучавичлук и паникерство, другови, није нити може бити својство члана Партије, нити и једнога Комунисте. На овакве позиције-позиције затоварања "мира" и "рада" може доћи само онај ко још не верује у снагу Црвене Армије, у снагу читавог С.С.С.Р.-а, на следствено томе не верује ни у снаге међународног пролетеријата, у своје властите снаге и у снаге свих поробљених народа који вапију за својим ослободом, у снагу савеза читавог прогресивног човечанства у борби са фашизмом.

Крајње је време да се над овим чињеницама замисли све наше организације и њихово руководство, сваки Комуниста, сваки пролетер и сваки поштен човек посебно.

Генералне постављени задатака, отсуство крупних акција и догађаја даје моралне снаге непријатељу за припремање најкрвавијег терора над читавим народом а наполе над нама Партијом. Хиљаде похапшених актом Србије, стотине стрељаних, а безброј проглашених и осечених у нелегалност, ето то је слика окупаторског режима и његових улеза. Једном речи, терор је страховит и више неподношљив. И на терор, на зверства ми морамо одговорити масовним акцијама, масовним народним терором. Ни једног часа не смејемо чекати, сваки минут за нас је за читав српски народ је питање живота, питање бити или не бити. Из акције излази и ко није спреман да снаг ступи у отворен бој-нека чисти редове наше Партије што пре-то може. Кучавичлук и страхљивост нема, нити икада може бити места у Комунистичкој Партији. Данас, више него икада до сада, Партији су потребни одани, храбри, смели на сваки корак напред. Партија и Совјетски Савез дали су најбоље људе на свету, одгајили напредна кадра. Још је једна од највећих брига Партије. И данас се тек још више види да је неопходна њихова обука према својој херојској Партији, према својој доновини. Нека и нама буду пример совјетски хероји, који на дивљене читавог света, задају смртне ударце фашистима. Они не чекају на сувишне команде, они не одлажу извршење задатака док не добију и најдетаљније директиве, већ где-год стигну они гоне праву фашисте.

А шта смо ми у нашој земљи учинили у томе правцу? Ако зрело размислимо, другови, ако на нас лежи велика одговорност пред нама Партијом, пред нашим народом и пред Совјетским Савезом, онда ћемо видети да је сва

налази у опседнутој тврђави. Потврдите пријем ових директива и пошаљите извештај о спровођењу истих, тј. шта сте до сада учинили конкретно. — О свакој акцији тачан извештај. Прочитати на седници руководства и одмах уништити."

У Србији се увелико врше припреме за формирање оружаних партизанских одреда. Одређен је састав штабова. На зборна места стижу први борци, дејствују ударне групе.

У Београду је одржана седница Политбироа Централног комитета Комунистичке партије Југославије. Присуствовали су: Тито, Ранковић, Иво Лола Рибар, Светозар Вукмановић, Иван Милутиновић, Ђилас, Сретен Жујовић. Одлучено је да акције саботаже одмах прерасту у свенародни рат против окупатора. У том смислу издат је проглас и донесена одлука да се створи Главни штаб партизанских одреда на челу са другом Титом, са седиштем у Београду.

У сећањима Сретена Жујовића пише:¹⁾

„На дан 4. јула 1941. године одржана је седница Централног комитета у кући Владислава Рибникара, директора „Политике“, на Дедињу. На тој седници одређен је састав Главног штаба партизанских одреда за Србију."

У Главни штаб тада су именовани Сретен Жујовић, Филип Кљајић, Родољуб Чолаковић, Никола Груловић и Бранко Крсмановић.

„То је био Главни штаб за Србију. Ја сам био командант Главног штаба. Учествовао сам на свим седницама Централног комитета до доласка на терен.

На терену су се у међувремену формирале чете које су после прерасле у одреде. За команданта Космајског одреда поставили смо Мила Тодоровића из Аранђеловца."

Окупљање бораца Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда

Првих дана јула у селу Горњој Трешњевици, на обронцима Рудника, било је врло живо. Ту су се окупљали они који се нису мирили са окупацијом земље, који су желели слободу. И нашло их се доста да на први позив Комунистичке партије Југославије крену у борбу.

О доласку у одред, окупљању бораца и животу у логору у сећањима Ђорђа Ђурића записано је:²⁾

1) Стенографске белешке — Сећања Сретена Жујовића, I део арх. бр. 13018, Архив Србије.

2) Сећања дата Одбору 1973. године.

„Крајем јуна или почетком јула 1941. године Милован-Мика Милосављевић, члан Окружног поверенства за Аранђеловац, позвао је нас неколико скојеваца на састанак у Баљковицу испод пруге. У заказано време поред мене дошли су Негослав Савић, Добривоје Вујић-Чемберлен и Аранђел Радојевић. Тада нам је друг Мика рекао да је Комунистичка партија Југославије донела одлуку о дизању устанка, као и о потреби опште мобилизације народа на оружани устанак у борби против окупатора. Затим, да треба предузети акцију за прикупљање оружја и муниције а у томе ћемо имати помоћи и од Црвене армије. На крају нас је запитао да ли смо ми спремни да ступимо у партизански одред који ће се ускоро формирати у околини Аранђеловца. Сва четворица смо ућутали. У нашим главама ређале су се мисли... о изгубљеној слободи, умуклој песми и игри, мржњи према окупатору и док смо дубоко размишљали о судбоносној одлуци, тада се друг Мика Лјало насмешио и запитао:

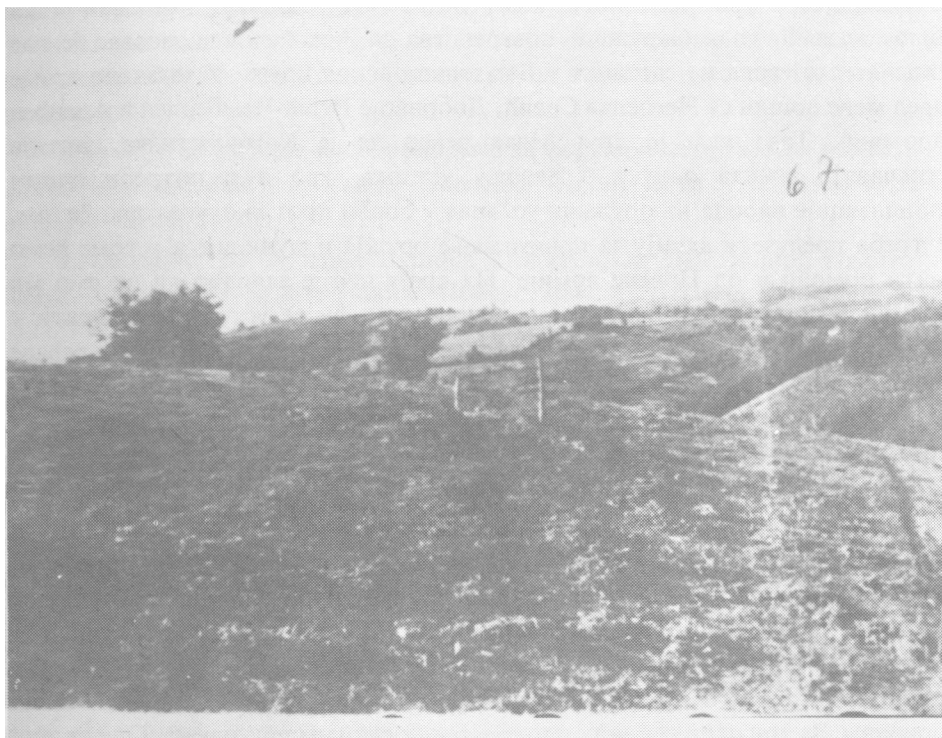
— Хајде скојевци, шта сте одлучили?

Нас четворица смо се међусобно погледали у очи и једногласно рекли да се слажемо. Затим нам је рекао да разговарамо са осталим нашим друговима из радничке омладине и да оценимо да то буду они који би при првом нашем разговору дали пристанак. Добривоје Вујић и ја одмах смо се одлучили да разговарамо са: Драганом Р. Дамњановићем, Милетом Николићем, Бранком Савићем, Младеном Гавриловићем, Ћуром Савићем и Попадићем-Малим Варнавом. За три дана обавили смо разговоре са овим друговима. Они су исто као и ми брзо одлучили да са нама пођу у партизане.

На следећем састанку са другом Миком утврдили смо број другова који би требало из Аранђеловца да крене у одред. Затим нам је друг Мика рекао да се 6. јула предвече сви окупимо у забрану код аранђеловачке цркве, да ће нас ту сачекати Радомир Илић-Жућа и одвести на место где је логор Првог шумадијског одреда.

На зборном месту, у заказано време нашли смо се Радомир Илић, Драган Дамњановић и ја. Време пролази, а осталих нема. И док размишљамо шта је са осталима, осећамо да нам се неко прикривено привлачи, и не долазећи до нас, упозорава да се склонимо јер нас опкољавају жандарми, а затим је трчећи отишао у правцу града. Одмах смо се почели повлачити поред трафо-станице, преко потока Балабанца и прешли у село Врбицу. Прво смо помислили да је ово провокација. Међутим, одмах смо запазили групу жандарма који су се кретали у правцу заказаног зборног места. Били смо сигурни да тамо нема никога од наших, али смо били забринути и сумњали да нас је неко од другова издао.

Дуго смо се колебали да ли одмах да кренемо у Горњу Трешњевицу или да одложимо одлазак за следеће вече како бисмо сутрадан нешто више саз-

*Осшаци спаљене колибе Живадина Миловановића у Г. Трешњевици
1де је био ло1ор Прво1 шумадијско! одреда 1941. 1одине*

нали о судбини наших другова у Аранђеловцу. На крају смо одлучили да останемо у Врбици и да сутрашњи дан преданимо на тавану столарске радионице Драгутина Радојевића, који је био члан партије. У току дана преко Драгутина смо сазнали да у Аранђеловцу нема никаквих коментара у вези са нашим одласком и тиме смо закључили да ће и остали другови за који дан поћи за нама. Из Врбице смо кренули у Г. Трешњевицу 7. увече. Када смо наилазили у село, осећао сам се веома поносан и радостан што се први борци окупљају баш у мом родном месту из којег сам отишао као дете у својих 11 година. Зато сам запитао Рају Илића зашто је за наше окупљање одређено наше родно место. На ово моје питање он поче да се смеје, али ми ништа не одговори. Знајући за његове особине да када се насмеје, тада га можеш даље питати и да ће ти увек нешто више рећи, а ако је озбиљан, без осмеха кратко одговори, што је био знак да ти је тиме све рекао. Када сам га даље питао, он нам је успут говорио да је Г. Трешњевица погодно место за окупљање јер

пored повољних географских положаја ту постоји и јака организација КПЈ. Да ће нам чланови КПЈ пружити велику помоћ на обезбеђењу логора као и исхрани бораца до поласка у акције, затим да је слична ситуација и у околним селима: Вукосавцима, Брезовцу и Г. Шаторњи.

Рано ујутро 8. јула стигли смо у логор који се налазио у шумовитом делу Г. Трешњевице на брду Лисаћ. Ту су нас сачекали Милан Благојевић и Недељко Жакула, командант и комесар I шумадијског одреда. Милан Благојевић је на себи имао војничку униформу са шајкачом на глави на којој је била петокрака звезда. Тада нам је Недељко Жакула рекао да је Милан Благојевић учествовао у шпанском грађанском рату, да је тамо и добио чин поручника Шпанске републиканске армије и да га зато сада и видимо у овој униформи. Ту смо затекли и прве борце који су пре нас стигли из Крагујевца. То су били Данило Станковић-Дача, Никола Филиповић-Благојче, Радомир Ивановић, Милисав, Никола звани Грк, Трифун Петровић, Божа Антонијевић, и неки младић звани Црногорац.¹⁾ Сви су они били радници. Одмах за нама после дан-два, из Аранђеловца је дошла група бораца: Милета Николић, Попадић Варнава, Бранко Савић-Ћаћа, Ђура Савић-Шепа и Младен Гавриловић, а затим дан касније и Раша Ђаковић, Димитрије Симић-Цига, Маринковић Милорад-Лида, Радовановић Ђорђе, Јовановић Јован и Миливојевић Милисав, све средњошколци из Аранђеловца. Затим су дошли Живко Томић из Доње Шаторње и Пантелија Прокић, Танасије Чолић, Панта Станковић и Будимир Ђекић из Винче, Жика и Миле Новаковић из Блазнаве, Слободан Крстић из Јарменоваца. Стигла је и група из Даросаве: Богдан Грујић, Милорад Грујић, Војислав Станојловић, Живомир Несторовић, Светислав Станојловић, Милутин Станојловић, Душан Ранковић, Драгоје Ранковић, Милосав Ранковић, Милован Станичић, Милован Лазаревић, Благоје Ћирић, Петар-Пера Петронијевић, Милорад Станојловић и Небојша Станичић. Ту су још били Бранко Илић, Пантелија Илић, Савка Илић²⁾ и Живадин Миловановић из Г. Трешњевице.

Одмах по доласку првих група бораца у логору се постепено успостављао војнички живот. Штаб одреда је саопштио распоред живота и рада у логору. Одређено је време војнополитичке наставе са борцима. Дежурни у логору морао је да се стара о остварењу дневних задатака и заповести, затим о уређењу логора, о његовом обезбеђењу. Одређивани су стражари на стражарским местима која су морала бити скривена, али да се са њихових

1) Поред наведених дошла су још два друга чија имена нису утврђена. Укупно у Први шумадијски дошло је 10 другова. Ови другови били су чланови КПЈ.

2) Бранко и Савка Илић радили су у позадини и тада били ван логора — (прим. М. М.).

%

места може осматрати велики простор око логора. Комаидант одреда је нас неколико, који смо одслужили југословенску војску, одредио да упознамо остале борце са руковањем оружјем: расклапање и склапање пушака, о руковању пушкама и о начину одржавања, затим руковање бомбом, како се она пали, како и када се из руку баца на циљ.

На посебним часовима војне наставе Милан Благојевић нас је упознао са вештинама партизанског ратовања. Доста нам је говорио о својим искуствима стеченим у шпанској републиканској војсци. Ова искуства нам је преносио на наше услове у борби против окупатора и њихових трупа. Говорио нам је да поред борбе против немачког окупатора морамо се истовремено борити и против: жандармеријских станица, општинских управа, среских начелстава и против свих других који се стављају у службу окупатора. Затим рушење објеката: железничких станица, железничких пруга, сечење ПТТ стубова и далековода. За извођење ових акција обучавао нас извођењем практичних вежби. Прво смо почели са вежбом напад на непријатеља из заседе. Говорио нам је колико је заседа и са мање бораца ефикасна и успешна форма борбе са знатно јачим и бројнијим непријатељем. Са нама је изводио и практичне вежбе на одабирању погодних места за постављање заседа, у којима борци морају бити добро постављени, скривени и невидљиви за непријатеља, тако да могу у сваком моменту да га изненаде. Затим, ко и када отвара прву ватру, када се користе бомбе, када и ко из заседе први излеће на пут, а ко остаје у заседи итд.

За исхрану бораца у логору била је задужена партијска организација у Г. Трешњевици. Чланови КПЈ су по селу прикупљали брашно, маст, пасуљ и кромпир, и све то опремали у кућу Бранка Илића, интенданта I шумадијског одреда. Храну су спремале и доносиле у логор Даринка Миловановић и Ката Илић. Спавали смо на земљи, без простирача и покривача. Исхрана се састојала од тврде проје, кромпира и пасуља. За све нас био је то нови начин живота. Многи од нас брзо су се прилагодили овим условима, али било је и оних којима је од првог дана то било тешко. Ноћу нису могли да спавају, било им је хладно, почели су да кијају и кашљу, проју нису могли ни да окусе, а остало су помало и стидљиво јели. Затим дошли су родитељи неких другова из Аранђеловца и Винче и тражили да им се синови врате кући. Ово је код неких изазвало колебање и несигурност. Притисак неких родитеља да им се синови врате кући почело је да нервира Милана Благојевића. Он је једног дана пред стројем рекао да смо ми сви добровољно дошли да се организујемо у борбу против окупатора која ни мало неће бити лака и без жртава, и зато ко није спреман да се бори, нека слободно каже и нека иде кући. После овог изразили су жељу да иду кући Милисав Миливојевић, Јован Јовановић, Ђорђе Радовановић и Димитрије Симић, сви из Аранђеловца и Танасије Чолић и

Кућа Бранка и Каше Илић из Г. Трешњевице у којој је спремана храна за бори/е Прво! шумадијско¹ одреда док су се налазили у логору

Будимир Ђекић из Вииче. Можда је још неко, кога нисам познавао тада, отишао из логора.

Након слободног и добровољног опредељења у логору су остали они који су били спремни да се боре против окупатора. После неколико дана наишао је најсвечанији тренутак, полагање заклетве. Пре овог свечаног чина приметили смо долазак у наш логор два нама непозната друга,¹⁾ који су одмах по свом доласку одржали састанак са штабом нашег одреда. Одмах после овог састанка командант одреда Милан Благојевић наредио је да се сви борци построје ради важног саопштења. Затим су Милан Благојевић и комесар одреда Недељко Жакула стигли пред постројене борце и саопштили одлуку штаба о устројству унутрашње организације нашег одреда, с тим да се борци распоређују у четири чете и то у: прву, другу, трећу и четврту чету. Тада је командант прочитао распоред бораца који ће припасти одређеним четама и саопштио командни састав:

1) Сретен Жујовић и Родољуб Чолаковић.

1. чета — командир Жика Новаковић, родом из села Блазнаве, а комесар чете Данило Станковић, радник из Крагујевца.

2. чета — командир Панта Станковић, радник из села Винче, а комесар Живко Томић, студент из Доње Шаторње.

3. чета — командир Живадин Миловановић из Горње Трешњевице, а комесар Трифун Петровић, радник из Крагујевца.

4. чета — командир Никола-Благојче Филиповић, радник из Крагујевца, а комесар Никола Николић „Грк“, радник из Крагујевца.

Командант одреда нам је рекао и то да ће се од овог момента сав живот у логору: спавање, исхрана и војнополитичка настава одвијати по четама. Командири и комесари чета добили су задатак да сваки за своју чету направи план рада. Затим, за уређење логора, његово обезбеђење, на стражарским местима и патролама одређиваће се дежурство по четама. То је био и почетак преношења одговорности са штаба одреда на руководства чета".

Главни штаб народноослободилачких партизанских одреда Србије у Шумадији

Главни штаб Србије имао је задатак да у војним питањима непосредно руководи и помаже партизанским одредима. Прво седиште Главног штаба било је у Аранђеловцу. Његови чланови: Сретен Жујовић, Филип Кљајић и Родољуб Чолаковић пошли су из Београда 8. јула. О томе путу и доласку у „Записима" Р. Чолаковића¹⁾ стоји:

„... Негдје изнад Ђуринаца, Фића се опростио од нас и пошао у село Парцане, гдје се налазио штаб Космајско-посавског одреда. Стигли касно после подне у Малу Врбицу и свратили кући Зорке Жујовић, снахе друга Црнога.

У тој кући смо се одморили, али у њој нисмо хтјели преноћити, јер је кућа била на удару — сваки час је неко наилазио. Кад се заноћило, отишли смо код једног сељака, нашег симпатизера, и смјестили се на његовој штали. Требало је да ту сачекамо Фићу.

... Тек 11. јула после подне дошао је Фића из штаба Космајско-посавског одреда који се тада налазио у шумама изнад села Парцана.

... Направили смо план за наш покрет. Поћи ћемо прво у Тополу да ту ухватимо везу с Николом Груловићем и Бранком Крсмановићем.

... 12. јула прије свитања кренули смо за Тополу. Возио нас је наш домаћин, најприје сеоским путем, а доцније друмом према Тополи. Наилази-

1) „Записи из ослободилачког рата", I књига, „Свјетлост", Сарајево, 1946. године.

ли су Нијемци, жандарми, али нас нико није заустављао, јер је тај дан био вашар у Тополи и доста је свијета ишло у истом правцу. У Тополи смо нашли учитељицу Н.¹⁾ која је била наша „јавка“²¹, од ње смо дознали да се Груловић налази на Руднику. Најмили смо кола и одмах наставили пут у Аранђеловац...

У Аранђеловац смо стигли око подне и одсјели код ујне³⁾ наше учи ге-љице. То је била сиротињска кућица на периферији, с једним тијесним собичком, кухињицом и тремом...

Према нашем плану требало је истога дана да кренемо на Рудник...

На Рудник смо стигли предвече. Ту сам се нашао са Николом Груловићем који је становао код другарице М.⁴⁾ Са њом заједно била је и јед-на студенткиња музике⁵⁾ из Београда која се ту била склонила од њемачких прогона.

Наш задатак је био да се вратимо у Аранђеловац на први састанак Глав-ног штаба Србије...

Од другарице код које је Никола становао дознао сам да се у селу Треш-њевици налази једна наша група. Управо тога дана дошла је из Трешњевице једна сељанка,⁶⁾ удата за неког нашег друга у том селу, у посјету своме брату-жандарму који је становао у приземљу исте куће.

Пошто сам се са Груловићем био договорио да искористим ову прилику да одем у Трешњевицу и да видим који је то одред, сишао сам у двориште, умио се на бунару и узгред пришао ономе жандарму и његовој сестри који су стајали на улазу у његов стан и разговарали. Запитао сам снашу да ли би се у њеном селу могла наћи згодна кућа или бар велика соба за летовање, затим како је са храном, има ли у селу кајмака, сира, пилића. Наиме, болесна ми је жена и хтио бих да је преко љета смјестим у неком селу на опоравак.

Снаша ме је љутито погледала и готово осорно одговорила: да се њено село спрема за борбу; да се сада прикупља оружје и да нико ни о чему дугоме и не говори него само о борби. По тону њенога гласа јасно се видјело да је и она једна од оних који се спремају за борбу...

За мене је било важно да се повежем с том нашом групом, да видим ко су ти људи, ко их организује и какви су им планови. Отишао сам другарици М.⁷⁾

1) Босиљка Живковић-Јончић.

2) Јавка — лице преко кога илегалца, када дође у непознато место, добија обавештења и повезује се са организацијом или појединцем.

3) Лепосава-Лепа Савић.

4) Милица Живковић. (Милица и Луна су становале код Лепосаве Даниловић на Руднику).

5) Луна Коен.

6) Даринка Миловановић.

7) Милица Живковић.

и замолио је да удеси да сутра ујутро са оном сељанком пођем у Трешњевицу.

... Сутрадан у зору потражио сам ону сељанку из Трешњевице. Међутим, ње није било, али ми је по брату поручила да ће ме чекати на одређеном месту. Пошао сам у Трешњевицу са студенткињом музике^{1*}, која је знала гдје је село, иако није била сигурна гдје је оно место које је сељанка означила. Дуго смо лутали по сеоским путевима, ливадама и шумарцима кад, на једној окуци, иза густог грма искочи пред нас омален, чврсто грађен човек педесетих година. Гледао ме је неповерљиво зеленим очима које су просто стрељале испод накостријешених риђих обрва. Питао ме је кога тражим. Рекао сам му да тражим одред.

— А познајеш ли ти Милана Шпанца? питао ме је гледајући ме право у очи.

— Је ли Благојевића, рекао сам му, сјетивши се да је Милан из овог краја и да би он могао бити овдје.

— Шпанца! остао је Чича упоран.

— Познајем, рекао сам му и описао како Милан изгледа.

Чича је мало омекшао и повео ме у шуму. Нисмо прошли ни стотињак метара кад се појавише тројица људи, међу њима сам познао Милана Благојевића, мога старог познаника са илегалног рада и из Шпаније...

— Ми мислили неки шпијун, говорио је Милан весело, чврсто ми стежући руку. Испричао ми је да је она сељанка још у току ноћи обавестила штаб одреда (то је био Први шумадијски одред) да се неки Чолаковић интересује за њихово село, а да на све могуће начине настоји да прокљуви гдје се налази штаб. Милан се зачудио одакле ја у Шумадији, посумњао је да би то могао бити неки провокатор; зато ме је Чича и дочекао онако.

— Упитај га, рекао сам Чичи, да ли познаје Милана Шпанца; ако је то доиста Чолаковић, онда ме мора познавати, завршио је Милан.

Остао сам код штаба цио дан. У њиховом одреду било је тада око седамдесет људи, већином радника, средњошколаца и нешто сељака из околних села. Командант је био Милан Благојевић, а политички комесар друг Жакула, приватни намештеник. Одред још није вршио никакве акције, него је само прикупљао оружје по околним селима...

Договорио сам се с Миланом да ускоро опет дођем и то да дођем с другом Црним, па да разговарамо о задацима одреда.

Пред вече сам пошао са истим оним Чичом који ме је дочекао прије подне. То је био Милан Илић, земљорадник из села Трешњевице, сада зам-

1) Луна Коеп — Љубица.

јеник команданта одреда. Ишли смо у оближње село¹ на конак, да бисмо сутра продужили свако на свој задатак. Идући према селу, разговарали смо о нашем устанку и његовим перспективама. Било је право уживање слушати тога србијанског сељака, човјека већ у годинама, сталоженог, мудрог, с великим животним искуством. Он је члан Комунистичке партије од 1919. године и није јој се изневјерио за ове двадесет и двије године, упркос прогонима и разним полицијским шиканама. Па ево и сад, он је на њезин позив одмах пошао у шуму и неуморан је на организовању одреда, на прикупљању оружја и на политичком раду. Његова ониска стамена фигура просто зрачи енергијом и вољом; из његовог лица посутог ситним пјегама, на коме се истичу просједи накостијешени бркови, избија племенитост и доброта. Говори тихо, без иједне сувишне ријечи и без иједног изразитијег геста... Ријеч му дјелује увјерљиво баш због њене једноставности, због тога што је он своју истину стекао борбом и искуством.

... По односу домаћина, имућна човјека, према чича-Милану, видео сам да друг Благојевић није претјеривао кад је говорио о великом угледу који чича-Милан ужива у своме крају.

... Устали смо у свануће и, не будећи домаћина, пошли према Јарменовцима. Ту смо се растали. Чича-Милан је кренуо према Великој²) Шаторњи, а ја сам остао да, према договору, ту у сеоској крчми сачекам Николу Груловића који је имао да наиђе с Рудника...

Пред крчмом су се зауставиле чезе. У њима се довезао Никола Груловић. За доручком испричао сам му како сам се провео у Трешњевици. Послије доручка сјели смо у чезе и отишли у Аранђеловац.

Данас, 14. јула 1941. године, одржали смо први састанак Главног штаба партизанских одреда Србије. Сви смо на окупу: Сретен Жујовић-Црни, Филип Кљајић-Фића, Бранко Крсмановић, Никола Груловић и Родољуб Чолаковић. Како нисмо могли наћи собу, састанак држимо у једном шљивику на периферији³ Аранђеловца.

Састанак води Црни. Дневни ред: учвршћење постојећих партизанских одреда и стварање нових. Одмах послје окупације, одлуком Централног комитета Комунистичке партије, образовани су у свима важнијим градовима војни комитети којима је био главни задатак да прикупљају оружје, да прибирају војничке кадрове и да, гдје год је то могуће, врше војничке вјежбе. Ти комитети су замишљени као руководства оружаним устанком који је Партија

1)Д. Трешњевица

2) Доњој Шаторњи

3) Територија села Врбице, код аранђеловачке цркве.

припремала. Послије напада Њемачке на Совјетски Савез ти су комитети претворени у штабове партизанских одреда и добили задатак да одмах изађу на терен и започну акцију против непријатеља. Већ тада, у јулу, постојали су слиједећи одреди: Ваљевски, I шумадијски, II шумадијски, Космајско-посавски...

... Иначе, активност одреда сводила се до сада углавном на прикупљање оружја и експлозива, мобилизацију људства, унутрашње учвршћење одреда, итд.

Црни је говорио о потреби ширих акција — од диверзија до напада на живу снагу окупатора. Он је наглашавао да ће се одреди кроз акције не само учврстити, прекалити, него и омасовити; да се, дакле, само кроз акције могу повући у борбу шири слојеви становништва. Акције ће показати да је оружана борба против окупатора могућа. Оне ће, најзад, најбрже ослободити шире народне масе од страха пред окупатором. То ће истовремено бити најбољи начин да се убрза стварање нових одреда, јер ће примјер у једним, повлачити са собом патриоте у другим крајевима. Ради остварења тога плана ријешили смо да је потребно одмах ићи у одреде и са штабовима претрести питање, па затим одреде покренути у акцију. Одлучили смо да Црни и ја без одлагања кренемо у Први шумадијски. Фића и Груловић у Ваљевски, а Бранко Крсмановић у Чачански одред, с тим да се после неколико дана опет нађемо у Аранђеловцу.

Истог дана увече кренули смо Црни и ја с једним чланом¹⁾ Окружног комитета Партије у Трешњевицу. Ишли смо пјешице. Иза поноћи стигли смо у Трешњевицу и одмах легли да спавамо на неком чардаку. Ту смо и преданили, чекајући да се из села врати наш друг који је био отишао да ухвати везу са Одредом.

Касно ноћу кренули смо с њим у одред. Ишли смо кроз село, које је увелико спавало, кући чича-Милана Илића, која је била наша јавка и нека врста центра за све оно необично и помало тајанствено шта се тих дана збивало у селу и шумама око Трешњевице. Друг који нас је пратио куцнуо је на мали, слабо осветљени прозор ниске сеоске куће. Неко је одшкринуо прозор; затим се чуо шапат. Убрзо иза тога истрчала је из куће пуначка женска прилика и, завезујући у ходу мараму на глави, без ријечи кренула пред нама. То је била Сава, ћерка чича-Милана.

На улазу у једну шуму, у неком пресушеном потоку зауставила нас је партизанска стража. Сава се с њоме објаснила, и ми смо пошли даље. Послије десетак минута били смо у логору. Све је спавало. Нисмо хтјели да будимо другове, јер је до сванућа било још добра два сата, него смо и ми прилегли поред њих.

1) Милован-Мика Милосављевић

Пробудио сам се кад је сунце већ било изашло. Тек сад сам, при дневној светлости, видио да је логор на истом мјесту...

Црни је већ био устао. Сједио је на слами поред ватре и разговарао с борцима.

Исто прије подне одржали смо састанак са штабом одреда. Командант је био Милан Благојевић-Шпанац, његов замјеник Милан Илић, политички комесар Недељко Жакула. Црни је одмах поставио питање акције. Није хтио ни да чује Миланово разлагање о потреби да се одред организационо учврсти и прошири. Учврстиће се и проширити кроз акцију, кратко је одговорио Црни.

Разговарали смо о потреби полагања заклетве приликом ступања у одреде. Закључили смо да је заклетва потребна, да је обавезно мора положити сваки борац приликом ступања у одред и да одмах закунемо колективно цио Одред. Ту је у трешњевичкој шуми написан текст заклетве србијанских партизана која почиње ријечима:

„... син српског народа, заклињем се својом чашћу да у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред ступам с чврстом одлуком да се борим против фашистичких окупатора и његових слугу. Обавезујем се да у тој борби нећу жалити своје снаге ни свога живота, да ћу чувати жељезну дисциплину одреда, да ћу без поговора извршавати наређења својих старешина и сносити последице кршења дисциплине и неизвршења дужности борца за народна права и слободу. ”

Предвече смо постројили читав Одред. Била је то за оно вријеме прилично импозантна група: осамдесет људи, сви наоружани. Имали су чак и један пушкомитраљез. Црни им је говорио о нашој борби, о њеним изгледима, о Совјетском Савезу и Црвеној армији, о потреби акција. Послије њега говорио сам ја о заклетви. Објаснио сам, да се у наш одред ступа добровољно, да нас на нашем путу очекују лишавања и жртве, гладовања и напори, да ми немамо ни фабрика ни магацина, да нам ваља оружје и муницију отИмати од непријатеља, али да ћемо упркос свему побиједити. Нагласио сам да онај који мисли да нема снаге да иде с нама, може одмах напустити одред, али кад положи заклетву, онда мора остати с нама док се рат не сврши. Ко послије заклетве напусти самовољно одред, биће сматран дезертером и осуђен на смрт.

Био сам необично узбуђен. Дижемо устанак у Шумадији, колијевци српског устанка, у срцу Србије! Ево, опет у шумама њеним окупљају се вјерни синови Србије да се са оружјем у руци одупру завојевачу који, несравњиво јачи, наоружан најмодернијим оружјем, помаган домаћим издајницима, немилосрдно гази по нашој земљи. Па ипак, није заплашио сва срца. Нашло

се људи који смију и могу да устају против те огромне силе. Данас су то мале групе, слабо наоружане, неопремљене. Сутра, биће то читава армија!.

Читао сам текст заклетве који су борци, ријеч по ријеч, за мнош изговарали. Видјело се на људима, по њиховом држању, по изразу лица, по њиховим гласовима, да ријечи не понављају механички, да и они преживљавају свечаност и узвишеност тренутка.

Послије заклетве дато је вољно. Вечерали смо топлу вечеру коју су нам донијели сељаци из Трешњевице. Међу њима смотрио сам ону неповерљиву сељанку. Пришао сам јој и, показујући на једну ћасу с кајмаком, запитао:

— Што ти мени онда не хтједе рећи да у твом селу има овако доброг кајмака.

Ништа ми није одговорила, само ме је обешечачки погледала, бришући крајем мараме зној с чела. Друг Благојевић ми рече да је она главни организатор сакупљања хране у селу".

Око 13. јула 1941. године Окружно поверенство КПЈ за округ Аранђеловац обавештено је од Покрајинског комитета КПЈ за Србију да ће у Аранђеловац на дуже време доћи група руководећих другова и да за њих треба хитно обезбедити станове код некомпромитованих људи. Овај задатак Окружно поверенство је поверио Миловану Милосављевићу, члану Поверенства који је и одржавао везу са партијском организацијом у Аранђеловцу. Директива Покрајинског комитета је закаснила. Главни штаб је већ био стигао у Аранђеловац, а станови нису били обезбеђени.

Милосављевић је одмах отишао у Аранђеловац¹⁾ и на састанку партијске организације²⁾ поставио проналажење станова. Састанак је одржан у кући Слободана Дамњановића. После краће дискусије закључено је да се станови, тачније собе, обезбеде у кући Ђорђа Крактиса и у кафани Марка Радовановића.³⁾

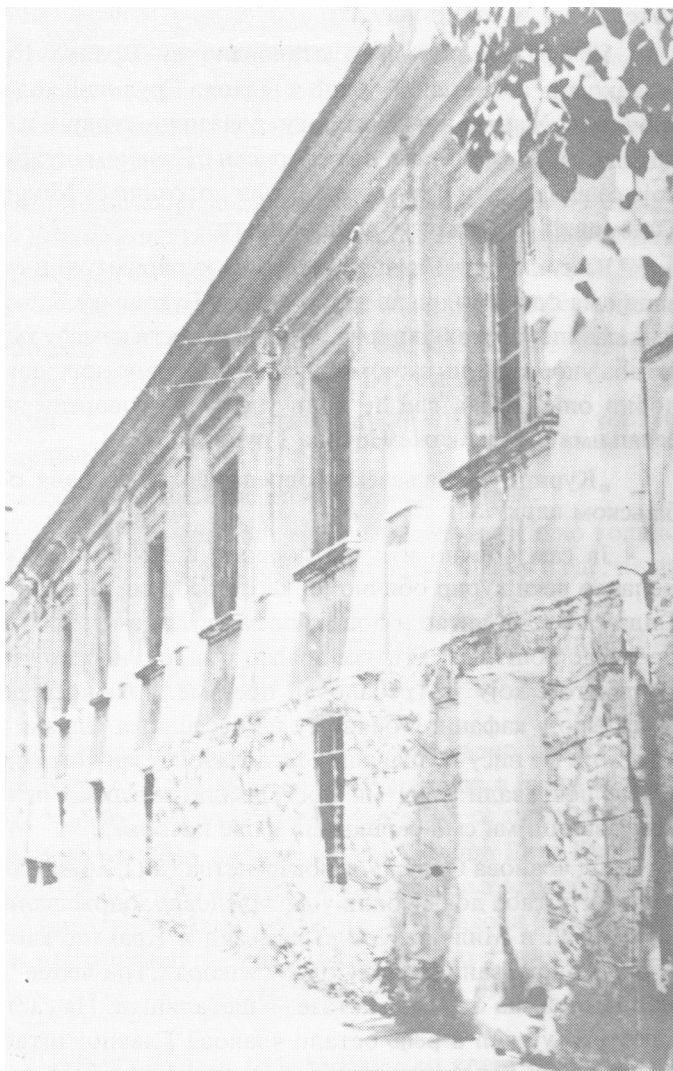
Партијска организација је предложила да о овоме са Крактисом разговара Милосављевић и да му постави да разговара са Марком кафеџијом који би требало у својој кафани да обезбеди најмање једну собу. Маркова кафана била је одмах до куће Крактисових. Истог дана обављени су

1) Тих дана још се легално кретао наоружан пиштољем избегавајући делове варошице у којима је могао да се сретне са жандармима и полицијским службеницима Среског начелства.

2) На овом састанку су били: Милан Матијашевић-Ђира, Слободан Дамњановић-Цане, Бранка Петровић, Драгомир Петровић-Гема, Крсмановић Радисав.

3) Крактис је шумарски инжењер и кандидат је за члана КПЈ а Марко бивши члан КПЈ, са којим је одржавана веза иако више није био у Партији.

разговори. Крактис је у својој кући обезбедио једну собу са два кревета. Она се налазила у доњем делу куће. Прозори су били окренути према малом парку у коме се налази споменик изгинулим у првом светском рату. У собу се могло ући са три кућна улаза.

*Кућа Крактисових у којој су 1941. године боравили чланови
Главне штабе партизанских одреда Србије*

Другу собу, такође са два кревета, по налогу Милосављевића Крактис је обезбедио у кафани Марка Радовановића. Кафана се звала „Бања”. Марку је речено да ће у соби становати неко време наши другови, али конспиративно. Једна соба је обезбеђена код нашег симпатизера Симе Плећевића, шнајдера.

Исхрана није организована. Чланови Штаба су се хранили у кафанама и хотелима у Аранђеловцу.

У Крактисовој кући становали су Бранко Крсмановић и Родољуб Чолаковић, а Сретен Жујовић и Никола Груловић код шнајдера Плећевића. У собу код Марка повремено су долазили курири и поједини руководиоци одреда који су долазили на реферисање Главном штабу у Аранђеловцу. У собу која се налазила у Крактисовој кући долазили су Милан Благојевић, Милутин Тодоровић, Недељко Жакула и други.

Везе чланова Главног штаба са куририма који су доносили извештаје о акцијама одреда одржаване су у парку Буковичке Бање или у кафанама које су се налазиле у близини парка. Први контакти између курира и чланова Главног штаба упостављени су помоћу унапред уговорених јавки. Курир је пре доласка добио опис места где ће доћи у везу и уговорени знак. Ево шта у својим сећањима о томе каже Никола Груловић:"

„Курире из Ваљевског одреда и из Београда обично сам сачекивао у бањском парку...

Ја сам обично изјутра поранио и заузео неку клупу у парку... Кад је долазио неки курир обично је, као уговорени знак, питао: „Колико је сати?" Онда сам се ја дигао и пошао према кући, а курир ми мало даље прилазио и предавао пошту, а затим се враћао у варош и тамо чекао док ја нисам дошао са поштом коју је требало да преузме и да носи даље. Друге курире сам сачекивао у кафани. Обично су они седели за једним, а ја за другим столом. Они који ме нису познавали постављали су ми договорена питања, а они који су ме познавали нису ми постављали (никаква) питања, него једноставно прилазили и ми смо свршавали наше послове".

Од чланова Окружног поверенства КПЈ Аранђеловац, везу са члановима Главног штаба док су били у Аранђеловцу, одржавали су секретар Станислав Сремчевић и Милован Милосављевић и Крактис као домаћин. Састанци су обично одржавани у парку близу извора „Три чесме", на клупи која је била мало склоњена од главне стазе — шеталишта. На састанке обично је долазио Сретен Жујовић а ређе остали чланови Главног штаба. На сваком састанку обавезно су изношене акције одреда, долазак нових бораца, расположење народа итд.

Једног дана, када је Милосављевић дошао на састанак са Жујовићем, после реферисања о ситуацији на терену Жујовић је запитао:

— Колико има чланова КПЈ у Аранђеловцу?

— Пет, одговорио је Милосављевић.

— Јесу ли они храбри људи?

— Нисмо их проверавали у акцијама, одговорио је Милосављевић.

— Знаш шта! Одржи ти састанак са њима па види да ли би они били спремни да заједно са нама двојицом нападнемо жандармеријску станицу у Аранђеловцу и разоружамо жандарме.

Истог дана увече Милосављевић је одржао састанак са организацијом КПЈ у Аранђеловцу и на дневни ред ставио питање напада на жандармеријску станицу. Сви присутни износили су оправдане и мање оправдане разлоге да се напад не изврши. Поред осталог, наведен је и разлог да нико нема оружје.

Сутрадан је реферисано Жујовићу. Ни њему ни Милосављевићу није било право што ову акцију Аранђеловчани нису прихватили.

— Шта имаш ти од оружја, изненада је Жујовић упитао Милосављевића, после краћег ћутања.

— Револвер и две коњичке офанзивне бомбе, одговори овај.

— Идемо ја и ти у акцију. До следећег састанка провери тачно колико има жандарма, где им стоји оружје, где спавају, имају ли стражу и где, па да идемо ја и ти да их разоружамо.

Милосављевић се „сложио“ са акцијом и до следећег састанка прикупио све податке и реферисао Жујовићу. Међутим, Жујовић више није био расположен за акцију.

На једном састанку реферисање о ситуацији је остављено за касније, а Жујовић је од Милосављевића тражио да хитно набави ашов и једну лопату. Старо правило конспиративног рада није дозвољавало да се пита зашто је овај алат потребан. Милосављевић је отишао код омладинца Вите Швабића да преко њега обезбеди овај алат. Вита је без икаквих питања отишао у шупу и донео ашов и лопату. Ова оруђа су била потребна да се закопа један непријатељски шпијун који је из Београда послат у Аранђеловац с намером да се убаци у одред, али је био откривен и ликвидиран пре него што је дошао до одреда.

Седиште Главног штаба било је у Аранђеловцу до краја јула. Крајем јула Главни штаб је отишао из Аранђеловца. У писму упућеном другу Титу Жујовић између осталог пише:

1) Витин отац је држао кафану, која се налазила преко пута хотела „Старо здање“.

„Параћинац (Бранко Крсмановић) је отпутовао у прошлу среду у Чачак. Алија (Родољуб Чолаковић) и Шајкача (Филип Кљајић-Фића) одавде (из Аранђеловца) одлазе у Западну Србију. Ја (Сретен Жујовић) и Стари (Никола Груловић) у Поморавље. Параћинац ће се, пошто се са њим видим у Поморављу, наћи са Алијом и Шајкачом и заједно приступити извршењу директиве под 3) из вашег писма. (Односи се на стварање слободне територије у Западној Србији.)”)

БОРБЕ ПРВОГ ШУМАДИЈСКОГ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

Рано изјутра 20. јула, у канцеларију председника горњотрешњевичке општине Радоја Мартиновића, дошла је повећа група жандарма из Доње Шаторње на челу са командиром станице Лаврњом. После краћег договора, председник и жандарми су од општине кренули према логору одреда. Али обавештење о доласку жандарма стигло је партизанима пре жандарма. Командант одреда је наредио приправност и одредио где да се постави заседа у коју треба да упадну жандарми.

О овом оружаном сукобу са непријатељем у сећањима Ђорђа Ђурића пише:¹⁾

„Одмах по положеној заклетви после три до четири дана, у близини нашег логора дошло је до првог нашег оружаног сукоба са жандармима. То је била недеља, леп сунчан и ведар дан када су се у логору вршиле последње припреме за покретање чета на терен у акције. После обилног доручка, последњег оброка у логору, који су нам донеле Даринка Миловановић и Ката Илић, командири и комесари чета добили су задња упутства о правцима кретања чета и њиховим првим акцијама. Борци су после свих ових значајних догађаја који су се збивали задњих дана у логору били веома расположени и нестрпљиво очекивали тренутак покрета на терен, у акције. У једном таквом изузетном расположењу једног момента нешто пред подне у наш логор дошли су Драгослав Ђурић и Роса Илић, скојевци из Горње Трешњевице и донели обавештење из села Штабу одреда да је група жандарма из Доње Шаторње кренула у правцу нашег логора. Није се знало колика је та група, ни да ли је она једина која се креће ка нашем логору. На ово обавештење командант одреда је брзо реаговао, с тим што је издао наређење командирима чета да своје борце што пре поставе у заседа на пут изнад логора. Затим је рекао да се жандарми крећу путем из села ка нашем логору са председником општине Радојем Мартиновићем, кога су они повели да им покаже пут и да не отварамо пушчану ватру док сви не уђу у заседу. Да их претходно позовемо на предају, па ако то не учи-

1) Сећања дата Одбору 1973. године.

не, тада да их нападнемо. Заседа је добро постављена, добро камуфлирана и сви смо с нестрпљењем очекивали наилазак жандарма. Милан Илић, заменик команданта одреда, обишао је борце у заседи, погледао како смо се поставили и рекао да нико не сме пуцати пре његове команде. Није прошло много времена када су се на путу иза једне окуке која се налазила на домаку заседе појавили жандарми. Када су дошли близу нашег митраљесца Милете Николића, који је тог момента био доста нестрпљив, из свог заклона он је викнуо жандармима: „Стој! Доле оружје! Предајте се!" Они су уплашено стали и сем што су чули Милетино командовање, нису никог другог приметили у заседи. Тада је Милан Илић са групом бораца излетео из заседе на пут са пиштољем у руци, стао пред жандарме и позвао их на предају. Они су брзо почели да беже низ пут. Милан Илић, познавајући добро овај терен, кренуо је десно од пута са групом бораца, трчећи низбрдо да им пресече одступницу. Остали борци су трчали путем и пуцали више него што је требало. Сваки се трудио да сваког надвече са „ура" и да што више муниције испуца. Милан Илић је успео да пре свих избије на једну окуку и заустави два жандарма који су се одмах предали, а остали са председником општине побегли.

Враћајући се у логор весели, раздрагани коментарисали смо колико је ко испалио метака, како је ко јурио и радовали смо се што смо заробили два жандарма. У логору нас је сачекао командант одреда, доста озбиљног лица, не много расположен због нашег радовања. Одмах је почео да даје оцене о нашој првој акцији и рекао да смо добро почели а да нисмо најбоље завршили. Да смо били доста брзоплети, много галамили, да смо много више пуцали него што је требало и да је требало да заробимо све жандарме са евентуално само два до три испаљена метка. Нарочито је био нерасположен што смо дозволили да нам остали жандарми побегну. За ову до краја неуспелу акцију окривљен је командир прве чете Жика Новаковић, који није са својим борцима право-времено изашао из заседе на пут, како би жандармима онемогућио повлачење ка селу. Због овакве грешке командир ове чете је одмах смењен а на његово место постављен Воја Станојловић, из Даросаве.

После овог сукоба и велике пуцњаве која је са горњотрешњевичких брда далеко одјекивала, по подне су дошли Немци са доста камиона пуних војске и са неколико тенкова. Док смо се ми спремали да кренемо из Трешњевице, они су вршили блокаду села. У први сумрак 20. јула чете су кренуле на своје терене. Друга и четврта чета кренуле су у правцу села Винче, са задатком да врше акције у опленачком срезу, а прва и трећа чета у правцу Гараша на терен среза орашачког."

По подне Немци и жандарми из Тополе кренули су у село да похватају „побуњенике". У блокади нашао се члан Окружног поверенства Мика Милосављевић и Бора Нешковић, који је тада дошао у одред.

„Истогa данa увече,¹⁾ после сукоба са жандармеријском патролом, у Горњу Трешњевицу је дошло око 12 камиона Немаца и жандарма. У току ноћи блокирали су велики део села као и партизански логор. Тогa данa, нешто пре доласка Немаца, дошао сам са Бором Нешковићем у Трешњевицу. Бора је дошао у наш одред. Када смо дошли кући Милана Илића, његова другарица Љубица и ћерка Сава су нам испричале шта се све десило тогa данa. Ја и Бора смо после обавештења добили вечеру и одлучили да спавамо ван куће, у винограду Милана Илића, који се налазио на једном брду супротно од партизанског логора. То смо саветовали и породици Илић. Дobili смо по ћебе и пошли према винограду. Убрзо су у виноград на спавање дошли и Љубица, Сава и мали Станимир.

У сумрак смо чули буку мотора и видели пригушена светла немачких камиона. Нисмо им придавали никакав значај. Неколико камиона дошло је до зграде општине. Затим се све утишало. Пред зору нас је пробудила бука швапских мотоцикла. Брујање мотора с времена на време престаје. Немци сигурно испитују терен, плаше се партизанских заседа. Два мотоцикла са Немцима избила су на пут који води према логору. Пут је био веома стрм, али су Немци успели да се испентрају својим „циндапима" и тамо где је са муком могла изаћи запрежна сеоска двоколица.

Већ се разданило. Чују се неразумљива немачка дозивања. То им сигурно служи за успостављање везе, а и разбијање страха. Затим смо угледали стрељачки строј који претреса околину партизанског логора. Немци иду са пушкама на готовс више по пропланцима, а не залазе много у шуму. Прилазе поплашћеном селу, претурају и боду пластове бајонетима. Убрзо окретоше низа страну према винограду где смо се ми налазили. Бора се спусти мало ниже да би могао боље да осматра кретање Немаца и оцени хоће ли стрељачки строј захватити и виноград. Враћајући се рече ми да Немци иду према селу и да вероватно неће ударити преко винограда. Одлучили смо да останемо на месту где смо спавали. Ићи са тог места у таквој ситуацији значило би изложити се унакрсној ватри Немаца и жандарма. Овако ипак смо рачунали на извесно изненађење које ћемо приредити непријатељу а и убеђени да неће претресати виноград. За сваки случај мало смо се спустили ниже и полегали поред зелених чокота винограда. Лежимо један поред другогa и шапућемо:

— Мајку им швапску, да ли ће нас пронаћи, каже Бора.

— Ако нас „напипају", готови смо, кажем ја.

Дајем му знак прстом пред устима да ћути и тихо му кажем да одшрафи офанзивну бомбу, а ја откочим револвер, који је имао само три метка,

1) Сећања Мике Милосављевића дата Одбору 1972. године.

осећајући да ће Немци ипак са стрељачким стројем проћи кроз виноград. Иако је оружје било мизерно, рачунали смо да бар једног Немца убијемо. Само што смо се сместили и припремили оружје, чујемо бат тешких цокула. Кораци се приближавају. Њихов бат се појачава. Нисмо се преварили, један Немац иде право према нама. Како смо ми на узвишењу у лежећем ставу, прво му видимо главу. Како се даље приближавао, видимо остале делове тела: врат, руке и преко груди пушкомитраљез. Типична швапска њушка. Висок, плав, пегав по лицу, засукани рукави кошуље, преко груди „шарац“, на ногама кратке чизме. Пратимо му поглед. Уколико погледа према нама, одлучили смо да пуцамо. Међутим, његов поглед лута даље од нас лево и десно. Није нас видео. Пролази непосредно поред нас на пола метра. И даље га пратимо погледом стално очекујући када ће једноставно „прошетати“ митраљезом по нама. Долази до места где су Љубица, Сава и мали Станимир спавали и пушкомитраљезом преврће ћебад. Не скидамо га са очију. Љубица, Миланова другарица, стоји као укупана и посматра шта Немац ради. Прилази јој и нешто је на немачком пита. Љубица слеже раменима. Очекујемо да ће је малтретирати и отерати према Општини. Немац је гледа неколико секунди и одлази. Престрашена, Љубица долази до нас. Питамо је да ли су Немци отишли. Климањем главе она то потврђује. Спуштамо се према потоку када је стрељачки строј већ прошао.

У Горњој Трешњевици Немци су се задржали око два до три дана, а затим отишли. Опљачкали су неке сеоске куће као и кућу Милана Илића."

Блокада се завршила безуспешно.

Немци су партизански логор нашли празан, али и знаке да се овде одвијао живот.

После сукоба са жандармима из Доње Шаторње Штаб одреда донео је одлуку да се крене у акцију. Али да би се одржавала веза, између чета и штаба одреда ради обједињења акција требало је успоставити чврсту међусобну везу. Пошто одред није располагао техничким средствима везе, то је морао да прибегне другом решењу. За тај посао ангажовани су курири, који су добро познавали терен. Први курири при штабу одреда, за везу имеђу штаба и чета били су: Милорад Лабудовић-Лабуд, професор, Милић Радовановић-Младен, студент медицине и Пантелија Прокић-Пуле, студент права.

Чете су добиле своје рејоне дејствовања. Као основни задатак, у првом моменту, постављено је дезорганизовање апарата власти. Разоружавани су жандарми по жандармеријским станицама, паљене општинске архиве и забрањиван рад управама, уништаване поштанско-телеграфске везе. На овај начин паралисан је рад основним ћелијама окупаторске власти.

Акције су се ређале свакодневно.

Нема сачуваних наших докумената о првим акцијама, али их је зато непријатељ регистровао. У извештају Дунавског жандармеријског пука од 5. септембра 1941. године записано је:¹⁾

„28 јула т. г. око сто²⁾ наоружаних лица напали су на зграду жанд. (армеријске) стан. (ице) Даросава и том приликом разоружали 5 жандарма од којих су одузели оружје и однели са собом у непознатом правцу.

29 јула т. г. око 24 часа једна банда од 40 наоружаних лица напала је на жанд. (армеријску) станицу Наталинци и разоружала 4 жандарма, а потом се изгубила у непознатом правцу.

30 јула т. г. у 22 часа једна већа група наоружаних лица напала је жанд. (армеријску) станицу Доња Шаторња. Жандарми су примили борбу и након краћег времена нападачи су побегли.

31 јула т. г. у 1 час једна група од 60 бандита напала је на жанд. (армеријску) станицу Белосавци. Жандарми су ступили у борбу, која је трајала 2 часа после чега су нападачи побегли. За време борбе неколико нападача упало је неопажено у касарну, полупали телефонски апарат и однели 2 ћебета... На месту борбе оставили су револвер „штајер" и 1 карабин. Жртва није било. Ова банда је исте ноћи исекла тел. (ефонску) мрежу на путу Младеновац — Топола.

1 августа т. г. у 1 час група од 40-50 наоружаних бандита напала је други пут жанд. (армеријску) станицу Доња Шаторња и након краће борбе са жандармима побегла је. Пре овога напада исекла је телефонску мрежу. Жртва није било.

5 августа т. г. у 19,30 часова по трећи пут извршен је напад на жанд. (армеријску) станицу Доња Шаторња, у коме је нападу учествовало око 150 наоружаних лица. Жандарми су примили борбу, која је трајала 45 минута, након чега су седам жандарма пошто су утрошили муницију, разоружани од стране бандита и пуштени. Станица је опљачкана, а затим се изгубили. Жртва није било.

10 августа у 20 часова банда од 50 наоружаних лица напала је на сталну патролу Страгари. Жандарми су прихватили борбу и када су утрошили муницију предали су се, и шест жандарма разоружано је. Овом приликом погинуо је жанд. (армеријски) наредник Триплат Франц..."

1) Зборник док. VII, Т-1, док. бр. 146.

2) Непријатељ је наше снаге приказивао увек већим него што су биле.

Први сачуван извештај Штаба одреда је од 3. септембра. У њему се даје војно-политичко стање и акције одреда до тога дана.¹⁾

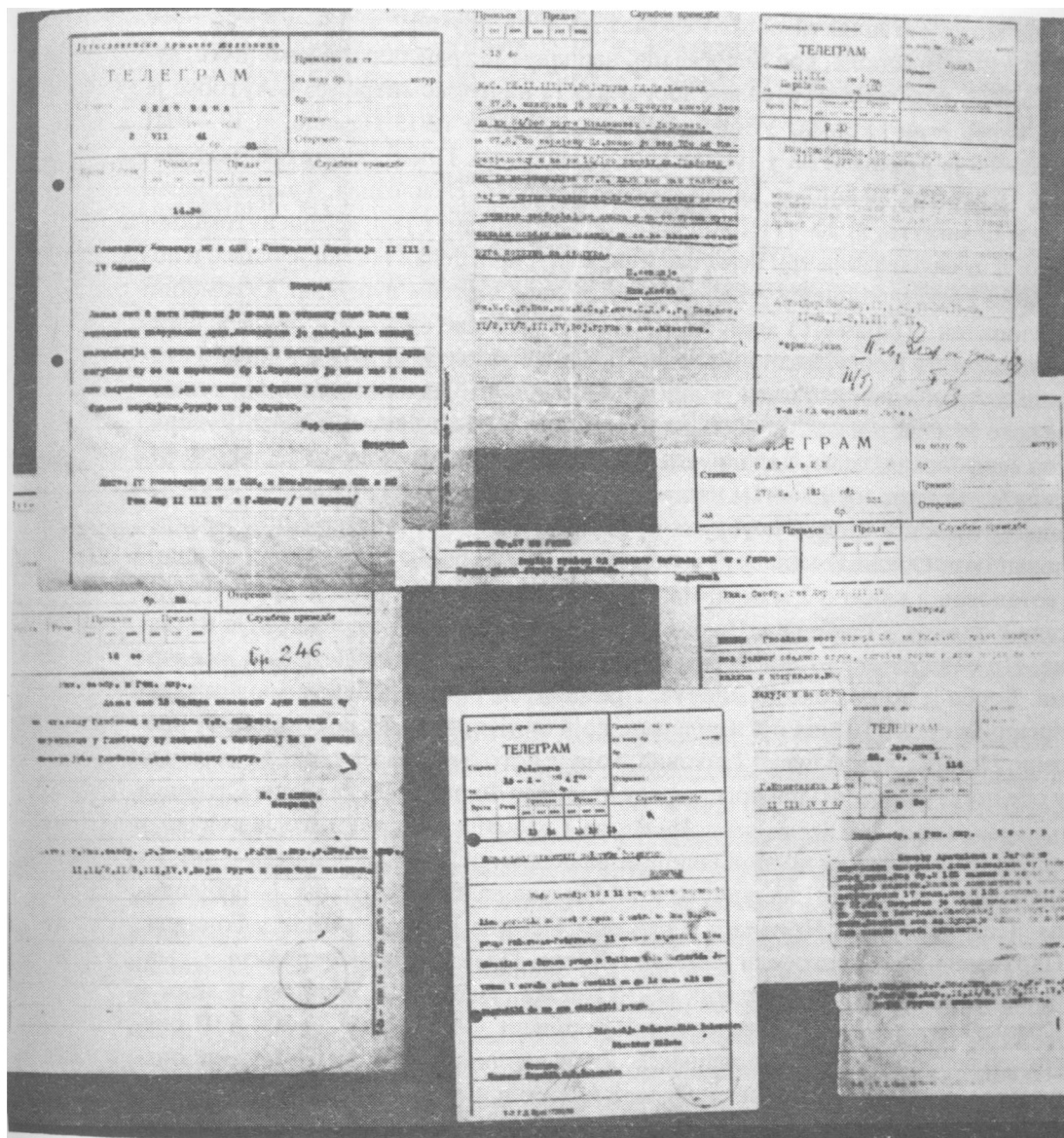
„ШУМ. (АДИЈСКИ) НАР. (ОДНО) ОСЛОБ. (ОДИЛАЧКИ)
ПАРТ. (ИЗАНСКИ) ОДРЕД
ШТАБУ НАР. (ОДНО) ОСЛОБ. (ОДИЛАЧКИХ) ПАРТ. (ИЗАНСКИХ)
ОДРЕДА У СРБИЈИ

1) Јачина одреда: 238 бораца.²⁾ Пораст 139 бораца. 2) Наоружање: 210 пушака, 9 пушкомитраљеза, 2 лака митралеза, 40 револвера, око 120 бомби, око 11000 метака. 3) Извори снабдевања: а) Храна се добија од сељака, у већини случајева бесплатно. Резерве још не постоје, односно постоје у малој колитчини. Организација ових резерви је у стварању. б) Начин логоровања: у случају лепог времена смештање чета врши се у шуми, а у случају ружног времена — у трлима, шталама и кућама. 4) Финансије: Одред располаже са 40450 динара. 5) Акције: а) Спалене су архиве у већини општина, осим општина у средњим местима и општина које се налазе у непосредној близини средњих места.³⁾ б) Уништени су уређаји на свим железничким станицама од Грабовца до Лазаревца (осим Лазаревца). ц) 13—VIII разорена је пруга у селу Коољари. Након разарања пруге наишао је немачки транспортни воз са шест вагона и искочио из шина, тако да је локомотива са вагонима закрчила пругу. д) 12—VIII разорена је пруга између Даросаве и Рудоваца. На ово место наишао је воз, који је исклизнуо из шина; ф) 15—VIII покушано је уништење ел. (ектричне) централе у Вреоцима, али није успело. г) 13—VIII направљена је заседа на главном друму Београд — Крагујевац, код Чумића. На заседу је наишао камион са шест Немаца, убијена су два, рањена три, неозлеђен је један Немац. Плен: шест пушака и 200 метака. Након разоружања рањених и неозлеђених Немаца, пуштени су. Аутомобил је уништен у току борбе, као и један луксузни аутомобил Влад. Ћирића, власника каменолома Вучјак, који се зауставио на месту где је направљена заседа. У акцији је учествовало 22 партизана. Трајање 20 минута. х) 16—VIII на друму Топола — Аранђеловац, у близини села Бање, наишао је један луксузни аутомобил на нашу заседу. Погинуо је један немачки официр и три војника. У акцији је учествовало 3 партизана. Трајање 10 минута. Три сата након тога дошли су Немци у село Бању са шест камиона, два тешка и једним малим топом. Почели су купити људе по друму и кућама и одмах их стрелли. Број стреланих села краје се између 7 и 11. Тачан број

1) Копија оргинала у Институту за изучавање рад.покрета Београд, рег. бр. 1810/1У, 4-1 (41). (Документ није добро очуван те се на више места не могу прочитати слова и речи).

2) Време кад су дејствовали батаљони.

3) Према документацији наше и непријатељске архиве су попаљене у 43 општине од укупно 57 општина, које су биле обухваћене територијом Окружног поверенства.

Телеграми шефов железничких станија
о рушењу пруга и других железничких објеката

се не може установити пошто су хватали и на друму;¹⁾ и) 18—VIII на путу Младеновац-Топола, код Белосаваца, нападнут је транспортни нем. (ачки) аутомобил, који није заустављен због дефекта на пушкомитралезу. Аутобус је сав изрешетан мецима. Убијена су три, а рањено 10-15 Немаца, ј) 19—VIII уништен је рудник угља у Јунковцу (колубарском). Плен: санитетски материјал, 19 ћебади, 50 килогр. масти и око 200 килогр. експлозива. Трајање: један сат и 15 минута, к) 20—VIII код Наталинаца нападнут је луксузни аутомобил у коме су се налазила три немачка војника-курира. Један Немац је рањен и побегао а друга двојица су ухваћена, разоружана а затим пуштена. Аутомобил је уништен. Трајање 15 минута. л) 23—VIII исечене су жице и бандере електричног вода Крагујевац — Вреоце. м) Уништен је уређај на железничкој станици у Аранђеловцу. У каси је нађено 34210 динара. На име заостале плате подељено је железничарима 3000 динара. н) 24—VIII на путу Шаторња-Рудник, код села Јарменоваца, нападнут је луксузни аутомобил. Рањена је лако, у бутину једна жена. о) 25—VIII на путу Топола — Наталинци нападнут је луксузни аутомобил. Шофер је убијен. п) 25—VIII на путу Младеновац — Аранђеловац, код Орашца, нападнут је луксузни аутомобил и убијен један официр-гестаповац а рањено 2 жандарма. р) 26—VIII ноћу, разорена је пруга између села Копшара и Грабовца. На разорену пругу наишао је воз, исклизнуо из шина. По повратку са акције 7 партизана наишло је на заседу Немаца и жандарма. Борба је вођена око 40 минута. Према извештајима добивеним од селџака, погинула су два Немца и 4 жандарма, који су ујутру одмах покупљени и однесени. Полиц. (ијски) писар Јанковић, који је исто био у заседи, рањен је тепсо у обе ноге. Од партизана погинули су Миодраг Филиповић, селџак из Стојника (младеновачки)²⁾ и један железничар из Грабовца који тек што је ступио у одред. Његово име и подаци јавиће се накнадно. с) 26—VIII уништен је мост у Бистрици. т) 27—VIII нападнуто је 40 Немаца на путу Бистрица — Трбушница. Погинуло је 11 Немаца и 7 рањених Немаца је после умрло у болници. Партизани нису претрпели никакве губитке. Плеш 2 лака митраљеза, ... машингевера, 9 пушака, 7 бомби, и 250 метака. у) 28—VIII уништен је мост у Крушевици... 29—VIII онеспособљен је рудник у Црљенима...) 30—VIII онеспособљен је рудник у Рудовцима;... узгред је ликвидирано у срезовима: орашачком, колубарском и опленачком 8 петоколонаша.

Поред тога су сечене жице по друмовима.³⁾

6) Критички осврт на војне акције. а) Акција за уништавање централе у Вреоцима била је до детаља припремљена и добро спроведена. Замишљено је

1) Том приликом је стрељано 7 мештана, и то: Минић М. Властимир, Ризнић Живота, Ризнић Војин, Ризнић Милорад, Ризнић П. Драгиша, Минић Милорад и Ризнић Момчило.

2) Не ради се о младеновачком него о с. Стојнику у срезу орашачком — Аранђеловац

3) Мисли се на сечење телеграфско-телефонских линија.

да се централа заузме и ложењем напон паре доведе до тако високог степена да котао експлодира. Централа је заузета, извршене су све припреме, неколико минута пре експлозије напуштена је централа. Међутим, у одређено време котао није експлодирао, већ се чуло испуштање паре. Вероватно су машине биле снабдеване вентилима — осигурачима (уколико постоје) који су се у критично време аутоматски отворили и спречили експлозију. Након тога покушано је бомбама онеспособити постројења, али то није успело.

7) Акција код Чумића изведена је правилно. Недостатак: на аутомобилима и поред ранијих детаљних упута, нису уништене гуме. Разлог: недовољно искуство партизана.

У возу који је искочио из шина у Копларима налазило се оружје и намирнице. Услед недовољно припремљеног плана од стране командира чете, Немци су успели да их спасу. Командир, иако је у том правцу примио упуте, уместо да постави унапред заседу на месту где ће воз искочити из шина и ради ликвидације пратиоца воза, отишао је са свега 3 човека и разорио пругу. Десет партизана тек је накнадно стигло на место и ту су наишли на заседу Немаца, који су изашли из воза и који су успели да спрече одношење плена. Жртва није било ни на једној страни.

Напади на луксузне аутомобиле, наведени у извештају под н) и о) — поступљено је неправилно. Партизани и командири тврде да услед сунца које им је тукло у очи нису могли да разазнају аутомобиле.

Поновно разарање пруге код Копљара извршено је правилно, ван села. Командир чете је погрешно што је на извршење овог задатка послао само 7 партизана. У акцији није учествовао ни он, а није послао ни свога заменика. Даљна грешка је у томе што је дан пре у близини нападнут аутомобил у коме је настрадао официр-гестаповец и покушано је разарање моста на Мисачи који се налази у близини а које није успело ради тога што је експлозив био влажан. Овај мост налази се у близини тога места. Немци су чували мост надајући се да ће партизани поново покушати да га разоре. Немци су чули експлозију на прузи и одмах потрчали у заседу, на коју су наши партизани наишли сасвим неспремни. Уништење пруге требало је извршити на другом месту. Сутрадан је око сто Немаца дошло у Копљаре. Упалили су запаљивим бомбама 3 куће и одвели око 30 селџака, жена и деце. Њихова судбина није још позната.

Остале акције извршене су правилно. Почев од 17-18. (августа) почели су Немци да се крећу у групама, добро наоружани, по селима: Трешњевици, Бањи, Вукосавцима, Копларима, Винчи и другим местима.

2—IX наишло је око 50 Немаца у село Винчу и ту су опколили кућу Милутина Радовановића, селџака. Убили су Милутина Радовановића из Винче, 45 година старог, сиромашног стања (два хект. земље), опозиционара, а оца

четворо деце, и Јосифа Шиерсоиа, члана одреда, 19 година старог, из Крагујевца, свршио летос гимназију, учествовао у гимназији у раду СКОЈ-а, а сада пре две недеље је хандидат. Био је врло активан, одан и пожртвован. — Поред њих, Немци су ранили два сина Милутина Радовановића, Предрага и Ненада, и одвели их у Тополу заједно са женом и кћери Милутина и једном омладинком.¹⁾ Тај дан су упаљене у Винчи три куће и у свакој је извршен претрес. — 20—VIII отишао је без дозволе у место Лазаревац Живан Н. (Пауновић), опанчар, сео пред кафану и ту од Немаца — вероватно на нечију денунцијацију — ухапшен и јавно стрелн. Биографија ће се послати накнадно.

Политички рад: прилив чланова у одред настао је већим делом последњих дана тако да се није успело, услед раштрканости чета, покупити тачне податке о социјалном саставу чланова одреда, па ће о томе бити извештено накнадно. У одред све више придолазе селаци. Упогледу борбености кадрова задоволљају. Морал партизана је добар. Политички пропагандни рад проводи се све интензивније у одреду, тако да се сада осећа побољшање. Постоји помањкање у литератури, али је умногоме стање поправљено. Ангажовани су сви свеснији другови да узму учешћа у овом сектору рада. За политкомесаре по четама пронађени су најспособнији људи. Сви комесари који су се показали као неспособни смењени су. Рад је постављен на најширу базу. И свакако ће се ускоро постићи много више него што је постигнуто за првих месец дана рада. Потешкоћа је што се у одреду налазе већином чланови који немају никаквога полит. (ичког) васпитања, људи који треба тек да се покрену из досадашњег њиховог мртвила. Политичко-пропагандни рад овог одреда појачава се. Приликом пролаза кроз села држе се говори. Објашњава се наша парола, наша борба и циљеви и позива народ на устанак и ступање у партизанске одреде. Полит. (ичким) комесарима дата су детаљна упутства да се искористи свака прилика да се дође у што тешњи контакт са народом. Тиме, да се те прилике искористе за пропаганду. Нарочито је напоменуто да се искористе недеље, када су људи окупљени пред општином, а да се одржавају зборови.

Хигијена у одреду није на нарочитој висини. Узроци: а) чета се не налази увек у близини места где има довољно количине воде; б) људи из одреда, већином сиромашни, имају само по један пар веша, што отежава умногоме држање тела у чистоћи; в) до сапуна се или тешко или скоро никако не долази. Полит. (ичким) комесарима је наређено да и поред свих тешкоћа одржавају услове хигијене.

Четничка акција: већ дуже времена проносили су се гласови да четници намеравају да ступе у контакт са Немцима и да ступе у борбу против партиза-

1) Бранка Петровић, члан КП из Аранђеловца.

на. Изгледа да су стварно Немци, осећајућн потребу да прошире у народу нерасположење и увлачење у борбу што већег броја људи против партизана, затражили сарадњу са четничким вођством. Сазнали смо да је један од одлучујућих фактора из њиховог вођства, генерал Новаковић, одлазио на преговоре са немачким властима у Аранђеловцу и Тополи... Неколико дана после тога изашао је проглас Косте Пећанца који прилажемо (Не шаљем га, јер га сигурно имате. — Црни). Четници су тражили од нас да обуставимо акције. С наше стране им је одговорено да се наша борба не може зауставити све дотле док се непријатељ налази у земљи. Након споразума са Немцима четници врше притисак на народ да ступају у четнике и да се боре против нас. Сви четници и војводе не слажу се са четничким вођством. Тако је војвода космајски, Никчевић, већ потражио везу са нама ради заједничке сарадње. Надодајмо као интересантну појединост да четничко вођство заклиње и селке који још нису у одреду. Та заклетва се полаже за краља Петра, за част и слободу отаџбине, — на верност краљу и отаџбини.

Примили смо писмо од Црнога^{1*} од 23. VIII данас 3. IX 1941. године.

Ток борбе у селу (Горњој) Трнави 8. VIII 1941.^{2>}

После ликвидирања са општинама чете су се кренуле у потпуном реду. Комесари су остали да набаве храну. Тада је наишао ауто са три Немца. Један од комесара је одмах известио командира да се направи заседа. Командир I чете и не размишљајући и без икаквог плана повикао је: „Ко је служио (војску), напред за мном!" Одмах су партизани почели пуцати и бацати бомбе још из даљине, премда је још било доста до кафане где су одсели Немци, јер су случајно свратили да пију. Близу кафане је дошао командир, али не поред зида него даље, тако да га је непријатељ могао погодити. Борба је трајала 3 минута. Резултат: један Немац погинуо, 1 заробљен, 1 умакао. Од наших погинуо командир I чете, Воја Станојловић. У тој (борби), тј. после борбе 3 дезертирали.

Сукоб жандарма и наших у Брезовцу. 12 наших бораца наишло на заседу од 30 жандарма који су осули ватру по нашим. После борбе од 10 минута жандарми су се повукли. Пошто се на даљини од 1 км налазило око 16 бораца са командантом, послане су две патроле од укупно 7 људи, које су заробиле 1

1) Сретен Жујовић, командант Главног штаба партизанских одреда Србије.

2) Борба у с. Трнави и с. Брезовцу, у извештају комесара одреда, дописано накнадно.

жандара и пустиле разоружавши га. Кад су остали другови дошли у помоћ,
жандарми су побегли.

Другарски поздрав

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ЗА КОМАНДАНТА І ШУМ. (АДИЈСКОГ) НАР.

(ОДНО) ОСЛОБ. (ОДИЛАЧКОГ) ОДРЕДА

Недељко Жакула, политком"

РЕАГОВАЊЕ ОКУПАТОРА И ЊЕГОВИХ СЛУГУ НА РАЗВОЈ УСТАНКА

Немци и Српска комесарска управа морали су да констатују, и поред свих предузетих мера у циљу сузбијања устанка, да се ситуација у Србији стално по њих погоршава.

Команда жандармерије почетком августа извршила је анализу о разлозима који су довели до тога да партизани разоружавају скоро све жандарме. Ево извода из те анализе:¹

„Зашто су комунисти успели да разоружају неке жандарме у станицама:

а) што су жандарми били у прво време изненађени — нису били никако опрезни;

б) што су жандарми били слабо наоружани, са slabим пушкама и мало муниције;

в) што су нападнути жандарми малобројни;

г) што је дух и морал наших жандарма био попустио после нашега слома у рату и због тешкоћа у снабдевању и смештају.

Поставке су биле да један жандарм може успешно да се бори против пет противника (на отвореном пољу) и против десет ако се бори из заклона".

Приликом обиласка жандармеријских станица, пуковник Тришић је известио Аћимовића да акције комуниста све више расту, да народ свестрано помаже те акције, да је морал жандарма слаб и да власти не долазе до изражаја и да су изгубиле сваки углед у народу.²

У извештају начелника војног штаба немачког команданта Србије од 21. августа поред осталог стоји:³)

„Нарочито су се појачале терористичке акције против немачке оружане силе и против становништва. Банде дејствују очигледно по јединственим па-

1) Пов. Дј. бр. 114 од 4. августа 1941. у VII, К-20А, Ф-4, Д-96.

2) Извештај је писан у Аранђеловцу 15. августа 1941. АУП К-27. Ф-1, Д-3.

3) Зборник док. VII, Т-1, књ. 1, стр. 374.

ролама, на пр. препада на општинске куће, на председнике општина, на железничке станице и др."

Према једном елаборату пронађеном у архиви Милана Недића, ситуација у Србији овако је оцењена:¹⁾

„Крајем августа 1941. Влада комесара имала је могућност контроле само на једној минималној територији у непосредној околини Београда, пречника највише 50 км. и у већим градовима.”²⁾

Успеси партизанских одреда доводили су сараднике окупатора до очајања. Комесари за привреду, народно здравље и социјално старање и његов заменик упутили су 23. августа Савету комесара меморандум где траже укидање Владе комесара услед немогућности самосталног делања. Као разлоге навели су следеће:³⁾

„1) У земљи узима маха анархија у највећем степену. Комунистичке и разбојничке банде убијају државне органе и друге грађане и пљачкају државну и приватну имовину, уништавају државне и самоуправне установе, уништавају и угрожавају саобраћај.

2) Органи наше власти не показују довољно снаге да то спрече.

Становништво заплашено и не пружа довољно помоћи органима који би хтели да се боре против тога "

Аћимовићева комесарска управа није била способна ни организационо ни бројно за борбу против партизанских јединица. Док су Аћимовићеве снаге остале бројно исте као приликом формирања, дотле су партизанске јединице добро организоване и понете првим успесима биле у успону. Намера Немаца је још увек да што мање учествују са својим снагама у угушивању устанка, па зато траже одговарајуће војне формације у редовима квислинга, услед чега долази до ангажовања Недића и Пећанца.

Немци свим силама настоје да се у Србији одржи ред и мир. Пошто је влада комесара имала наглашене полицијске карактеристике, сада одлучују да формирају јачу власт у окупираној Србији. Кандидати за састав нове владе били су: генерал Милан Недић, Цинцар-Марковић и опет Димитрије Љотић. Ни овога пута Љотић није примио мандат већ је остао на дужности руководиоца за обнову Смедерева, а у владу делегира три своја министра из „Збора". Избор је пао на генерала Недића јер су Немци желели да то буде личност спо-

1) АУН, К-1А, Ф-3, Д-10.

2) Подвукао М. Милосављевић

3) АУП, К-1А, Ф-3, Д-10.

собна да организује војне јединице и истима успешно руководи у борби против партизана. Поред тога, они су рачунали на „популарност“ Недића, као учесника у ранијим ратовима и бившег министра војске и морнарице.

„Владу српског спаса“ Недић је формирао 29. августа и одмах приступио извршавању главног задатка, угушењу устанка у Србији.

Почетком септембра Недић је формирао девет покретних жандармеријских одреда и разрадио план њиховог дејства.¹⁾ Формирање је извршено 5. и 6. септембра и одреди су одмах пребачени у рејоне будућих дејстава.

Први одред јачине 250 људи, командант жандармеријски потпуковник Мештеровић Милан, са 5 официра преко формације. Дејствује из рејона Умке по Посавини.

Други одред јачине 60 људи, командант жандармеријски мајор Калабић Милан, са два официра преко формације. Дејствује из Раље према Шумадији.

Трећи одред јачине 280 људи, командант жандармеријски потпуковник Јовановић Велимир, са 12 официра преко формације. Дејствује из Сопота, преко Космаја према Шумадији.

Четврти одред јачине 40 људи, командант капетан I класе Рогојски Константин, са 3 официра преко формације. Дејствује из Вреоца по долини Колубаре.

Пети одред јачине 70 људи, командант потпуковник Рајић Марко, са 5 официра преко формације. Дејствује из Гроцке по Подунављу.

Шести одред јачине 139 људи, командант пуковник Бабић Љубо, са 7 официра преко формације. Дејствује у околини Свилајнца.

Седми одред јачине 70 људи, командант мајор Живановић Јеремија, са 5 официра преко формације. Дејствује око Сењских рудника.

Осми одред јачине 23 човека, командант капетан II класе Пешић Цветко. Дејствује у околини Параћина.

Девети одред јачине 30 људи, командант капетан II класе Хркаловић Милан, са седиштем у Белом Потоку код Београда.

Из изнетог се види да је Недић главне снаге (6 одреда са око 80% људства) оријентисао на дејства у ширем рејону Шумадије.

Команда Дунавског жандармеријског пука у акту пов. број 108 од 10. септембра 1941. пише о одредима, поред осталог и следеће:

1) Подаци за наведене одреде не слажу се у потпуности по разним документима и до сада објављеним радовима. Негде се не слажу имена команданата и њихових помоћника, нумерација одреда, бројно стање људства, рејони распореда и слично.

АУИ, К-24А, Ф-1, К-33, Ф-11, Наређења пов. бр. 194. од 7. септембра 1941.

„Досадашња акција жаидармерије (мисли на жандармеријске станице) није дала задовољавајуће резултате;

— Влада генерала Недића решила је да у Србији потпуно поврати ред и мир;

— формирају се одреди од људства из жандармерије, четника и од људства националне омладине „Збор" (љотићевци);

— на челу свакога одреда налази се виши официр из војске а његов помоћник је виши жандармеријски официр;

— са одредима има да садејствују сви жандарми из сеоских места;

— за време борби комунистима треба упућивати преговораче, који ће их позивати да се врате кућама. Оне који се врате кућама, прикупити на једно место и добро осигурати од напада комуниста;

— заробљене комунисте у борби спроводити одмах камионима у Београд;

— сваки одред располаже са два камиона за пребацивање људства;

— сваки одред има лекара са ручном апотеком;

— четници и омладинци из „Збора" потчињени су у току борбе команданту одреда, који води борбу на дотичној територији;

— код сваког одреда мора бити једно лице које говори немачки, ради успешније сарадње са немачким властима."¹⁾

На седници владе 15. и 16. септембра одлучено је да се реорганизују ч Љотићеви добровољачки одреди и ставе под непосредну команду генерала Недића. Недић је 17. септембра наредио Кости Мушицком, пуковнику бивше југословенске војске, да формира „српски добровољачки корпус" од љотићеваца. У току септембра, тј. до 3. октобра формирано је 7 одреда.²⁾ У току рата вршене су организацијске промене у овом корпусу, да би на крају било 5 пукова наоружаних и тешким пешадијским наоружањем и артиљеријски дивизион. Командант овог корпуса био је све време рата пуковник (доцније генерал) Коста Мушички.³⁾

У току 1941. на терену Шумадије борила су се четири одреда љотићеваца од седам постојећих и то:

— III одред поручника Будимира Никића јачине 120 добровољаца. Приликом формирања био је у Гроцкој а доцније је прешао на терен Шумадије.

1) Зборник VII 1/1 Докуменат 148.

2) Архив VII, К-50, Ф-2, Д-29.

3) Архив VII, К-24А, Ф-1, Д-1.

— V одред, „Шумадијски“, капетана Марисава Петровића. Приликом формирања одред је био у Крагујевцу. Водио је борбе са Првим шумадијским одредом више пута и вршио многе злочине.¹⁾

— VII одред — Лазаревића Александра-Аце из Г. Шаторње.

— Одред поручника Бардака Мартина, који је у октобру 1941. био у Аранђеловцу.

Поред наведених одреда, који су дејствовали на терену Шумадије, повремено долазе и друге њотићевске јединице, а нарочито из I одреда који је био стациониран у Ваљеву.

Састав Њотићевих добровољачких одреда чинила је већином омладина, средњег и вишег образовања. Војнички су били добро организовани и са чврстом дисциплином. Добро су се борили. Били су веома свирепи у обрачуна са партизанима и њиховим сарадницима.

Почетком септембра, пошто је формирана Недићева влада, Немци су повећали раније одобрени број жандарма на пет, а добровољаца на три хиљаде. Коста Пећанац могао је имати до три хиљаде четника. Укупно је одобрено до једанаест хиљада лица у окупираној Србији.²⁾

Као што се види, Недић је имао три врсте оружаних формација: жандарме и Недићеве добровољачке одреде под командом Стевана Радовановића, четнике под командом Косте Пећанца и Њотићеве добровољце под командом Косте Мушицког. Ради лакшег руковођења овако хетерогеном војском Недић је при Председништву владе формирао Војно одељење. Задатак овог одељења био је: организација војних формација, распоред и употреба јединица оружане силе. Под овим задацима подразумева се потпуно и јединствено командовање квислиншким војним јединицама, што је Недић и остварио.

Начелник војног одељења био је армијски генерал Стојановић Александар, а помоћник начелника генералштабни бригадни генерал Маглић Богдан. Од осам лица, која су била на служби у Војном одељењу, двојица су генерали а шесторица генералштабни официри. Из овога се може видети да је Недић извршио избор лица и да је то био његов штаб.³⁾

Немачка команда принуђена је да истовремено са припремама за формирање Недићеве владе, ступи у непосредне преговоре са Костом Пећанцем, ради ангажовања четника у гушењу устанка.

1) Овај одред у новембру 1941. био је у следећем саставу: официра 15, подофицира 94, редова 281, свега 390. Пушака 332 са 10.000 метака (просечно 32 метка), пушкомитраљеза 10 са 4540 метака (просечно 450 метака) и бомби 123.

Архива VII К-50А, Ф-1, Д-3; К-50, Ф-2, Д-25, 29, 32.

2) Ослободилачки рат народа Југославије", Књига I, стр. 70.

3) АУИ, К-19, II, Ф-5, Д-4, и К-17, Ф-1, Д-15.

Преговоре са Костом Пећанцем водио је др Краус, један од шефова немачке обавештајне службе Гестапо-а. Писмени споразум између њих двојице потписан је 27. августа 1941. у Аранђеловцу у вили Станковић.¹⁾

Ангажовањем Пећанчевих четника немачка команда рачунала је да постигне следеће:

1) Да спречи евентуално споразумевање између партизана и четника, чега су се Немци озбиљно прибојавали, јер како и сами кажу, у том случају не би било могуће увођење у борбу српске жандармерије (Недићевих и Љотићевих одреда).

2) Ангажовањем четника у борби против партизана устанак српског народа за ослобођење од окупатора могао би се пред светском јавношћу приказати као међусобни политички обрачун, као грађански рат изазван „комунистичким агентима“. У том случају окупационе оружане силе интервенисале би само када нађу за потребно, а Срби би се тукли међу собом, што је Немцима био и основни циљ.

Пре потписивања споразума, Пећанац је желео да о томе добије сагласност својих војвода. У том циљу, преко генерала Новаковића, заказује конференцију свих четничких војвода у Шумадији, а присуствују и неке војводе ван територије Шумадије. Конференција је одржана на Букуљи 24. августа. Пећанац није баш случајно изабрао Шумадију за овај четнички скуп. О томе говори писмо Косте Пећанца које је 26. августа упутио војводи Косанчићу, а такође и наредба генерала Новаковића која гласи:²⁾

„Штаб Шумадијских четничких одреда

Драги војводо,

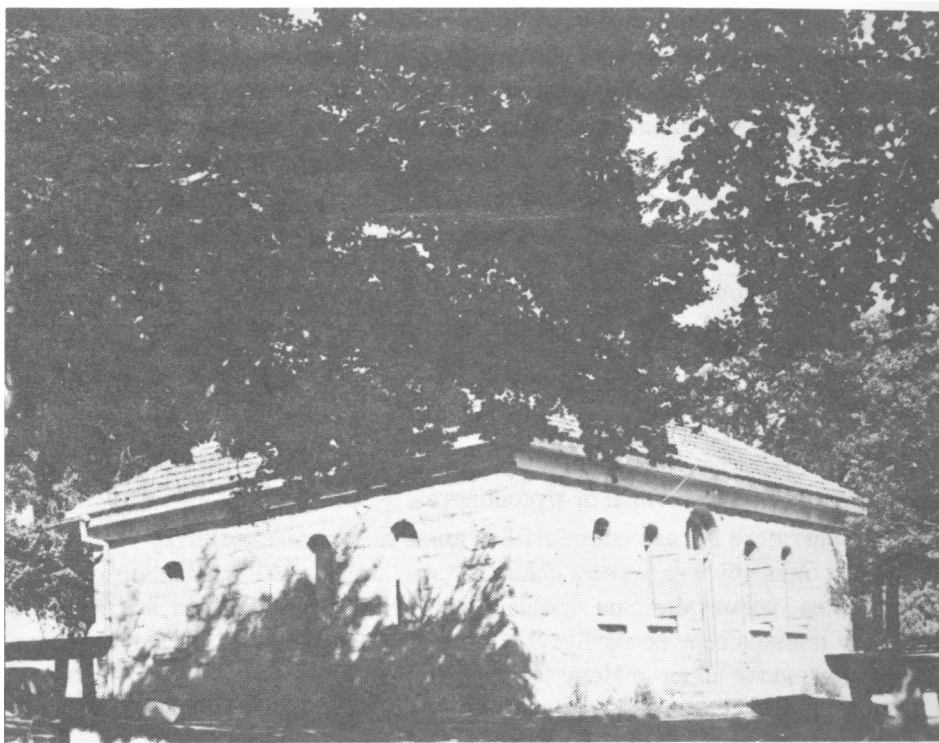
Последњих 10 дана одиграли су се крупни догађаји, који су од великог значаја за нашу четничку организацију и наш будући рад, а нарочито на територији

1) У вези са овим споразумом постоји више верзија. Према Саопштењу Главног штаба за Србију од 3. септембра 1941. год. споразум између Пећанца и Крауса потписан је у Плочнику код Ниша. У саопштењу се поред осталог каже: „При сусрету су се та два побратима срдечно изљубила. И дубоко дирнут Коста Пећанац је подарио Краусу свој четнички знак, а Краус Кости свој револвер, као симбол будућих крвопролића“.

Зборник док. Том II, књига 1, док. 38.

У једном извештају који је 25. јануара 1943. године достављен Слободану Јовановићу, председнику избегличке владе, поред осталог пише: „После Недића, Немци су на исти начин придобили и Пећанца, који је прво време активно радио против Немаца и имао свој штаб у Прокупљу. Једног дана у Прокупље је дошло 6 немачких официра и предложило Пећанцу да дође у Београд да разговара са немачким командантом и Недићем (у јесен 1941) Пећанац је тражио да Немци оставе таоце док је он у Београду, на шта су ови пристали (три официра остало је у Прокупљу код четника).

2) Дневник: Драгојла Дудића стр. 99-100.

Планинска кућа на Букуљи у којој је августа 1941. године одржан састанак четника Косте Пећанић

Шумадије. Ови су догађаји истовремено строго поверљиве природе, јер о њима се не би могло овде писати. Довољно је напоменути то, да су сви ови догађаји наметнули потребу, како нашу четничку, тако и општенародну потребу, да се у недељу 24. о.м. на Букуљи код Аранђеловца (планинска кућа) одржи једна важна конференција скоро свих четничких војвода са територије Шумадије, а којој ће присуствовати многе угледне личности из овог подручја. Због значаја и важности нашег састанка, овој ће конференцији присуствовати командант свих четничких одреда, војвода Коста Пећанац. Према свему напред изложеном дођите и Ви на ову конференцију и ваш долазак подесите тако, да поменутог дана и на одређено место будете најдаље до 9 часова пре подне... Војвода Ибарски хитно ће ступити у везу са војводама: Расинским, Трстеничким, Гружанским и Сталаћским и истима саопштити благовремено њихов долазак на конференцију... Ово сматрајте као врло хитно и строго поверљиво.

Командант-ђенерал
Љубо Новаковић"

О припремама за ову четничку конференцију обавештено је Окружно поверенство КПЈ за Аранђеловац. За партијско руководство и штаб одреда било је важно да се сазнају праве намере четника: хоће ли стварно ратовати против окупатора и желе ли сарадњу са партизанима. Го се могло дознати само на четничкој конференцији. Партијско руководство није хтелo да пропусти ову прилику.

У сећањима Мике Милосављевића о томе пише следеће:')

„Окружно поверенство обавештено је да се врше припреме за четничку конференцију. Уочи конференције, двадесет трећег августа у кући Драгутина Илића у Горњој Трешњевици одржан је састанак Окружног поверенства и Штаба одреда. На састанку којем су присуствовали: Станислав Сремчевић-Црни, Душан Петровић-Шане, Милан Благојевић, Недељко Жакула, Милан Илић-Чича и ја одлучено је да се илегално убацим на четничку конференцију и сазнам праве намере четничког руководства.

Од партијске организације из Брезовца добио сам четничку објаву (позив) која је била упућена једном члану КП као „виђенијем" грађанину села. Са том објавом, несметано сам прошао сва четничка обезбеђења и у 9 часова стигао до планинске куће на Букуљи. Био сам изненађен када сам међу присутним грађанима видео и Чеду Плећевића.

Око 11 часова четници су позвали људе да се окупе пред планинску кућу. Један од четничких војвода је са степеница говорио о циљу састанка. Смисао његовог говора сводио се углавном на ово: „Комунистичка опасност расте и треба је у корену уништити. Окупаторска сила је велика и према њима ми морамо бити лојални. Сада није време ни за какву борбу против Немаца, јер за једног Немца пада сто српских глава. Ово ће бити детаљније изнето у Резолуцији коју са својим сарадницима припрема командант свих четничких одреда, војвода Коста Пећанац. Она ће вам бити накнадно саопштена."

Из овог говора четничке намере су очигледне, али сам ипак одлучио да сачекам и читање Резолуције.

Резолуција је била нешто детаљнија од првог саопштења. У њој је осуђена борба комуниста против окупатора. Четницима је основни циљ: да очувају ред и мир, да разјуре комунистичке групе, а похватане вође и комунисте да предају Немцима. Старијим сељацима ударити по 25 батина и вратити их кућама и редовном послу, а млађима ударити по 20 батина и упутити их у поправне домове ради преваспитања.

Док је Пећанчев војвода читао последње редове Резолуције, некоме је показао и четници су ме разоружали и ставили под стражу. Нашавши се у та-

1) Сећања дата Одбору 1972. године.

квој ситуацији, захтевао сам од својих чувара да ме одмах воде Пећанцу или Новаковићу, ради преговора. Рекао сам им да долазим по налогу Штаба Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда. У почетку су одбијали да пренесу ову поруку својим главешинама, али на поновни енергични захтев ипак су то урадили.

После извесног времена одвели су ме у планинску кућу где су за богатом трпезом седеле четничке војводе. У прочељу је седео Коста Пећанац. С његове десне стране генерал Љубо Новаковић.

Одмах после уобичајеног поздрава, преузео сам иницијативу и у име штаба Првог шумадијског партизанског одреда предложио заједничку борбу против окупатора, позивајући се на четничке традиције и њихове борбе за ослобођење у првом светском рату. Пећанац је партизане назвао неодговорним елементима, који преурањеним акцијама изазивају Немце да за једну немачку главу узимају сто српских. После краћег размишљања, Пећанац је наставио:

— Поручи твоме команданту да одмах престане са нападима на Немце и јавне објекте;

— да се сви они који неће да се ставе под моју команду, врате својим кућама и свом редовном послу, а за њихову безбедност јамчим ја уколико нису извршили неки злочин;

— казниће се смрћу свако ко буде покушао да штети и уништава државну имовину;

— они који не желе да ступе у наше редове, значи да желе братоубилачки рат.

Када је завршио, Пећанац је наредио да ми се врати оружје и да ме три наоружана четника отпрате до крајњих четничких обезбеђења на Букуљи.

Истог дана одржан је поново састанак Окружног поверенства и Штаба одреда. Поднео сам извештај и изнео ставове четничког руководства. Ти ставови нису никога изненадили. То се и очекивало, јер се о четничком шуровању са Немцима већ говорило. Међутим, изненадило је и не само изненадило, већ и изазвало огорчење свих присутних, што се Чеда Плећевић нашао у истом табору са Новаковићем. Тада ни Окружном поверенству ни Штабу одреда није била позната улога Чеде Плећевића. А ево о чему се ради: половином јула док се командант Главног штаба за Србију Сретен Жујовић налазио у Аранђеловцу, обавештен је о Новаковићу и његовим четницима на Букуљи. Жујовић је тада поставио Чеди задатак да се убаци међу четнике и испита шта раде и шта намеравају и о томе га извести.

Не знајући за ово, на састанку Окружног поверенства и штаба одреда, пале су тешке речи на рачун Чеде: „дезертер“, „издајник српског народа“ и

слично. Одлучено је да се изда летак са потписом Штаба одреда и Чеда осуди као издајник. Летак је одштампан и растурен по селима. Тако је Чеда Плећевић, стари комуниста, позната напредна политичка личност у Аранђеловцу и околини, савесно извршавајући борбени задатак, осуђен од своје Партије."

О задатку који је поставио Чеди Плећевићу у сећањима Сретена Жујовића записано је:¹⁾

„Док сам још раније био у Аранђеловцу, Чеда Плећевић ми је говорио да је био у контакту са генералом Новаковићем, који предводи неку групу која жели да се бори против Немаца. Мени је Чеда Плећевић и иначе много помогао... Испричао ми је да генерал Љуба Новаковић има неки свој одред на Букуљи. Новаковић се није слагао са Дражом Михаиловићем, и чак се тврдило да га Дражини људи траже да га убију. Према томе, било је услова да генерал Новаковић сарађује с партизанима. Чеда ми је рекао и то, да је присуствовао разговорима између неких четника и генерала Новаковића. Ја сам Чеди рекао да ми желимо да повежемо све снаге које су вољне да се боре против окупатора, и Чеда нас је упознао са ситуацијом код тих четника.

Поред осталог, Чеда ми је рекао, да се код Новаковића налази један потпоручник²⁾ који би хтео да се извуче из тога друштва и да приђе партизанима. Новаковић је такође био четнички расположен, али се изјашњавао за сарадњу са партизанима. Ја сам замолио Чеду, да он и даље одржава везу с тим четницима и да нас извештава о томе, шта раде и шта намеравају. Чеда је тако и поступио. После сам добио са терена извештај од наших људи да Чеда — шурује са четницима. Наравно, наши људи нису били обавештени о правом стању ствари. Они су мислили да је Чеда четник".

Сутрадан по одржаној конференцији на Букуљи, (25. август) Пећанац је наставио започете разговоре са Немцима. Разговори су вођени у „Вили Станковић" у Аранђеловцу. Поред Пећанца и још једног војводе³⁾ на преговорима је био и генерал Новаковић. О овим преговорима у форми наредбе, Коста Пећанац писао је Милошу Косанчићу следеће:⁴⁾

" Препис наређења врховног команданта

Положај 26. УШ-941. год.

Војводи Милошу Косанчићу

П о л о ж а ј

Као мом заступнику док сам ја на путу, јављам ти следеће: Без сумње чули сте о нашим мукама у Прокупљу, али се све сретно завршило. — Ево ме

1) Стенографске белешке-сећања Сретена Жујовића, I део арх. бр. 13018, налазе се у Архиву Србије.

2) Радивоје Јовановић-Брадоња.

3) Нисмо могли да установимо о којем се војводи ради, али претпостављамо да је то био Ал. Костић.

4) Архив VII фонд Недићеве архиве, К-33, Ф-33, Д-44.

међу нашим друговима више од 20 војвода и више од 200 четника у једној планини у друштву виших и нижих официра и ђенерала као и са немачким представницима.

Јавл[^]м ти да ми је на расположење став^лено више пушака, али на жалост немам коме да их дам, јер ово није Топлица. — Овде су робијаши и разбојници измешани са комунистима у три-четири среза узели власт у своје руке. Гину домаћини и пљачкају се од разбојника, али гину и од самих Немаца, гину деца и жене а гину и момци. Сва саобраћајна средства обустав^лена су.

Преговори са Немцима иду добро и биће решени по нашој жељи. Ја се овде налазим у друштву најјачих умова који су у Београду и Шумадији. Судбина ми је донела да ову крупну улогу одиграм баш у срцу Шумадије и на овом месту где се борио Карађорђе са својим војводама 1804. године за ослобођење Србије од турског ропства.

Налазим се данас у врло тешком положају због народне револуције, коју већина помаже, ако будемо те среће те се њих спасемо-спасићемо тако не само Шумадију већ и целу нашу земљу.

Препишите ово моје наређење и упутите га свим војводама у Топлици и Јабланици."

О преговорима између Пећанца и Немаца, у својим сећањима Радојко Ђукановић пише:^{1*}

„... Састанак Косте Пећанца и Немаца био је у једној малој кући, у дворишту Станковића, што се дешавало друге половине августа 1941. године, датума се не сећам.

Око 10 часова, тог дана, из Аранђеловца је стигло неколико ратних аутомобила. Напред су ишла једна блиндирана кола. Чуло се тада да је стигао неки Немац Краус. И ја сам их посматрао. Тај Немац, висок, са пиштољем о куку, ишао је напред, за њим неколико војника. Код аутомобила су остали војници у стању приправности. Тај Немац је ушао у ту кућицу, где се већ налазио Коста Пећанац са својим сарадницима. Шта су тамо разговарали, не знам, јер приступ је био строго забрањен.

После, свакако, једног сата, можда и нешто више, Немац је изашао из кућице и са својом пратњом отишао у Аранђеловац... Ја сам тада шетао по дворишту и посматрао шта се дешава. Из кућице су излазили и у њу улазили разни људи. Питао сам ко су појединци. Један омањи и дебео човек био је војвода Вуле са Гоча. Други, како ми рекоше — војвода Лаза Призренац. Један млад човек, висок, кажу да је био синовац Косте Пећанца.

1) Сећања дата Одбору 1972. године.

И ја сам желео да видим Косту Пећанца. Мало-помало, догурао сам до прага собице у којој су за столом седели око десет до петнаест људи. У врху софре седео је старац, са дугом брадом, у кошуљи, гуњ је стајао преко столице, са неколико одликовања. Руке су му подрхтавале. Разговарали су и пили вино. После сваке чаше, људи су се крстили и поздрављали се: „У име бога!"

После десетак минута, Коста је затражио мастило и перо. Држећи хартију у руци и гледајући присутне, наједном је рекао: „Има ли овде неко писменији?" Са прага, сасвим случајно ми се отело: „Ево, ја сам!" Коста је диктирао, а ја писао.

„Драги брате Стефановићу,¹ (аутентичност текста данас не знам, али садржина је била отприлике ова).

Данас сам учинио историјски потез, који ће, у име Бога, спасити овај нападени српски народ. Очекујем твоју помоћ. Ти треба да настојиш да се све ово што сам учинио и тамо објасни народу. Ти си паметан човек и знаш како треба да урадиш. Данас моји људи крећу у Смедерево и кад стигну, јавиће ти се и ти им како знаш и умеш помози све што треба."

Истог дана по завршеним преговорима са Немцима Пећанац је издао следећи проглас:

„КОМАНДАНТ СВИХ ЧЕТНИЧКИХ ОДРЕДА
У ЗЕМЉИ
Ч. Бр. 567
27. августа 1941. године
П О Л О Ж А Ј

ПРОГЛАС ДРАГОМ НАРОДУ

— Својим ауторитетом успео сам, а по жељи целог нашег народа примио сам се свете дужности да у нашој земљи заведем ред, то јест да браним животе нашег народа, њихову имовину, слободу рада како у пољу тако и у вароши, уједно и нашу свету традиционлану четничку част.

БРАЋО И СЕСТРЕ,

Моја прошлост и рад на националном пољу познати су вам. Одговорност коју у овим претешким данима примам на себе велика је, те и поред моје

1) Стефановић је био баи Дунавске бановине.

старости ја тај тешки терет примам на своја старачка леђа, свестан да ће тек будућа Историја дати свој суд о томе раду.

Да би овај тешки посао могао на време да свршим, да Вас све родољубе и патриоте заштитим од пљачкаша, решио сам да Вас све позовем под свету четничку заставу и да наше животе приложимо заштити нашег народа. Да бих ово постигао,

Н А Р Е Ћ У Ј Е М :

1) Сви они који се налазе скривени у шумама, а нису под мојом командом, имају се у року од 8 дана од дана прокламације вратити својим кућама и своје редовном послу. За њихову безбедност јамчим ја, уколико нису извршили злочиначка дела.

За неизвршење предњег казниће се смрћу.

2) Од данас, када ја примам одговорност пред нашим народом, казниће се смрћу сваки ко буде покушао да државне и самоуправне објекте, железнице, мостове, путеве, државне зграде и приватну имовину штети и уништава, као и све што припада окупаторским властима.

Ја сам свестан да цео наш поштени народ зна да је побеђен и да зна како се треба држати према победиоцу. Али сам исто тако свестан да одбегли робијаши, разбојници, нерадници, пљачкаши и олош не мисле на опште добро напаћеног народа, него у овој нашој тешкој несрећи раде само за своју личну корист и задовољство.

Поштенем и национално исправном нашем народу кажем: БОГ ЈЕ СА НАМА.

Скитницама и пљачкашима као и олошу поручујемо: ДА ЋУ ИМ ЗА СВАКИ ЊИХОВ ЗЛОЧИНАЧКИ РАД СУДИТИ ЈА.

3) У погледу хитне заштите нашег напаћеног народа, рок ми је кратак.

Времена за препричавање и разговоре немам, те стога позивам све родољубе из свих крајева, који мисле искрено и поштено, да листом одмах ступе у наше четничке редове чији сам Командант ја. У свима местима образоваће се чете на челу којих ће бити четовођа.

4) Извесне, без мог одобрења образоване чете, позивам одмах да до одређеног рока ступе у наше редове под моју команду. Они који не желе приступити, значи да хоће братоубилачки рат и проливање братске крви. За такве, несрећа у којој смо, још је мала, проливање наше крви, губљење живота наше браће, паљење наших домова, пљачке и уцене још нису довољне. ОНИ ХОЋЕ, ЈОШ ХОЋЕ ДА НАМ И ДЕТЕ У КОЛЕВЦИ УНИШТЕ, ДА ЗАТРУ РОД СРБИНА.

Ужасима, који нам од тих и таквих предстоје, стаћу ја на пут, са мојим четама заштити ћу животе и домове нашег народа и бићу немилосрдан према сваком изазивачу несреће, а моје име је довољна гаранција да ће све бити тако.

На посао, браћо! Требите губу из својих торова! Браните животе и имовину своју! Уништавајмо своје злотворе, који хоће да под светим четничким именом руше, пале, пљачкају, силују и убијају наш народ.

Четници ће и надаље остати будни чувари својих традиција и кандило наше слободе, зато не верујте злонамерним и лажним обавештењима, које ће појединци покушати да протуре, већ са пуним поверењем приступите силачком раду нашег народа.

Свако лице, које буде ширило овакве гласове, противник је народа, треба га доставити најближем рејонском четничком војводи који ће са њима поступити по нашим правилима. Сви збратимљени и загрљени помогнимо се у овим тешким и судбоносним данима па ће нам и Бог помоћи.

(печат)
за слободу и част Отаџбине
Главни одбор у Београду

ВОЈВОДА,
Коста Пећанац
Коста Пећанац, с. р."

После потписивања споразума између Пећанца и Немаца, међу четницима је настало колебање. Из Пећанчеве наредбе од 12. септембра види се да је на Букуљи донета одлука да четничка оружана акција против партизана почне 5. септембра. Међутим, та одлука није у одређено време спроведена, јер је међу четницима, и не само међу четницима, већ и међу војводама настало колебање. Новаковић је тактизирао и покушавао да партизанима убеди да одустану од оружаних акција, и да се ставе под његову команду. С друге стране, војвода орашачки поп Александар Костић томе се супротставља. Он је био за непоштедну борбу против партизана и захтевао да се одлука донета на скупу војвода на Букуљи спроводи по утврђеном плану. Око тога њих двојица дошли су у оштар сукоб, па и међусобне обрачунае. О томе Александар Костић писао је Пећанцу следеће:¹⁾

„КОМАНДАНТУ СВИХ ЧЕТНИЧКИХ ОДРЕДА
ПОЛОЖАЈ

Због прилика које су настале у Шумадији, а у рејону који ми је вашим декретом додељен, сматрам за дужност да Вам поднесем следећи извештај:

1) АУИ, Недићев фонд, К-33, Ф-28, Д-11.

Одмах по вашем одласку са Букуље, наступило је стање великог превирања међу четницима. Кривица за то била је на ђенерала г. Љубу Новаковића, који постављени му задатак од стране Ваше није извршио у одређеном смеру, већ се дао завести од стране комуниста. Моје држање према ђенералу и његовој политици било је по све у духу Ваших разговора са претставницима немачких власти. А ђенерал видећи мој став, одмах 8. 1X-т.г. напушта Букуљу и заједно са комунистичким вођама одлази на пл. Рудник ^ Од тада прекида са мном сваку везу и преписку. Поред тога, осуђује ме на смрт и налази седморицу четника, које шаље у моју близину са задатком да се ја убијем.

Истина, послати разбојници успевају само да у мом отсуству када сам ја био на терену са одредом, да на челу са Добривојем Милановићем преузму команду у логору на Букуљи. Тада наређује пом. Добривоје да се убије четник Жика Стојановић што се и извршује, и од њега се пљачка пет хиљада динара. По мом повратку они бегају са Букулџе, али исте ноћи оружаном снагом нападају на мој логор без успеха. Сутра дан пошто сам сишао у варош да од Немаца добијем зграду за смештај одреда, јер смо решили да напустимо планину, четници-разбојници по упутству ђенераловом, користећи моје отсуство препадом заузимају мој логор и формално га пљачкају користећи се присуством врло малог броја присутних четника. Ипак после тога догађаја успевам да са 72 четника уђем у касарну, где смо остали до конца октобра т.г.

Пред крај септембра долази један одред српских добровољаца у Аранђеловац. Неколико дана по њиховом доласку долазимо до несугласица због обједињавања команде. На тражење обједињења команде изјавио сам, сагласност обједињења команде у акцији, али у споразуму локације трупа, т.ј. споразумно распоређивање трупа и одређивање задатка. За обједињење команде у коме они траже апсолутно вођство, нисам дао своју сагласност. Због тих ствари међу нама су настали хладнији односи и у вођеној акцији нису много пута тражили нашу помоћ. Напред поменути захтевом добровољци су хтели, да у случају успеха у акцији успех припишу себи, а у обрнутом случају, ја да сносим терет одговорности.

Половином октобра долази још један одред српске војске на челу са мајором г. Миланом Калабићем, који такођер остаје у Аранђеловцу. И он поред обједињавања команде у напред поменутом смеру, захтевао је, да се он има једини сматрати за јединог команданта свих наоружаних снага у Аранђеловцу. Прихватио сам заједничку сарадњу у акцији, али сам командство овоме претпоставио и ставио до знања, да знам једино за свога врховног Команданта Војводу Косту Пећанца. Но, изјавио сам, ако таква наредба дође од мојих претпостављених, ја ћу се покорити. Око овога се изродила свађа...

1) Манастир Вољавча.

Сутрадан одем у Београд да се о свему пожалим код Помоћника војводе радомира Ртањског. Шта бива? Ништа! Примео је мој реферат и до данас сумњам да је ма шта према њему предузимао! Међутим, за време мог боравка у Београду, мајор г. Калабић са свом српском војском која се налазила у Аранђеловцу заопкољава моју касарну и исту осваја, јер се моји четници нису хтели борити са браћом и друговима који следе заједничком циљу. Пошто је заузео касарну и из ње покупио сав четнички иметак као и одредску архиву, он је и све присутне четнике повео са собом као заробљенике у његову касарну. Ипак седамнаесторица успело је да избегну овај сукоб и по куриру од мене послату наредбу приме и дођу у одред Младеновачки, где се и данас налазе. Четници који нису хтели да остану у одреде српске војске, од оних заробљених, разоружани су и најурени са објавама. Једну такву објаву предао сам као прилог уз реферат Вашем помоћнику у Београду.

Из свега, ипак, у кратким потезима напред изложених догађаја, закључио сам нарочито тенденцију добровољаца и војске, те их, не тајећи од Вас, износим у следећем:

1. Вођство војске и добровољаца ради тенденциозно на томе, да четничке одреде као и оружане факторе избаци из сваке даље акције у данашњем покрету у Шумадији. За остварење рада, пласирају своје одреде нарочито у местима где се налазе четници, којима праве смицалице, оптужујући их код својих претпостављених, а ови верујући у оптужбе и неиспитујући исте, одобравају учињени поступак. О овим поступцима четничке старешине не обавештавају се одмах и њима се не уручују оптужени ради истраге и осуде. За тачност оваквих поступака пример је мој случај а има их и других.

2. Њиховим захтевом у погледу обједињавања, четничка акција ослабила би; јер и овако је сва иницијатива прешла у њихове руке. Ово утолико пре, што располажући бољим материјалом средствима употребљивим за добављање података који служе као основ за акцију, елиминишу четничке одреде из акције; јер лица, која су давала потребне извештаје четницима бесплатно раније, сада су то престала и њима од сада дају уз одређене награде. Запостављају четнике; ометају их у акцији речју и делом; врбују исте у своје одреде наводећи као основ „боља плата“, и оптужују и клеветају четнике и њихове вође како код претпостављених тако и код мештана. Чак успевају без нарочитог одобрења четничких власти да разоружавају четничке одреде! најпосле, узимају на одговорност четнике и четничке старешине иако на то немају права; јер четницима има да суде четнички судови, који ни мало нису милостивији од њиних!

Износећи предње у најискренијем смислу по наше четништво, молим Вас као Врховног команданта, да ове случајеве исправите са надлежним.

Истодобно мнслим, да се ја са мојим преосталим четницима повучем на територију Топлице, да би се на тај начин одазвао Вашем ранијем позиву и одредите ми нов задатак.

У Београду
12 новембра 1941 год.

Вама одани
Војвода Орашачки
поп Александар Ж. Костић, с.р."

*
* * *

Док окупатор ангажује војне снаге својих сарадника ради угушења покрета, Комунистичка партија Југославије истиче паролу „јединства српског народа у борби против непријатеља". Покрајински комитет за Србију у том духу обавезује сва партијска руководства и штабове одреда да на својим подручјима ступају у преговоре са представницима оружаних групација. Истовремено и сам води разговоре са представницима Драже Михаиловића и Косте Пећанца, али овога пута успех је изостао.

Окружно поверенство КПЈ Аранђеловца и Штаб Првог шумадијског одреда, упознати са ставовима партије, одмах су прихватили понуду генерала Новаковића за разговоре. О првом контакту и исходу разговора са Новаковићем, учесник Мика Милосављевић износи:¹⁾

„Негде првих дана септембра 1941. године Чеда Плећевић је јавио партијској организацији у Аранђеловцу да се Новаковић одвојио од Пећанца и да хитно тражи везу са партизанским представницима ради преговора. Истовремено је предложио да се састанак одржи сутра у 9 часова на брежуљку код планинске куће на Букуљи, а ако то није могуће, онда дан касније на истом месту. На састанак смо пошли Станислав Сремчевић и ја. Са четничке стране био је само ген. Новаковић. После поздрава прешли смо на званичне разговоре. Новаковић је начелно прихватао борбу против окупатора, али је истовремено истицао да још није време. Поред тога, захтевао је да се све партизанске снаге у Шумадији ставе под његову команду. Разуме се да ми те услове нисмо прихватили. Предложили смо закључење споразума о заједничкој координираној борби против окупатора, али без стављања партизанских снага под четничку команду, или четничких снага под партизанску команду. До споразума није дошло. Свака страна је остала при својим захтевима".

1) Сећања дата Одбору 1972. године.

Други састанак између представника Првог шумадијског одреда и генерала Новаковића одржан је у манастиру Вољавчи. Њега је такође припремио Чедо Плећевић. Наши представници на преговорима били су Недељко Жакула, комесар и Душан Петровић-Шане, заменик комесара Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда. Приликом сусрета са Новаковићем и његовим члановима штаба наши представници су поздрављали са стиснутом песницом испод слепоочнице, а четници уобичајеним војничким поздравом.

Преговори овога пута текли су прилично брзо. Није било много натезања као на првим преговорима на Букуљи. О тим преговорима и потписивању споразума са Новаковићем, политички комесар Жакула 20. септембра шаље извештај Главном штабу Србије:¹

„Извештај политичког комесара
I шумадијског нар. (одно) ослоб. (одилачког)
одреда
Главном штабу народноослободилачких одреда у Србији

Прилажем споразум од 20—IX о. г. склопљен између ђенерала Новаковића, војводе шумадијског и нашег команданта, који је овај уговор потписао у име свих партизанских одреда који делују на територији Шумадије, о сарадњи између четника и партизана. Прилажем и наредбу Косте Пећанца од 19—IX о. г., летак српског народног вођства (издан по ђен. Новаковићу) и летак од 13—IX који је пре недељу дана дељен у овом крају по људима Драже Михаиловића.

До потписа споразума са шумадијским војводом дошло је на следећи начин. Након појаве „Прогласа драгом народу“, који је издао Коста Пећанац, примећивало се да су многи четници незадовољни са ставом који је заузело њихово вођство... На све стране се међутим чуло како четници говоре да неће братоубилачку борбу. Став шумадијског војводе ђенерала Новаковића није иза тога био познат, али се чуло да је повукао свој штаб са Букуље на Рудник, као и да се разишао са попом Ацом из Буковика који се потпуно слизао са Немцима... Стојећи на становишту да је ради моралног ефекта који треба да се постигне у народу — збуњеном и поплашеном због перспективе братоубилачког рата — потребно да се од врховног четничког војводе у Шумадији добије изјава о неслагању са К. Пећанцом и утврђивању окупатора и петоколонијалног непријатеља српског народа и са њихове стране, отишао сам с још једним

1) Архив VII, рег. бр. 3-8, К-1641 (Зборн. док. НОР-а, Т.И. књига 20, Д-13)

другом,¹⁾ а након одобрења друга из главног штаба²⁾, на састанк са ђен. Новаковићем. На том састанку је исти изјавио да је заједнички непријатељ целом српском народу окупатор и сви они који окупатору служе. У то време, и поред наших излагања о издавању прогласа за народ о оваквом ставу већине четника, генерал није био вољан да усвоји наш предлог, наводећи да ће његов став за неколико дана изаћи на видело, молећи нас да за неколико дана обуставимо акције, што смо ми, разуме се, одбили и поред осталог навели му да ми о томе уопште не можемо да разговарамо јер смо везани само директивама нашег главног штаба. И заиста, 19—IX о. г. издао је ђен. Новаковић (проглас) с потписом „српско народно вођство", у коме наглашава да на територији Шумадије једино национално исправне организације су четници који стоје под његовом командом и наши партизански одреди. Поред тога је издао летак о мобилизацији, којим позива све способне борце да ступе у четничке редове у борби против окупатора, петоколонаша и Недићеве српске војске уколико она неће да приђе четничким одредима.

Мобилизација коју су спровели четници у срезу орашачком и колубарском била је доста успешна и народ је похрлио у борбу јављајући се у четничке и наше одреде. Приметило се да доста велики број четника није имао оружје. Четници су концентрисали своје снаге око Букуље и сви су говорили да иду на Аранђеловац, тако да су план о нападу на Аранђеловац четника-знала и мала деца а камоли не Немци, који су почели да праве ровове око Аранђеловца.

У међувремену, у суботу 20 о. м. затражио је војвода Новаковић поново везу са нашим штабом, те је на позив отишао командант одреда на разговор и вратио се натраг с потписаним споразумом између четника и партизана који се прилаже. Ефекат у народу био је добар. Народ чувши да постоји споразум између четника и партизана радо је пошао у борбу носећи са собом оружје које има: пушку, секиру, мотику, будак или било шта друго чиме може да се туче.

Сада је пета колона учинила своје. У недељу увече дошли су курири К. Пећанца и објавили да још није право време за борбу, и да им К. Пећанац поручује да се врате својим кућама. Уједно је четнички штаб извештен да је војвода сувоборски капет. Јовановић известио Немце о плану четника да нападну Аранђеловац, па је ђен. Новаковић у недељу увече у Гарашу издао наређење да се ненаоружани четници врате својим кућама, а они који имају оружје да крену натраг у шуму. Незадовољство ради такве одлуке било је велико. Мора се истакнути да је том приликом примећено да народ има врло високо и повољно мишљење о нашем одреду и наглашавао да ми стварно водимо озбиљну борбу против непријатеља.

1) Душан Петровић-Шане.

2) Никола Груловић.

Још немамо података о томе колико се четника повукло у шуме, а колико их је отишло кућама. Исто тако не знамо колико је људи поново отишло са ђен. Новаковићем. О томе се проносе разни гласови.

Ген. Новаковић је по Кости Пећанцу смењен са свог положаја и према обавештењима Чеде Плећевића он не признаје ово смењивање и војводама који су вољни да се боре против окупатора издао је наређење потпуно у духу склопљеног споразума. Према истим информацијама он, изгледа, жели да се (споразум) приведе у дело и да се у њихов штаб пошаље представник из нашег одреда, као и један инструктор који би преостале четнике обучио герилској борби.

Шаљемо вам текст споразума са мишљењем да би исти требало објавити ради тога што је у народу ово изазвало повољан утисак, а исто тако и ради још успешније борбе против Пећанца и омогућавања да привуче уза се и онај мали број необавештених четника који у овој ситуацији не могу правилно да се оријентишу. Исто сматрамо да би ради што скоријег увлачења четника у акцију било потребно да се постави наш представник у њихов штаб. Ствар је хитна, одговор тражимо одмах, како би могли учинити све што је потребно.

Текст споразума четничких и партизанских одреда

Постигнутог између команданта свих шумадијских четничких одреда са једне стране и команданта I Шумадијског народноослободилачког партизанског одреда, у име свих ових одреда који дејствују на територији Шумадије, са друге стране.

1. Заједнички циљ: заједничка борба, национално ослобођење поробљене отаџбине.

2. Обе стране се обавезују да не врше принудно умножавање својих одреда једне или друге борбене стране. Ово препустити слободној народној вољи.

3. У спровођењу и довршењу великог дела народног ослобођења, не спречавати и не спутавати да народне масе на легалан и миран начин манифестују своје родољубиво и национално схватање онако како народне масе осећају. Сваки покушај међусобних размирица и интрига својим обостраним снагама одмах и у зачетку спречити, не дозвољавати новопојављеним оружаним групама и струјама да нас заваде, а себе истакну и рехабилитују на штету нашег народа.

4. За све време ослободилачке борбе обе борбене групе се обавезују да не спроводе никакву акцију или ма какве радње личног или партијско-политич-

ког карактера, а нарочито оне радње које би имале карактер личне освете и партијске политичке нетрпељивости. По извршеном ослобођењу поробљене отаџбине обе борбене групе се обавезују да ће омогућити народу да својом потпуно слободном вољом а уз помоћ наших савезника одреди себи облик, форму и државни поредак.

5. У заједничкој сарадњи и борби за ослобођење имају се све народне штеточине извести пред народни суд а нарочито они који служе туђину — издајници, разбојници и пљачкаши. У новоослобођеним местима постављати за самоуправне и управно-полицијске органе само оне људе који у дотичном месту и крају уживају опште народно поверење а својим досадашњим радом у борби за народно ослобођење нису навукли на себе никакву сумњу.

6. За остварење постављеног циља и извршење заједничких задатака, ради практичног спровођења војних операција узајамно се саглашавају обе борбене групе и утврђују заједнички план, с тим да ће обе стране делегирати у штабове друге стране по једног свог представника са циљем да се изврши обједињавање и јединство команде. Плен оружја и другог војног материјала обе стране делиће на тај начин што ће се претходно и узајамно проверити бројно стање ненаоружаних и код једних и код других и према томе извршити поделу овога оружја и војног материјала.

Обе борбене групе узајамно се обавезују да по сваку цену спрече и онемогуће сваку повреду приватне имовине за личне сврхе.

Овај споразум има обавезну снагу за обе борбене групе одмах и за знак пуноважности представници борбених организација стављају своје потписе.

20. септембар 1941. године	Рудничке планине
За све народно-ослободилачке—	У име четника командант
партизанске одреде који оперишу	ђенерал војвода шумадијски
на територији Шумадије	
Милан Благојевић, с.р.	Љуб. Новаковић, с.р."

Новаковићева наредба о општој мобилизацији имала је одјека у народу. У Јунковцу, Араповцу и Сакуљи заклетву је положило 260, у Орашцу 230 људи. Слично је било у Рудовцима, Крушевици, Трбушници и другим селима.

Малобројни четнички одреди брзо су бројно ојачали. Крајем септембра и почетком октобра Љишки одред имао је 220, Качерски 152, Горњоколубарски 147, Орашачки 72, Венчански 112, Николе Никчевића 247, Свете Радичевића-Рудничког 110 наоружаних људи. Рачуна се да је у то време у средовима орашачком, опленачком, колубарском и качерском било преко 1000 Пећанчевих четника.²⁾

1) АУП, К-29а, 5/11 и К-33, Ф-13, Д-2.
2) АУП, К-33а, бр. 2; 11/10; К-33а, бр. 12; К-1, 26/2-4.

Коста Пећанац је незадовољан што је Новаковић потписао споразум и издаје наредбу о његовом смењивању.

Пошто је примио наредбу о смењивању, Новаковић са групом од 70 четника одлази на терен Крагујевца и ступа у везу са штабом Крагујевачког одреда. Али одлуком штаба одреда морао је да напусти његову територију. Са својом пратњом одлази у околину Крушевца. После неколико дана проведених на овом терену одлази ка Ужицу, али је у Ариљу заробљен од четника Боже Јаворског-Ђосића.

„... Сутрадан Ариљски партизански батаљон под командом Стевана Чоловића ослободио је Ариље, заробио Божу Јаворског и 200 његових четника и на тај начин ослободио и генерала Новаковића и његове људе. После ослобођења из затвора, Новаковић је дошао у Ужице, састао се са другом Титом и предао му документа о сарадњи Драже Михаиловића са непријатељем. Новаковић је истовремено из Ужица упутио наређења војводама да приђу партизанима".¹

Споразум између Првог шумадијског одреда и генерала Новаковића није практично имао никакву вредност за народноослободилачку борбу. Но он је ипак тренутно унео забуну у непријатељске редове, нарочито код Немаца. О томе говори један извештај Недићевог Министарства унутрашњих послова. У овом извештају стоји:²)

„18. септембра 1941. године у Србији је комунистичка и саботерска акција достигла свој максимум. Стање је било врло очајно. Нарочито је било очајно због тога, што су на многим местима, особито у Шумадији, четници били удружени са комунистима и наговештавали заједнички фронт. Први српски оружани одреди били су већ на терену, али се од њих с прилично песимизма очекивала акција из простог разлога што им је пред одлазак наговештена заједничка акција са четницима против комуниста, док су на многим и најважнијим местима на терену налазили четнике, који не само да нису били у борби против комуниста, него ако нису били заједно, једни друге нису сметали, а једни и други су према испослатим одредима заузели без мало исти став.

Поред тога, одредима, а и Министарству стизале су вести да поједине комунистичке банде, а и четнички одреди врше насилну мобилизацију селлака, ширећи на све стране истовремено вести о томе да су ту и тамо скупљене хиљаде и хиљаде наоружаних људи.

19. септембра, да би ситуација постала још озбиљнија, познати четнички војвода и генерал Новаковић издао је писмену наредбу свим четничким

1) Дневник Владимира Дедијера стр. 29-30.

2) АУП, К-52, Ф-13, Д-2.

војводама да 22-ог у 3 часа изјутра отпочну општу акцију против Немаца рушећи пред собом све државне објекте, саобраћајне линије и друмове.

За наредбу су сазнали и Немци и наше власти, али тумачење није било исто. Док су наше власти, познавајући личност генерала Новаковића као недовољно интелигентну, црногорског грандомана и под утицајем комунистички настројене средине, дотле су немачке власти његову наредбу схватиле врло озбиљно, па чак и као мото за устанак и праву револуцију. Овакво објашњење, нажалост, давали су немачким властима и поједини наши људи, те је 19/20. септембра о. г. ситуација била врло тешка.

Међутим, у међувремену, К. Пећанац, командант свију четничких одреда, издао је наредбу свим четничким војводама у Србији, да свуда сарађују са српским оружаним одредима и жандармеријом да из четничких одреда избаце комунисте и отпочну борбу против њих.

Исто тако, Пећанац је тог дана одузео војводски чин генералу Новаковићу и наредио му да се више не меша у четничке ствари под претњом подвођења под преки суд. Наредба о сарадњи са државним властима, као и наредба о уклањању генерала Новаковића из четничких редова, разнета су специјалним куририма по целој територији.

За неколико дана после 18. септембра ситуација се толико изменила да уопште нема ничег заједничког са ситуацијом 18/19. септембра. Наиме: на целој територији четници, сами или удружени са земалским властима ступају у борбу против комуниста и врло се успело боре. У бившем четничком штабу (Од 19. о. м. штаб је у Београду), на Букуљи и целој околини ради ражаловања ген. Новаковића и заузетог става Пећанца, међу четницима је превирање и цео план генерала Новаковића у вези с његовом наредбом за устанак је паралисан.

Данас, 24. септембра, може се рећи: да су српски оружани одреди на свом месту, да се добро држе и да ће се обзиром на нову ситуацију још боље држати, да четници махом прилазе властима, да од намераваног устанка нема ништа, да се на све стране у Београду и унутрашњости национално исправни људи јављају добровољно за борбу против комуниста и да народ, кога су комунисти покушали насилно да мобилишу, листом стоји против њих и против свију њихових планова и акција очекујући од своје владе оружану помоћ, коју ће свестрано помоћи да се поврати и утврди јавни ред и поредак".

*

Оружана борба коју је организовала Комунистичка партија Југославије и успеси партизанских одреда натерали су Дражу Михаиловића и многе представнике грађанских партија да се активирају. Дража издаје „Упут за изврше-

ње задатка четничких одреда југословенске војске", а у току августа формира посебну команду за Београд, такозвани „Горски штаб број 2" и Политички одбор. Овај одбор је припремио и предао Дражи политички програм равногорског покрета у четири разрађене тачке: рад за време трајања рата, рад у прелазном периоду, припреме за нормално стање и питање унутрашњег уређења (социјалиог и политичког). А 20. децембра Дража издаје инструкцију о циљевима одреда и тиме је употпуњен политички програм равногорског четничког покрета.^{1*}

„Циљеви наших одреда јесу:

1) Борба за слободу целокупног нашег народа под скиптром НДХ В. Петра.

2) Створити велику Југославију и у њој велику Србију етнички чисту, у границама Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Срема, Баната и Бачке.

3) Борба за усклађивање у наш државни живот и свих још неослобођених словеначких територија под Италијанима и Немцима (Трст, Горица, Истра и Корушка), као и Бугарске и Северне Албаније са Скадром.

4) Чишћење државне територије од свих народних мањина и ненационалних елемената.

5) Створити непосредне заједничке границе између Србије и Црне Горе као и између Србије и Словеначке чишћењем Санџака од муслиманског живља и Босне од муслиманског и хрватског живља.

6) Казнити све усташе и муслимане који су у трагичним данима немилосрдно уништавали наш народ.

7) Казнити све оне, који су криви за нашу априлску катастрофу.

8) У крајевима очишћеним од народних мањина и ненационалних елемената, извршити насељавање Црногораца (у обзир долазе сиромашне национално исправне и поштене породице).

9) Осигурање једног таквог политичког тела које ће водити државни брод смером општих народних тежња и интереса.

10) Циљеви су огромни, зато је борба утолико захвалнија, за оне који се боре за њено остварење".

У току августа и септембра почели су да се формирају Дражини одреди. У срезу качерском формиран су следећи одреди:

Руднички четнички одред, командант резервни поручник Момир Кузмановић, чиновник среског суда на Руднику. Његов заменик је резервни наредник Владимир Вукајловић. Одред је имао 70 људи, наоружаних пушкама и једним пушкомитралезом.

1) АУП, ВК-У-8.

Дићики четнички одред, комаидаит активни капетан II класе Драгиша Нинковић из села Дића. Одред је имао 35 људи, наоружаних пушкама и једним пушкомитралезом.

Пољанички четнички одред, командант активни капетан II класе Милијан Јовановић из села Полнице. Одред је имао 30 људи, наоружаних пушкама и једним пушкомитралезом.

Моравички четнички одред, командант активни наредник Милован Недељковић из села Мораваца, а помоћник команданта активни наредник Слободан Ђокић из села Липља. Одред је имао 62 човека, наоружаних пушкама и два пушкомитрала.

Бољковачки четнички одред, командант одреда резервни поручник Алексије Рељић, помоћник команданта резервни поручник Драгољуб Алексијевић. Одред је имао 25 људи наоружаних пушкама и једном машинком пушком.¹

На стварању четничке организације у округу крагујевачком и београдском Дража је, одмах доласком на Равну гору, одредио мајора Миодрага Палошевића. У септембру месецу као помоћ додељује му за рад у срезу колубарском капетана Додића, а у опленачком и лепеничком капетана Прокопија Гачића. Повремено су долазили у срезове колубарски и орашачки и чланови београдске организације.²

Дража Михаиловић је 15. августа упутио писмо Кости Пећанцу с позивом на сарадњу:³)

„У вези наређења које сте добили из Министарства војске и морнарице пред почетак ратних операција, обзиром на садашњу ситуацију, а сходно чл. 8 Уредбе о четничкој команди, част ми је доставити Вам следеће упутство за Ваш рад:

1) Поред већ наведених команданата и њихових помоћника, на стварању четничких организација Драже Михаиловића у 1941. години радили су:

срез качерски: Ђура Аћимовић из Љига, Велибор Гајић из Гукоша, Драгослав Савић из Бранчића, Павле и Живко Недељковић из Мораваца, Бранислав Марјановић из Ивановаца и резервни поручник Велимир Адамовић, уч. Миломир Радовановић из Козеља, Арсеније Ломић из Белановице, Миленко Лазаревић из Трудеља, Спасоје Радојичић из Драгоља, Бошко Рашић, рез. кап. из Заграђа и општински деловођа Радојко Глишовић, Рајко Вучетић, општински деловођа из Рудника. Гојко Тодовић, наредник из Шилопаја.

срез колубарски: резервни поручник учитељ Љубивоје Матић из Дудовице, наредник Милован Матић из Дудовице, резервни наредник Гвозден Видаковић из Жупањца, Миливоје Чанчаревић из Чибутковице, Добривоје Остојић и Бранислав Стошић из Петке.

срез орашачки: Љуба Томић, трговац из Даросаве и председник општине из Даросаве. АУН-К-75, 3/1-1.

2) У срез колубарски: Петар Милићевић, виши саобраћајни инспектор и мајор Пуниша Вешовић, војни судија, а у орашачки Лазар Тркуља, секретар Земљорадничке странке и један од организатора београдске организације.

3) АУП — КПЗ док. бр. 12557, у досијеу К. Пећанца.

1. — Целокупан Ваш рад упутните на области наше кралевине јужно од линије: долина реке Нишаве — долина реке Топлице до Куршумлије — Нови Пазар — Пећ — Скадар.

2. — Рад у Јужној Србији и Албанији је од пресудне и војне и политичке важности за ослобођење наше земље, те се стога овај рад Вама, као старом борцу и поверава, с тим пре што Вам је ово било и доделено у рад од стране Министарства војске и морнарице пред рат.

3. — Северно од наведене линије ја сам већ извршио организацију и припреме. Овај рад је извођен у току од пуна три месеца. тако да се ова подела зона рада природно намеће. Ваша улога је утолико значајнија што ћете поред ослобођења наших јужних области штитити наш рад на северу и запречити извлачење непријатеља из Грчке долином Вардара и Јужне Мораве, а делом и из Бугарске на важнијим правцима у долини Нишаве.

4. — Молим да повучете Ваше људе које сте упутили недавно северно од поменуте линије, на терен јужно, или пак да се повинују мојим наређењима.

5. — Као најстарији командант оперативних југословенских снага у Отаџбини молим Вас да енергично сузбијете све гласове, као и сваки рад, који би штетио опште интересе, јер нас Отаџбина зове на слогу. Уверавам Вас да ћете од моје стране наићи само на потпору па стога то и од Вас с пуним правом очекујем.

6. — Моменат за нашу акцију још није сазрео, али може наступити сваког часа, те стога треба брзо, енергично и темељно радити. У прилогу Вам шаљем у изводу говор председника Владе Ђенерала г. Симовића Душана, који тачно потврђује ово гледиште."

Размена мишљења о дејствима четничких одреда извршена је између Косте Пећанца и Драже Михаиловића. Поруку Косте Пећанца донео је на Равну гору поручник Аца Поповић (у току априлског рата ађутант код мајора Палосевића). Дражин одговор Кости Пећанцу пренео је потпоручник Павле Мешковић (17. и 18. август). Коста Пећанац у то време се са својим штабом налазио у с. Барлово код Куршумлије.¹⁾

И поред примљеног писма, 27. августа Коста Пећанац је себе прогласио командантом свих четничких одреда у земљи. Пећанчеве војводе потцењују Дражу, а нарочито Новаковић, који наређује својим потчињеним да Дражине четнике ставе под своју команду. У наредби од 11. септембра Новаковић пише:²⁾

„... Објасните им још и то да наша војска, као таква не постоји, а да се њени остаци могу рехабилитовати само и искључиво у редовима Велике четничке организације, на челу са Војводом Пећанцем... Нека свако упамти да, у

1) Књига о Дражи, свеска 1, Издато у Виндзору, АССИП

2) АУН, К-33, 11/13.

време када немамо слободне државе и у њој своје круне, не може постојати никаква друга организација коју би национално исправну народ признао, сем четничке организације коју је крбз векове народ признавао и коју данас највише цени, поштује и признаје."

Недић је преузео улогу да изглади односте између Пећанца и Драже. На томе су радили у име Недићеве владе генерал Божа Путниковић, а у име Драже генерал Мирослав Трифуновић-Дроња.

У вези с тим Божа Путниковић је 22. септембра 1941. године писао Пећанцу:¹⁾

„Драги мој Коста

Поред толиких твојих успеха овамо у Београду сматрам да није мање важности и твој споразум с Дражом. Ти си и овом приликом показао и доказао да ти је народно добро изнад свега. Тако и ради сваки добронамерни родољуб... Са Дражом си постигао споразум у тако важним и главним линијама. Он се састоји у следећем:

а) Усвајање од раније предложене линије дејства твојих и Дражиних одреда.

б) Сви се Дражини одреди, источно од линије, стављају под твоју команду, — а сви се твоји одреди западно од те линије стављају под Дражину команду. О овоме вас двојица имате одмах да обавестите односне одреде.

в) Вас двојица имате један другоме најхитније упутити по једног свога најповерљивијег човека који ће стално бити у штабовима вас двојице, и служити за везу у смислу најприсније сарадње.

г) У твој образовни комитет овде у Београду има и Дража одмах да одреди своје људе, који ће најприсније радити са твојим људима, и тиме сачињавати једно нераздвојно тело, са задацима и дужностима које си ти њима већ издао, или које им вас двојица, ти и Дража будете накнадно издавали... О Дражи су ти сви говорили само најбоље ствари, што је савршена истина, у коју ћеш се и сам уверити чим се вас двојица будете састали."

Дража је стварно тражио састанак са Пећанцем. О томе 3. октобра 1941. године пише војвода Љубостињски Тихомир Топаловић:²⁾

„... кап. (етан) из одреда Драже Михаиловића данас је био као Дражин делегат код мене. Дража тражи поново везу и моли састанак. Уверава ме да је и Дражин циљ одржање реда, али хоће да остане ван споразума са Немци-

1) АУП, К-33, Ф-11, Д-16.

2) АУН, К-33, Ф-11, Д-17.

ма. Уверава ме да Дража нема никакву везу са Новаковићем и да нема везу са нападом на Чачак. Мишљења сам да не би требало избегавати споразум и састанак са Дражом. Уосталом ја знам шта Војвода мисли и ради, па ћу уколико сутра ујутру да пошалџем формулисане захтеве на којој бази Пећанац може да разговара са Дражом. Кад добијем одговор на ово писмо које упућујем ђенералу Трифуновићу у Врњачку Бању, онда може доћи састанак и реч о састанку. За сада молим начелан пристап на састанак и споразумевање.

Ово о Дражи Михаиловићу молим да остане у највећој дискрецији".

Изгледа да то посредовање није ишло тако лако... Десетог октобра партизани су у селу Страгарима ухватили генерала Путниковића, који је као Недићев изасланик путовао Дражи на Равну гору. Документа која су код њега пронађена, несумњиво су потврђивала повезаност између Недића и Драже. Према изјави председника општине из Страгара, пре поласка из Београда, Путниковић је био у главном Пећанчевом штабу у Београду а такође и на консултацији са шефом Гестапо-а др Краусом.¹

Није утврђено да ли су се Дража и Пећанац састали, али је Пећанац под притиском Недића прихватио предвиђену поделу.

Дража је пред јавношћу иступио против Косте Пећанца због његовог споразума са Недићем и Немцима. Он је то чинио и пред неким својим командантима, али је истовремено и сам успостављао везу са Недићем, а преко њега и са Немцима.

Ево шта је о томе изјавио Милан Недић, 9. јануара 1946. године на саслушању пред комисијом за утврђивање ратних злочина:²

„... Одмах по успостављању моје владе, почетком септембра код мене је дошла једна делегација Драже Михаиловића, коју су сачињавали: пешадијски потпуковник Ђурић (Живојин), мајор Александар Мишић, ђенерал-штабни мајор (Радослав) Ђурић, са оригиналним пуномоћјем Драже Михаиловића, ради преговора. Услови које је поставио Дража били су углавном ови:

- 1) Да се успостави ред и мир у Србији.
- 2) Да се поведе заједничка борба против партизанских одреда предвођених комунистичком партијом, управо против чета комунистичке партије.
- 3) Да успоставим везу и легитимишем Дражу Михаиловића код Немаца.
- 4) Да му се достави извесна свота новца ради исплате припадљивости његових официра и подофицира.
- 5) Да се по умирењу Србије изврши војна акција у Босни ради умирења.
- 6) Да се помогне Ђукановић Влада у Црној Гори ради умирења исте.

1) Путниковића су ухватили борци Првог шумадијског одрела и после саслушања спровели у Г. Милановац.

2) АУН, 1-16/7-1.

Сви ови разлози и услови били су прихваћени са моје стране. Дража је добио новац, а Немци су ово одобрили".

Недић је о томе и јавно говорио. 13. новембра 1941. „Ново време" објавило је следећу Недићеву изјаву: „Изјављујем да сам приликом образовања моје владе покушао да све српске народе ујединим ради спаса народа и отаџбине, па сам у том циљу преговарао са Костом Пећанцем и Дражом Михаиловићем.

Што се тиче Драже Михаиловића и он је изјавио да жели да сарађује на уништењу елемената нереда, па је у ту сврху примио и новац од српске владе. Међутим, он је истовремено преговарао и са комунистима..."

ФОРМИРАЊЕ БАТАЉОНА

Ослободилачка борба која је започела диверзијама и мањим сукобима са непријатељем израсла је у општи устанак. Мале партизанске чете прерасле су у батаљоне. Доласком нових бораца одреди у Србији су бројно ојачали и били способни не само да диверзијама и изненадним нападима наносе ударце непријатељу већ да нападају и заузимају градове, држе и бране територије са којих су протерали окупаторске посаде.

. Крајем августа Први шумадијски одред успео је да изолује немачке гарнизоне. Жандармеријске станице остале су само у Аранђеловцу, Лазаревцу и Тополи. Железничке пруге углавном су биле порушене, телефонске везе покидане и на друмовима су чекале партизанске заседе.

У Брезовцу, у засеоку Вујановића, 26. августа 1941. године одржан је састанак Окружног поверенства КПЈ и Штаба одреда, на коме је, поред осталог, на предлог Милана Благојевића одлучено да се приступи стварању батаљона. Разлог за овакву одлуку био је већи прилив бораца и лакше командовање. Поред тога стварање батаљона омогућило би ефикаснију борбу против непријатеља, а нарочито против Немаца. Одлучено је да се формирају три батаљона са називима: Први, Други и Трећи. Сваки батаљон би се састојао од три чете и то: Прва, Друга и Трећа сачињавале би Први батаљон; Четврта, Пета и Шеста Други, а Седма, Осма и Девета Трећи. Том приликом закључено је да се изврши реорганизација партије и СКОЈ-а у одреду.

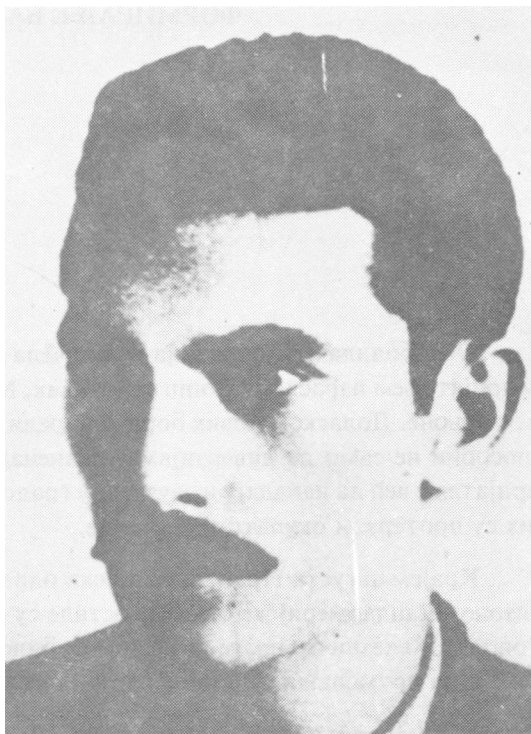
Први батаљон је формиран у селу Маслошеву, Други на брду Шутици, а Трећи у селу Брезовцу.

Постављене су команде батаљона и чета.

Први батаљон.

ДУШАН ДУГАЛИЋ, командант, службеник. Рођен 1. маја 1910. године у с. Драгољу. Члан КПЈ од 1942. Јула 1941. дошао је у Први шумадијски одред, где се у првим борбама истакао као добар пушкомитралезац и одличан бомбаш. Под његовом командом батаљон је забележио многе победе над не-

Цушан
Ду!алић

пријатељем. Иитернационалии друм Београд-Крагујевац, где је заседе постављао Први батаљон, постао је гробница великог броја окупаторских војника. После прве непријател>ске офанзиве и Душан се нашао међу борцима који су се повлачили у Санџак. Погинуо је као командант Трећег батаљона Друге пролетерске бригаде 14. јула 1942. године у с. Оборцима код Доњег Вакуфа у Босни. Проглашен за народног хероја 13. марта 1945. године.

ДАНИЛО СТАНКОВИЋ-ДАЧА, политички комесар. Берберски радник. Рођен 1919. године у Крагујевцу. Члан СКОЈ-а од 1940. године а члан КПЈ од априла 1941. г. Првих дана јула 1941. дошао је у Први шумадијски НОП одред и постављен за комесара чете. Када су у Одреду формирани батаљони, именован је за комесара Првог батаљона Првог шумадијског народно-ослободилачког партизанског одреда. Новембра 1941. са батаљоном отишао у Босну. Приликом формирања Прве пролетерске бригаде ушао је у њен састав. Децембра 1943. као заменик политичког комесара 3. чете, 3. крагујевачког батаљона рањен код Дувна. Умро 7. јануара 1944. код Кључа од последица рањавања.

МИОДРАГ ТОШИЋ-БЕЈШ, заменик политичког комесара Батаљона. Обућарски радник. Рођен 1898. године у Београду. Члан КПЈ од 1941. године. У одреду од почетка јула 1941. године. Приликом формирања Друге пролетерске бригаде био је у њеном строју. Погинуо у Босни, у селу Оборцима, 14. јула 1942. године као заменик политичког комесара 1. чете 3. батаљона Друге пролетерске бригаде.

Командни састав чета на дан формирања батаљона је:

*Драгослав
Мартиновић
-Миша*

1. чета — командир **ДРАГОСЛАВ МАРТИНОВИЋ-МИША**, радник, рођен 1908. године у селу Шопићима код Лазареваца. Још као млад радник определио се за напредни раднички покрет. Као организовани члан синдиката учествује у штрајковима и демонстрацијама против ненародних режима и експлоатације у бившој Југославији.

Члан КПЈ постао је у јесен 1937. г. у Аранђеловцу.

Половином јула 1941. ступио је у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред и учествовао у свим борбама које је водила његова јединица. Када су у одреду организовани батаљони, постављен је за командира Прве чете Првог батаљона Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда.

Децембра 1941. заробљен је од непријатеља и спроведен у аранђеловачки затвор. После извесног времена успео је да се ослободи затвора и врати у село Шопиће и настави са радом.

Марта 1943. г. поново је дошао у партизане и борио се до ослобођења земље.

Учесник је борбе у Пријепољу 4. децембра 1943. године.

Носилац „Споменице 1941“.

Душан
-Душко
Вукотић

ДУШАН-ДУШКО ВУКОТИЋ, ^комесар, рођен 1912. године у Бару, Црна Гора.

Основну школу започео у Петровцу на мору а завршио је у Кањижи — Војводина.

Гимназију учио у Новом Саду, а учитељску школу у Скопљу. После завршене учитељске школе одслужио је бившу југословенску војску.

Још као гимназијалац определио се за напредни раднички покрет.

Прво службовање било му је у селу Клисура у пограничном појасу према Бугарској. Из Клисуре често одлази у Црну Траву, где је имао везу са члановима КПЈ.

1) После Вукотића комесар ове чете био је Михаило-Мића Степановић.

Још пре рата је постао члан КПЈ.

Пред окупацију наше земље дошао је у Лазаревац и укључио се у партијску организацију Лазаревца.

Од јула месеца 1941. године борац је Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда. Када је формиран Први батаљон Првог шумадијског одреда, постављен је за комесара прве чете, а нешто касније постављен је за команданта Другог батаљона.

Од четника Драже Михаиловића заробљен је између 7. и 8. новембра 1941. у Г. Милановцу и предат Немцима који су га крајем месеца стрељали у Ваљеву.

Првослав
Малишић
-Пилот

2. Чета — командир ПРВОСЛАВ МАЛИШИЋ-ПИЛОТ, рођен 20. јуна 1918. године у Чумићу код Крагујевца у сеоској породици средњег имовног стања.

Основну школу је завршио у Чумићу, а гимназију (мала матура) у Крагујевцу. После завршене гимназије отишао је у подофицирску пилотску школу у Нови Сад. После завршене школе остао је са службом у Новом Саду и радио као пилот-механичар.

Пред други светски рат премештен је у Загреб, где га је рат затекао.

Још као гимназијалац определио се за напредни раднички покрет. Према непотпуним подацима, био је повезан са напредним колегама у школи у Новом Саду. Није утврђено од када је члан КПЈ, али се претпоставља да је у њеним редовима од пре рата.

После капитулације бивше југословенске војске дошао је у своје село Чумић. Кратко време радио је у Страгарима и преко партијске организације повезао се са Окружним поверенством КПЈ Аранђеловац. Када је по налогу Партије 1941. године пошао у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред, претходно је запалио кола која је возио у Страгарима.

У борбама се показао као веома храбар и снажљив борац.

Када су у Одреду формиран батаљони, постављен је за командира Друге чете Првог батаљона, а приликом једне реорганизације у Трећем батаљону постављен је за командира 7. чете. Са борцима Другог батаљона 7. новембра 1941. године у Горњем Милановцу била је и 7. чета, Малишићева. Борили су се док је било муниције. Четници Драже Михаиловића су га заробили и са осталим борцима предали Немцима који су га стрељали новембра 1941. године у Ваљеву.

*Миладин
Јовичић*

МИЛАН ЈОВИЧИЋ, комесар, студент, рођен. 24. новембра 1919. године у селу Жабарима код Тополе у средње имућној сеоској породици.

Гимназију је завршио у Крагујевцу. Одмах после матуре 1938. године уписао се на Правни факултет у Београду. Рат му је прекинуо студије у другој години.

Још као гимназијалац определио се за напредни покрет. Као ђак и студент учествовао је у свим акцијама које је организовала напредна омладина у Крагујевцу и Београду.

Приликом капитулације бивше Југославије затекао се у Жабарима. Одмах се повезао са члановима КП и СКОЈ-а и радио на прикупљању оружја које је оставила бивша југословенска војска.

Члан СКОЈ-а постао је на факултету, а члан КПЈ 1941. године у селу Жабарима.

У Први шумадијски народноослободилачки партизански одред дошао је у јулу 1941. Учествовао је у више борби и акција које је имала његова јединица.

Августа месеца 1941. у једној борби рањен је у ногу.

Док му рана није зарасла, налазио се у свом селу.

Када су у Одреду образовани батаљони, постављен је за комесара Друге чете у Првом батаљону. Са својим батаљоном отишао је у Босну и као борац Друге пролетерске теже је рањен на Сутјесци. Погинуо је у Централној болници у Шеховићима, Источна Босна, јуна 1943. године.

3. Чета — командир ЛАЗАР БОРЂОШКИ-ЛАЛА, рођен 6. 10. 1914. године у Сремским Карловцима, где је завршио гимназију.

У бившој Југославији радио је у полицији и пореској управи.

Члан КПЈ постао је јануара 1941. године.

Као и сви чланови КПЈ, и Лала се јавио у бившу југословенску војску да се бори против немачког освајача. После капитулације вратио се у Сремске Карловце, али су га Немци ухапсили. Успео је да побегне и дође у манастир Вољавчу, где је као „избеглица“ радио као надничар.

Преко партијске организације у Страгарима повезао се са Миланом Илићем-Чичом и првих дана јула ступио у Први шумадијски одред.

Као борац у борбама се истицао па је као такав постављен за командира 3. чете Првог батаљона Првог шумадијског НОП одреда.

Крајем септембра 1941. постављен је за командира чете у Другом батаљону, али је убрзо био рањен у једној борби, па је отишао на лечење у Г. Милановац.

После пада слободне територије отишао је према Санцаку. Када је образована Прва пролетерска бригада, постао је командир 1. чете Петог шумадијског батаљона и учествовао у свим борбама које је водила његова јединица. Краће време био је у Другој пролетерској бригади, Другој војвођанској бригади, а потом у Главном штабу партизанских одреда Војводине итд. Носилац „Споменице 1941“.

Живко
Томић

ЖИВКО ТОМИЋ,¹⁾ комесар, рођен 1919. године у Доњој Шаторњи. Основну школу завршио у Шаторњи, 4 разреда гимназије у Аранђеловцу а више разреде у Крагујевцу, где је и матурирао.

Студирао је филозофију на Филозофском факултету у Београду. Рат га је омео да заврши студије.

Још као гимназијалац определио се за напредни раднички покрет. Као студент је активан у напредном студентском покрету.

Члан КПЈ постао је 1939. у Београду.

1) Комесари ове чете били су и „Црногорац“ из Крагујевца (остали подаци нису утврђени) и Миодраг Тошић-Бели.

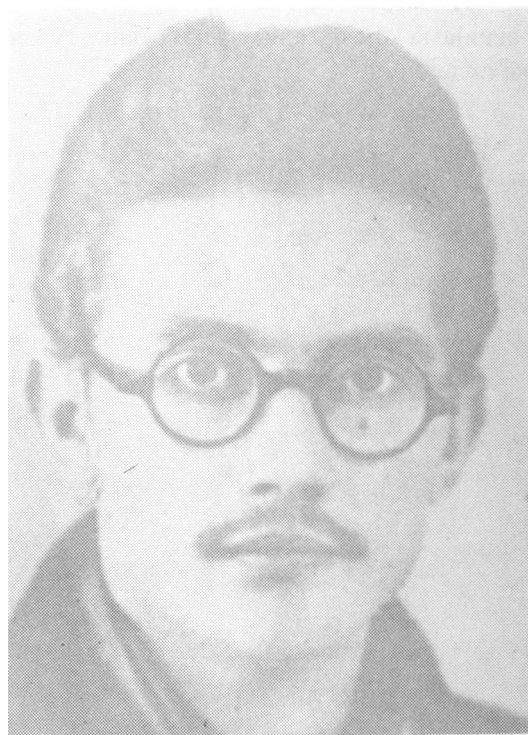
У Доњу Шаторњу је дошао после бомбардовања Београда. Безуспешно је покушавао да се пријави као добровољац у бившу југословенску војску.

У Први шумадијски народноослободилачки партизански одред дошао 12. јула. Учесник је у свим борбама које је водила његова јединица.

Када је формиран Први батаљон Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда, наименован је за првог комесара ове чете.

У борби са недићевцима у Белановици теже је рањен у обе ноге. Лечен је у болници на Савинцу код Г. Милановца. Пред почетак непријатељске офанзиве на слободну територију, евакуисан је на Златибор. Када су Немци заузели Златибор, убио се да им не би пао у заробљеништво.

*Радослав
-Раид
Терзић*

Други батаљон

РАДОСЛАВ-РАЦА ТЕРЗИЋ, командант. Типографски радник, рођен 11. септембра 1917. године у селу Цветовцу код Лазареваца. Као млад радник укључује се у напредни раднички покрет у Београду.

Крајем јула 1941. године дошао је у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред. Као борац био је веома храбар. Члан КПЈ постао је 1938. године.

Командант Другог батаљона Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда постао је на дан његовог формирања.¹⁾

Са нашим главним снагама отишао је у Босну и 22. децембра 1941. године постао борац Прве пролетерске бригаде у шумадијском батаљону. Пушкотрице митраљезом штитио је свој батаљон који су изненада напали Немци у Пијеновцу. Храбро је погинуо 21. јануара 1942. године.

ОТО ЛЕВИ-ПЛАВИ, комесар батаљона, рођен 1923. године у Бихаћу. Јеврејин. Отац му је био судија, а мајка, до удаје, оперска певачица у Бечу.

За напредни покрет определио се још као гимназијалац. Због активности морао је да оде из Бихаћа у Загреб, где је матурирао.

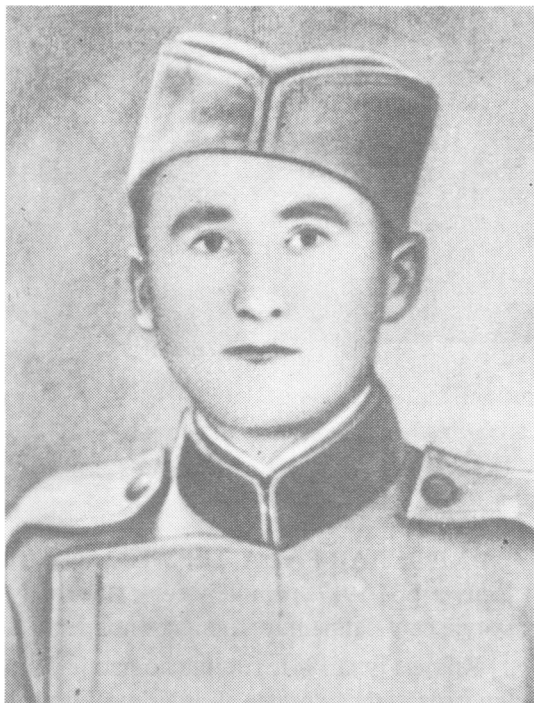
Из Загреба долази у Београд и уписује се на Правни факултет. Учествоје у акцијама које организују напредни студенти, због чега је хапшен од београдске полиције.

Није утврђено од када је члан КПЈ.

Заробљен од четника Драже Михаиловића у болници у Г. Милановцу, предат Немцима у Ваљеву, који су га стрељали крајем новембра 1941. године.

Цела породица му је у прошлом рату настрадала — отац, мајка и брат.

Велимир
- Веља
Герасимовић

1) Команданти овог батаљона били су и: Душан Вукотић и Нинко Сакић.

ВЕЛИМИР-ВЕЉА ГЕРАСИМОВИЋ, заменик комесара батаљона, земљорадник, рођен 1914. године у Даросави код Аранђеловца.

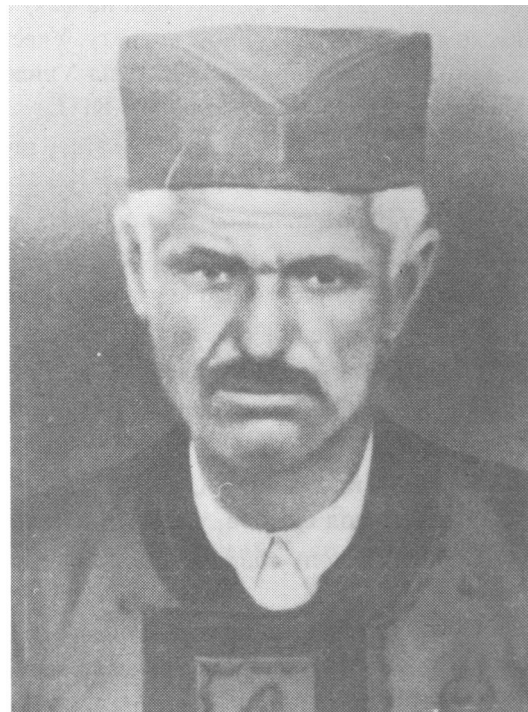
Још у раној младости осетио је све недаће бивше Југославије. Рано се определио за напредни покрет и за борбу. Члан КПЈ од 1940. године. Крајем ове и наредне, ратне 1941. г, у Партију се прима још неколико чланова и Герасимовић постаје секретар партијске организације (ћелије).

По налогу Окружног комитета КПЈ Аранђеловац у одред је дошао у другој половини јула 1941. године.

Кад је формиран Други батаљон Првог шумадијског одреда, постављен је за комесара 5. чете и заменика комесара батаљона.

Погинуо 27. октобра 1941. године у селу Јунковцу код Лазареваца.

Командни састав чета на дан формирања Другог батаљона био је:

*Лазар
Грубор*

4. чета — командир ЛАЗАР ГРУБОР,¹⁾ рођен 1892. године у месту Бастаси — Босански Петровац. После првог светског рата настанио се у Шумадији — селу Брајковцу, Лазаревац.

1) После Грубора командир ове чете био је Лазар Шевкушић и Радован Грујић.

Радио је као рудар у рудницима угља Колубара. Члан КПЈ постао је пре другог светског рата.

У Први шумадијски партизански одред ступио јула 1941. године и истакао се као борац. Када су формирани батаљони, постављен је за командира 4. чете у Другом батаљону Првог шумадијског НОП одреда. После краћег времена одређен је за политички рад у срезу колубарском.

У 1942. години живео је илегално.

Маја 1943. године заробљен је од непријатеља, спроведен у логор на Бањици и стрељан 7. јуна 1943. године.

СИМА БЕНВЕНИСТИ, комесар, рођен 1920. године у Београду. Јеврејин. У Београду је завршио гимназију и уписао се на Технички факултет. Рат га је омео да заврши студије. Још на факултету припадао је напредном студентском и револуционарном покрету. Учествовао је у доста акција и демонстрација које је организовала КПЈ на Универзитету. Као напредан и борбен студент примљен је још пре рата у КПЈ.

У лето 1941. године дошао је у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред.

Када су формирани батаљони, Сима је постао комесар 4. чете у Другом батаљону Првог шумадијског одреда.

Као комесар учествовао је у свим борбама које је водила његова јединица.

Са Рудника се повукао за Санџак.

Погинуо 14. јула 1942. године у месту Оборци као политички комесар чете у 3. батаљону Друге пролетерске бригаде.

5. чета — командир РАДОЈЕ-РАДЕ МАРИЧИЋ, рођен је 1911. године у селу Ропчеву код Сопота, у сеоској породици средњег имовног стања.

Основну школу завршио је у Сопоту, а гимназију у Трећој мушкој у Београду.

После матуре уписао се на Правни факултет у Београду. У току студија радио је у занатској банци у Београду све до одласка у партизане.

Као студент био је припадник земљорадничке странке и као такав учествовао и организовао више зборова по селима око Космаја. Пред рат се разочарао држањем лидера Удружене опозиције и левих земљорадника Драгољуба Јовановића па се укључио у рад под руководством КПЈ.

Првих дана јула 1941. ступио је у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред, где је примљен у КПЈ. Као борац био је храбар. Приликом формирања Другог батаљона Првог шумадијског народноособо-

Радоје
-Раде
Маричић

дилачког партизанског одреда постављен је за командира 5. чете. Као командир чете учествовао је у свим борбама које је водила његова чета.

Ноћу између 7. и 8. новембра 1941. године заробљен је у болници у Г. Милановцу од четника Драже Михаиловића и предат Немцима у Ваљеву, који су га стрељали крајем новембра исте године.

6. чета — командир ДЕЈАН ЈІУКИЋ,¹⁾ рођен 1915. године у Вреоцима код Лазареваца у земљорадничкој породици.

Пре рата радио као физички радник у термоелектрани Вреоци, али се нешто касније оквалификовао и постао бравар.

Под утицајем Раце Терзића и других напредних радника определио се за напредни раднички покрет.

Крајем јула 1941. године постао је борац Првог шумадијског народно-ослободилачког партизанског одреда. Пошто се истакао у борбама, постављен је за командира 6. чете Другог батаљона Првог шумадијског народноо-

1) После Лукића командир ове чете био је Живомир Несторовић.

Дејан
Јукић

слободилачког партизанског одреда. И као командир чете учествује у свим борбама које је имала његова чета — Бистрица, Јунковац итд.

Заробљен је у Г. Милановцу од четника Драже Михаиловића и предат Немцима у Ваљеву. У затвору се храбро држао. Кад је са осталим заробљеницима партизанима 27. новембра 1941. изведен на стрељање, покушао је бекство. Изрешетан немачким митраљезом пао је 70 метара даље од осталих.

ВОЈИСЛАВ-ВОКА САВИЋ, комесар, рођен 23. марта 1909. године у Боговађи. Основну школу је завршио у Лазаревцу, а нижу гимназију у Аранђеловцу.

По завршеној гимназији уписује се у учитељску школу у Јагодини, али је због напредних идеја у другој години из ове школе искључен па је школовање наставио у Београду.

По завршеној учитељској школи завршио је школу за резервне официре и произведен у чин потпоручника.

Војислав
-Вока
Савић

Као учитељ службовао је у Жепчу (Босна), Петки код Лазареваца, у Румунији у њиховим селима Дежан и Саравела.

Непосредно пред бомбардовање Београда вратио се у Београд. По задатку Партије јавио се у бившу југословенску војску да се бори против окупатора, али као и други није имао прилике да се бори. После капитулације вратио се у Лазаревац, где ради све до доласка у партизане половином августа 1941. године.

Када су формирани батаљони, постављен је за комесара 6. чете Другог батаљона Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда. Између 7. и 8. новембра 1941. године је заробљен од четника Драже Михаиловића у болници у Г. Милановцу и предат Немцима, који су га-стрељали у Ваљеву.

Није утврђено од када је члан КПЈ. С обзиром на његову активност још у учитељској школи, може се закључити да је постао њен члан још пре другог светског рата.

Трећи батаљон

ЖИВАДИН МИЛОВАНОВИЋ, командант, рођен 1911. године у Горњој Трешњевици. Земљорадник. Под утицајем Милана Илића рано се повезао са Партијом. Њен члан је постао 1939. године у партијској ћелији села Г. Трешњевица.

Као комуниста прогањан. Пре рата са групом комуниста одговарао пред Окружним судом за заштиту државе у Крагујевцу.

Када је почело окупљање бораца за Први шумадијски народноослободилачки партизански одред, Живадин је био један од организатора за прихватање и смештај бораца, организовао исхрану итд.

По наређењу команданта одреда Милана Благојевића обучавао је у руковању оружјем борце који нису служили војску.

Када су формиране чете, постао је један од командира, а када су формирани батаљони у Првом шумадијском народноослободилачком партизанском одреду, постао је командант Трећег батаљона. Под његовим руководством изведено је доста успешних акција батаљона. Погинуо је 30. септембра 1941. године у селу Мисачи код Аранђеловца, од пљачкашке банде на челу са Чаругом. Тога дана Живадин је са две чете био у Мисачи, где је наишао на банду. Мислећи од њих да су недићевци, позвао их је на предају. Они су на њега отворили ватру и убили га. Банда је разбијена. Трећи батаљон од тада је носио његово име.

ТРИФУН ПЕТРОВИЋ-МАКСА, политички комесар батаљона, рођен је 10. маја 1913. године у селу Костреши, Костајница, Хрватска.

Као обућарски радник, још у млађим годинама, укључио се у напредни раднички покрет Крагујевца. Као организовани радник пре рата је учествовао у штрајковима кожараца.

Члан КПЈ постао је 1940. године у крагујевачкој партијској организацији.

По налогу Партије дошао у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред и као члан КПЈ постављен за комесара једне чете. Када су формирани батаљони, постављен је за комесара Трећег батаљона Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда.

Макса је провео зиму 1941/42. у селима среза орашачког и опленачког бодрећи народ да истраје.

Када је у рано пролеће 1942. обновљен Први шумадијски народноослободилачки партизански одред „Милан Благојевић“, био је међу борцима на Букуљи. Крајем 1942. године повучен је из одреда и одређен на партијско-политички рад у срез опленачки. Од окружног комитета КПЈ Аранђеловац постављен је за секретара Среског партијског руководства КПЈ за срез опленачки.

Погинуо је у краткој борби са Бугарима 29. априла 1943. године на месту званом „Бокања“ код Тополе.

Другарица му је такође погинула као борац Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда 1944. године.

РАДОМИР ИЛИЋ-ЖУЋА, заменик политичког комесара батаљона. Столарски радник. Рођен 13. 10. 1921. године у селу Горњој Трешњевици, Аранђеловац. Члан КПЈ од 1940. године.

Командни састав чета на дан формирања Трећег батаљона био је:

7. чета — командир НИКОЛА ФИЛИПОВИЋ-БЛАГОЈЧЕ.¹Рођен је 1918. године у Опузену у сиромашној породици. Отац Антон и мајка Ивка често су селили своју бројну породицу — четири сина и кћер. Из Опузена су се одселили у Мостар, а затим у Жупању.

После очеве смрти Никола, његова браћа и сестра доселили су се у Крагујевац.

Никола је учио књиговезачки занат код Миодрага Драгог Барјактаревића, старог члана КПЈ. Од њега је научио прве појмове о борби радничке класе, о револуцији, о марксизму.

Још као млад Никола се у Крагујевцу укључио у раднички покрет. Постао је члан Уједињеног радничког синдиката Југославије (УРСЈ), учествовао у КУД „Абрашевић“, делио партијске и скојевске летке по Крагујевцу. У 1940. г. постао је члан СКОЈ-а, а почетком 1941. године члан КПЈ. Пред рат га је хапсила крагујевачка полиција.

Почетком јула 1941. године по директиви Партије дошао је у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред, био веома храбар борац и једно време командир чете.

Када су формирани батаљони у Првом шумадијском народноослободилачком партизанском одреду, постављен је за командира 7. чете у Трећем батаљону.

Приликом повлачења наших снага за Босну отишао је и Никола. Погинуо је негде у Босни као борац пролетерских јединица.

И брат Стеван Филиповић био је у Ваљевском народноослободилачком партизанском одреду. Обешен 22. маја 1942. године у Ваљеву. Проглашен за народног хероја.

Најстарији брат му је стрељан октобра 1941. године у масовном стрељању у Шумарицама код Крагујевца.

1) После извесног времена Благојче је отишао на нову дужност а за командира је одређен Првослав Малишић-Пилот.

*МиодрагШ
-Миле
Новаковић*

МИОДРАГ-МИЛЕ НОВАКОВИЋ, комесар, рођен 1921. године у селу Блазнави, Аранђеловац.

Основну школу завршио у Блазнави, а затим отишао у Београд на изучавање браварског заната.

Пред други светски рат 1939. године постао је члан СКОЈ-а у Београду и кандидат за члана КПЈ. Као радник био је члан Уједињеног радничког савеза Југославије (УРСЈ) и секретар синдикалне подружнице металаца у Београду. Учесник је у више штрајкова које је организовала Партија и Синдикат у Београду.

После капитулације бивше Југославије дошао је у своје село Блазnavу и повезао се са Партијом. У Први шумадијски народноослободилачки партизански одред ступио јула 1941. године, где је примљен у КПЈ.

Када су у Одреду организовани батаљони, постављен је за комесара 7. чете.

У једној борби на Руднику лакше је рањен. Отишао је у своје село на лечење. После оздрављења вратио се у своју јединицу и учествовао у борбама

против четника Д. Михаиловића у околини Чачка. Са групом бораца Трећег батаљона на челу са комесаром Одреда Недељком Жакулом пошао према Санцаку. После погибије Жакуле вратио се у своје село, где је заробљен и спроведен у аранђеловачки а касније у тополски затвор. Стрељан је 19. марта 1942. године на Метином брду код Крагујевца.

Верољуб
Лукић
- Чаробњак

8. чета — командир ВЕРОЉУБ ЛУКИЋ-ЧАРОБЊАК.¹⁾ Рођен 22. 3. 1921. године у селу Божурњи код Тополе, у сиромашној занатлијској породици.

Из Божурње родитељи су му се преселили у Страгаре, где му је отац радио као ћурчија (кожуар).

Основну школу завршио је у Страгарима, а потом је отишао у Тополу на изучавање трговачког посла. Као трговачки помоћник радио је у Тополи, Страгарима и Крагујевцу.

Септембра 1940. године Верољуб је отишао у Ваздухопловну подофицирску школу у Рајловац код Сарајева. У Рајловцу га је затекла капитулација старе Југославије.

1) После Чаробњака командир ове чете био је Живомир Белошевац-Бора.

Крајем априла 1941. године вратио се у село Божурњу, а потом је отишао у Страгаре и запослио се у руднику азбеста, где је остао све до доласка у партизане јула исте године. У борбама се као борац истицао.

Када су у Првом шумадијском НОП одреду образовани батаљони, постављен је за командира 8. чете Трећег батаљона.

Новембра месеца Верс Ђуб је пао у заробљеништво једном добровољачком одреду (Љотићевци). Спроведен је у аранђеловачки затвор а потом је отеран у Крагујевац. Стрељан је 2. март '942. године на Метиним брду код Крагујевца.

Није утврђено ко је био комесар ове чете.

Ђорђе
Ђурић
•Шарац,

9. чета — командир ЂОРЂЕ ЂУРИЋ-ШАРАЦ, рођен је 1918. године у Горњој Трешњевици, Аранђеловац. Основну школу је завршио у Трешњевици, а 3 разреда занатске и обућарски занат у Аранђеловцу.

Још пре рата био је члан Урсових синдиката — (Уједињени раднички синдикат Југославије) — подружница обућара и члан КУД „Абрашевић“ у Аранђеловцу. Члан КПЈ од 1941. године.

Са групом радника из Аранђеловца међу првима је отишао у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред. Учествовао у више борби које је водила његова јединица.

Када је формиран Трећи батаљон Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда, постављен је за командира Девете чете. Ова чета је учествовала у борбама за одбрану слободне територије од четника Драже Михаиловића око Чачка.

Приликом одласка наших главних снага за Босну Шарац је децембра 1941. године ухапшен и био је у аранђеловачком затвору до фебруара 1942. године, када је из њега побегао, повезао се са Партијом и наставио са радом.

Једно време био је курир Штаба Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда, а затим курир Окружног комитета Аранђеловац.

По директиви Окружног комитета 1943. године је отишао на партијско-политички рад у срез орашачки. Прво је био члан а затим секретар Среског руководства КПЈ за срез орашачки.

Члан окружног комитета КПЈ Крагујевац (Аранђеловац) постао је 1944. године.

Носилац „Споменице 1941“.

Слободан
Берберски
-Лала

СЛОБОДАН БЕРБЕРСКИ-ЛАЛА, комесар, рођен 1919. године у Великом Бечкерекy (Зрењанин).

У револуционарном покрету од 1936. године. Радио на организовању Црвене помоћи, Савезу удружене омладине, у Удружењу студената, Синдиката итд. Студирао права на факултету у Београду.

Члан КПЈ од августа 1941. године.

У Први шумадијски народноослободилачки партизански одред ступио јула 1941. године.

У Трећем батаљону постављен за комесара 9. чете. Са Батаљоном учествује у борбама за одбрану слободне територије од четника Драже Михаиловића у околини Чачка.

Када су се наше снаге повукле према Босни, ради политички као члан партијског руководства у Чајничу. Извесно време је у Другој пролетерској бригади, а потом по налогу Партије одлази на партијски рад у Војводину. Учесник је Окружног партијског саветовања за Срем 1942. године.

1943. године по задатку Партије одлази на партијски рад у Банат, а у јесен исте године ради у Главном штабу партизанских одреда Војводине.

Носилац „Споменице 1941“.

Сваком батаљону одређена је територија на којој ће да дејствује. Први батаљон је добио углавном територију опленачког среза. Главни објекат напада био је непријатељ на интернационалном друму Београд — Крагујевац. Други батаљон је оријентисан према Лазаревцу и колубарским рудницима, а Трећи према тромеђи Рудник, Орашац, Топола са главним дејством напада на комуникацију Топола — Аранђеловац — Младеновац.

О дејству у току септембра команда одреда шаље извештаје Главному штабу Србије:')

**„ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ОДРЕДА
У СРБИЈИ**

Бројно стање: 409 партизана, пораст: 173

Наоружање: 290 пушака, 18 пушкомитраљеза, 1 машингевер, 100бомби, око 40 кгр. експлозива и око 10.000 метака.

Начин логоровања: због хладних ноћи више не ноћива у шуми већ по школама, приватним кућама и већим шталама и трлима.

Начин исхране: за сада се чете још увек снабдевају храном, која се добија у пролазу кроз села...

Финансије: 39.372 динара, а осим тога има у четама око 3.000 дин(ара).

Акције: Миниран мост на главној траси Топола-Крагујевац код села Божурње. Мост је напола срушен. Акција је извршена 1-1X о. г.

Н-2-1X о. г. дочекан је у заседи²⁾ немачки телефонски аутомобил са 5 Немаца, од којих је један убијен, 2 заробљена, а 2 побегла. Заробљеници су након разоружања и скидања одела и чизама пуштени. Плен: 1 пушкомитраљез, 4 пушке, 4 офанз. бомбе, 350 метака, 2 пољска телефона и разни телефонски материјал.

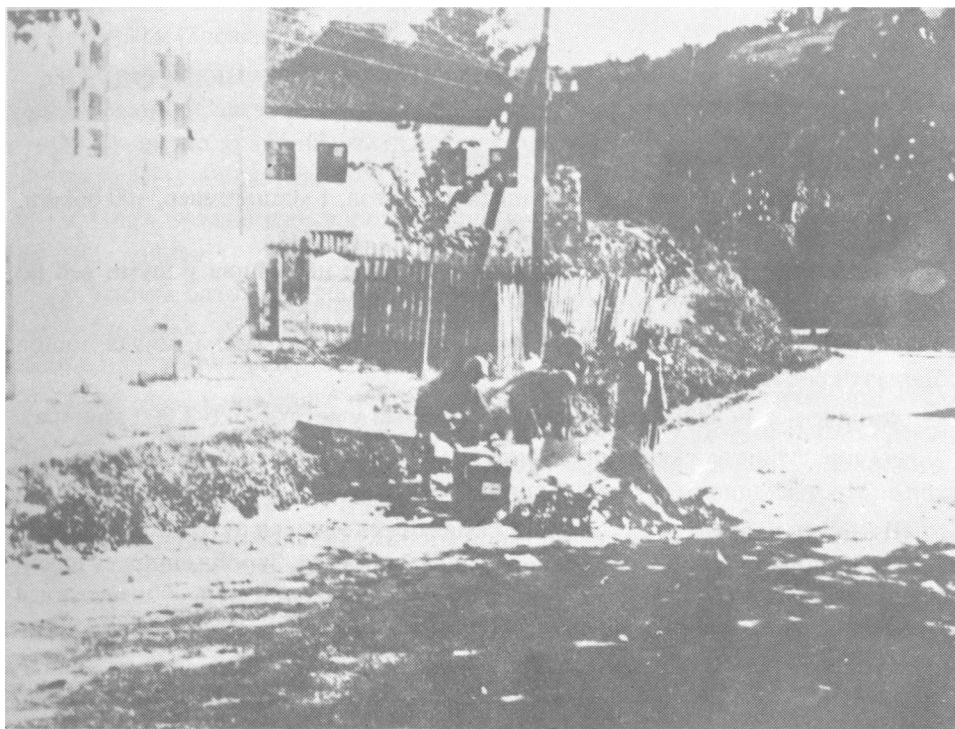
Ш-3-1X о. г. дочекан је на путу Младеновац — Топола један немачки луксузни ауто. Акција је изведена ноћу. Ауто је промакао. Према казивању грађана из Тополе, у Тополи су износили из аута рањенике. Т?"ан оезултат непознат.

IV-6-1X о. г. нападното је среско место Рудник. Жандарми су пошто су чули да долазе партизани, нестали из жанд. станице из самога места. Спаљена је архива Пореске управе, Општине, Среског начелства и акта шумских криваца код Среског суда. У Пореској управи заплењено је 14140 динара. Из свих надлештава узет је разни писаћи материјал, кога није било у великим количинама. Поред тога узето је 7 ћебади. Нађене су 2 канте петролеума и нешто шећера. Петролеум и шећер раздељени су народу. Након ове акције жандармеријска станица је по окупаторским властима опустошена.

V-6-1X о. г. дочекан је у заседи немачки камион који је пошао у Крагујевац по бензин. Камион је заустављен и у њему нису нађени Немци, већ Срби. Један од њих је један бивши официр југ. војске, капетан Милетић, управник Краљевог имања (у Тополи), сада петоколонаш. Партизани нису знали дана-

1) Препис оригинала у Архиву VII, рег. бр. 5-8, К-1641. (Извештај од 24. септембра).

2) Ово треба да буде у Винчи код кафане.

*Партизани Треће1 батаљона Прво1 шумадијско1 одреда
пале архиву у Руднику 6. IX 1941.1 одине*

шњу његову улогу, па су га заједно са осталима пустили. Камион је уништен. Акција извршена у близини Чумића. Шофер камиона је лакше рањен у руку.

У1-6 IX о. г. спаљене су архиве у општинама Чумићу и Светлићу. У Светлићу је одржан успео збор. Том приликом је добивено од народа, поред хране, 7 пари чарапа и пешкира.

УН-10-1X о. г. извршен је напад на жанд. станицу у Наталинцима. Напад је извршен у рано јутро — у 3 сата. Жандарми су прихватили борбу, која се водила сат и по, и завршила се без жељеног резултата, тј. жандарми се нису предали. Жандарми су били утврђени у двоспратној кући „Цинцарској“. Резултат: један жандарм је убијен, 2 тешко рањена. Од партизана повређен је друг Душан Дугалић, кога је зрно очешало по врату. У акцији учествовало 60 партизана, жандарма је било око тридесет.

УШ-11-1X о. г. налазио се II батаљон у селу Степојевцу, и ручао у подне у кафани на главном друму Ваљево — Београд. Изгледа да су наишли Немци

са једним аутомобилом са гусеницама и 6 камиона. Захваљујући присебности и херојском држању друга партизана Душана Пакића из Петке, који је оцмах из немачког пушкомитраљеза отворио паљбу на Немце, успели су остали другови да се извуку из очајног положаја у коме су се налазили. Приликом повлачења теже су рањена 2 партизана. Повреде нису опасне по живот. Према казивањима сељака 11 Немаца је убијено а 7 рањено. Ово је заслуга друга Пакића, који је готово једини учествовао у борби, али је био приморан да остави на терену пушкомитраљез. (Немачки пушкомитраљези могу да избаце у један мах 50 метака).

IX-13-1X о. г. заустављен је у заседи на путу Топола — Крагујевац на Светињи путнички аутобус који саобраћа на линији Београд — Крагујевац — Оплеанац. Аутобус је испражњен и запаљен. У аутобусу се налазио познати петоколонаш из Крагујевца Телер „Леле" и још један петоколонаш фолксдојчер у немачкој униформи. Обојица су одмах убијени.

X-14. и 15-1X о. г. извршено је константно рушење пруге Аранђеловац — Лазаревац, коју су Немци одмах поправили. Немци су наилазили са блиндираним возом у пратњи авиона и на тај начин поправили пругу. (Подвукао М.М.) Том приликом су митраљирали из воза и авиона по местима око пруге, а из авиона су уједно бацили неколико бомби. Ни партизани ни становништво нису претрпели никакве штете.

XI-15-1X о. г. срушен је (миниран) мост на прузи између Даросаве и Рудоваца. Мост дужине 15 метара срушио се целом једном страном у реку.

XII-20-1X о. г. наишла су 4 мотоцикла и 1 луксузни аутомобил и 1 камион на нашу заседу на путу Топола — Крагујевац код Чумиђа. Сви Немци који су се нашли на том месту уништени су. Међутим, одмах затим наишли су Немци са 30 камиона те почели опкољавати другове који су се налазили у заседи, тако да су се наши морали повући. Том приликом погинуо је друг Милета Николић, 29 година стар, обућарски радник из Аранђеловца, који је био један од наших најхрабријих бораца. У досадашњим борбама уништио је 20-25 Немаца, а нарочито се истакао у последњој бици (убивши) 12-15 (Немаца)из свога пушкомитраљеза. За сада још није позната судбина друга политкома 3. чете,') који је након погибије друга Милете два пута ишао на место погибије — иако су место опкољавали и обасипали Немци — да извуче пушкомитраљез, али му покушај није успео. Трећи пут када је пошао није се вратио. У идућем извештају известиће се шта је са њим. Њихова биографија доставиће се надлежном форуму.

XIII-21-1X о. г. уништена је општинска архива у Наталинцима. Уједно су ликвидирани познати петоколонаши др Италијан и Ђока Н., поштар, чија ће се имена накнадно послати.

1) „Црногорац"

XIV-24-1X о. г. на нашу заседу у близини Винче, на путу Топола — Шаторња, наишао је мотоцикл са 3 Немца. Двојица су убијени а један је тешко рањен и нема изгледа за оздрављење. Плен: један немачки пушкомитраљез, 2 пушке, 2 бомбе и око 100 метака. Овај мотоцикл био је патрола за камионе који су доста далеко иза њега ишли. Камиони су се зауставили и нису ишли даље, те су из даљине отворили ватру на заседу. Наших губитака није било.

XV- Поред свега овога ликвидирани су у Зеокама (срез колубарски) неки адвокат Петровић из Београда који је водио пропаганду против СССР и ухваћен у Степојевцу, путар Н. (име ће се јавити накнадно), који је Немцима јавио да се батаљон налази у Степојевцу. Ликвидиран је Радован Страиновић, из села Брезовца, који је у име одреда вршио уцене.

XVI-13-1X о. г. инсценирали су Немци, заједно са жандармима из Наталинаца, ноћу напад на жандармеријску станицу и након привидне борбе евакуисали станицу одн. жандарме.

Критички осврт на војне акције

ад 8) Одговорност за случај у Степојевцу пада на команданта Радослава Терзића, који, упркос опомене од стране другова, није уочио опасност која може настати тиме што се руча на главном друму, иако је поред тога напустио одред ради прегледа неких болесника. Смењен је са положаја и послат у одред као обичан борац. Истовремено искључен из партијског чланства, тим више што није у потпуности извршио задатак постављен по команданту одреда. Узет је у обзир врло мали партијски стаж, недовољно искуство.

ад 12) Опсерватор" није благовремено обавестио односно није уопште известио да је нападнута колона само патрола за наилазећих 30 камиона. Опсерватор се брани да их није видео. По овој ствари није поведена истрага од стране Штаба.

Командант

I шумадијског нар. осл. партизан. одреда

Шпанац

П.С. 14.²⁾ Наишла је претходница од пет немачких мотоцикла. За њом је ишло 6 камиона. Уништена су 3 немачка војника а два тешко рањена. Плен: 1 лаки митраљез, 2 пушке, 1 аутоматски пиштољ парабелум, 100 метака и две бомбе. После овога партизани су се повукли не примајући борбу."

А затим је уследио и други извештај о акцијама до краја септембра:³⁾

„26/9 о. г. ухваћен је један војник недићевац код Вреоца и стрелн.

1) Осматрач, који је задужен да обавести кад наиђе непријатељ када су борци у заседи.

2) Односи се на заседу у Винчи.

3) Извештај од 14. октобра. Оригинал у Архиву VII, рег. бр. 8-8 К-1641.

27/9 о. г. сукобила се једна наша чета са Немцима у Зеокама. Убијени су 1 немачки официр, 3 немачка војника... У овој борби погинуо је наш друг Ненад Анђелковић из Тулежа.

28/9 о. г. позвани смо од Космајског одреда у помоћ ради напада на Недићеве војнике. Отишле су у помоћ две чете, али су се недићевци пре њиховог доласка повукли у Сопот, пошто су чули да долазимо у помоћ. Ове две чете задржале су се у том крају очекујући недићевце до 29/9 о. г.

30/9 о. г. ухваћен је у Сибници четник Никола Пантелић, који је стајао у непосредној вези са издајником попом Ацом Костићем из Буковика. Пантелић је ликвидиран.

30/9 о. г. сукобиле су се у Мисачи наше две чете са бандом разбојника Чаруге. Пошто се чуо пуцањ, пошла је патрола, са којом је био командант батаљона, да извиди ко пуца. Дошавши у близину једне шумице, примећена је група наоружаних људи, које је командант батаљона позвао на предају, мислећи да су недићевци. Они су, међутим, отворили на њега ватру и један од разбојника прорешетао га је пушкомитраљезом, а једнога друга врло лако ранио у руку. Иза тога су разбојници одмах побегли, повлачећи се у шуму. Од разбојника је погинуо чувени разбојник Тихомир Кандић из космајског среза. Разбојници су бежећи оставили 10 торбица са разним санитетским материјалом, женске хаљине и друге женске ствари, 1 женске јахаће панталоне, 1 пиштољ парабелум, 30 оквира пуних за пушкомитраљез, 6 чутурица и других ситница..."

Болнице Првог шумадијског одреда

У моменту формирања Одреда 1941. године није било одредског лекара. Лекара није било ни приликом формирања чета у логору Одреда.

После заклетве у Г. Трешњевици, Штаб одреда је задужио поједине другове да обављају посао болничара. Поред оружја имали су торбице са завојима, газом, јодом, аспирином и алкохолом. Практично, имали су материјала за прву помоћ.

Окружни комитет и Штаб одреда закључили су да је лекар Одреду неопходан. То је још раније била одлука Покрајинског комитета КПЈ и Главног штаба партизанских одреда за Србију, али није било могуће брзо и одмах спровести ову одлуку. Скоро у сваком контакту са члановима Покрајинског комитета и Главног штаба постављано је питање доласка лекара у Одред.

Око 10. августа у село Копљаре, преподневним возом, код Мике Милосављевића, са Љубом Ивковићем-Шуцом дошао је др Херберт Краус и рекао да је по директиви Партије послат за лекара у Први шумадијски народноослободилачки партизански одред. Још је рекао да иде преко Ваљева, да је као ле-

кар радио у Пецкој и да му је речено да мора што пре у Први шумадијски одред. Истог дана са Милосављевићем пешице је стигао у село Г. Трешњевица, где се моментално налазио Штаб одреда. Милосављевић га је упознао са командантом Миланом Благојевићем, комесаром Недељком Жакулом, зам. команданта Миланом Илићем и зам. комесара Душаном Петровићем.

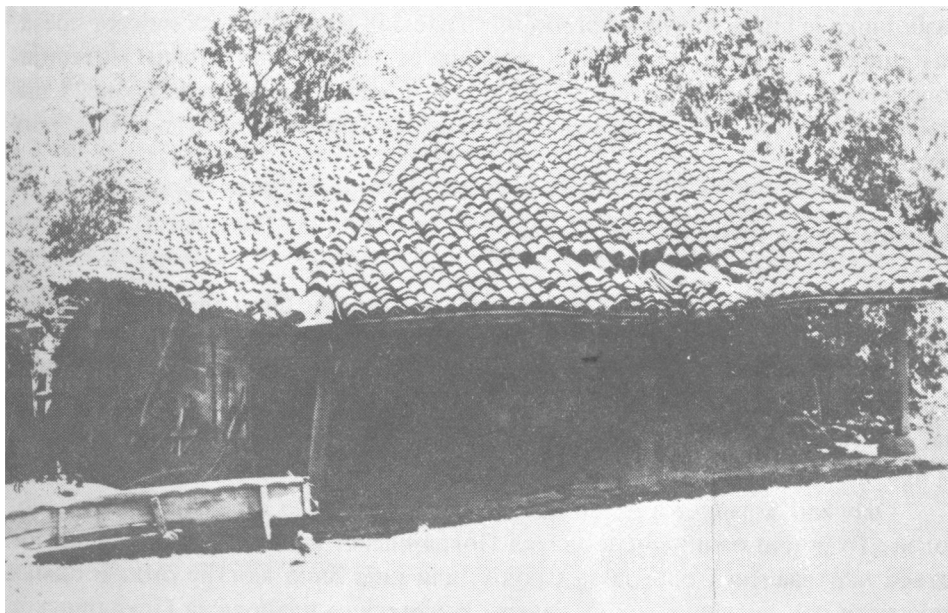
Благојевић му је рекао да ће му у свакој чети дати по једног човека за болничара,^{1*} ако му не одговарају они другови који су већ задужени. Његова је ствар да их обучи за пружање помоћи.

Краус је одмах поставио питање болнице.

Окружни комитет је већ сутрадан добио сагласност члана КП Србислава Ђурића, из Г. Трешњевице, да у његовој кући буде организована болница.

Србислав је био сиромашан сељак са доста деце. Кућа са мало простора. Помоћних зграда такође мало, а и оне нису биле погодне за смештај болевеника и рањеника. Требало је пронаћи кућу са бољим условима за лечење.

Ова болница тако рећи није практично ни функционисала. У њој је било на кратко само неколико болесних другова. Рањеника није било.

*Качара Бо1 осава и Радмиле Мијаиловић из Вукосавиц,
1де је била смештена прва болницл Прво1 шумадијско1 одреда 1941. 1одине.*

1) Све до краја септембра, или тачније, скоро до краја октобра 1941. у Одреду није било другарица. Милан Благојевић је енергично заступао мишљење да у Одреду не могу бити жене. То своје мишљење бранио је својим лошим искуством из шпанског грађанског рата.

Прва болница организована је у селу Вукосавцима. У овом селу живео је и радио стари ратник и члан КПЈ Богосав Мијаиловић. Жена Радмила, као и све жене на селу, бавила се пословима у кући и пољу. Помагала јој је ћерка Радојка. Кућа није била баш згодна за смештај више болесника или рањеника, али је зато био велики таван на штали и таван на пушници за сушење шљива. Није било никаквих проблема око пристанка да се у његовој кући организује болница. Краус је дао задатак Богосаву и Радмили шта све треба да ураде и за које време. Рекао је Радмили да ће она морати да се стара о рањеницима, а Богосав да организује набавку хране преко народноослободилачких одбора из суседних села. Тих августовских дана Богосав и Радмила обавили су скоро све пољске радове, па су могли потпуно да се посвете болници.

Болница је била „конспиративна“. Наиме, Богосаву је речено да о болници зна само Штаб одреда и чланови Окружног комитета. Богосав је „извучен“ из основне организације КП села Ву^осаваца и био на личној вези чланова комитета. Њему и његовој породици је речено да се што мање крећу по селу, да избегавају и не примају посете, све са циљем да се болница не открије.

Међутим, иако су предузете све мере да што мање људи зна о болници, није се успело. Скоро сваки поштен човек из Вукосаваца знао је да је код Богосава болница. То су сазнали и чланови народноослободилачких одбора из села Јеловика, Г. Трешњевице и Вукосаваца, који су довозили у болницу храну. Једино непријатељ није ништа знао.

Главна болничарка, куварица, спремачица итд. била је Радмила. Др Краус је често причао како је Радмила веома спретна и одговорна жена, да чисто одржава просторије и да одлично негује рањенике. Он је и после рата причао да је чистоћа у овој болници била на завидној висини. Посебне похвале често је упућивао болничарки Радмили.

Богосав и Радмила су будно пратили и кретање непознатих. Нису имали мира све док ови нису отишли. Богосав је знао да узме и пушку у руке и да са њом увече и у зору прошета по ближој и даљој околини болнице. Посебно се секирао када није на време долазила основна храна за „пацијенте“. Међутим, стари ратник није никада остајао без извесних резерви. Ако храна није стизала, трошио је резерву коју је правио од својих залиха. Млеко, сир, јаја, месо давала је Богосављева кућа. Из суседних села стизала је пшеница, кукуруз, пасуљ, кромпир и понекад нешто масти. Кад и ово није на време долазило, Богосав и Радмила су трошили своје залихе до задњег зрна.

Доста је болесних и рањених другова прошло кроз ову болницу. Нико није отишао незадовољан. Напротив. Ниједног момента они се нису осећали несигурним. Знали су да над њима даноноћно бди Богосав. У овој болници нико није умро нити пао непријатељу у руке.

Болница је радила све до ослобођења варошице Рудника. Кад је ослобођен Рудник, болница је у њему организована. Болничарка Радмила и Богосав добили су заслужени одмор.

У пролеће 1943. г. једне вечери су у Богосављевој кући упали четници Драже Михаиловића, на челу за Зарићем, званим Јастреб. Тражили су Богосава. Његова супруга је рекла да је отишао у воденицу. Нису јој поверовали. Претресли су кућу и пронашли га. Није хтео да изађе из куће. Четници су га убили у кући на очиглед његове породице.

Сушниц за шљиве Бo1 осавa и Рaдмилe Мијaиловић из Вукосaвaцa у којoј су били смeштeни рaњeници Првoг шумaдијскoг oдрeдa 1941. гoдинe

Др ХЕРБЕРТ КРАУС. Рођен 1910. године у селу Баћинцима, Срем. Основну школу и гимназију завршио у Винковцима, где му се мајка одселила јер му је отац умро још за време првог светског рата.

Још као гимназијалац определио се за напредни покрет, јер је још као дете осетио све тегобе живота у бившој Југославији.

Иако је желео да студира математику или техничке науке, морао је да се упише на медицински факултет. Ипак, до краја живота није се одрекао математике.

На Медицински факултет у Загребу уписао се 1929. а докторирао је 1937. године. Као студент био је активан у студентском напредном покрету.

Др Херберт
Краус

У Пецку је дошао 1938. Као лекар радио је у здравственој задрузи. Радећи у овом сиромашном крају упознао је све тешкоће са којима се борио наш народ. Заволео је ове људе и помагао им свим снагама. Заволели су и они свога доктора.

Јуна 1941. године постао је члан КПЈ иако је много раније себе сматрао припадником Партије. Таквог су га сматрали и сви људи са којима је долазио у додир.

У Ваљевски партизански одред дошао је као лекар одмах по његовом формирању. Пошто је у овом одреду било више лекара, по налогу Главног штаба партизанских одреда Србије, дошао је за лекара у Први шумадијски НОП одред.

Као лекар био је члан штаба одреда. Организовао је курсеве за болничаре по четама и батаљонима и партизанску болницу у селу Вукосавцима. Кад је ослобођен Рудник, организовао је болницу у којој су лечени рањени и болесни борци из више одреда.

У новембру 1941. године отишао је са нашим јединицама у Босну. Радио је као лекар у партизанским болницама. У априлу 1942. године у Фочи је фор-

мирао хируршку екипу, а потом и прву партизанску апотеку. У 1942. години одлази у „врховни санитет“ а почетком 1943. г. помоћник је Санитетског одељења Врховног штаба (СОВШ-а). У јесен 1944. године једно време је био начелник Одељења штаба базе Бари у Италији.

Носилац је „Споменице 1941“.

Умро је 11. априла 1970. године.

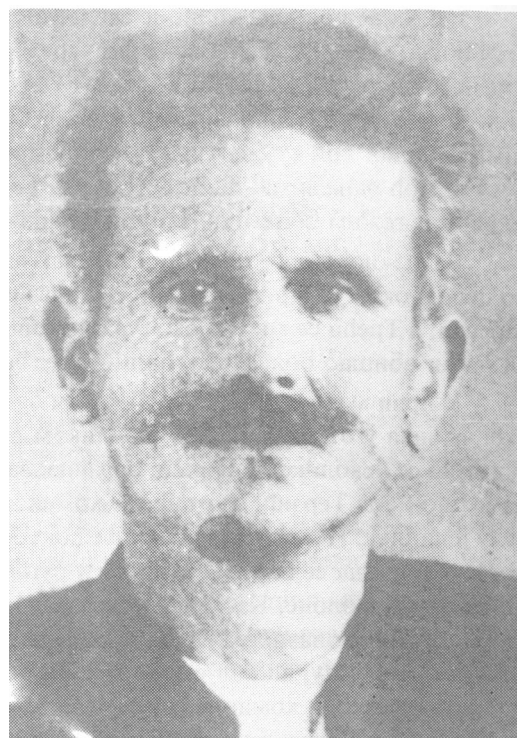
*Радмила
Мијаиловић,
партизанска
Клннишпка
из Вукосаваид*

РАДМИЛА МИЈАИЛОВИЋ-ратна болничарка, рођена 1900. године у селу Вукосавцима. Као четрнаестогодишња девојчица осетила је све тегобе првог светског рата. Удала се 1922. године за Богосава Мијаиловића из истог села.

Била је „главна болничарка“ у партизанској болници која је 1941. године била смештена у њеној кући. Уз помоћ своје ћерке Радојке неговала је и спре-мала храну за болесне и рањене борце Првог шумадијског народносло-бодилачког партизанског одреда. Због овога је мадгаетирана и мучена од чет-ника Драже Михаиловића.

*Богосав
Мијаиловић*

БОГОСАВ МИЈАИЛОВИЋ, рођен 1896. године у селу Вукосавцима. Као осамнаестогодишњи младић добровољно се јавио у српску војску 1914. године. У српској војсци био је артиљерац у чину поднаредника. Учествовао је у борбама против аустријске војске на Церу, где је рањен и заробљен. У заробљеништву провео све време до краја рата.

У другој половини 1940. године учлањен је у КПЈ.

Од партијског руководства добио је задатак да у својој кући и помоћним зградама организује партизанску болницу.

Четници Драже Михаиловића су га малтретирали, хапсили и тукли више пута. У пролеће 1943. године стрељали су га. Убили су га у његовој кући. Није хтео да из ње изађе јер је знао да ће га стрељају. Последње речи су му биле: „Кућу сам направио да у њој живим и умрем. Дошло је време да ме убију Срби издајници. Шта сам радио, ја сам радио, никуд из куће”.

Док су се рањени и болесни лечили у Вукосавцима, др Краус је ишао од батаљона до батаљона, од чете до чете, интересовао се за здравствено-хигијенске услове бораца и организовао курсеве за болничаре.

Од Штаба одреда добио је сагласност да у свакој чети одабере потребан број бораца и оспособи их за болничаре. У прво време док су чете биле мање, у чети је био само по један, а касније кад су батаљони и чете бројно нарасли, било је и по два болничара. На курсеве за болничаре обично су одређивани гимназијалци или студенти. Уз помоћ др Крауса брзо су научили да указују прву помоћ рањенима, да лече убоје на ногама, назебе и слично. У случају да се ради о тежим болесницима или озбиљнијој рани, интервенисао је доктор.

Батаљони Првог шумадијског партизанског одреда били су распоређени по целом округу. Први батаљон се налазио у околини Тополе, Други код Лазаревца, а Трећи се кретао око Аранђеловца. Доктор је морао много да пешачи да би обишао болеснике, болничаре, болницу.

У први мах поједини команданти батаљона нису схватили значај лекарског позива у одреду. Једном приликом доктор је дошао у Други батаљон и задржао се неколико дана ради организовања курса. Командант батаљона тада је био Раца Терзић. У то време командант и комесар батаљона ишли су на челу јединице. Не улазећи у послове доктора и сматрајући да сваки човек, па и доктор мора да се бори са пушком у руци, више пута је наређивао да доктор дође на чело колоне. Као дисциплинован комуниста и да не би испао „кукавица" доктор је долазио на чело. Хтео је рећи команданту да није добро што се и он креће на челу, али није знао како ће то овај схватити. Тих дана у батаљон је дошао заменик команданта одреда Милан Илић-Чича. Краус му је рекао своје мишљење, са којим се Чича сложио. Мало касније издато је наређење да команданти и комесари батаљона не треба да иду на челу колоне, да приликом покрету јединица морају имати претходницу и заштитницу итд. Наређење је да се доктору пружи свака помоћ око организовања санитета. Такође је саопштено да је он члан штаба одреда. Од тада се доктор бавио само својим стручним пословима. Партијски је био повезан у партијској организацији штаба одреда.

Лечење рањеника вршено је и у другим болницама. Тако је из Првог батаљона неколико рањених бораца лечено у болници Крагујевачког батаљона у Равном Гају. Како је Први батаљон често оперисао и на границама крагујевачког и аранђеловачког округа, било је ближе послати рањеног борца у Равни Гај него у Вукосавце.

Болница на Руднику

Кад је ослобођена варошица Рудник, организована је нека врста секторске болнице. Главни организатор и руководилац био је доктор Херберт Краус. Он је вршио дужност управника, лекара и комесара. Помагала му је једна лекарка, Рускиња, која је тих дана дошла у партизане.

Болничарке су тада биле омладинке и жене активисти из Рудника, Белановице и Београда.

У ову болницу су слати рањеници из Првог и Другог шумадијског, Ко-смајског одреда и Таковског батаљона Чачанског одреда. У једном моменту било је и преко 150 махом лакших рањеника. У почетку непријатељске офанзиве тежи рањеници су упућени у Горњи Милановац, а лакши у своје јединице. Приликом бомбардовања Рудника погођена је и болница. Погинуло је више рањеника који су били на лечењу. Бомбардовање се десило кад је изврстан број бораца „парио“ своја одеа¹⁾ и спремао се за повратак у своје јединице. Одмах затим дошло је до потпуне евакуације болнице, јер је и Рудник пао непријатељу у руке. Др Краус је са болничаркама отишао у правцу Ужица.

Народноослободилачки одбори

У другој половини јула и почетком августа 1941. године чете Првог шумадијског партизанског одреда углавном су очистиле срезове од жандармеријских посада.

Укинуте су и општинске управе по селима, попаљена њихова архива, књиге вршаја и забрањен рад председницима сеоских општина.

Већина села била је слободна. Комесари и командири чета помагали су партијским радницима на терену да се у ослобођеним селима образују народноослободилачки одбори, односно народноослободилачки фондови²⁾ и образују партизанске страже.

Већ у првој половини августа на зборовима и конференцијама по селима бирани су народноослободилачки одбори у које су улазили угледни и поштени људи. Сваки одбор имао је председника, секретара, а добар број и благајника.

Покрајински комитет КПЈ за Србију, 8. августа 1941. године, дао је директиву да се приступи стварању одбора Народноослободилачког фронта у које треба да уђу и присталице бивших грађанских партија.

...,Треба стварати заједничке одборе Народноослободилачког фронта. Учините све у том правцу. На овој првој етапи не смемо дозволити да борба поприми искључиво комунистички карактер".³⁾

1) „Парење“ одеа вршено је ради уништавања вашки. У већи казан или бакрач стављено је грање или слама, сипана вода, али не да потопи грање, а затим је на грање стављано одело. Испод казаналожена је ватра. Казан је добро поклопљен! Пара коју је давала вода уништавала је вашке.

2) Све до октобра 1941. год. одбори су имали различите називе: „Народноослободилачки фондови“, „Одбори народноослободилачког фронта“ и сл. Друг Е. Кардељ у једном чланку у ужицкој „Борби“ назвао је ове одборе органима нове власти. Од тада су они „Народноослободилачки одбори“ и нови органи власти у ослобођеним селима.

3)Оригинал (писан на машини, ћирилица) у Архиву Србије, ОКВ-1.

Задаци народноослободилачких одбора били су одговорни и бројни. Они су имали задатак да организују исхрану партизана приликом шиховог доласка У село. Да не би трчали сваки пут по селу да прикупљају храну за борце, одбори су организовали прикупљање резерви ове хране и смештали их у „магацине" Народноослободилачког одбора. Ови „магацини" били су код појединих чланова одбора и они су били одговорни за чување ове хране.

Поред прикупљања хране одбори су имали у задатак да прикупљају прилоге и у новцу. Новчани прилози нарочито су масовно прикупљани у Аранђеловцу.

Одбори су прикупљали и организовали израду одеће и обуће за партизане, прикупљали заостало оружје и муницију или правили спискове код кога се оно налази и ове давали партизанима.

Одбори су вршили и агитацију за добровољни одлазак у партизане, прикупљали санитарски материјал и обављали друге послове који су доприносили успешној борби против окупатора.

Посебно важан задатак био је да онемогући пљачку животних намирница од стране окупатора и његових слугу. Помоћ у овоме одбори су добијали од партизана и својих сеоских партизанских стража.

У свим местима где су постојали, одбори су наређивали да се не односе животне намирнице на пијаце у градове. Организовали су и обавештајну службу и слали поверљиве извештаје преко својих курира одреду и партијским радницима.

Народноослободилачки одбори у селу Бањи, Стојнику, Маскару и другим економски јачим селима имали су задатак да организују прикупљање већих количина пшенице и лагерују их у својим „магацинима" за исхрану партизанске војске.

У времену од половине августа до краја септембра 1941. године, формирани су одбори у већини села на територији Окружног поверенства КПЈ за округ Аранђеловац. Тако је у писму Окружног поверенства КПЈ Аранђеловац од 18. X 1941. године, о одборима између осталог писано:

„... Народно-ослободилачке одборе смо формирали:

У срезу орашачком имамо одборе у 13 села, остало је још седам у којима нема одбора. У опленачком имамо у 8, а остало је 10 села где нису формирани. У колубарском имамо у 13 села, а остало је још 6 где нису формирани одбори. Рад тих одбора састоји се у овоме: У првом реду прикупљање животних намирница и других потреба које село може да пружи одбору. Даље, преко тих одбора растурамо нашу литературу и сазивамо политичке конференције..."^{1*}

1) Оригинал у Институту за изучавање радничког покрета, Београд.

На основу извештаја Окружног поверенства КПЈ и реконструкције извршене после ослобођења, у овом периоду одбори су организовани у следећим местима:

СРЕЗ ОРАШАЧКИ

Аранђеловац: 5 чланова, председник Марко Радовановић, кафеџија, хапшен, умро после ослобођења земље.

Одбор је формиран у другој половини августа 1941. године. Активно је радио све до почетка новембра 1941. године. Треба напоменути да је овај одбор имао веома широк круг људи који су били ангажовани за прикупљање и давање помоћи у новцу и стварима. Одбор је више или мање радио легално.

Септембра 1941. године ухапшен је цео одбор.

Горња Трешњевица: 7 чланова, председник Бранко Илић, земљорадник (стрељан на Бањици).

У селу су постојали магацини за смештај хране и другог материјала. Главни магацин је био у кући Бранка Илића, председника одбора, а тзв. помоћни магацини били су у кућама других чланова одбора.

Село Бања: 9 чланова, Милан Томић, председник.

Брезовац: 7 чланова, председник Живко Јовановић, земљорадник, (умро после ослобођења земље, носилац „Споменице 1941“).

Босута: 5 чланова, председник Воја Комненовић.

Вукосавци: 7 чланова, председник Александар Комненовић, поткивач.

Изузев једног, сви остали чланови одбора су у току рата изгинули.

Јеловик: 9 чланова.

Гараши: 8 чланова, председник Радован Степановић.

Копљари: 5 чланова. Председник Андрија Васиљевић (умро после ослобођења).

Стојник: 9 чланова, председник Живан Филиповић-Баца (стрељан 1942).

Марковац: 8 чланова, председник Радосав Карић, (стрељан 1942).

Доња Шаторња, 5 чланова.

Страгари: (са Љубићевом и Котражом) 17 чланова.

Одбор је образован на широј конференцији на којој су присуствовали чланови Среског народноослободилачког одбора Чеда Плећевић, Војин Гајић и Жика Костић. Поред осталих у одбор је изабран и Мирон Ђурић, калуђер манастира Вољавче.

СРЕЗ КОЛУБАРСКИ

Даросава: 9 чланова; Венчани: 7 чланова; Бурово: 6 чланова; Црљени: 6 чланова; Брајковац: 5 чланова; Барошевац: одбор од 6 чланова; Зеоке: одбор од 6 чланова; Јунковац: одбор од 3 члана; Медошевац: одбор од 5 чланова; Вреоци: одбор од 3 члана; Шопићи: одбор од 4 члана; Цветовац: одбор од 10 чланова и Миросалци: одбор од 5 чланова.

СРЕЗОПЛЕНАЧКИ

Наталинци: 6 чланова; Горња Трнава: 5 чланова, председник Милутин Јеленић (погинуо маја 1943. године); Горович: 5 чланова, председник Марко Живанић, студент; Шуме: 5 чланова; Белосавци: 5 чланова; Клока: 7 чланова.

Винча: Формално одбор није организован, међутим у сваком засеку био је задужен по један човек да организује прикупљање животних намирница и другог материјала за борце.

Маскар — Рајковац: 9 чланова.

Упоредо са избором народноослободилачких одбора у извесном броју села организоване су партизанске страже на чијем челу су обично били чланови КПЈ или СКОЈ-а. Партизанске страже бројале су од 5-15 људи и у њима су били заступљени људи из свих крајева села.

Њихов задатак је био да спрече долазак мањих група непријатеља које су долазиле у села ради реквизирања жита и других намирница за окупатора; да спрече одношење животних намирница у градове од стране пољопривредних произвођача; да обезбеде село од изненадних упада непријатеља итд.

Прве партизанске страже организоване су у Горњој Трешњевици, Орашцу, Копљарима, Даросави, а затим у селу Брезовцу, Вукосавцима, Бањи, Винчи, Горњој Шаторњи, Наталинцима и другим.

У свим селима није било могуће организовати ове страже. Разлог је што су млађи људи обично одлазили у одред, или ако је било људи, није било оружја. Треба напоменути да у појединим селима није било могуће организовати ове страже јер су се људи плашили одмазде од стране окупатора и његових слугу.

Срески народноослободилачки одбори

Ради лакшег организовања и обједињавања народноослободилачких одбора по селима, Окружно поверенство КПЈ за округ Аранђеловац формирало је у септембру 1941. године два среска народноослободилачка одбора и то:

Срески народноослободилачки одбор за срез орашачки и Срески народноослободилачки одбор за срез опленачки. У вези са овим одборима у извештају команданта Првог шумадијског партизанског одреда од 24. IX 1941. године, Главном штабу партизанских одреда за Србију¹ између осталог стоји:')

„... У срезовима опленачком и орашачком основани су срески одбори који врше контролу над сеоским одборима. У срезу колубарском такав одбор још није основан, јер нису пронађени људи који би се потпуно посветили томе раду...”

У Срески народноослободилачки одбор за срез орашачки ушли су следећи другови: Чедомир-Чеда Плећевић, Живко Јовановић, Војин Гајић-Горило, Жика Костић и Божа Маринковић.

Чедомир
-Чеда
Плећевић

ЧЕДОМИР-ЧЕДА ПЛЕЋЕВИЋ, рођен 16. августа 1899. године у Аранђеловцу. Гимназију је учио у Крагујевцу и Београду. Дипломирао је 1923. године на Правном факултету у Београду. Као студент био је активан у напредном студентском покрету. Био је члан СКОЈ-а и 1920. године био члан Секретаријата Месног удружења СКОЈ-а на Чукарици.

1) Препис оригинала (писан на машини, ћирилица) у Архиву VII, рег. бр. 5-8, К. 1641.

Када је КПЈ организовала Независну радничку партију Југославије, као студент, Чеда је изабран за секретара месне организације Независне радничке партије Југославије (НРПЈ) у Аранђеловцу. То му је било партијско задужење.

У 1929. години отворио је адвокатску канцеларију у Аранђеловцу.

Као комуниста и масовик Чеда је прогањан од полиције у бившој Југославији. Маја 1933. године од злогласног Суда за заштиту државе осуђен је на 18 месеци робије, коју је издржао у Сремској Митровици.

Чеда је један од стваралаца познатог левог крила Удружене опозиције. Више пута је био кандидат за посланика на листи Удружене опозиције.

Пред окупацију Југославије био је на директној вези са Покрајинским комитетом КПЈ за Србију и Окружним комитетом КПЈ за округ Аранђеловац.

По налогу команданта Главног штаба партизанских одреда Србије отишао је на Букуљу са задатком да приволи четнике Косте Пећанца да се боре против окупатора. Успео је јда убеди тзв. војводу шумадијског, генерала Љубу Новаковића, да потпише споразум са Првим шумадијским народноослободилачким партизанским одредом у заједничкој борби против Немаца.

После обављеног задатка јавио се Окружном комитету КПЈ Аранђеловац и дошао у партизане.

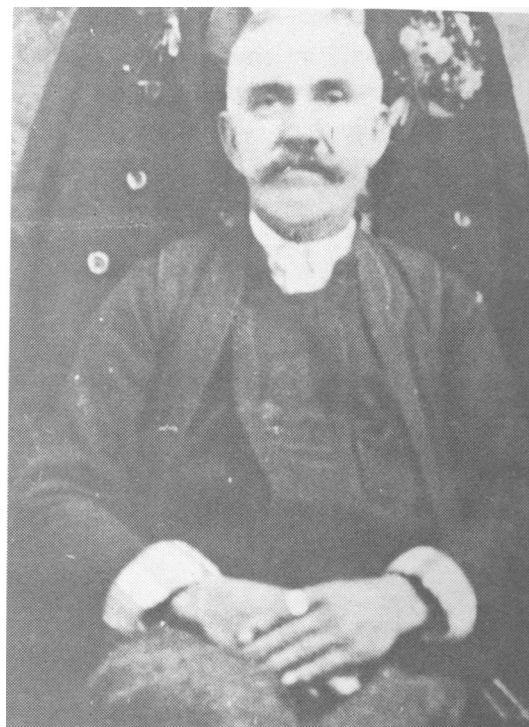
Када је формиран Срески народноослободилачки одбор за срез орашачки, постао је први председник овог одбора.

Приликом повлачења наших главних снага отишао је за Босну. Једно време је радио политички на терену око Фоче. Када је од наших јединица напуштена Фоча, захтевао је да буде послат у Србију на рад. Почетком маја 1942. године кренуо је из Фоче да се преко Санџака пребаци у Србију, али није успео. Поново се вратио код наших јединица и у јуну месецу поново покушао да се из с. Врбнице, испод Маглића, пребаци у Источну Босну, а одатле у Србију. Кренуо је са групом од десетак другова, међу којима су били Милош Шкорић, Жива Ђорђевић и Жика Костић. Испред Калиновика ова група наишла на четничку заседу која је ухватила Плећевића, Костића и још неколико другова и предали их Италијанима који су их стрељали у Невесињу. Остали су се спасли.

ЖИВКО ЈОВАНОВИЋ, рођен 29. XII 1880. године у селу Брезовцу, где је живео до одласка у народноослободилачку борбу.

Још пре рата припадао је Удруженој опозицији — лево крило на челу са Чедом Плећевићем.

Живко
Јовановић

У КПЈ учлањен 1940. године, а када је у Брезовцу организована партијска организација, Живко је постао њен први секретар.

У време формирања Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда радио је на одашиљању бораца из Брезовца у одред.

У првој половини августа 1941. године у Брезовцу је формиран народноослободилачки одбор у Живковој кући. За председника је изабран Живко. Овај одбор је био један од најактивнијих.

Када је формиран Срески народноослободилачки одбор за срез орашачки, Живко је постао секретар овог одбора и радио све до повлачења наших снага према Босни.

Са Првим батаљоном Првог шумадијског партизанског одреда Живко је отишао за Босну. Из Босне се вратио у Шумадију са јединицама наше Народноослободилачке војске Југославије.

Носилац „Споменице 1941“.

Умро је 10. X 1949. године.

Војин
Гајић
-Горило

ВОЈИН ГАЈИЋ-ГОРИЛО, рођен 18. фебруара 1890. године у селу Копљарима код Аранђеловца. У месту рођења завршио је основну школу. Родитељи су га задржали на селу.

Војинове младићке године пролазиле су у ратовима који су вођени у Србији до 1918. године. Бољи живот који је очекивао Војин и народ изостао је. Он се са тим не мири. Свуда напада тадашње режиме, а они га хапсе. На новембарским изборима 1931. године изабран је за председника копљарске општине иако је био у затвору. Биран је и на следећим изборима.

Јуна 1933. године ухапшен је због растурања летака у којима је нападана тадашња ненародна влада. После истраге предат је Државном суду за заштиту државе. Суд га је ослободио јер није могао обезбедити доказе.

У петوماјским изборима 1935. године Војин је заменик посланичког кандидата Чеде Плећевића на листи Удружене опозиције. Са малом разликом добија режимски кандидат.

И Војин је један од организатора левог крила Удружене опозиције.

Када је КПЈ 1941. године повела наше народе у борбу против окупатора, Војин је био међу првим борцима. Члан Среског народноослободилачког одбора је од његовог формирања.

Крајем новембра 1941. године отишао је са нашим снагама за Босну.
Новембра 1942. године представљао је Шумадију на Првом заседању
АВНОЈ-а. Као већник у име бунтовне Шумадије поздравио је већнике.
Умро је 20. децембра 1942. године у Босанском Петровцу.

Божидар
-Божа
Маринковић

БОЖИДАР-БОЖА МАРИНКОВИЋ, рођен 8. јула 1889. године у селу Јунковцу код Тополе. Завршио трговачку академију и запослио се у Министарству војске у Београду. У Аранђеловац се доселио 1922. године. Са неколико ортака и помоћу кредита саградио је у Аранђеловцу модеран млин. Разним махинацијама Илије Михаиловића и других зеленаша из Аранђеловца пао је под стечај. Продат му је млин и друге кућне ствари.

Још у младим годинама определио се за напредни покрет, а против ненародних режима. Стално је у контакту са напредним људима у Шумадији, са Партијом. Када је Партија позвала народ у борбу против окупатора, Божа и његова два сина пошли су у борбу.

У првој офанзиви повлачио се са нашим снагама, али је код Ивањице заробљен и после малтретирања по затворима протеран у родно место Јунковац. Зиму 1941/42. некако је преживео. Новембра 1942. године поново је ухапшен и спроведен у логор на Бањици. Стрељан је у Јајинцима априла 1943. године.

Жика
Костић

ЖИКА КОСТИЋ рођен је 18. фебруара 1899. године у Крагујевцу у сиромашној занатској породици. Школовање је завршио учећи друге. Студирао је права у Београду и као студент био укључен у напредни студентски покрет. Као правник радио је у Крагујевцу, Петровцу на Млави и Пећи. У Аранђеловац је дошао 1926. године и отворио самосталну адвокатску канцеларију.

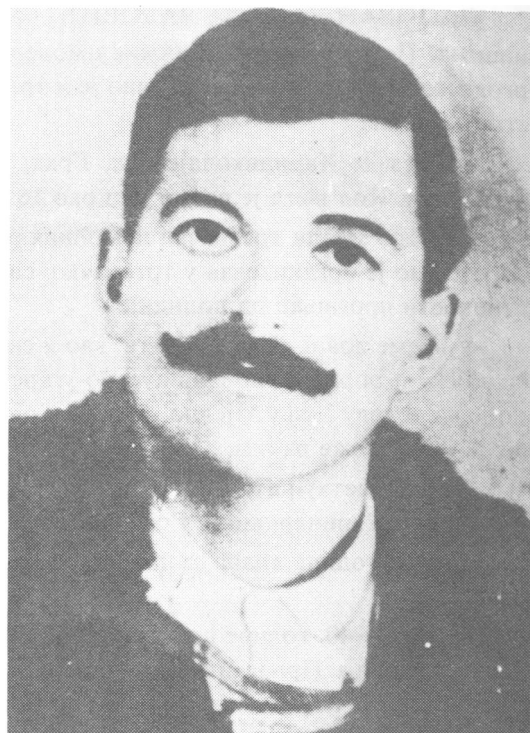
Између два рата био је повезан са КПЈ и редовно давао новчани прилог за Партију.

Приликом одласка наших снага према Босни са Првим батаљоном Првог шумадијског народнослободилачког партизанског одреда отишао је и Костић и до половине 1942. године политички радио у Босни. У лето ове године пошао је са Чедом Плећевићем за Шумадију. У путу је ухваћен од четника, који су га предали Италијанима који су га стрељали јуна 1942. године у Невесињу.

У Срески народнослободилачки одбор за срез опленачки су ушли: Живадин Аксентијевић,¹⁾ земљорадник из Шума, председник, Милутин Јеленић, земљорадник из Горње Трнаве, секретар и Радован-Раде Коларовић, из Наталинаца, члан.

1) Види његову биографију на страни 208.

*Милутин
Јеленић*

МИЛУТИН ЈЕЛЕНИЋ, рођен 1894. године у Горњој Трнави код Тополе, у сеоској породици. Отац је Милутина одредио да се бави земљорадњом, а његовог брата Радована, близанца, да се школује.

Бавећи се земљорадњом Милутин је међу првим набављао модерна пољопривредна оруђа и гајио нове пољопривредне културе које су давале веће приносе.

Брзо је уочио тешку експлоатацију сељака од стране српске буржоазије. Између два светска рата определио се за напредни раднички покрет.

Члан КПЈ постао је половином 1941. године. Те године био је први председник народноослободилачког одбора у свом селу.

У Први шумадијски народноослободилачки партизански одред дошао је са своја три сина марта 1943. године. Два су му погинула као борци Одреда. Погинуо је и Милутин 20. маја 1943. године у борби са домаћим издајницима у селу Врбици, засеок Каменари.

РАДОВАН-РАДЕ КОЛАРОВИЋ, рођен 3. марта 1891. године у Наталинцима. После завршене основне школе одлази у Крагујевац на изучавање трговачког заната. Као шегрт учио је и трговачку школу^која је тада трајала четири године.

Код газде Хациниколајевића, Грка, трговца из Крагујевца, научио је грчки језик. Код њега је радио још око 16 година.

Још као млади трговачки помоћник определио се за напредни раднички покрет. Био је организован у трговачкој сидикалној подружници и због своје активности прогањан од полиције.

У време првог светског рата, као и сви српски младићи, пошао је у српску војску и борио се против аустро-угарског окупатора. Као српски војник био је на острву Крфу заједно са својим оцем, који се такође борио у српској војсци и био теже рањен.

По завршетку рата са оцем долази у Наталинце, али убрзо одлази у Дубровник и у Царинарници у Гружу ради као главни царински контролор.

У 1921. години враћа се поново у Наталинце, отвара трговачку радњу и жени се.

Крајем 1940. године или почетком 1941. године учлањен је у КПЈ. Приликом стварања Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда радио је на слању људи у Одред. Борац овог одреда био је и његов син Марко, који је заробљен од непријатеља и обешен у Наталинцима марта 1942. године. Други син Андрија такође је борац од 1941. године.

Септембра 1941. године постао је члан Среског народноослободилачког одбора за срез опленачки и као његов члан био је врло активан.

У току народноослободилачке борбе прогањан и хапшен више пута. Због активног рада за народноослободилачку борбу хапшена му је супруга и кћер.

Умро је 28. новембра 1967. године.

ДОВОЂЕЊЕ НОВИХ НЕМАЧКИХ СНАГА РАДИ УГУШИВАЊА УСТАНКА У СРБИЈИ

Устанак је узео такве размере да постојеће окупационе снаге нису биле довољне да га угуше. Од окупатора ангажоване снаге Недића, Љотића и Пећанца такође нису пружале никакву гаранцију да ће спречити даљи развој устанка — Влада Недићева није у стању да угуши устанички покрет. Српски управни апарат је парализован у великом делу земље..."¹⁾

О ситуацији у Србији обавештено је и највише немачко политичко и војно руководство. Предузимају се хитне мере за интервенцију. Хитлер је 16. септембра 1941. потписао специјалну наредбу о угушењу устанка у такозваном простору Југоистока.²⁾

„1. Стављам у дужност заповеднику оружане силе на Југоистоку генерал-фелдмаршалу Листу да угуши устанички покрет у простору Југоистока.

Пре свега, у српској области осигурати саобраћајне линије и објекте важне за немачку ратну привреду, а потом најоштријим мерама за дуже време успоставити поредак.

3. Врховна команда војске упутиће на српску територију, сем даљих посадних трупа, најпре једну пешадијску дивизију, оклопне железничке возове и трофејне тенкове, а извршиће припреме за довођење, у случају потребе, још једне дивизије, чим таква једна буде слободна на Источном фронту..."

У Србију је дошао командант Југоистока фелдмаршал Лист. Од потчињених му команданата у Београду и Нишу примио је извештаје о развоју устанка у Србији. Немци су нерадо употребљавали своје јединице из састава посадних дивизија за борбу против партизана, али од краја јула били су принуђени да и њих ангажују. Територија дивизија била је подељена на батаљонске рејоне дејстава, а у сваком батаљону формирано је потерно одељење од

1) Извештај немачког команданта за Србију фелдмаршалу Листу од 21. септембра 1941. године.

2) Зборник НОП-а, Т-1, док. бр. 158.

30-50 војника са задатком да брзо интервенишу ако се укаже потреба. Пошто су се ова потерна одељења показала слаба, Немци су ангажовали комплетне батаљоне, па и пукове. Ове мере изазвале су промене у локацији јединица и прешло се на распоред по батаљонима и пуковима.¹⁾

Поред осталих мера Немци у Србију доводе нове снаге: команду Армијског корпуса, две пешадијске дивизије, самостални пешадијски пук, тенковски батаљон и противтенковски дивизион. То су биле снаге од око 30.000 војника са јаким пешадијским наоружањем, тенковима и артиљеријом. Ево неколико података за наведене јединице.

Почетком августа доведен је из Грчке 220. противтенковски дивизион из састава 164. пешадијске дивизије. Команда дивизиона са првом и другом батеријом распоређени су у Аранђеловац, а трећа батерија у Лазаревац. Ова батерија, у времену од 14. августа до 5. октобра дејствовала је по долини Колубаре, око Лазареваца, Уба и Обреновца.²⁾ Дивизион, после доласка у Аранђеловац, био је у саставу 714. пешадијске дивизије.³⁾

Почетком септембра доведен је из Грчке ојачани 125. пешадијски пук, који је био распоређен у рејону Лајковца, ради дејства у међупростору између 704. дивизије у Ваљеву и 714. у Тополи. Пук је до краја октобра био под командом 65. више команде, а од тада под командом опуномоћеног командујућег генерала у Србији Франца Бемеа.⁴⁾ Крајем децембра 125. пук поново је враћен у Грчку.

Заповедник оружане силе за Југоисток генерал-фелдмаршал Лист саопштио је Хитлерову одлуку команданту 18. армијског корпуса, којом се команда тога корпуса одређује за руковођење свим јединицама у Србији, које ће учествовати у борби против партизана.

Ево тога саопштења:

„Наредбом Вође, војне операције у Србији поверене су генералу пешадије Бемеу, командујућем генералу XVIII армијског корпуса. На основу наредбе Вође преносим сву извршну власт у Србији на генерала Бемеа.

Све команде и јединице војске које се тамо налазе, или ће доћи, биће њему потчињене.

Свима војним и цивилним установама може он, према наређењу Вође, као једини носилац извршне власти, давати обавезна упутства."

1) „Ослободилачки рат народа Југославије", Књига 1, стр. 69.

2) АУИ К-9, Ф-19.

3) „Ослободилачки рат народа Југославије", Књига 1, стр. 69.

4) Зборник докумената 1/1 Докуменат бр. 249.

Штаб 18. корпуса стигао је из Солуна у Београд, (са првим деловима штаба) већ 19. септембра и одмах почео дејствовати. Овај штаб разрадио је план за спровођење прве непријатељске офанзиве на слободну територију у централној и западној Србији. Колико се Немцима журило са дејствима, види се и по томе што су већ 21. септембра издали заповест за чишћење Мачве, а 23. септембра наређење за евакуацију Шапца. За поступак са становништвом издата је Наредба 25. септембра, за коју је генерал Беме наредио да се одмах по саопштењу уништи."

У септембру месецу пребачена је и 342. немачка пешадијска дивизија из Француске у околину Сремске Митровице. По наређењу од 21. септембра, прешла је Саву и дејствовала у Мачви, а затим преко Ваљева као десни крак клешта за окружење главнине партизанских снага. Са овом дивизијом дошао је и један тенковски батаљон из састава 100. тенковске бригаде. Дивизија је имала 697, 698. и 699. пешадијски пук. Командант дивизије био је генерал др Валтер Хингхофер, који је 21. новембра 1941. премештен за команданта 717. дивизије.²⁾

Колико је муке задавао устанак у Југославији, а нарочито у Србији, руководству Немачке потврђује и чињеница да су 113. пешадијску дивизију довели са Источног фронта у Србију. Командант дивизије био је Фридрих Зикволф.

То је време када је свака јединица на Источном фронту била преко потребна. Пре доласка у Србију ова дивизија била је у саставу 51. корпуса, 6. армије, групе армија „Југ". Стављена је 1. новембра 1941. под команду опуномоћеном командујућем генералу у Србији, а поново је упућена на Источни фронт 12. јануара 1942. По доласку у Србију дивизија се прикупила у рејону: Параћин (штаб дивизије), Ћуприја и Крушевац. Дејствовала је долином Западне Мораве, као леви крак клешта за опкољавање главнине партизанских снага. Доцније је дејствовала и у Санцаку, у околини Новог Пазара и Сјенице. У своме саставу имала је: 260, 261. и 268. пешадијски и 87. артиљеријски пук.³⁾

Доласком штаба 18. армијског корпуса у Србију, нашле су се три линије командовања немачким јединицама: Турнерова за командовање територијалним командама, Бадерова посадним дивизијама и генерала Бемеа новодоведеним јединицама. Генерал Беме је имао овлашћење да командује свима јединицама на територији Србије и он је то чинио непосредно над накнадно доведеним а посредно, преко Турнера и Бадера, над осталим јединицама.

1) Зборник докумената 1/1 Докуменат бр. 165, 168, 170 и 173.

2) Зборник докумената 1/1 Докуменат бр. 168, 254 и 297.

Генерал Беме је био крути фронтовски командант. Добио је задатак да угуши устанак у Србији и за борбу ангажује Недића и његове оружане снаге.

ПАРТИЈА ОКРУГА ПРЕД НОВИМ ЗАДАТКОМ
ЈАЧАЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈА НА ТЕРЕНУ

У јулским и августовским данима партијско руководство првенствено је свој рад усмерило на развијање и јачање народноослободилачке борбе на својој територији. Организовање и јачање одреда, политичка активност, конференције, организовање нове народне власти; то су били главни задаци.

Са почетком оружане борбе наступиле су промене у партијској и скојевској организацији у округу. Приликом формирања одреда први борци у њему били су чланови КПЈ и СКОЈ-а. Један број је искључен из чланства због неодласка у одред. У данима полета и масовности покрета на терену је остао незнатан број чланова КПЈ и СКОЈ-а, а и они су углавном радили на задацима везаним за одред.

У септембру, а нарочито у октобру, партијско руководство ради на јачању партијских и скојевских организација на терену. Незадовољан ранијим радом, Покрајински комитет за Србију упутио је 29. августа писмо Окружном поверенству и ставио му замерке на његов дотадашњи и дао директиву за даљи рад. Ово писмо донео је инструктор Покрајинског комитета са задатком да помогне Окружном поверенству у даљем раду.

Истовремено, на тражење Окружног поверенства, упућена је помоћ у људима за рад са омладином и са женама.

Писмо Покрајинског комитета које је донео Инструктор било је врло оштро. У њему је нарочито критикован досадашњи рад Окружног поверенства. Оно гласи:¹⁾

О.(КРУЖНОМ) ПОВЕРЕНСТВУ У А. (РАНЂЕЛОВЦУ)

Драги другови,

Ових дана смо дошли до једног извештаја који сте ви поднели Штабу партиз. одреда у Србији. Тај извештај најбоље разоткрива ваш скроз погрешни рад. Уместо стварања и јачања партијске организације на одређеној вам територији, уместо да руководство као целина обезбеди преглед и кон-

тролу рада свих партијских организација, ви сте се сви упутили у одред и као одред учинили и парт. (ијску) орг. (анизацију) покретном. На тај начин сте практично ликвидирали не само руководство него и партијску орг. (анизацију).

Равно пре месец дана тражили смо да нам поднесете извештај усмено или писмено о вашем раду на спровођењу постављених задатака пред вас... Међутим, ни до данас нисте нашли за потребно да ма шта учините у том правцу. Сматрамо да сте услед несхватања значаја одговорности, неразумевања односа Партије према партиз. покрету, учинили грубе погрешке у вашем досадашњем раду. Ваша грешка је утолико већа што сте потпуно прекинули везе са ПК-ом и тиме онемогућили контролу над вама и вашим радом.

Немајући никакав преглед стања ваше окружне организације као ни преглед руководећег партијског кадра, тј. онога у одредима и у позадини, ПК шаље свога инструктора" да провери читав ваш рад, спреми извештај и према затеченом стању, а на основу наших директива, предузме потребне мере у правцу постављања будућег *рала* у Ок. (ружном) пов. (еренству). Истовремено шаљемо друга Текстилка на партијски рад код вас.

Да би вам постао јасан однос Партије према партиз. (анском) покрету, скрећемо вам пажњу на следеће:

1. — ОП (Окружно поверенство) као целина мора увек бити на окупу заједно са инструктором у месту (које се може и мењати) из кога ће најлакше и најуспешније руководити читавим радом и обезбедити преглед и контролу рада парт. (ијске) орг. (анизације). ОП није нити може бити неко покретно тело²⁾ које би ишло за партизанским одредима, па чак се и уклопило у његов састав.

2. — ОП мора обезбедити политичко руководство над свестраним радом на својој територији, а у партизанском покрету у сагласности са најодговорнијим из њега.

3. — У командном саставу Штаба на вашој територији мора бити један члан ОК у функцији партијског секретара³⁾ тамо. Тај не мора бити секретар ОК, а у конкретном случају ни његов члан, али свакако мора бити партијац који има квалитете члана ОП. Уколико се у командном саставу налазе и непартијци, он мора своју функцију легализовати. При томе је нужно обезбедити конспирацију до максимума.

1) Стеван Дукић-Текстилац.

2) Пракса је показала и 1941. и касније да је добро било што је ОК КПЈ имао чврсту везу са Штабом одреда. ОК такође није могао бити стално везан за једно место, то сами задаци нису дозвољавали.

3) Партијски секретар, са легалном функцијом заменик комесара, у одреду је постојао од 28. јуна 1941. године. Међутим, како је тада Окружно поверенство држало везу са Главним штабом партизанских одреда за Србију, о томе није обавестио Покрајински комитет мислећи да је довољно ако је о томе и другим питањима обавештен Главни штаб.

4. — ОП обезбеђује контролу рада партијаца у партиз. одреду преко партијског секретара. Поред осталог његов задатак је да даје ОП-у карактеристику партијаца партизана, итд.

5. — ОП мора одмах извршити правилну расподелу кадрова и обухватити и она места која раније нису била обухваћена партијским радом. Основна ваша грешка је у томе што се улазак у Партију онемогућавали свакоме оном који није спреман да одмах остави кућу и село и пође у шуму. Настојте да што пре исправите грешку, јер данас има за свакога посла ма где се он налазио.

Молимо да помогнете нашем инструктору у спровођењу постављених задатака и учвршћивању тамошњег руководства.

29. VIII. 1941. СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ПК"»

Стеван
Дукић
-Текстилац,

1) Покрајински комитет КПЈ за Србију.

СТЕВАН ДУКИЋ-ТЕКСТИЛАЦ, текстилни радник. Рођен 1920. године у селу Радољи, Бос. Градишка, Босна и Херцеговина. Од 1937. године активан у Урсовим синдикатима. Учесник и организатор више штрајкова текстилних радника у Београду.

Крајем јануара 1938. г. постао је члан КПЈ. Априла 1941. г. члан је 5. рејонског комитета, а у лето исте године и члан Месног комитета КПЈ за Београд.

Од септембра до новембра 1941. године инструктор је Покрајинског комитета и члан Окружног комитета КПЈ Аранђеловац. Приликом повлачења наших главних снага у Санџак, по налогу Покрајинског комитета, вратио се у Београд на партијски рад.

Марта 1942. године Покрајински комитет КПЈ за Србију послао га је у Земун за секретара Среског комитета КПЈ. Јула 1942. године ухапшен је на улици у Земуну. У усташком затвору био је ужасно мучен. Ништа им није рекао. Издахнуо је под батинама. Његово мртво тело усташе су обесили на решетке прозора ћелије.

Проглашен за народног хероја 6. јула 1953. године.

Одмах по доласку Текстилца, одржан је састанак Окружног поверенства у кући Драгутина Илића у Г. Трешњевици. Састанак је трајао цело пре подне. На дневном реду било је писмо Покрајинског комитета, односно његове директиве.

На састанку је прво објашњено Текстилку како је Комитет радио. Комитет је сматрао да је довољно ако извештај о свом раду поднесе Главном штабу партизанских одреда Србије. А што се тиче мобилизације чланова КПЈ и СКОЈ-а за одред, речено је да нам је то (Комитету) пренето као директива. У ствари, ову директиву пренео је Милутин Тодоровић, који се у то време налазио у младеновачком срезу. Комитет није проверавао од кога је Тодоровић добио ову директиву.

На састанку је закључено да се поднесе детаљнији извештај Покрајинском комитету, да се убудуће извештаји подносе Покрајинском Комитету, а Главном штабу само извештаји о акцијама одреда као и извештаји за које је заинтересован Главни штаб.

По куриру је убрзо послат Покрајинском комитету следећи самокритичан извештај:¹⁾

1) Оригинал у Институту за изучавање радничког покрета Београд; Зборник докумената 1/2, страна 150-152.

„ПОКРАЈИНСКОМ КОМИТЕТУ У БЕОГРАДУ

Драги другови,

Добили смо ваше писмо и са писмом приспео је и друг инструктор. Из вашег писма, као и из усменог излагања друга инструктора, увидели смо грешке које смо учинили по питању рада партијске организације на нашем терену.

Прва и највећа грешка са наше стране је у томе што смо ми фактички целокупну партијску организацију пребацили у одред (мобилисали је), па онда и ми, као О. (кружно) пов. (еренство), више или мање постали штаб тога одреда.

Та грешка, да смо ми мобилисали, и све чланове послали у одред, резултира из погрешне директиве коју смо ми примили од другова и то једном писмено а други пут усмено. Из те грешке резултирају и све остале неправилности. Наиме, схватили смо да партијске извештаје треба слати штабу а не П. К.-у. Из тога излазе и ове друге грешке: да нисмо били повезани са вама и да вам нисмо слали извештаје. Доласком друга из Главног штаба') који нас је опоменуо на неправилности нашег досадашњег рада, ми смо још једном учинили потребно разграничење са штабом. Нарочито сада када смо од вас добили потребна упутства, учинићемо све да што брже отклонимо грешке које смо починили."

У истом писму ОК КПЈ даје стање партијске организације у одреду и на терену.

„Стање партијске организације у нашем одреду стоји моментално овако: у одреду имамо 35 партијаца и 27 кандидата. Пошто је наш одред подељен на 9 чета, то у чети имамо по једну партијску јединицу. Партијски рад у одреду постављен је на овај начин: парт. јединице одржавају састанке обавезно два пута недељно, и то један теоретски а један практични. На теоретском састанку прорађују партијци историју и другу парт. (ијску) литературу, на коме учествују и кандидати. На другом састанку, који се одржава и више од једанпут недељно, претресају се сва питања унутар чете. Чета је масовна база парт. (ијске) јединице у њој. У првом реду политичко васпитање свих партизана. То је најглавнији задатак партијаца у одреду. И на томе послу увучени су готово сви наши партизани под руководством парт. (ијске) јединице. Поред тога партијске јединице брину се о политичком и културном подизању маса по селима. Тај посао свршавају и организују преко политичких зборовва, митинга, концерата и сл. Степен изградње наших партијаца у одреду прилично је слаб. Прво зато што је релативна већина од њих ступила у Партију по формирању парт. одреда, а друго зато што је већина

1) Сретен Жујовић — Ради се о поновном његовом доласку на нашу територију.

мобилисана од стране сиромашних сеоских младића који за собом немају или врло мало имају политичког живота. Зато нам се указује као нарочита потреба што интензивнијег рада са њима. У томе смислу молимо вас да нам пошаљете што више партијске литературе.

Стање парт. (ијске) организације ван одреда: Укупно имамо 23 члана и 2 кандидата. О. (кружно) пов. (еренство) 4 члана са инструктором. Даље, у овим местима имамо парт. јединице: у Аранђеловцу 3 члана; у Страгарима 3 члана; у селу Трешњевици 5 чланова; у селу Брајковцу 3 члана; у селу Шопићу 2 члана; и у осталим местима по једног: Вреоци, Медошевац, Венчани, Наталинци и Вукосавце.

Стање је, као што видите, више него слабо, а у првом реду зато што смо се више ангажовали унутар одреда.

После примљених од вас упутстава, обећавамо да ћемо поправити своје погрешке и да ћемо својим радом оправдати поверење које нам је дато. Наиме, учинићемо све да ојачамо и проширимо парт. организацију ван одреда и тиме уклонимо недостатке нашег О. (кружног) пов. (еренства). Друго, ми врло слабо стојимо са радом по линији жена. За тај рад немамо другарицу које би ангажовали за тај сектор а ми смо доста запослени на другој страни. Било би најпожељније кад бисте нам могли послати једну другарицу која би као таква ушла у О (кружно) пов. (еренство).

Исто тако треба да нам јавите да ли нашој територији припада Младеновачки срез, као што је то до сада било, или Обреновац, како нам је саопштио друг инструктор. Наше је мишљење да нама припада Младеновачки срез, јер он нам је и много ближи. Уосталом, јавите нам о томе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

7-X-1941. год.

О. ПОВ.-АРАНЂ.

По трећој тачки вашег писма додељује се у штабу одреда и партијски секретар, који руководи парт. радом у одреду. Јавите нам да ли таква одлука остаје и даље на снази."

Извештај је послат по куриру Душану Радоњићу, који је имао легитимацију на туђе име. Приликом одласка за Београд Дукић је Душану дао адресу једног стана у Београду одакле је требало да му донесе неки партијски материјал. Међутим, у међувремену стан је полиција открила па је Радоњић ухапшен.

Пошто се Душан није на време вратио, Окружно поверенство је написало писмо Покрајинском комитету 12. 10. 1941.) године у коме га обавештава:

1)Оригинал у Институту за изучавање радничког покрета Београд; Зборник докумената 1/2, страна 168-169.

„Наш курир из Београда није се уопште вратио. Изгледа да је ухапшен у стану где га је послао друг инструктор по остали материјал. О овоме Вам јављмо ради две ствари: прво, што нам он није донео поруку од Вас, која је сигурно послата и друго, да се промени место и јавка ради сигурности...”

Одмах после овог писма Окружно поверенство је добило писмо од Покрајинског комитета датирано од 14. X 1941. из кога се види да је Покрајински комитет примио извештај Окружног поверенства од 7. октобра 1941. године.

С обзиром да у овом писму Покрајински комитет шаље нове директиве партијском руководству у округу Аранђеловац, навешћемо писмо у целини.')

„ОК-у, у Аранђеловцу 14-X-41.

Драги другови, примили смо ваше писмо од 7/10-41. У међувремену смо вам послали још једно писмо. Зато ћемо сада бити крађи.

Као што и сами примећујете, парт. орг. у вашем округу је доста слаба, нарочито ван одреда. Морате све уложити да тај недостатак поправите. Без јаке парт. (ијске) орг. (анизације) у округу неће бити услова за даље и још успешније дејство вашег одреда. Нарочито данас када је на Партији да разбије злочиначке намере окупатора и његових агената који хоће да одвоје народ од нас и да створе братоубилачко клање.

Ваш је најважнији задатак данас разголитити Недића, Пеђанца и Љотића као агенте немачке, издајце народа. Са свим поштеним људима из свих полит. (ичких) партија и родољубивим елементима који су против окупатора стварајте чврсте политичке споразуме на бази заједничког циља борбе против окупатора и његових слугу. У свим срезовима у целом округу стварајте ослободилачке одборе, у које ће ући сви поштени људи, а који одбори треба да буду израз воље целог народа за борбу против окупатора и издајника. Исто су тако данас од пресудног значаја војни савези нашег одреда са свим другима на вашој територији (поштени чбтници, Дражини) који су против окупатора. Видели смо да сте разумели линију Партије данас, тј. национално-ослободилачку борбу, јер знамо да је ваш одред већ направио споразум са Новаковићем. Исто треба да наставите и са другима, нарочито са Дражинима. Не сме се догодити да дође до сукоба између вас и њих, јер би то страшно шкодило нашој светој борби а користило фашистичким гадовима. Развијте живу пропаганду и агитацију за окупљање свег народа против фаш. (истичких) гадова, не дозволите да се непријатељ постави између вас и маса.

Потребно је да нас исто тако извештавате о акцијама и стању вашег одреда. Као што смо вам јавили, у штабу одреда поред команданта, помоћ.

1) Оригинал у Институту за изучавање радничког покрета Београд; Зборник докумената 1/2, страна 172-173.

(ника) команданта, комесара и др. треба да буде и парт. (ијски) секретар одреда^{1*} који руководи радом у одреду и стоји у директној вези са О. (кружним) пов. (еренством). Он је директно одговоран пред Партијом и за стање и рад одреда. Зато он помаже да одред буде у што бољем стању, контролише спровођење линије Партије и њено усвајање од стране свих партизана, као и ван одреда. Партијска организација у одреду је илегална и треба јој обезбедити максимум конспирације. Зато и парт. (ијски) секретар треба да легализира свој положај у штабу добијајући неку споредну функцију. То ће значити огромну помоћ команданту и комесару одреда, јер ће они онда имати више времена за свој рад. До сада, улогу парт. (ијског) секретара у одреду вршио је полит.(ички)-ком.(есар). То је неправилно, јер је политком имао других дужности: широки политички рад објашњавајући линију нац. (ионално) осл. (ободилачке) борбе, широки културни и просветни рад, брига о људима, о моралу итд.

Шаљемо вам другарицу З.,² она је партијка па је можете употребити за пар.(тијски) рад.

Исто тако шаљемо вам друга омладинца који треба да уђе у руководство и да ради по омладинској линији.

Пошаљите нам једну адресу на коју бисмо вам слали санитарски материјал и друго.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ПК"

ЗОРА ЈОВАНОВИЋ, рођена 19. 9. 1914. године у Крагујевцу у напредној породици. Још као ученица гимназије укључила се у напредни средњошколски покрет. Као студент на београдском Правном факултету активна је у разним стручним и политичким организацијама напредних студената. И Зора је потписник „Прогласа студената Србије српским студентима и српском народу” против профашистичког режима Милана Стојадиновића.

Као комуниста хапшена је више пута.

1)Овде је дошло до мешања термина „партијски секретар одреда” и „партијски оргнизатор”. Од формирања Одреда 1941. г. дужност парт. организатора вршио је зам. пол. комесара Одреда. Ово му је била легална функција у Одреду, а био је задужен за партијски рад у Одреду.
2) Зора Јовановић, дипломирани правник из Крагујевца.
3) Јоца Марјановић.

**Зора
Јовановић**

У јесен 1941. г. по директиви ПК КПЈ за Србију долази на територију Окружног поверенства КПЈ за округ Аранђеловац и као партијски радник ради са женама у округу.

Почетком децембра 1941. год. ухваћена на путу за Санцак и спроведена у аранђеловачки затвор. Из овог затвора успела је да побегне фебруара 1942.г. и ухвати везу са ОК Аранђеловац. После бекства из затвора од ОК је одређена да ради у техници ОК. Поново је пала у руке непријатељу 4. јуна 1942. године у селу Белосавцима са већом количином партијског материјала и писаћом машином.

После краћег задржавања у затвору у Аранђеловцу предата је Немцима а потом спроведена у логор на Бањици.

Стрелна је 17. октобра 1942. године у Јајинцима.

Када је успостављена чвршћа и редовнија веза са Покрајинским комитетом, Окружно поверенство је припремило и послало још један опширнији извештај о резултатима свога рада и стању на својој територији. Ово писмо у целини гласи:"

„П. К. Београд.

Драги другови,

Ваша оба последња писма смо добили. По свим директивама које сте нам Ви преко писма упутили, углавном смо поступили. Желимо сада да Вас овим мало опширнијим извештајем упознамо са целокупним нашим радом, нашим тешкоћама и нашим недостацима.

1) Стање наше парт. организације на нашем терену приликом формирања О. (кружног) П. (оверенства) било је следеће: у Срезу орашачком чланова Партије је било 22, кандидата 5; у Срезу опленачком чланова Партије је било 9 и 4 кандидата. Дакле, све у свему: 31 члан и 9 кандидата. Од тог времена па до формирања партизанских одреда, осетио се пораст у срезовима: Колубарском и Младеновачком. И то: у Колубари 19 чланова и 9 кандидата. У Младеновачком срезу било је око 10 чланова и 7-8 кандидата; тачне податке о овом последњем срезу немамо, јер се одвојио од нас приликом формирања одреда.

2) Приликом формирања нашег одреда, а са тим у вези и погрешна директива коју смо ми добили: да сви чланови Партије морају у Одред, ко то не учини, неће се више сматрати чланом Партије, изгубили смо доста чланова на терену. Тако да је партијска организација готово сасвим ослабила ван одреда.

Ту нам је директиву пренео друг професор.²¹ Том приликом у Одред није хтело да пође из Среза орашачког 11 чланова, из опленачког 5 чланова и 3 кандидата, из Колубарског 6 чланова; укупно 22 члана и 3 кандидата отпало је од чланства. Разлог њиховог недоласка у Одред од прилике би се овако могао претпоставити. У времену када су они позивани у Одред, реакција је беснела на све стране и то их је у првом реду заплашило да не поступе по партијској одлуци. Дакле, у првом реду, разлог за недолазак у Одред је био страх. Данас ми те људе нисмо сасвим пустили, већ их употребљавамо на другим секторима и проверавамо их. Неки се од њих показују добри на раду, и већ су неки враћени у Партију. Из погрешне директиве резултира и она друга наша неправилност: да смо постали саставни део штаба. То је још и више допринело сла-

1) Оригинал у Институту за изучавање радничког покрета Београд; Зборник докумената 1/2, страна 176-180.

2) Милутин Тодоровић.

бљењу парт. организације на терену. Што се тиче везе са Вама, ми смо то два пута чинили преко Главног штаба, јер смо сматрали да тако треба да буде.

3) Садашње стање г.арт. организације у Одреду и ван одреда на терену.

а) У одреду чланова Партије имамо 41 и 28 кандидата. Структура парт. (ијске) организације у Одреду: штаб као партијска јединица броји 4 члана, где је заступљен и члан О. (кружног) П. (оверенства) као парт. (ијски) организатор при Одреду и уједно оекретар штабске јединице. Даље, је наш одред формиран из три батаљона, а сваки батаљон има по три чете, ми смо парт. рад поставили овако: Свака чета има по једну парт. јединицу, а секретари тих парт. јединица састају се и сачињавају парт. (ијски) биро при батаљону. Исто се тако поставља рад по омладинској линији. У свакој чети је формиран омладински актив, а секретари тих актива формираће батаљонски актив.

б) Стање ван Одреда: у Срезу орашачком имамо 14 чланова и 4 кандидата, у Срезу опленачком имамо 3 члана и 2 кандидата, у Срезу колубарском имамо 9 чланова. Уз О. П. које броји 4 члана имамо и 2 новопридошле партијке. Укупно на терену имамо 29 чланова и 6 кандидата. Од тога броја 6 жена чланова Парт. (ије). А свега у одреду и ван Одреда на терену имамо 73 члана и 34 кандидата.

4) Партијски рад унутар и ван Одреда развија се нормално. Иначе целокупна парт. организација упрла је своју снагу сходно директиви, у борби против окупатора, у борби против њихових слугу Недића, Пећанца и др., а за што веће распламсавање национално-ослободилачке борбе. Тај се рад обавља сталним зборовима по селима на нашем сектору, конференцијама, билтенима, лецима, мањим цепним новинама и слично.

6) Рад по линији жена и омладине.

а) По питању омладине ван Одреда није се ништа урадило. Постојало је месно руководство у Аранђеловцу,¹⁾ које је својим радом обухватило у граду 50% омладине. Услед нове ситуације, коју је са собом донела реакција, омладинско руководство се растурило. Предузимамо нове кораке ка организовању омладинског рада.

б) По питању рада са женама већ се предузело нешто. До данас се готово по том питању није ништа радило. Данас се већ поставља рад на нашем терену. 6 партијки и још десетак активних жена расподељене су по селима у правцу широког рада са женама.

1) У овом руководству били су: Слободаи-Цаие Дамњановић и Бранка Петровић. Ко је био трећи члан, није утврђено.

7) Наши иедостаци и тешкоће. Наше тешкоће резултирају из наших недостатака. Прво, нисмо на терену да учврстимо, проширимо и ојачамо парт. (ијску) организацију. И отуд« долазе трчкарања са краја на крај терена и дуга пешачења која нам одузимају много времена. Тешкоће нам долазе још и отуда што у псјединим деловима срезова крећу се разни бандити, који нам заробљавају другове и отежавају нам могућност слободног кретања. Од наших недостатака имамо Вам још и ово изнети. У Аранђеловцу немамо никаквог упоришта. Тамо је пре неколико дана дошла Недићева војска и похапсила је око 150 људи и жена, од којих је неколико и стрељано. Ухапшене су 2 партијца, а 1 је побегао, тако да од партијаца немамо никога. Исто тако, похапшен је цео народно-ослободилачки одбор и остали симпатизери. Један члан одбора стрељан је. Према томе и О. (кружно) П. (оверенство) налази се ван Аранђеловца, јер тамо је немогуће опстати. Слично је стање у Лазаревцу.

8) Пошто Вам није познат, састав О. (кружног) П. (оверенства) следећи је: Сремац,¹⁾ Милован,²⁾ инструктор,³⁾ и пошто је отишао професор, допуњен је са Шанетом⁴⁾... Ако имате неку примедбу, јавите нам.

Исто тако јавите нам за Срез младеновачки да ли припада нама или не. Омладинац кога сте нам послали због његовог физичког недостатка, а услед **нашег** терена који је раштркан и тражи велика пешачења, не може нам користити. Наш је предлог да се он (пре)баци на терен који не би изискивао **оволика** пешачења, а за нас да пошаљете другог⁵⁾ ако се може.

9) Стање Одред: бројно стање укупно 455 бораца. Социјални састав: 85% **сељака** и 15% радника, интелектуалаца и осталих. Досадашње акције: **у заседама је до данас уништено 190 непријатељских војника**, ликвидирана је **једна** група Пећанчевих четника, од којих је 10 погинуло. Ликвидирана су 22 **петоколониша**. **Онеспособљени су сви рудници на терену; општински рад је свуда обустављен**, а неке су под нашом контролом и само раде оно што је потребно за народ. **Онеспособљена је железничка пруга Лазаревац — Младеновац, копање друмова и дизање пруге у ваздух и остало.** (Подвукао М.М.)

Јавл>амо Вам да је дошао друг Нафтали Карић у Одред и предао 500 дин. народне помоћи које нијш могао обрачунати пред полазак. Исто тако је

1) Станислав Сремчевић-Црни;

2) Милован Милосављевић-Мика;

3) Стеван Дукић-Текстилац;

4) Душан Петровић-Шане.

5) Почетком новембра ПК је послао Марка Никезића."

предао 150 дин. Роберт Лазаревић. Ово Вам шаљемо да би оправдали поменуте другове, а ми ћемо послати обрачун уједно са нашим. С обзиром на наш терен који треба свакодневно да прелазимо, потребно је и ми предлажемо, ако је могуће, да имамо десетодневну везу.

Са овим завршавамо и обавештарамо Вас да ћемо упрегнути све снаге да одговоримо задацима који стоје пред нама и да отклонимо недостатке на нашем терену.

Другарски поздрав са

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

18-X-1941 год.

О. П. Аранђ."

Рад на јачању и проширењу партијских организација као и задаци који су били пред партијом захтевали су већу међусобну повезаност, па је Окружно поверенство донело одлуку да се формирају среска партијска руководства где за то има услова. Крајем септембра формирано је Среско руководство КПЈ за срез опленачки од три члана, у које су ушли Живадин Аксентијевић, земљорадник, Драгиша Богдановић, банкарски службеник и Драгутин-Драга Станић, правник.

ДРАГУТИН-ДРАГА СТАНИЋ, рођен 6. марта 1909. године у селу Жабарима код Тополе. Завршио правни факултет у Београду. Пред други светски рат радио као адвокатски приправник у Тополи код адвоката Радована-Рада Поповића.

Члан КПЈ од краја 1940. године.

У јесен 1941. године постао је секретар Среског партијског руководства за срез опленачки.

У зиму 1941/42. изгубио је везу са Окружним комитетом и није је успоставио све до маја 1942. године иако му је Окружни комитет поручивао где и коме да се јави на везу. Због овога је оштро критикован. И даље је радио у опленачком срезу, али тај рад је био веома слаб. Остали чланови Среског руководства су наглашавали да је Станић велики опортуниста, да неће да разобличава четнике Драже Михаиловића, да ствара сумњиве везе са људима који су против наше борбе итд.

О оваквом држању расправљано је на једном састанку ОК и решено да се поново разговара са Станићем. Ни овај разговор није утицао да промени свој став. Нешто касније Окружни комитет је обавештен да Станић преко својих веза припрема одлазак у Београд.

Све ово је утицало да му се изрече најстрожа казна у револуцији — смртна.

*Живадин
Аксентијевић*

ЖИВАДИН АКСЕНТИЈЕВИЋ, рођен 1888. године у селу Шумама код Тополе. Учествовао је као војник у првом светском рату и рањаван. Био је врло храбар. Одликован Карађорђевом звездом.

Као и многи ратници из тадашње Србије и Живадин се разочарао. Уместо да славе победу они који су се борили, славила је српска буржоазија. Од тада је и почео да се бави политиком. Припадао је Републиканској странки, али и левим земљорадницима. Леви земљорадници су га 1940. године узели у Главни одбор мислећи да је Живадин њихов. Међутим, Живадин је био опредељени комуниста. Те 1940. године постао је члан КПЈ.

У бившој Југославији учествовао је са београдским Студентима у демонстрацијама и „добијао“ пендреке заједно са њима.

Народ у његовом селу га је нарочито ценио. Од 1919. па даље често је био биран за председника општине.

Учествовао је на свим зборовима које су одржавале леве грађанске партије у Шумадији и често говорио. Био је добар говорник.

Доста је читао. Нарочито писце из доба француске револуције.

Као комуниста био је веома одговоран. Љутио се на чланове своје партијске организације ако нису извршавали одређене им задатке.

Немци су му у октобру 1941. године запалили кућу. Тада је у опленачком срезу радио као члан Среског руководства КПЈ.

Децембра 1941. године пао је непријатељу у руке. Кратко је био у тополском, а затим спроведен у аранђеловачки затвор. Окружни комитет је радио да му омогући бекство из затвора.

Стрељан је 19. марта 1942. године на Метиним брду код Крагујевца.

*Цра1 иша
Бо1цановић
-Марко*

ДРАГИША БОГДАНОВИЋ-МАРКО. Рођен 14. марта 1914. године у селу Маскару код Тополе.

Основну школу завршио у родном месту а шест разреда гимназије у Аранђеловцу и Крагујевцу. Још као гимназијалац определио се за напредни раднички покрет. Због активности избачен је из гимназије у Крагујевцу.

Окупација наше земље затиче га у Вишеграду. Радио је као службеник у фабрици „Вистад“. Одмах по капитулацији бивше југословенске војске долази у село Маскар и повезује се са Партијом — тј. Милутином-Милом Тодоровићем, тада чланом Окружног поверенства КПЈ Аранђеловац.

Члан КПЈ постао је августа 1941. године и већ у септембру исте године ушао је у Среско руководство КПЈ за срез опленачки. Извесно време у 1942. години био је секретар овог партијског руководства.

Погинуо је 5. децембра 1942. године од Немаца приликом блокаде села Маскара, у коме се тада налазио.

У другим срезовима није било услова за формирања среских партијских руководства.

Крајем октобра у варошици Рудник одржан је састанак Окружног поверенства на коме је Спасенија-Цана Бабовић саопштила одлуку Покрајинског комитета да је Поверенство добило ранг окружног комитета. Том приликом саопштена је и измена територије Поверенства. Окружном комитету КПЈ Аранђеловац додељен је срез качерски.

Још пре другог светског рата постојала је и радила Комунистичка партија Југославије у срезу качерском.

Крајем 1940. године радила је Партијска ћелија у Љигу. Секретар је Сретен Читаковић, а чланови: Милош Милићевић и Милован-Мића Радојевић. Нешто касније учлањени су у КП Нада Радојевић и Сава Симић. Овакав састав партијске организације је био до 20. априла 1941. године.

У то време кандидати за чланове КПЈ били су: Лука Спасојевић, Миленко Топаловић, Миодраг Татовић, Љубинко и Миодраг Филиповић, Петар Симић, Михаило Дугалић, Драгомир Велимановић и Јовиша Радојевић.

Почетком фебруара 1941. године формирано је Среско рејонско руководство СКОЈ-а, које су сачињавали: Милош Милићевић, секретар, чланови Нада Радојевић, Рајко Радисављевић, Владан Недељковић, Миодраг Филиповић, а одмах затим Олга Апостоловић и Сава Симић. До почетка устанка формирано је 8 актива СКОЈ-а са око 30 чланова, два омладинска актива и актив жена.

Почетком маја 1941. године Милка Минић, тада члан Окружног комитета Ваљево, формирала је Рејонско руководство партије за Љиг и околину (већи део среза качерског, Љиг, Белановица, Бољковци и део територије среза колубарског — Мионица). У овом руководству били су: Сретен Читаковић секретар, а чланови Милош Милићевић и Милован Радојевић. У то време постојале су две партијске ћелије и то у Љигу и Белановици и партијски актив у Белановици. Бројно стање: 8 чланова КПЈ и 9 кандидата.

24. јуна 1941. Обрад Стефановић, члан Окружног комитета Ваљево и Окружне војне комисије формирао је у Љигу Рејонску војну комисију за Љиг и околину. Ову Комисију сачињавали су: Сретен Читаковић, секретар,¹⁾ а чланови Миодраг Татовић и Милован Радојевић.

Сретен Читаковић и Миле Татовић су 28. јуна 1941. присуствовали формирању Колубарске партизанске чете у с. Бујачићу — прве јединице Ваљевског партизанског одреда. Са ове територије (Љиг, Белановица) ступила су 32 борца, међу њима Сава Керковић, Стеван Марковић-Сингер и др. 3. јула искипили су се у с. Велишевцима, да би се 6. јула прикључили партизанској Колубарској чети Ваљевског одреда у с. Ђурђевцу. Био је то најмасовнији прилив бораца у то време у Колубарску чету.

У току 1941. године било је више борби на подручју овог среза које је водила Колубарска чета, односно Колубарски батаљон Ваљевског НОП одреда. Борци овог батаљона учествовали су и у одбрани слободне територије крајем новембра 1941. г.

Партијске технике на територији Окружног комитета КПЈ Аранђеловац

Умножавање и растурање писаног материјала у народу, у бившој Југославији и за време НОБ-а, био је посебно тежак задатак партијских руководства. На откривању илегалних штампарија и људи који су у њима радили, полиција је посебно трагала. Ако код некога пронађе летак или други илегални штампани материјал, она је мучењем настојала да дође до штампарије, односно технике. Члан КПЈ или СКОЈ-а морао је да буде спреман да претрпи велику тортуру, па чак и главу да изгуби, али да не „провали“ човека који му је дао материјал или технику ако је за њу знао.

Не мањи проблем била је и набавка средстава за умножавање: гештетнера, шапирографа, хартије и боје. Да би се обезбедио континуитет обавештавања народа, партијска руководства су тражила од чланова Партије и СКОЈ-а да купују или на други начин (обично прилозима) набављају хартију, боје, индиго и др. Посебно је ово био задатак партијских и скојевских организација у градовима и варошицама.

Требало је времена да се пронађе и човек који би прихватио да ради у техници под веома конспиративним условима. Техничар није смео да се појављује легално ван зграде у којој се налазила техника. Он је партијски био на личној вези одговорног члана руководства. Није био повезан у партијској ћелији, није смео да има контакт са спољним светом, већ само са уским кругом партијских руководиоца који су знали за технику. Строго му је било забрањено да ма шта

коме, чак и члаиу руководства, прича шта ради и где се налази техника. Он је морао да буде проверен комуниста и да у случају пада полицији у руке ништа не открије. У свакој болџе организованој и опремљеној техници постојала је одређена количина бензина и у случају откривања, техничар је имао задатак да сав материјал спали како ништа не би дошло у руке полицији, односно окупатору.

Поред проверености и чврстине, техничар је морао да буде писмен и да зна да куца на писаћој машини.

Исто тако није било лако пронаћи погодну кућу у селу или граду у којој би се сместила техника. Нарочито је ово било тешко у НОБ. Кућа је морала бити у погодном месту да се њој може неопажено прићи, да је погодна за изградњу склоништа. Она није била добра за технику иако је на згодном месту ако у њој живи бројна породица и у њој има мале деце. Домаћин је морао бити сигуран, да припада нашем покрету, али да као наш присталица није познат у месту где живи.

Када се обезбеде сви потребни услови, понекад је било тешко убедити домаћина да се у кући изгради склониште.

Половином јула 1941. године, радила је мала техника у селу Копљарима у кући Душана-Дула Благојевића. Техничар је био његов син Миодраг-Миша, гимназијалац. Од техничких средстава имао је само детектор. Да би могао чути Москву и Лондон, Миша је морао на тавану куће да направи велику антенску мрежу. У одређено време слушао је вести и о томе усмено а понекад и писмено обавештавао чланове Окружног комитета, комесаре и командире чета, који су повремено долазили у село. О новостима обавештавао је и омладинске активисте у свом селу.

После рушења пруге у селу Копљарима, августа 1941. године Немци су блокирали село и почели детаљно да врше претрес. Миша се уплашио да му не нађу детектор, па га је бацио у бару недалеко од своје куће. То је видео један Немац. Због тога, а и због рушења пруге Немци су запалили 3 куће, и ухапсили око 30 сељака, међу којима и Мишу Благојевића. Тек касније, интервенцијом његовог оца, Миша је пуштен из затвора и касније дошао у партизане.

Хапшењем Благојевића ова техника је престала да ради.

Прва техника¹ Окружног поверенства КПЈ Аранђеловац организована је 1941. године у селу Брезовцу у засеоку Вујановића, у кући Душана Вујановића. Од „техничких“ средстава у техници је био један радио-апарат на батерије, половна писаћа машина и шапирограф. У техници је радила Деса Митровић-

¹ Еч техника је скраћеница која је настала у току илегалног рада КПЈ. Овом речју обухваћене су све ствари: машина, боје, хартија, склониште и др.

-Петровић, матуранткиња, родом из Крагујевца, ииаче другарица Душана Петровића-Шана. Вести са Источног фронта хватада је првко Радио-Москве и Лондона, сређивада, умножавала и предавала куриру Окружног поверенства или члану Поверенства који их је дал>е делио народу и борцима.

Поред ових вести умножавала је и друге материјале, као што су прогласи ЦК КПЈ и ПК КПЈ, ЦК СКОЈ-а, ПК СКОЈ-а, говори и чланци наших руководица, поједине главе из Историје СКП(б) (Свесавезне комунистичке партије (бољшевика)), борбене песме итд.

У интересу штедње хартије све ово умножавано је у мањем броју примерака. На сваком материјалу написано је „Прочитај и дај другом да прочита”.

Ова техника радила је све до краја новембра 1941. године, тј. до повлачења наших главних снага за Босну. Почетком децембра Деса је пала непријатељу у руке.

*Десанка
-Деса
Митровић—Петровић*

ДЕСАНКА-ДЕСА МИТРОВИЋ-ПЕТРОВИЋ. Рођена 5. маја 1921. године у Крагујевцу. Гимназију је учила у Крагујевцу и матурирала 1940. године. Још као ученица гимназије укључила се у напредни средњошколски покрет. У СКОЈ је примљена 1938. године а у КПЈ септембра 1941. године.

Августа 1941. године дошла је у околину Аранђеловца и од Окружног комитета КПЈ Аранђеловац добила задатак да ради у техници Окружног комитета.

Почетком децембра 1941. године ухваћена је од недићеваца у Трешњевици и спроведена у Д. Шаторњу. После малтретирања спроведена је Специјалној полицији у Београд. После саслушања отерана је у логор на Бањици.

Стрељана је 5. марта 1942. године.

Поред технике Окружног поверенства организована је и тзв. приручна омладинска техника у селу Винчи, у кући Милутина Радовановића. У техници је радио Јосиф Шнерсок, матурант из Крагујевца, а повремено и Бранка Петровић из Аранђеловца. Ова техника почела је са радом у августу месецу и умножавала је углавном скојевски материјал.

Септембра 1941. године Немци су блокирали Винчу и извршили детаљан претрес свих кућа. Претресајући Милутинову кућу открили су технику, Јосифа и Бранку. Јосиф је био наоружан. Пуцао је на једног Немца. Метак је ударио у метални део опасача, а други се заглавио. Том приликом Немци су убили Шнерсона и Милутина. У запаљену кућу бацили су убијеног Милутина. Милутинову кћер Десанку и супругу Станицу као и Бранку Петровић одвели су у Тополу. У пуцњави су лакше рањена и два сина Милутинова, којима су, после одласка Немаца, комшије указали помоћ. Бранка је спроведена у Аранђеловац, одакле је после извесног времена пуштена и наставила са радом. Станица и Десанка после извесног времена такође су пуштене из затвора. Јула 1943. године обе су заклали четници Драже Михаиловића.

Од 20. новембра до половине децембра 1941. године територија Окружног комитета КПЈ Аранђеловац била је без технике. Терор, хапшења, палјење кућа наших људи у зиму 1941/42. године моментално су онемогућили умножавање ма каквог материјала. Прекинута је и веза између Окружног комитета и Покрајинског комитета КПЈ за Србију. Наше снаге су отишле у Босну. Настало је глуво доба у правом смислу те речи.

Половином децембра, хватајући везу са Покрајинским комитетом, Мика Милосављевић је уз помоћ Драгише Богдановића у Маскару организовао технику у кући Саве Богдановића, Драгишиног оца. Техника је имала само стари радио-апарат на батерије, мало хартије и индига. Милосављевић и Драгиша су хватали вести Радио-Слободне Југославије, Москве и Лондона и на папиру преко индига сређивали ове вести које су углавном добијали чланови Окружног комитета и други илегалци. У време страховитог терора ове вести су много значиле за политичке раднике. Људи који су примали и склањали у својим кућама чланове Окружног комитета и друге борце овим путем су оба-

вештавани о даљим борбама на нашем и Источном фронту. На тај начин су демантована непријатељска наклапања о коначном уништењу партизана и огромним напредовањима Немаца на Источном фронту. Жива реч политичко-партијских радника и ове вести подизале су морал код напредних људи и наду у даљу успешну борбу против фашизма. У ово време посебну тешкоћу су представљали набавка батерија или акумулатора за радио. Акумулатор који је набављен био је прилично стар па је морао често да се носи на пуњење у млин Чеде Алексића у Белосавце. Ако није било батерија, за време док се акумулатор пунио, није било ни вести.

Техника у Маскару је престала са радом априла 1942. године. Маскар је био на крају округа, а све наше снаге у пролеће ове године биле су концентрисане на планини Букуљи и Венчацу па је и техника морала да буде ближе.

У техници у Брезовцу поред осталог умножавани су прогласи Окружног поверенства и Штаба Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда. Тако је умножен проглас Окружног поверенства од 12. октобра 1941. године" и проглас Штаба одреда који се прилажу у целини.²¹

„ СРПСКИ НА РОДЕ!

Већ се навршило 6 месеци од како је побеснели Хитлер са својом крвавом и разбојничком бандом напао на нашу земљу. Већ је прошло шестмесеци од како је наш народ на својим плећима осетио шта значи фашизам. Шести април 1941. године ући ће у историју српског народа као дан највеће крвавлeњe, понижeњe и покушaј истребљeњa српског народа. Тога дана побеснеле фашистичке хорде без икаквог разлога упале су у нашу земљу, попалиле наше градове, поубијале на десетине хиљада људи и жена, стараце и децу и ушли у нашу земљу носећи пустош, несрећу и глад.

Као што је учинила са земљама народа Југославије тако је исто поступила са осталим мирним народима у Европи. Свуда идеја проша, а фашистичкога лада остављала је за собом хиљаде мајки, сестара и жена завијене у црно, оставила је за собом порушене градове и поплаћена села. И сва та зверства крвавим властодршцима нису била довољна. Да би достигли врхунаи, својих разбојничких планова, они су 22 јуна 1941 године напали на земљу радника и сељака, на земљу среће, рада и благодата, на земљу социјализма, на Совјетски Савез. Својим крвавим лубицима и исплаженим језицима појурили су као побеснели пси да пљачкају, попале и поруше оно што су радници и сељаци двадесет година својим радом, својим знојем и трудом изградиле.

1) АУП, К-1961, Ф-2, д-1/1.

2) АУН, К-1641, Ф-8, д-12/1.

Али Хитлер и ње! ова разбојничка банда Преварили су се у рачуну. Ми смо данас сведоци како радници и сељаци бране своје тековине и своју домовину. Херојска Црвена армија са читавим народом, на челу са другом Стаљином већ уништавају армије фашистичких разбојника. Под руководством најбољег учитеља и највећег вође светског пролетеријата и читавог његовог народа у свету, друга Стаљина ломе се ребра фашистичких злотвора.

СРБИ И СРПКИЊЕ!

Данас се води мучна и велика борба. Борба између слободе и ропства, борба између трију великих сила: Совјетског Савеза, Енглеске и Америке с једне стране и фашизма с друге, који хоће да баиц у рођство цео свет. У тој великој ослободилачкој борби дали су се и сви покорени народи Европе за ослобођење испод крвавог туђинског јарма. И српски народ, доследан својих традиција, дао се међу првим а Противу крвавог окупатора.

Позив Комунистичке партије и осталих родољуба, није остао узалудан. Борба већ пламти. Хиљаде и хиљаде најбољих српских синова налазе се и учествују у борби. Цела наша земља је ори пламеном народног ослобођења. Нико ту борбу неможе зауставити и угушити. Најодвратнија зверства, која чини непријатељ, убијањем по друмовима, стрељањем, паљењем кућа и читавих села и варошица неће нас уплашити. Он још више распуљује народну борбу за његово ослобођење.

Непријатељ се све више и више осећа несигурним у нашој земљи. Он све више увиђа да својим крвавим поступцима неће постићи жељени циљ.

Крвави фашизам је желео да српски народ живи у ропству, а већ се читаве армије народних одреда боре против њега.

Крвави фашизам је желео безбедност друмова и друге их комуникационих линија, а друмови су прекопани, мостови порушени, Прухе дигуте у ваздух и сваки се даном то и даље чини.

Непријатељ је желео да из наше земље изнесе жито, стоку и остале производе, али то са све мање успеха, јер народ неће да храни фашистичке лавове.

СРПСКИ НАРОДЕ!

Када крвавом злотвору није успело да својим сопственим снагама покори и натера на послушност српски народ, он се послужио лукавством.

На дан 29 августа ове године генерал Данкелман, врховни заповедник немачких разбојничких банди у Србији, именовао је тзв. нову „владу“. На че-

лу те владе налази се Познати петоклонаш и бандит, изрод српски, Генерал Милан Недић. Он је за шаку јудиних сребрњака пљунуо на своју официјерску част, По1 азио заклетву коју је дао своје народу, подвукао се под скут, као Бранковић, Генералу Данкелману, да као крвави слу1а служи своје крвавом I осподару.

Та нова „ влада " већ се баицла на посао. Она уз помоћ немачких разбојника, уз помоћ продане душе Косте Пећанир и дру!их српских изрода ор1а-низује некакву плаћеничку војску за у!ушивање ослободилачке борбе српско1 народа.

РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ И ГРАЂАНИ!
СРПСКИ ОФИЦИРИ И ЧЕТНИЦИ!
СРПСКЕ МАЈКЕ, ЖЕНЕ И СЕСТРЕ!
СРПСКА ОМЛАДИНО!

Комунистичка партија са осталим родољубима, који се већ налазе у борби позивају вас да и ви ступите у њихове борбене редове противу немачких окупатора и њихових слу1 а. Не дозволимо да Хитлер оствари свој пакленци циљ, изазове братоубилачку борбу српско1 народа. Не дајмо да Милан Недић по наређењу фашиста убија, хапси и веша синове српско1 народа.

Пре неколико дана похапшено је преко стотину мирних Грађана у Аранђеловицу, од њих је већ мно1о и стрељано. Аиц Лазаревић, адвокат познати Љотићеваи, уз сарадњу са Илијом Михајловићем, а уз помоћ Недићевих бандита, хапси и убија Грађане народа. Све оно што није за фашизам и штоје на страни српско/ народа они хапсе, I оне и убијају. Недић је достојан слу1 а сво1 а Јосподара.

СРПСКЕ МАЈКЕ, ЖЕНЕ И СЕСТРЕ!

Помо!ните нас и ви у овој нашој борби! Не дајте вашим синовима, мужевима и браћи да помажу „ владу " Милана Недића! Не дозволите да се пролива српска крв ваше деи,е, не дозволите да се даље чине зверства крваво1 окупатора и њихових слу! а.

Не дозволите да се понављају крвави до1 ађаји над вашом деирм, вашим мужевима и браћом, као данас. Крвави до1 ађаји у Трнави, Руднику, Винчи, Зеокама и Шопићу и најзад свежа крв која се пролила на улиидма Аранђеловиц треба да нас још чвршће веже у великој ослободилачкој борби.

1) Нејасно у оригиналу. (Примедба ред.).

СРПСКИ ОФИЦИРИ И ПОДОФИЦИРИ!
ЧЕТНИЦИ!

Пљуните на срамне издајце, као што су Генерал Недић, Коста Пећанац и њима слични. Не дозволите да вас увуку у прљави посао против свога народа, већ као прави синови своје земље ступајте и борите се са нама.

СРПСКИ НАРОДЕ!

Ступајте сви до једног у борбу и заједно са нама комунистима, без обзира на партијска и политичка уверења стварајмо чврсти фронт народних снага у борби противу фашизма и ропства, у борби противу њихових слуга Милана Недића и осталих, а за слободу и срећу српског народа.

ДОЛЕ ИЗДАЈНИЧКА ВЛАДА МИЛАНА НЕДИЋА!
ДОЛЕ НАРОДНИ ИЗДАЈНИЦИ: ЉОТИЋ, АЋИМОВИЋ, ПЕЋАНАЦ
ИДРУГИ ФАШИСТИЧКИ ПЛАЋЕНИЦИ!
ЖИВЕО НАРОДНО-ОСЛОБОДИТЕЛСКИ ФРОНТ!
ЖИВЕЛА БРАТСКА СОВЈЕТСКА РУСИЈА!
ЖИВЕЛА КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ!
СМРТ ФАШИСТИМА И ЊИХОВИМ СЛУГАМА!

12 октобар 1941 /одине КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ
Аранђеловац ОКРУЖНО ПОВЕРЕНСТВО "

„ СРПСКИ НАРОДЕ!

Заративши против целог света, Хитлер и његова злочиначка банда на-шли су се у врло неугодном и угроженом положају. Поред Совјетске Русије, Америке и Енглеске у борби против фашизма и Хитлера дијелили су се сви поробљени народи Европе и кидају ланце у које су их оковали фашистички бандити. Европа данас слободна, она хоће слободу и дојучерашњи робови с оружјем у руци терају омрзнуте окупаторе из својих земаља. У тој борби српски народ јемеђу првима подигао заставу слободе и пошао у борбу са чврстом одлуком да извојује слободу која му је отета од фашистичких злочинаца.

Хитлерова банда притиснута и заузета на три фронта, убавила је у српски народ најпре паролу да је „рано“ за борбу, а када то није успело, СТВОРИЛА ЈЕ ПАКЛЕНИ ПЛАН О БРАТОУБИЛАЧКОЈ БОРБИ У КОЈОЈ НАРОДИ, А МЕЂУ ЊИМА И СРПСКИ НАРОД, ТРЕБА САМИ МЕЂУ СОБОМ ДА СЕ ИСТРЕБЕ. Поред издајника Љотића и Аћимовића, Хи-

тлер је међу Србима нашао нове слуге, нове издајнице у лицу проданих душа генерала Недића и Косте Пећанић, које Хитлер данас у Србији искоришћава да постигне свој циљ, који ни својом оружаном силом није успео да постигне. Ове издајнице формирају, по Хитлеровом налогу, борбене одреде у имену борбе против партизана и свих осталих поносних српских синова који се боре за народно ослобођење.

Ниједан поштени и свестан Србин није пришао у табор издајника, у Недићеву „војску“, у Пећанчеве „ратнике“, који нису ништа мањи противници српског народа и његових интереса него сам Хитлер и његове побеснеле хорде. Али ипак нашло се покварених и слабих људи којима је блесак златника помутио вид и који су за љубав новца преузели на себе срамну улогу крвника свога властитога народа. Уместо да се боре са народом против тлачења, ОНИ СУ ПРИМИЛИ ОРУЖЈЕ ИЗ РУКУ ОКУПАТОРА И ЊИМЕ УБИЈАЈУ СВОЈУ РОЂЕНУ БРАЋУ, СВОЈЕ МАЈКЕ, СЕСТРЕ И ОЧЕВЕ.

Недић и Коста Пећанић, нису молили да придобију никога ко је поштен и свестан. Коста Пећанић је ради свога издајничког става морао да поставља нове војводе, јер су му многи и стари отказали послушност. Те нове људе купује новцем које му Хитлер даје за извршење срамног задатка. Покупивши оно мало издајника што их има у српском народу, крвници Недић и Пећанић, почели су да проводе своју злочиначку акцију, Пећанић је 18. IX о.г. издао својим „четницима“ наредбу да ступе у везу са Недићевом „војском“ и немачким фашистима ради борбе против партизана и свих осталих који се боре за народно ослобођење. Иста наређења примили су и нови јаничари, Недићеве војници. И заиста, они су почели са борбом против народа. Нови „четници“ на чијим печатима још и данас стидљиво стоји девиза: „За част и слободу Отаџбине“, под вођством Косте Пећанића и „војводе“ Поп-Аце, мајора Милованчевића, Каменице, Никчевића, Лазаревића, Миловановића и још неких отпочели су борбу у којој прљају част отаџбине и боре се не за слободу, већ за то да српски народ остане и даље у ропству. Данас када се фашисти налазе на крају својих снага, када у својој слабости и бесу врше немилосрдна зверства, пљачке и убиства, данас су се ове продане душе нашле да помажу фашистичке злочинце, да са њима заједно пале куће и пљачкају имовину српског народа, да са њима заједно стрељају и вешају поштене Србе и Српкиње, да заједно са њима нападају борце за народно ослобођење и на тај начин заједно са окупаторима учествују на срамном послу истребљења српског народа-

ЧЕТНИЦИ! НЕДИЋЕВИ ВОЈНИЦИ!

Изроди нашег народа Пећанић, и Недић, у споразуму са Хитлером, избацили су вас из строја бораца за народну слободу и пребацили вас на страну

непријатеља свога народа. Хитлер на тај начин хоће да олакша свој тежки положај, дајући вама, као Србима, у руке мач којим треба ви, уместо ње! а да замахујете и борите се против свога народа.

СРПСКИ НАРОДЕ!

Нека се нико не плаши злочиначких машинација окупатора, који хоће да истреби наш народ.

Ми, партизани и остали Поштени борици за народну слободу Позивамо све заблуделе синове српског народа који су упали у Недићеву „војску“ и Пећанчеве „четнике“, да баи/г оружје да се не боре против свога народа, да у овим часовима не олакшају тежку ситуацију окупатора. Уколико они и даље наставе срамну борбу против нас, партизана и осталих бораца за народно ослобођење и наставе са злостављањем невиног српског народа, обрачунаћемо се са њима без икакве милости не правећи никакве разлике између њих и окупатора.

ЖИВЕЛА СЛОБОДА СРПСКОГ НАРОДА!
СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДИМА!

ШТАБ
ШУМАДИЈСКОГ НАРОДНО ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА "

Поред прогласа и другог партијског материјала умножаваие су и партизанске песме.

Ево неких партизанских песама које су штампане у овим партијским техникама 1941. године. Певали су их борци Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда и народ Шумадије.

ПАРТИЗАНКА

Из последњег тешког боја
Свануо је нама дан,
Свој ће народ ослободит
Србијански партизан.

Ми смо деца дичног рода,
Верни синци народа.
Под нашим ће ударцима
осванути слобода.

Ударци су наши тешки,
Дрхти од њих фашизам.
Ударци су силовити,
Јер их дели народ сам.

Од челичних удараца
Фашизам ће мрски паст,
Под заставом слободарском
Србин себи стиче власт.

Смрт фашизму! Доле Хитлер
И крвници народа,
Горе главе! Ка оружју!
Већ долази слобода.

Из последњег тешког боја
Свануо је нама дан.
Чуј народе, за тебе се
Бори српски партизан.

ПАРТИЗАН САМ

Партизан сам, тим се дичим,
То не може бити свак,
Погинути за слободу
Може само див — јунак.

Пушка ми је другарица,
Митраљез ми мио брат,
Сваког часа бдим на стражи
Да душману скршим врат.

Народу сам завет дао,
Ј& народни партизан,
Да ћу чуват стег слободе,
Борити се ноћ и дан.

С песмом ведром, ведре чела
У последњи ступам бој,
За свој народ, за слободу
Ја не жалим живот свој.

Фашистичку багру ништим,
Чупам горки коров тај,
Од бандита земљу чистим,
Тај будући цветни рај.

Партизан сам, тим се дичим
То не може бити свак,
Погинути за слободу,
Може само див — јунак.

ОМЛАДИНСКА

Омладинци, омладинке,
Велик нас је број,
Против ропства и фашизма
Пошли смо у бој.

Низ планине, реке, стазе,
Нове путе, нове стазе,
Омладинске ноге газе,
Ето нас!

Хеј, засучимо рукаве, зној нека
Изградићемо новог човека.

Против свега што не ваља
Дижемо свој глас.
Ми у раду и слободи
Видимо свој спас.

У другарству и природи
По олуји, бурној води
Наш брод само напред броди,
Ето нас!

Хеј, засучимо рукаве, зној нека
Изградићемо новог човека.

ВИДИТЕ ЛИ, МИЛИ ДРУЗИ

Видите ли, мили друзи,
онај барјак слободе?

Живели, радници, сељаци!
Живели, живели, партизани сви!

И на њему златна слова,
Здраво да сте, другови!

Живели, живели, радници, сељаци!
Живели, живели, партизани сви.

Ко је поштен, нека дође,
Под наш барјак борбени!

Живели, живели...

Снажном ћемо песницом
Ми фашизам срушити!

Живели, живели...

Снажно ћемо мишицама
Ново друштво градити.

Живели, живели...

Нек се знаде широм света,
Да је народ господар.

Живели, живели...

НАША ЧЕТА

Наша чета, наша чета,
Партизанска наша чета
Шумадијског одреда.

Командир — храбар борац,
Комесар — добар другар,

Десетари — борци прави,
Сви војници омладинци,
Храбро напред ступај!

Напред!
Хајд у партизанае,
Хајд у чету нашу,
Браво! Браво!
Браво, Шумадинци!

Компартија наша води борбу
за народну слободу.

Хајд у партизанае,
Хајд у чету нашу!
Браво! Браво!
Бразо, Шумадинци!

Ко је Србин прави,
Поћи ће у борбу
За народну слободу.

Хајд у партизанае,
Хајд у чету нашу!
Браво, Браво!
Браво, Шумадинци!

Преговори са представницима равногорског четничког покрета и њихова
издаја

У току августа, септембра и октобра 1941. године на иницијативу партијског руководства одржано је више састанака са представницима равногорског четничког покрета. На тим састанцима партизански представници покушавали су да са четницима постигну сагласност о заједничком вођењу оружане борбе против окупатора.

Дража Михаиловић и његови људи упорно су одбијали оружану борбу и оштро осуђивади све партизанске акције, а нарочито напад на органе општинских управа и жандарме, из чега је и произилазио њихов однос према НОБ-и. Истицали су да је окупатор јак и да не верују у његов брзи слом, да су савезници далеко и да се у њихову брзу и ефикасну помоћ не може поуздати, а да ће у случају настављања оружане борбе окупатор предузети свирепе мере одмазде. У таквој ситуацији они не виде могућност за успешно вођење борбе, а у интересу српског народа и партизани треба да прекину оружану борбу. То су били основни ставови представника равногорског четничког покрета, које су истицали у свим разговорима.

Захваљујући доследности наших представника разговори су ипак настављени. Половином августа, постигнут је усмени споразум о међусобном ненападању,¹ али ни Дража Михаиловић ни његови људи нису поштовали тај споразум. Ноћу 30/31. августа Дража је лично учествовао у нападу на једну десетину партизанских бораца, која се одмарала у Основној школи у селу Планин-

Осмог септембра Дражини представници у Београду: пуковник Бранислав Пантић, мајори Велимир Пилетић и Пуниша Вешовић и капетан Серафим Неготинац водили су преговоре са Благојем Нешковићем, Ђуром Стругаром и „Студентом“, а тог истог дана у Белановици на путу за Равну гору, ухваћени су Недићев потпуковник Марко Олујић, помоћник команданта жандармерије и Дражин обавештајни официр Славко Пипан.³ Код њих је пронађен план и Недићева наредба о уништењу партизана, а правили су га Недићеви, Дражини и Пећанчеви војни стручњаци.

Врховни штаб партизанских одреда и **даље** наставља преговоре и покушава да макар и по цену жртава избегне братоубилачки рат, који је окупатор свим силама желео да наметне.

Одлучност партизанских руководства да истрају у борби, без обзира на став и држање четника, натерало је Дражу да мења своју тактику. Крајем септембра Дража је издао наређење својим одредима да са партизанима ступају у заједничку акцију против окупатора. Тако је крајем септембра и почетком

1) Сећања Милоша Минића.

2) Павле Мешковића — Књига о Дражи — (Издато у Виндзору): „Чича је сам распоређивао људе око школе и бацао бомбе“.

3) Марко Олујић је стрељан 10. септембра, а Славко Пипан успео је да побегне.

октобра потписано више локалних споразума између појединих партизанских и четничких одреда.¹

О мењању тактике Драже Михаиловића З. Вучковић пише:

„Алтернатива пред нама, који нисмо желели устанак пре но што буде добро припремљен и усклађен у општи савезнички план, била је — теоретски говорећи ова:

а) Спречити партизане силом оружја да народ гурну у скупу, а некорисну војничку пустиловину,

б) Заједнички с партизанима ударити на окупатора.

Штаб Драже Михаиловића одлучио се за ово друго, а ево зашто:

Поћи с партизанима у акцију, имало је ова преимућства: партизанима се тако рећи не би поклонио монопол родољубља и борбености, а од непријатеља заплењено оружје н? би пало само у њихове руке. С друге стране, команда би стварно била наша".²

У истом смислу пише и Павле Мешковић:

„Затим разоружавање Немаца допринело би јачању комуниста. Те су околности приморале Чичу³ на бескомпромисну акцију... Средином септембра издаје наређење свим групама за спремност упада у вароши, заједно са партизанима, први задатак заштитити народ од злочинаца... Чича је до последњег тренутка избегавао вратоломне борбе с Немцима без икаквог циља, и био је приморан да борбу прихвати".^{4*}

Коначно, после дугог оклевања, 26. октобра у селу Брајићима потписан је споразум између команданта Врховног штаба НОВ и ПОЈ — Тита и Драже Михаиловића. Али Дража је већ сутрадан погазио овај споразум, као и све раније.

Ноћу 27/28. октобра, Дражини команданти у Пожеги: капетан Милош Марковић, капетан Вучко Игњатовић и капетан Глишовић насилно су скинули са воза команданта Првог шумадијског партизанског одреда Милана Благојевића и после зверског мучења убили.

1) У Шумадији, такав споразум потписан је између Крагујевачког партизанског одреда с једне и мајора Миодрага Палошевића, команданта сектора и капетана Радована Стојановића, команданта Рудничке групе одреда с друге стране. Споразум је потписан у манастиру Враћевшници, крајем септембра 1941. године. Дневник В. Дедијера стр. 36-37.

2) Књига о Дражи — (Издато у Виндзору), АССЈП

3) Дража Михаиловић.

4) Књига о Дражи (Издато у Виндзору), АССИП.

То је био само почетак пред општи четнички напад на слободну територију, пре свега на Ужице, где се налазио Врховни штаб, Главни штаб за Србију, Главни НОО Србије, фабрика оружја и муниције итд.

Дража је напад припремио за 2. новембар. У том циљу повукао је своје снаге које су заједно са партизанима држале опсаду Краљева и Ваљева и позвао у помоћ четнике из Босне, мајоре Јездимира Дангића и Бошка Тодоровића.

Овај четнички напад је осујећен. Дражине снаге које су напале Ужице брзо су разбијене на Трешњевици и код Косјерића, а партизани су већ 3. новембра истерали четнике из Пожеге. После ослобођења Пожеге Врховни штаб народноослободилачких партизанских одреда је издао наређење да партизани обуставе даље гоњење четника и прихватио од Драже Михаиловића понуђене преговоре. Дража Михаиловић је поставио ултиматум да партизани одмах напусте Пожегу и пусте на слободу све заробљене четнике. Врховни штаб је такав захтев одбацио, али наредба о обустави гоњења четника Драже Михаиловића и даље је остала на снази. Дража је то затишје искористио и ноћу између 7/8. новембра у Г. Милановцу на превару разоружао 125 бораца Првог шумадијског одреда (2. батаљон и 7. чета 3. батаљона) и 10 бораца из Таковског батаљона.

Погибија Милана Благојевића, разоружањ'е Другог батаљона и 7. чете Трећег батаљона Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда од стране четника Драже Михаиловића болно су одјекнули у народу Шумадије.

Поводом смрти старог члана КПЈ и шпанског борца, Покрајински комитет КПЈ и Главни штаб народноослободилачких партизанских одреда Србије издали су следећа саопштења:^{1) и 2)}

»
„ С А О П Ш Т Е Њ Е
ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ ЗА СРБИЈУ О СМРТИ ДРУГА
МИЛАНА БЛАГОЈЕВИЋА

Покрајински комитет КПЈ за Србију приклања своје борбене заставе пред успоменом друга Милана Благојевића, команданта I шумадијског партизанског одреда, мучки убијеног од прикривених непријатеља народа у Ужичкој Пожеги.

У другу Милану, јунаку антифашистичке борбе у Шпанији, јуначком команданту I шумадијског партизанског одреда, Комунистичка партија губи једног од својих најбољих бораца.

1) и 2) Историјски архив КПЈ стр. 117-119.

Комунисти Србије заветују се, над гробом друга Милана, да ће још беспопштедније наставити своју борбу за уједињење српског народа против фашистичког окупатора и његових слуга — домаћих изрода, борбу за коначно уништење непријатеља народа и ослобођење Србије.

Слава другу Милану Благојевићу!

Комунистичка партија Југославије
ПК за Србију,,

**„ С А О П Ш Т Е Њ Е
ГЛАВНОГ ШТАБА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ О СМРТИ ДРУГА БЛАГОЈЕВИЋА**

Главни штаб Народноослободилачких партизанских одреда за Србију саопштава, испуњен дубоким другарским болом, да друга Милана Благојевића, команданта I шумадијског народноослободилачког партизанског одреда, нема више у редовима наших бораца. Он је мучки убијен у ноћи између 27. и 28. октобра у Ужичкој Пожези.

Друг Милан Благојевић пао је као жртва оних прикривених слугу окупатора и издајника Недића који су се увукли у редове поштених четника у Пожези и отуда, свим могућим средствима, саботирају и разбијају напоре за остварење толико потребног јединства свих српских родољуба у борби против мрског туђинског јарма, јединства партизанских и војночетничких редова.

Народноослободилачки партизански одреди наставиће своју борбу за јединство српских редова, тврдо убеђени да оно представља најбољу залог победне праведне народне ствари. Али то јединство није могуће без одлучне борбе против не само откривених већ и против прикривених непријатеља народа, против оних чије је дело смрт друга Благојевића. Ова борба мора бити заједничко дело партизана и свих поштених четника и она је предуслов остварења њиховог чврстог јединства.

Са другом Миланом Благојевићем I шумадијски и сви остали партизански одреди губе једног од својих најбољих бораца и команданата. Српски народ неће никада заборавити његово име, повезано са толико славних борби за слободу. Оно ће остати како се треба борити за свету народну ствар.

Слава другу Милану Благојевићу!

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ,,

ПРВА НЕПРИЈАТЕЉСКА ОФАНЗИВА

Партизански одреди после ликвидирања непријатељских посада поселима приступили су учвршћивању ослобођених крајева, заузимајући истовремено већа места и градове. Ослобођена територија допирала је скоро до Београда.

У партизанским рукама су: Пожега, Ариље, Ивањица, Крупањ, Чачак, Горњи Милановац, Рача, Рудник, Белановица, Љиг и Уб, а врше се напади на Краљево и Ваљево. Одреди су успели да паралишу рад непријатељских органа власти. И даље су вршени прекиди саобраћаја на комуникацијама и нападаш непријатељске јединице ван њихових гарнизона. Припремане су блокаде још неослобођених среских места.

Окупатор врши обимне припреме за офанзиву на слободну територију. За ово ангажује, поред својих јединица, и квислиншке формације.

Главномандујући генерал у Србији, Беме, имао је намеру да са две оперативне дивизије изврши опкољавање слободне територије и спречи извлачење главнине партизанских снага према Санцаку. Из рејона Шапца дејствовала је 342. пешадијска дивизија у правцу Ваљева и даље према Ужицу, а из рејона Краљева 113. пешадијска дивизија долином Западне Мораве, према Чачка и Пожеге. У међупростору дејствовале су такође јаке непријатељске снаге и то:

— Немци: 714. пешадијска (посадна) дивизија у Тополи и околини,¹ 704. пешадијска (посадна) дивизија у Ваљеву и околини,² 125. ојачани пешадијски пук у околини Лајковца. Разне јединице (стражарске, полицијске и жандармеријске), које су се налазиле при територијалним командама.

— Недићевци: жандармеријски водови, који су се налазили у среским местима као и одреди формираны почетком септембра. Одреди Љотићевих

1) Део снага из 721. пешадијског пука био је у Банату, а команда пука у Великој Плани.

2) 734. пешадијски пук налазио се у Београду и вршио гарнизонску стражарску службу. Повремено је са делом снага учествовао у борбама у околини Београда и Лазаревца.

добровољаца, четници Косте Пећанца, а у току офанзиве и четници Драже Михаиловића.

У току завршних борби за Рудник у циљу обједињавања команде над свим домаћим квислиншким снагама (изузев четника Д. Михаиловића) Недић је 23. новембра формирао „Шумадијски кор“ на челу са пуковником Костом Мушицким, са седиштем у Крагујевцу. Био је потчињен немачком потпуковнику Хердеру, команданту немачких јединица које су дејствовале у ширем региону планине Рудник.¹⁾

Пред почетак прве офанзиве, 25. септембра, Беме је издао следећу наредбу потчињеним јединицама:²⁾

„По саопштењу уништити:

Србија је у марту ове године срамно погазила уговор о пријатељству с Немачком да би с леђа напала немачке трупе које су се прикупиле против Грчке.

Као олуја прохујала је земљом немачка одмазда.

Ми смо се са свим својим снагама морали окренути новим крупнијим циљевима.

То је био за Србију знак за један нов устанак, коме су као жртва пале већ стотине немачких војника.

Ако овде не поступимо свим средствима и с највећом безобзирношћу, наши ће се губици пењати до неизмерности.

Ваш је задатак да прокрстарите земљом, у којој се 1914 потоцима лила немачка крв услед подмуклости Срба, мушкараца и жена.

Ви сте осветници тих мртвих.

За целу Србију има се створити застрашујући пример, који мора најтеже погодити целокупно становништво.

Сваки који благо поступа, греши о животе својих другова. Он ће бити позван на одговорност, без обзира на личност, и стављен под ратни суд“.

У току офанзиве генерал Беме издаје и допунска наређења за угушење устанка. Четрнаестог октобра изашла је наредба за хапшење устаничких сродника.³⁾

1) АУН, К-50А, Ф-1, док-16 и 17 и К-52, Ф-13, док. 7.

2) Зборник докумената VII, Том I, докуменат бр. 173.

3) АУП, бр. рег. 2/1-К-27 II.

„У току затварања талаца треба нарочито хапсити рођаке устаника, чиме ће се прекинути веза између рођака и устаника, која се у многоне користи за преношење извештаја. Ово хапшење обухвата мушке рођаке од 15 година навише и жене устаника, које смести .и у концентрационе логоре. Мушки сродници ће се стрелати за случај немачких губитака по одредбама упутства опуномоћеног командујућег генерала у Србији Нр. 2848/41 гех. од 10-X-41.

За хапшење одговорни су у гарнизонима команданти места, а ван ових, при борбеним акцијама, команданти трупа. Може бити целисходно да се при томе користе власти које су већ и досада с нама сарађивале. Али се ово мора тако учинити, да се искључи могућност да заинтересовани буду о томе обавештени.

Као прва основа служе подаци из масовне картотеке Извршне групе сигурности. Виша команда 1_XV ступиће у везу по овоме непосредно са Извршном групом Службе сигурности. 342. пеш. див. и 125. пук добијаће податке преко Опуномоћеног командујућег генерала у Србији. Потребно је да се трупи при акцијама чишћења благовремено достављају ови подаци.

Становништво, нарочито председници општина, морају се присилити да дају податке о оним породицама чији су људи отишли у шуму".

У документима 714. пешадијске дивизије остало је записано наређење које је Беме издао 2. новембра.¹⁾

„Примећују се знаци распадања партизанских јединица — каже генерал Беме — али то не значи да су се партизани одрекли својих циљева". Зато и даље поставља задатак: „да се партизани потпуно разбију и да се униште српски шовинистички кругови, који неће блиску економску и политичку сарадњу са Рајхом". Лица која се ухвате или се предају у борби, стрелати као партизане. Лица која долазе са партизанске територије саслушати и стрелати. Стално проверавати, ко је одсутан од куће и ко се вратио кући.

Силом изнудити признање ко је давао подршку партизанима. Немачке трупе ће вршити рацију и тада се треба ослонити на подршку жандарма".

Октобарске борбе Првог шумадијског одреда

У току октобра вођене су жестоке борбе на територији Окружног комитета Аранђеловца. Поред наметнутих борби од непријатеља Први шумадијски одред врши и офанзивна дејства.

То се види из следећег извештаја Штаба одреда Главном штабу:²⁾

1) АУН, фотокопија непреведених немачких докумената 64, 65. и 66.

2) Оригинал у Архиви VII, рег. бр. 8-8, К-1641.

„Извештај Штаба I Шумадијског
народно-ослободилачког партизанског одреда

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА У СРБИЈИ

Бројно стање: пораст 45.

Наоружање: 480 пушака, 26 пушкомитраљеза, 4 машингевера (аутоматских пиштола), око 100 револвера, око 150 бомби, 800 кг. експлозива, око 20.000 метака. Од експлозива дато је 200 кг. Космајском одреду.

Логоровање: чете су у сталном покрету, услед теренске ситуације, те се не задржавају нигде дуже због концентрације непријатеља на целој нашој територији. Ноћива се по школама и сеоским зградама, у којима се задржава кратко време.

Начин исхране: као и до сада, тј. храна се добива од сељака, који је доносе партизанима. Одбори за исхрану¹ основани су у већини места. Детаљан извештај о резултатима хране даће се следећи пут, пошто се за сада не зна тачно стање услед измењене ситуације појавом четника, који иду — нарочито у колубарском срезу — по селима, туку родитеље наших партизана и забрањују нашим одборима сваки рад. Већ су предузете мере да се ово стање измени и то чишћењем ових елемената са наше територије.

Финансије: око 100.000 динара (ту су урачунате и марке и леви, који још нису замењени).

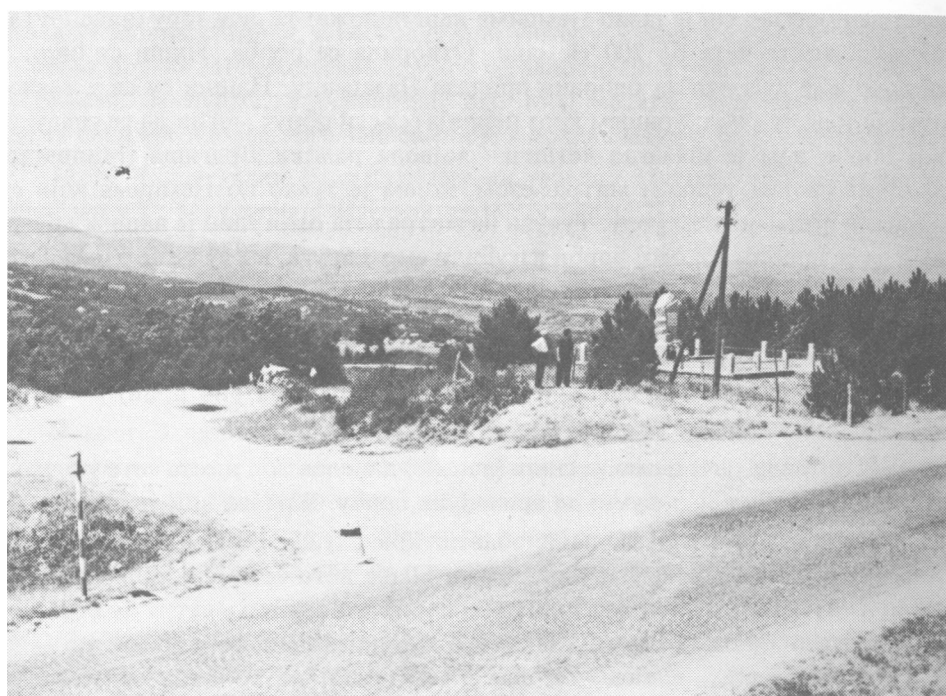
2/10 о.г. на друму Крагујевац — Топола, на месту зв. Светиња, дочекано је у заседи 5 немачких камиона пуних Немаца², у борби која је трајала 1/2 сата непријатељ је потпуно уништен. Убијено је 54 немачка војника (урачуната и 2 официра) а 7 их је заробљено. Заробљеници су отпремљени у Горњи Милановац у заробљенички логор. Свих 5 камиона је спаљено. Плен: 2 пушкомитраљеза, 3 машингевера, систем Томсон 12 м/м, 35 пушака, 3 сандука пушчане муниције, 3 сандука машингеверске муниције 12 м/м, 22 пара чизама, 30 ћебади, 1 застава, 100 револверских метака 9м/м, 16 сатова, 4 фотографска апарата, 50 кошуља и гаћа, 10 пари чарапа, ранци, чутуре, шлемови и друге

1) Погрешно, то су народноослободилачки одбори.

2) Био је то пратећи вод из састава друге чете, 521. батаљона за везу 12. армије у Грчкој. Овај вод је службено ишао у Немачку и сада се враћао у састав своје јединице. Немачки извештај: Зборник докум. VII Т-1, стр. 668.

ствари. Заплењено је 59.646 динара, 400 немачких марака и 15.000 бугарских лева. У борби је учествовало 75 бораца. Од наших другова теже је рањен Михајло Томић, а двојица су лакше рањени.

Сатови и друге личне ствари подељени су као награде борцима који су се истакли у борби.

*Споменик на Светињи 1деје Први баШаљон
Прво1 шумадијскоI одреда право заседе Немецма*

После добивене наредбе од Главног штаба отпочела је блокада Лазаревца 2/10 о.г., а ја сам одмах отишао да ступим у везу са командантима Посавског и Ваљевског одреда ради припреме заузећа Лазаревца.

Ради успешног извођења овог задатка дигнут је у ваздух велики гвоздени мост на реци Пештану између Лазаревца и Вреоца. Мобилисано је становништво и прекопани су сви друмови око Лазаревца а прилази блокирани према директивама које сам добио од вас.

4/10 о.г. упали су у нашу заседу у близини Лазаревца 7 Немаца бицик-листа. Након нашег напада на њих заробљена су тројица... а један подофи-цир је у борби погинуо. Тројица су побегли. Плен: 4 пушке, 7 бицикла, од ко-јих је један уништен у борби, 11.150 динара, и поред тога још неке ситнице.

5/10 о.г. у непосредној близини Лазаревца упало је у нашу заседу 15 Пећанчевих четника, који су разоружани. Плен: 15 пушака и 9 пиштоља. Четници су затим разјурени. Војвода је задржан ради саслушања, али је ноћу успео да побегне. Он је јавио Немцима наш положај те су у зору (нападнута) два вода шесте чете од 200 Немаца. Отворила се борба. Наши су били у рову, који је ископан за одбрану прилаза Лазаревцу. Нашли су се у таквој ситуацији да су само јуришем кроз непријатељски обруч могли да се спасу. У овој борби нам је помагао четнички војвода раљски Драгиша (Миливоје-вић),¹⁾ са својим тешким митраљезом, којим је тукао по Немцима који су надирали према нашем рову. Тукући из митраљеза омогућио је нашим друго-вима да се пробију. У овој борби изгубили смо 3 друга, а 2 су теже рањена, од којих је један доцније умро у болници. Један друг је заробљен. Немци су по казивању мештана имали велике жртве и то око 50, а тачан број се не зна. Већина настрадалих Немаца уништена је митраљеском ватром. Тешки ми-траљез није могао да се спасе, јер је војвода Драгиша био принуђен да га остави на бојишту.

Истог дана, јаче немачке снаге (напале) на један вод шесте чете у близи-ни Лазаревца. Вод се повукао не примајући борбу. Жртава није било.

6/10 о.г. по извештају наше обавештајне службе 70 Немаца бициклис-та отишло је из Лазаревца у Барошевац. Наша пета чета је отишла у Баро-шевац и сачекала Немце у заседи. Наши борци отворили су ватру на неприја-теља и успели су да га разбију, али тада Немцима прилазе у помоћ четници војводе Лазаревића, нападајући нас с леђа тако, да се наша чета нашла између две ватре и услед недостатка муниције била принуђена да се повуче остав-љајући плен непокупљен. У овој борби је погинуо друг Петронијевић Милисав, а рањен је друг Лазаревић Владета из Даросаве. Немаца је погинуло по причању мештана 12, а по казивању бораца најмање 20. Тачан број није познат.

У том међувремену ја сам се вратио од команданта Пере,²⁾ коме сам имао да се потчиним по вашој наредби, ради добивања тачног извештаја о тачном броју непријатеља који се налази у Лазаревцу. Са извештајем сам се вратио натраг и од акције се одустало по наредби Периној, а због ситуације око Ваљева и Шапца.

1) Сељак из с. Сибице, касније се прикључио Чаругиној банди. Ухваћен од Немаца и стрељан.

2) Коча Поповић.

4/10 о.г. наишла је једна наша чета у Мисачи на 50 Недићевих војника. У краткој борби погинула су од непријатеља четворица, а тројица су рањени. Остали су се разбежали.

6/10 о.г. напале су три наше чете у Рајковцу, срез опленачки, одред четничког војводе Милованчевића, који припада Пећанцу. У борби је погинуло 10, рањено 3, заробљено 4, а побегла су 4 четника. Међу побеглим налази се и мајор Милованчевић. Милованчевић је рањен на неколико места, а према казивању једних виђен је у Београду при улазу у зграду Гестапо-а, а према казивању других Милованчевић је умро од задобивених рана. Плен: 3 пушко-митраљеза, 22 пушке, 9 револвера, око 1500 метака, неколико чутура и других ситница. Поред тога заплењена је и архива мајора Милованчевића.

12/10 о.г. ухваћен је у Страгарима генерал Путниковић Божидар и спроведен у Г. Милановац. Изгледа да је послан од Недића да преговара са Дражом Михаиловићем.

Поред тога су ликвидирани успут петоколониши у срезовима опленачком, орашачком и колубарском.

Два вода наше 7. чете учествовали су 4. о.м. у борбама око Г. Милановца.

У вези са чишћењем терена око Ужица, Чачка, Милановца и других места непријатељ је углавном концентрисан на нашој територији. Поред Немаца има већи број недићеваца, нарочито у Лазаревцу, Вреоцима, Већчанима, Аранђеловцу и Тополи. Заједно са њима су и Пећанчеви четници, који нам ометају рад тако, да нам се првенствено поставља за задатак чишћење територија од ових банди. У прилогу вам шаљемо скицу и наредбе среског начелника у Лазаревцу, које су ухваћене код курира који их је носио војводи Лазаревићу, Пећанчевом четнику, који нас је нападао с леђа и прави нам у срезу колубарском велике потешкоће.

У вези са акцијом око Лазаревца, наредио сам прекопавање друмова око Аранђеловца и уништење других комуникационих објеката, ради заштите прилаза Лазаревцу. Копање друмова и уништење друмова се наставља.

10/10 о.г. успели су Немци да поправе пругу и да успоставе железнички саобраћај између Аранђеловца и Младеновца. Међутим, први воз који је наишао из Младеновца стигао је само до Копљара, јер смо ту разорили пругу. Локомотива се преврнула. Рањен је само машиновођа у руку. Учествовало је 10 другова са мештанима.

13. о.м. послао сам 10 тројки у Аранђеловац. Задатак: узнемирење непријатеља. Задатак је успео у потпуности, само никако не могу да разумем да у 1 ч. после пола ноћи наши су ишли потпуно слободно по Аранђеловцу, пуцали, бацали бомбе, и нико није ни покушао да се појави на улици, мада у Аран-

ђеловцу има око 200 Недићевих, 50 Немаца и 80 жандарма. О томе се много говори по околини.

Након акције 2/10 код Светиње, Немци," који су у великом броју наишли на место борбе, похватили су 30 рабација који су возили креч са кречане у Шењу и постреляли их, пошто су их претходно скинули до гола. Наши другови су ове људе приликом повлачења упозорили да не иду никуда, јер је извршена акција, али су они одговорили да њима Немци неће ништа јер имају легитимације. Ни поновни наш савет ови људи нису послушали, него су неки приликом саслушања код Немаца изјавили да су нас видели да смо постављали заседу.

Након повратка са Рудника 5 о.м. Немци који су се прогласили за казнену експедицију опљачкали су варошицу Шаторњу и однели све што су нашли. Број Немаца био је велики, али се тачан број не зна. Учествовала је пешадија, коњица и артиљерија.

Поред тога упалили су Немци у Вреоцима и Шопићу 5 кућа.

Казнена експедиција посетила је у срезу опленачком села Трnavу, Шуме, Жабаре, Јунковац, Светлић, као и Наталинце. У свим тим местима Немци су опљачкали, односили намирнице, новац, стоку и друго.

У вези са лазаревачком акцијом дошло је до састанка између мене и команданта Пере и команданта Космајског одреда. На том састанку командант Пера, који је одређен за мога претпостављеног, наредио ми је да примим под своју команду Космајски одред и II посавски батаљон (београдски) и то привремено, док не дође сагласност од Главног штаба. У вези с тим ја сам био код београдског батаљона заједно са Пером и он ми је дужност предао. Ја сам, примајући команду, са командантом батаљона разговарао о будућем раду онако како сам нашао за најбоље. Доцније по договору, отишао сам на састанак са командантом и комесаром Космајског одреда. У том одреду затекао сам ненормално стање... По свему сам оштро ударио. Извршена је реорганизација. Смењени су сви стари командири и постављени нови из редова радника. Од три чете формирао сам четири, ради обухваћања читаве територије. У правилу чета има засебно да делује и никако не сме да напусти своју територију. Дао сам конкретне задатке за сваку поједину чету. Другарицама са оружјем које су ишле уз чете — било их је 12 — дао сам друге задатке, тј. 4 сам одредио на рад при санитетском пункту, који је засебно организован, а остале су послате Посавском одреду да се употребе по њиховом нахођењу... Потребно је известити ме, и то што пре, да ли се ви слажете са овом одлуком

1) На место заседе упућени су: 3. батаљон 749. пешадијског пука и 18. заштита индустријских постројења из Крагујевца и 2. батаљон 724. пешадијског пука. Стреляно 26 мештана. (Немачки извештај: Зборник док. VII, Т-1, стр. 668).

команданта Пере. Ја сам, ако бн се мене питало, не бих се с тим сложио, јер не могу да стигнем на све, с обзиром на посао на мом територију.

Политички рад

На политичком пољу ради се колико је год могуће. Рад је још увек тежак, и сада је отежан нарочито спољним чиниоцима. Ради концентрације непријатеља на нашем територију, задржавање чета на једном месту никада није дуго, тако да би се то време могло потпуно искористити за рад у одреду и ван одреда. Поред тога последње акције око Лазаревца и Аранђеловца, тј. ноћно копање друмова и рушење објеката око вароши, а дању држање заседа по друмовима, замара и физички другове, тако да им је потребно дати времена да се одморе. Ипак се остатак слободног времена корисно употребљава за политички свестрани рад међу друговима. Поред тога јавила се још једна незгодна појава у другом батаљону. Нема разумевања између команданта батаљона и командира, те тако долази до зађевица које се преносе на борце, који се опредељују на страну једнога или другога. Потребно је изменити или командире, или команданта, односно оне који међу собом из било каквог разлога не могу да се сложе и поставити на њихова места људе код којих се овакви случајеви неће дешавати. Командант је обећао да ће ово нездраво стање рашчистити изменом људи.

У батаљонима излазе батаљонске новине, са којима се у два батаљона мало заостало, ради непрестаног рада на војним задацима и доста великог кретања чета. У I батаљону рад у том погледу за сада несметано напредује. Поред тога излази редовито и штапски билтен, у којем се износе акције нашег одреда, акције партизанских одреда у Европи, вести и други актуелни чланци. Нарочито се раскринкавају четници Косте Пећанца, Недићева војска и сви остали бандити који су се оденули у лажно национално рухо и под тим именом врше над народом разна насиља. Против четника издао је штаб недавно летак, који прилажем. У сарадњу са чланцима успева се мало по мало увући све већи број другова.

У погледу дисциплине код другова који су дуже у одреду је боље стање него код оних који су скоро придошли. У једном случају (5/10 код Лазаревца) након пробоја непријатељског обруча десило се да су многи дезертирали и тек накнадно придошли, али ни сада још не сви.

Друговима се омогућава у одреду и разонода, која није баш велика. Певају се песме, у неким четама имају гитаре, спремају се хорске рецитације, спремају се одломци из позоришних комада (Чапекова мати), игра се коло итд.

У погледу политичког рада ван одреда, рад се одвија различито, према ситуацији у поједином срезу. За сада највећа сметња се осећа у срезу колубарском, где је притисак Пећанчевих четника, недићеваца и Немаца најјачи. Сталне претње сељацима да ће им попалити куће уколико нас буду помагали, остварење ових претњи у неким местима, уплашиле су народ, тако да се боји да ступи и одржава са нама везе какве су биле раније. Местимично се дешава да сељаци издају непријатељу наш положај и доводе непријатеља заобилазним путем до нас. У другом селу издали су сељаци непријатељу једну другу-рицу која је радила по линији народноослободилачког фонда.

У срезовима орашачком и опленачком ситуација је боља, али и ту се местимично јавља све већи страх, нарочито после проласка казнене експедиције, која је пљачкала, палила и претила народу. Ипак се зборови одржавају. Вредно је споменути збор у Наталинцима, где је било присутно цело место и где су нас након завршеног збора испратили клицањем, бацањем цвећа и плачем од радости. Не може се рећи да у народу влада било какво нерасположење према нама, упркос репресалијама од стране непријатеља, али је страх доста велик.

Са овим извештајем смо заостали, али већ унапред јављамо да ни идући не може у оно време које се тражи од нас, а све то ради начина нашег рада, који нам онемогућава да се тако често састајемо.

14 октобра 1941	
Политички комесар	Командант
Н.Ж. (Недељко Жакула)	М.Б. (Милан Благојевић)"

Као што је напред наведено, Милан Благојевић био је командант групе партизанских одреда. С обзиром на то Космајски народноослободилачки партизански одред је слао своје извештаје Благојевићу, односно „Штабу групе одреда". Ево једног извештаја Космајског одреда о изведеним акцијама у октобру месецу:"

„ШТАБ КОСМАЈСКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ
ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА „РАДЕ ЈОВАНОВИЋ"

22-X-1941.год.

Штабу групе одреда

Од 8 о.м. па до данас наш одред је имао следеће акције (због немања четних извештаја наводимо само оне о којима смо посебно извештени):

8 X цео одред је напао на петоколонаше у Венчанима. Непријатеља нисмо истерали из његове базе, али смо му нанели тешке губитке. Према досада-

1) Зборник док. VII, Т-1, стр. 217.

шњим извештајима непријатељ има око 40 мртвих (међу којима команданта п. пуковника Јовановића и 2 нижа официра) и десетак рањених. Наши губици су 8 мртвих и 3 рањена.

10 X наш одред је изненадно нападнут у Арнајеву. Непријатељ је један и по сат држао село у својим рукама, али је оно повраћено. У помоћ нам је дошао један посавски вод, а по завршетку борбе и две шумадијске чете. Нисмо имали ни мртвих ни рањених. Непријатељ је натеран у панично бекство. Има десетак мртвих и доста рањених које су благовремено евакуисали. Партизани нашег одреда заробили су 5 петоколонаша, са којима је поступљено према директивама.

14, 15 и 16 о.м. наша III чета је у сарадњи са II шум. батаљоном покушала да очисти, из Јунковца Никчевићеве четнике. До чишћења није дошло, јер су се Никчевићеви четници на време повукли у Вреоце."

Октобарске акције партизана регистроване су и у непријатељским документима. Ево једног дела извештаја команде жандармерије министру унутрашњих послова Недићеве владе:"

ГОСПОДИНУ МИНИСТРУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

„2/16. октобра о.г., комунистичка банда² напала је из заседе аутоматским оружјем у Даросави аутобус IV оружаног одреда, који је путовао из Венчана за Београд. Том приликом погинуо је поднаредник Дивљакиња Михаило и редов-граничар Пантелић Косан, а 4 подофицира лакше рањена.

Према једном извештају од 17. октобра о.г. комунисти из Даросаве и околних села ужурбано се прикупљају, формирају и концентришу у 3 до 4 јаче банде, наоружане већим бројем аутоматских оруђа у циљу вршења напада. У Даросави и околним селима дижу људе на устанак, помоћу којих, поред оружаних напада, врше прекопавање путева, а нарочито пута: Аранђеловац-Даросава-Венчани, руше мостове и пропусте, секу телефонске стубове и жице, сачекују курире наших оружаних одреда, хватају их и убијају, врше терор над становништвом околних села и силом терају сељаке у комунистичке банде".

Борбу у Белановици водиле су јединице Првог шумадијског и Валчевског народноослободилачког партизанског одреда. У сећањима Слободана Станишића — Мите пише.³

- 1) Извештај команде жандармерије од 25. X 1941.
2) I шумадијски одред, 2. батаљон.
3) Сећања дата 1978. године, архива Одбора.

„Пошто више нису могли да подносе четничка дивљања, политички радници и чланови КПЈ који су радили на терену око Белановице, обратили су се Штабу Ваљевског народноослободилачког партизанског одреда захтевајући да једна већа група партизана или једна добро наоружана чета дође у околину Белановице и растера четнике К. Пећанца, како би се омогућило даљи рад политичким радницима и уопште омогућио развој НОБ-е у овом делу качерског среза. Штаб Ваљевског народноослободилачког партизанског одреда је прихватио овај захтев 18. X 1941. године послао 1. чету ВНПО на челу са командиром Храниславом Миливојевићем и политичким комесаром Милошем Милићевићем. По доласку на границу села Шутаца и Брајковца, на брдо „Кик“ позвали су ме ради давања података о броју четника, њиховом смештају, наоружању, као и договора о успостављању везе с четничким одредом Д. Михаиловаића којим је командовао капетан II класе БЈВ Милијан Јовановић-Ђуровић. Датум напада на четнике Косте Пећанца у Белановици одређен је за 19. X 1941. године рано у зору. Одређен сам да ухватим везу са четничким одредом Драже Михаиловића који се тренутно налазио негде у селу Драгољу. Када сам пошао да ухватим везу, заробили су ме четници Косте Пећакца. У Белановици у четничком заробљеништву задржан сам и на дан 19. X па је вероватно због тога, договорени напад на Белановицу и одложен. Напад је извршен сутрадан, 20. X рано у зору. Борба је трајала цео дан. Четници су се налазили у утврђеној згради дечијег дома (садашње одмаралиште БЕКО) и давали жилав отпор. Зграда се на јуриш није могла заузети због тога што је била од веома тврдог материјала (камен, цигла, бетон) а и због деце којих је било двадесетак у дому. У сумрак истог дана, помоћу парламентарца др Валеријана Крижановског, лекара, предложено је четницима да се повуку, али да оставе све наоружање у дому. Четници ово нису прихватили. Тражили су да се повуку са оружјем. На крају то им је дозвољено. Са собом су повели и мене као заробљеника са намером да ме предаду Немцима у Лазаревцу. У близини Лазаревца, у селу Лукавици, успео сам да побегнем, искористивши тренутну небудност спроводника.

У овој борби погинуо је један четнички наредник, а рањен је теже војвода качерски Љубисав Миловановић, капетан БЈВ, родом из Трбушнице код Лазаревца. На страни партизана погинуо је Душан Радовановић, члан КПЈ, угоститељски радник, родом из Шутаца, а један борац је лакше рањен“.

О тим борбама постоје непријатељски извештаји од, којих наводимо следеће:

„20. октобра о.г. око 15 ч. извештен је г. Калабић (Милан) у Аранђеловцу, да је један четнички одред“опкољен у (Белановици) од Дражених четни-

1) Био је то део одреда четника Косте Пећанца чији је командант био Љубисав Миловановић, капетан I класе, родом из Трбушнице. Делом овог одреда, који је опкољен у Белановици, командовао је заменик команданта Драгослав Ивановић-Гордић.

ка¹' и да исти одред тражи помоћ. Одмах је упутио у 15,30 ч. 40 четника пешке и 46 добровољаца у два аутокара под командом г. Бардака.² На 6 км. испред Белановице овај одред добровољаца дочекан је и изненађен пушчаном ватром од Дражиних четника.³ Добровољци су прихватили борбу и развили се у мање групе, те се још данас враћају у варош у групама, користећи фијакере и поједина кола. На лицу места остала су оба камиона. Четници се до сада нису вратили. Према телеграфском извештају поручника г. Бардака, послатом 21. октобра о.г. из Аранђеловца, нападача је било 250-300 људи, наоружаних тешким митраљезима и два топа. У борби нападачи су имали већи број рањених, а добровољачки одред изгубио је два аутокара и при повлачењу није се вратило 14 добровољаца. Мајор г. Калабић депешом, послатом из Аранђеловца 21. октобра о.г. у 11 ч., јавља: „Овог момента добио сам преко немачке команде депешу, да се наши четници, које сам јуче упутио, још боре са четницима Дражиним у Белановици.“⁴ Одмах сам упутио два моја вода са официри-ма, један вод овдашњих добровољаца и одред четника који је са мнош дошао ради појачања, а један сам вод задржао овде код штаба“.⁵

Четници Косте Пећанца, које је упутио Калабић из Аранђеловца за Белановицу, заноћили су 20/21. октобра у школи у селу Драгољу. Ујутру су их опколили и напали партизани једне чете Првог шумадијског одреда. Борба је дуже трајала, пошто партизани нису успели да брзо ликвидирају опкољене четнике. Четници се нису усудили да изврше пробој партизанског обруча.

За обе стране, ангазоване у овој борби, долазила је помоћ. Калабићеви жандарми кренули су ка Драгољу са три аутобуса (90 — 120 жандарма). Штаб Првог шумадијског одреда упутио је из села Трешњевице свој први батаљон под командом Душана Дугалића, са задатком да помогне овој чети да ликвидирају четнике опкољене у школи.

Ни једна страна није стигла да учествује у борби код школе у Драгољу. Још у путу сусрели су се Калабићеви аутобуси и Дугалићева претходница. Отпочела је борба и жандарми су напустили аутобусе и развили су се у стрељачки строј. После жестоке борбе жандарми су били присиљени на повлачење ка Бе-

1) Четнике су опколили партизани Ваљевског одреда, а не четници Драже Михаиловића. Била је то једна партизанска чета под командом Хранислава-Косте Миливојевића. Четници су били опкољени у дому. Зграда је била грађена од чврстог материјала и није се могла заузети без експлозива или артиљеријских оруђа.

2) Бардак Мартин био је поручник и командант одреда ллтићеваца у Аранђеловцу. Био је адвокатски приправник родом негде из Босне.

3) Била је то једна чета Првог шумадијског одреда, а не четници Драже Михаиловића.

4) Четници Косте Пећанца које је упутио Калабић били су тада опкољени у школи у селу Драгољу од стране партизана Првог шумадијског одреда.

5) Извештај команде жандармерије Министра унутрашњих послова од 23. октобра 1941. Оригинал у VII, К-52, Ф-3, док. 23.

лановици. Партизани су их гонили све до варошице и онда се задржали на погодним положајима око Белановице.

Опкољени четници у школи, када се видело да је долазећа помоћ одбијена и да убрзо долази ноћ, извршили су пробој обруча и повукли се такође у Белановицу. Чета их је гонила и састала се са Дугалићевим батаљоном, на положајима око Белановице. У току пробоја, и у току борби пре и после пробоја, погинуло је 10 четника а више њих је рањено.

У сећањима Драгослава Мартиновића-Мише, командира 1. чете Првог батаљона, записано је о борби у Белановици следеће:¹⁾

„21. октобра увече, Први батаљон Првог шумадијског и две чете Ваљевског одреда, у стрељачком строју погнуто и пузећи приближавали су се варошици Белановици са намером да изненаде непријатеља и ослободе је. Приближавајући се варошици борци су са напетом пажњом сваког момента очекивали непријатељску ватру, али очекиване ватре уопште није било. Непријатељ је осетио да наше снаге опкољавају варошицу па се из ње благовремено повукао. Тако су наш батаљон и две чете ваљевског одреда, око 11 часова ноћу без иједног испаљеног метка заузели варошицу. Борци су били уморни од покрета и борби пре тога, па су улазећи у варошицу смештени по кућама брзо поспали. По ономе што се сутрадан изјутра догодило изгледа да варошица и прилази к њој уопште те ноћи нису били обезбеђени. Непријатељ који се то вече повукао из варошице, изгледа да од ње није био далеко отишао, са новодобијеним снагама искористио нашу небудност и те ноћи опколио варошицу и наше снаге у њој.

22. октобра изјутра кад се већ било разданило, дошао је командант батаљона Дугалић у Прву чету, изашао на улицу и са испруженом руком показао ми косу коју са четом одмах треба да тгоседнем, рекавши: „Ону ћеш косу одмах посести са твојом четом. Ако непријатељ наиђе, положај ћеш држати по сваку цену, а ми ћемо ти притећи са осталим четама у помоћ”.

Постројио сам чету и повео на одређени положај. Чета је имала 33 борца, већином младића, од којих су неки тек дошли и били без војничког искуства. Кад се чета приближавала врху косе на 250-300 метара, на коси се појавише безброј глава љотићеваца и недићеваца који су у току ноћи били посели овај положај. Видевши да је непријатељ густо посео врх косе, окренуо сам чету и брзим покретом смо заузели најближи положај на Белановачком гробљу. Заузевши положај на гробљу, борци су знали задатак да се положај мора бранити и они су га бранили и ту гинули. Очекивао сам сваког момента да ће доћи помоћ осталих јединица нашег батаљона или позив за повлачење, али није ни једно ни друго долазило. Командант батаљона је видео да непријатељ са

1) Сећања дата 1972. године, архива Одбора.

огромним снагама опкољава варошицу, наредио је повлачење бораца. Са извлачењем батаљона из варошице, непријатељске снаге које су је опкољавале биле су ослобођене борбе са главнином наших снага па су и оне окренуле своју ватру против Прве чете и помогле да се обруч око ње још више стегне. У обручу на кратком одстојању чета се борила на смрт и живот против много пута надмоћнијег непријатеља. Борци су један за другим гинули. У овој неравној борби херојски је погинуло и било рањено више од пола чете, док се друга половина борила у обручу до последњег метка и кад је остала и без иједног метка и није имала чиме више да се бори, пали су у руке непријатељу".

Као пушкомитралезац у белановачкој борби учествовао је и Драгољуб Росић-Јанко. Ево шта је он о овој борби изјавио:"

„Пре борбе у Белановици водили смо борбу са недићевцима (СДС) у селу Драгољу. Колико се сећам, непријатељи су довожени аутобусима, односно камионима.

Приликом покрета речено нам је да је Белановица ослобођена и ми смо у њу ушли као у слободну варошицу. Вероватно због тога, наша будност је била слаба. Увече, известан број бораца послат је у заседу око варошице, а остали су распоређени по кућама да вечерају.

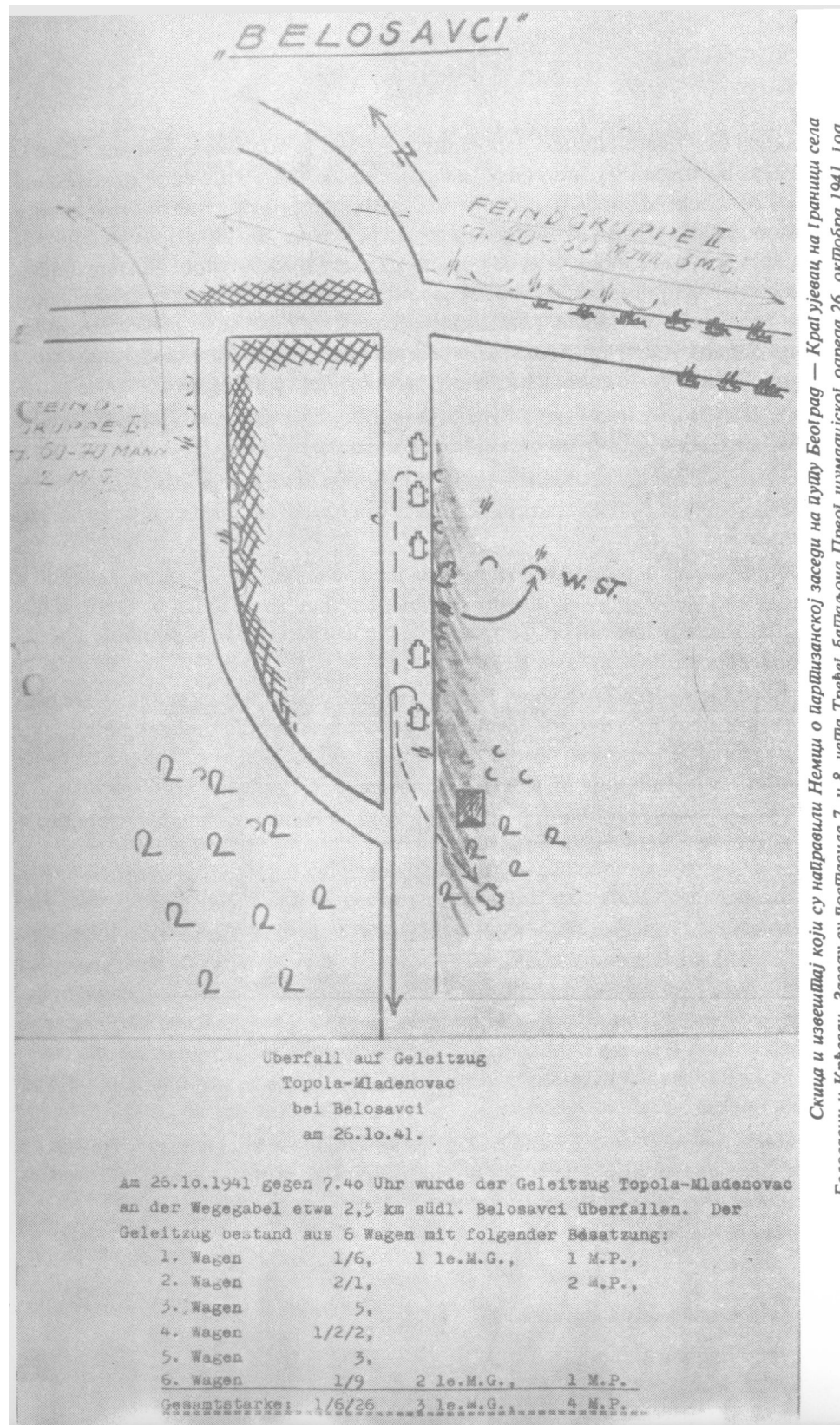
Борба је почела пред зору. Непријатељске снаге биле су велике и ми смо због тога и наше небудности претрпели пораз. Миша Мартиновић није у праву кад каже да је очекивао помоћ, али је није добио. Борба се водила на свим странама, па помоћ није ни могла да дође иако је ту помоћ неко очекивао.

Поред погинулих, било је и бораца који су једноставно напустили своје јединице."

У зору 26. октобра 1941. године Седма и Осма чета Трећег батаљона Првог шумадијског одреда поставиле су заседу на путу Београд — Крагујевац на граници села Белосаваца и Крћевца. Заседа је постављена са обе стране пута. Борци су распоређени и у највећој тишини чекали. Око 8 часова из Тополе је наишла колона Немаца од шест теренских аутомобила. Борци су мирно сачекали да непријатељска колона у целини уђе у заседу, а затим отворили ватру из свих оруђа.

Како је место заседе било недалеко од Тополе и Младеновца, Немци су успели брзо да пошаљу помоћ својима. Да би избегли опкољавање, партизани су морали да се повуку не узевши плен.

Два наша борца су погинула.

Скица и извештај који су направили Немци о партизанској заседи на путу Београд — Крагујевац на Граници села Белосавци и Крћевац. Заседу су посматрали 7. и 8. чета Треће баштаљоне Првог шумадијског одреда 26. октобра 1941. год.

Детаљнија обрада ове заседе извршена је на основу немачких докумената и њихове скице."

Заседа је постављена 26. октобра 1941. пре сванућа. У заседи су биле 7. и 8. чета Трећег батаљона Првог шумадијског одреда. Према немачким документима заседа је била подељена у два дела. Први део заседе био је са западне стране, поред сеоског пута, у њој је било 60 — 70 партизана са два пушкомитраљеза. Други део заседе постављен је са источне стране пута, поред сеоског пута за село Загорицу, у њој је било 20 — 30 партизана са три пушкомитраљеза.

Око 7,40 часова од Тополе је наишла колона од шест теренских аутомобила. У првим колима налазио се 1 подофицир и 6 војника са 1 пушкомитраљезом. У другим колима налазила су се 2 подофицира и 1 војник. У трећим колима било је 5 војника. У четвртим колима био је 1 официр, 2 подофицира и 2 војника. У петим колима била су 3 војника. У шестим колима био је 1 подофицир и 9 војника са 2 пушкомитрељеза. Свега: 1 официр, 6 подофицира и 26 војника, са 3 пушкомитраљеза, машинкама, бомбама и пиштољима. Из расположивих докумената није се могло утврдити о којој се немачкој јединици ради.

Када је немачка колона ушла у заседу, партизани су отворили снажну ватру. Прва кола су стала, друга су успела да се окрену на путу и покушају побећи натраг у Тополу, међутим, пошто је шофер рањен, кола су стигла до зачела колоне и онда отишла на њиву поред пута. У тим другим колима била су два подофицира и један војник. Трећа кола остала су на путу. Четврта су отишла у десни јарак од првих партизанских рафала. Пета су остала на путу. Шеста кола су успела да се окрену на путу и пошто су била прилично удаљена од заседе, побегла су за Тополу. Обавештена је команда 714. дивизије, која је одмах интервенисала упутивши на место борбе неколико камиона Немаца.

Када је заседа отворила ватру, Немци су искакали из својих возила, заузимали заклоне и прихватили борбу. Њихови пушкомитраљеи, не штедећи муницију, гађали су партизане дугим рафалима. Они су спречавали партизане да осматрају и туку прецизном ватром, да врше ма какав маневар ватре или бораца или да приђу возилима ради узимања плена. Кад је борба почела, Немци су давали сигнале опасности из сигналних пиштоља. На основу тих знакова, или по обавештењу из Тополе, из Младеновца су хитали камиони пуни Немаца у помоћ нападнутима. Партизани су приметили долазак појачања и свесни опасности од опкољавања, морали су се повући, без завршавања борбе у овој заседи. Приликом повлачења, од ватре новопристиглих Немаца из Топо-

ле погинула су 2 партизана," које су Немци мртве обесили на бандере поред пута. Тада су запалили 7 кућа, најближих месту заседе. Стигли су и Немци из Младеновца. Покупили су мртве и рањене немачке војнике и одвезли у Београд.

У овој заседи погинуло је 7 Немаца а 6 је рањено, међу којима је био лајтнант Фридрих,²¹ који је тешко рањен. Број погинулих и рањених Немци износе, али не наводе ни једно име нити чин, осим лајтнанта Фридриха.

За ову заседу интересно је још неколико чињеница. Прво, о томе је врло мало писано од стране Немаца. Пронађен је само један извештај (непреведен) од 29. октобра 1941. који пише штаб 714. дивизије, али без битних података. Друго, Немци за ову заседу нису објављивали стрељање талаца 1:100, па се не зна ни да ли су то и извршили. Треће, иако су овде бројно мањи губици него у заседи на Светињи, Немци су за ову акцију водили посебне спискове партизана из обе чете, које су учествовале у заседи. Немци извештавају да су до 2. јануара 1942. ухватили већ 49 партизана, учесника у овој заседи, а 22. јануара 1942. да се број ухваћених попео на 74. Они износе да су неке од њих похватили жандарми по списковима. Надају се да ће „кроз рафинирана-вешта саслушања ухваћених, успети да похватају и остале и заслужено их казнити."

У октобру и Други батаљон Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда води жестоке борбе са непријатељем на подручју среза колубарског. У недостатку наших докумената наводимо део извештаја Команде жандармерије Министру унутрашњих послова Недићеве владе:

„ГОСПОДИНУ МИНИСТРУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА³⁾

27. октобра о.г. Х-ти вреочки оружани одред, у заједници са четничким одредом Никчевића, извршио је напад на комунистичку банду код Јунковца.⁴⁾

1) Ђуровић Ј. Максим из Брезовца и Петровић Б. Миливоје из Д. Трешњевице. Идуће ноћи командир чете Живомир Белошевац-Бора са још три борца вратио се на место борбе, скинуо обешене другове и отпремио их ради сахране у њихова родна места.

2) За Фридриха је нађен податак у једном извештају од 2. јануара 1942. где штаб 714. дивизије спомиње заседу у Белосавцима и каже: „у којој је тешко рањен лајтнант Фридрих". (Непреведен документ из Вашингтона стр. 26, АВЈЈ.)

3) Извештај команде жандармерије од 1. XI 1941. године.

4) Борбу води 2. батаљон.

У борби убијено 43 комуниста^{1*} и 6 ухваћено, који су по пресуди преког суда, стрељани. Јачина банде код Јунковца 260. У борби код Јунковца рањено је 11 комуниста. Погинуо је један четник, а рањен 1 војник. Заплењено је 52 пушке, 1 војно државни пиштољ, 230 метака, 24 фишеклије и архиве."

У хроници среза колубарског²⁾ о овој борби је записано:

„Двадесет и седмог октобра Други батаљон Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда извршио је напад на недићевско-четнички гарнизон у селу Јунковцу. У рану зору батаљон је из села Барошевца кренуо према Јунковцу. Ишло се доста споро, јер је земља била јако расквашена због честих киша. Преко својих извиђача и шпијуна, из Јунковца, Недићевци и четници били су обавештени о доласку партизана. Зато су се одмах распоредили и заузели природно осигуране положаје изнад самог рудника угља да би тако спремни дочекали партизана, који су се у колони по два лагано примицали. Претходница није ништа приметила. Била је пропуштена и тек кад се главна колона примакла на неколико десетина метара, Недићевци и четници отворили су ватру. Иако изненађени и на брисаном простору, партизани су прихватили борбу. Затрештале су бомбе с обе стране. Више од једног сата партизани су покушавали да одбаце непријатеља са положаја и природних заклона. Међутим, сви напади остали су безуспешни и партизани су се морали повући. Погинуло је 12 партизана, међу којима заменик комесара батаљона Веља Герасимовић. Такође је заробљено 6 партизана, који су касније стрељани."

Последњу борбу са Немцима Трећи батаљон је водио 31. октобра у селу Винчи код Тополе. Партизани су тога дана били у Винчи. Штаб батаљона је упутио Девету чету да нападне немачку јединицу која је дошла у село да пљачка намирнице. Командир је развио јединицу за борбу још код сеоског гробља и кренуо према основној школи, где су се Немци налазили. Приметивши партизана, непријатељ је имао времена да се среди. Тако се стрељачки строј Девете чете нашао на чистини и под ватром Немаца. Од првих рафала два борца су погинула а два рањена. Немогавши да издржи притисак Немаца, чета се повукла према Брезовцу.

БАТАЉОНИ ПРВОГ ШУМАДИЈСКОГ ОДРЕДА У ОДБРАНИ СЛОБОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ

Почетком новембра надзирање непријатеља на слободну територију било је заустављено, али су се и даље водиле борбе без прекида. Немачке јединице и петоколонашки одреди покушавају да продру према Руднику, Горњем Милановцу, Чачку и Ужицу. Одбрана слободне територије не само да је била угрожена наметнутим фронталним борбама од стране јаких и добро опремљених немачких јединица и одреда Љотића, Недића и четника Косте Пећанца, већ су и четници Драже Михаиловића на слободној територији пошли у отворен напад на партизане. Четници који су учествовали у борбама против непријатеља повлачени су са положаја ради заузимања ослобођених градова из којих су партизанске снаге биле упућене на фронтове. Изненадним нападима покушавали су да разоружају партизанске јединице, а где им је то успело, заробљене партизане предавали су Немцима.

Ноћу између 7. и 8. новембра четници Драже Михаиловића, иако су уверавали партизанску команду у Горњем Милановцу да су верни споразумима, напали су изненада партизане у граду. Други батаљон и 7. чета 3. батаљона Првог шумадијског одреда, који су се ту затекли на пролазу за Ужице, опкољени су у згради болнице. Из болнице је успело да се извуче само нешто бораца 2. батаљона а заробљени партизани предати су Немцима и стрељани у Ваљеву.

Између Врховног штаба и команде Драже Михаиловића дошло је до споразума о подели власти." Међутим, јединица са којом је постигнут споразум добила је наређење са Равне горе да нападне и разоружа партизане у Милановцу. О томе у извештају Звонимира Вучковића, командира четничке јединице, његовим претпостављеним, између осталог стоји:²

1) У Горњем Милановцу биле су две комаиде. Партизанска, командант места Оклобција и четничка, капетан Миленко Рељић.

2) Оригинал у АУН, Фонд четнички, К-21, док. 2/1.

„...4. новембра 1941. године у 16 часова када сам се надазио на састанку поводом питања одбране Милановца са комунистичким командантом Ракићем, позван сам на телефон из Брајића од начелника Горског штаба потпуковника Павловића, који је тада кратко наредио да одмах нападне комунисте и да их разоружам. Капетан Рељић, командант места и командант одреда који је тада стигао у Милановац капетан Стојановић (из с. Љуљака) решили су да ја одем у Брајиће и лично обавестим потпуковника Павловића да је његово наређење сада немогуће извршити јер није код војника створено потребно расположење јер смо баш тих дана у Милановцу успели да успоставимо релативно добре односе. Потпуковник Павловић одбио је ове моје разлоге и наредио ми у Милановцу да поступимо одмах по издатом наређењу. По повратку у Милановац, нашао сам капетана Рељића, Стојановића са одредом и остале официре (десетина) извучене из Милановца у с. Брусницу (Поњавића куће). Објаснили су ми да су тако урадили да би се горе припремили за напад. Како нико од њих није хтео да се врати у Милановац, ја сам одмах са пратиоцима продужио за варош и нашао тамо 40 наших војника разоружаних (позадњи делови штаба и одреда који се извукао). Комунисти су пре тога похватили и осудили на смрт већи број грађана, наших присталица. У касарни спреман за борбу мој одред чекао је под командом наредника Крсте Кљајића. На улазу у Милановац комунисти су покушали да мене и пратиоце разоружају, што сам ја енергично одбио тражећи да ме одмах одведу њиховом команданту. Са Ракићем сам после кратког споразумевања успео у следећем: оружје одмах враћено разоружаним војницима, сви похапшени грађани пуштени су, одред капетана Стојановића и остали официри могли су се вратити у Милановац, где сам их ја после пола сата и довео. Капетан Рељић је у међувремену отишао у Брајиће. Све ово коштало ме је часне речи да нећу комунисте напасти, коју је од мене тражио Ракић као гаранцију.

Одмах сутрадан са Стојановићем донео сам одлуку да нападне комунисте, но с тим да се ја привремено склоним како бих одржао часну реч у коју су комунисти чврсто веровали.

Комунисти: Таковсри одред налазио се у здравственом дому и Шумадијски одред у болници. Стојановићев одред са делом Смиљанићевог одреда који је тада стигао из Груже био је у Крсмановићевој кафани и околним кућама, а мој одред у касарни. Поделили смо улоге, тако да мој одред нападне болницу, а Стојановићев Здравствени дом. Издао сам потребне инструкције и предао одред нареднику Кљајићу нарочито му наглашавајући да избегне жртве, у ком смо циљу већ раније већи број комуниста (земљорадника) превели у наше редове.

Ноћу 6-7. новембра Кљајић је са одредом изненадно опколио болницу, напао комунисте и пуних шест часова приморавао их на предају држећи приземље док су комунисти били на првом спрату. Стварна борба била је ипак кратка. Комунисти су се предали скоро свих 125 људи. Приликом ове борбе погинуо је из мог одреда редов Милијан Молеровић. Заробљени комунисти спроведени су у Брајиће. У исто време Стојановић је са одредом напао Здравствени дом, истерао комунисте из вароши у правцу с. Врбаве и заробио десет.

Пошто су наши одреди чврсто овладали Милановцем, иста је предата одреду мајора Савовића. Смиљанићев, Стојановићев и мој одред добили су задатак да крену на Таково и даље за Брезну, где ће образовати главну резерву. 7. новембра 1941. године у 12 часова наредник Кљајић предао ми је одред у с. Такову.

17. јуни 1942. године
Положај

КОМАНДИР ПОРУЧНИК
Звонимир Вучковић, с.р."

Командир Четврте чете Другог батаљона Радован Грујић о збивањима у Г. Милановцу износи следеће:²¹

„Седмог новембра 1941. г. на Руднику је одржан митинг поводом годишњице октобарске револуције и на коме је говорио Душан Петровић-Шане. После митинга Други батаљон Првог шумадијског НОП одреда добио је наређење да крене према Г. Милановцу, односно да пође према Чачку и помогне нашим снагама да протерају четнике Д. Михаиловића који су запосели неке делове наше слободне територије. У Г. Милановцу требало је да преноћимо и ујутро наставимо пут за Чачак. Батаљон је имао три чете. Четврту, чији сам ја тада био командир, Пету, где је командир био Раде Маричић и Шесту, чији је командир био Живомир Несторовић.

Приликом поласка са Рудника задржали смо само по 20 метака на пушку и нешто више за пушкомитраљеze а преко тога оставили у Штабу одреда.³¹ Рекли су нам да ћемо добити муницију у Чачку.

Увече смо стигли у Г. Милановац. Команда места нас је сместила у круг милановачке болнице. Команда места била је заједничка — наша и четника Д. Михаиловића јер смо били у споразуму. И знаци распознавања за ту ноћ били

1) Погрешно је наведен датум у овом документу. Утврђено је да је до напада четника на партизане дошло у ноћи између 7. и 8. новембра, јер је 7. новембра на Руднику била организована прослава годишњице октобарске револуције.

2) Сећања дата 1979. године, архиви Одбора.

3) П6 изјавама других учесника остављено је по 5 метака.

су заједнички и за наше и њихове јединице. Заједнички знаци распознавања и наш умор од путовања омогућили су четницима да нас изненада и мучки нападну. Ми смо били изненађени и неспремни за борбу. Изненадни напад деморализаторски је деловао на један део наших бораца, нарочито оних који су недавно дошли у наше чете.

Са својом четом сам се налазио у мртвачници, која је од болнице удаљена око 100 метара. Тамо се налазио остали део бораца са Штабом баталљона. Моја чета бројала је око 50 бораца, јер је у претходним борбама била скоро преполовљена.

Увече смо касно легли. Око 12 часова нападнути смо од четника, који су претходно опколили цео круг болнице. Изненађени борци нису се брзо могли снаћи и средити за борбу. Кад смо се средили, моја чета је настојала да дође до болнице, у којој су били Штаб батаљона и остали борци. Међутим, ударили смо на четнике који су били већ опколили болницу. Дочекали су нас пушкотом и пушчаном ватром. Ноћ је била мрачна. Један део моје чете у овој гужви одвојио се и отишао са комесаром чете Војиславом-Воком Савићем. Остатак чете повео сам према граду. Пробијали смо се кроз дворишта у правцу команде места, која се налазила у центру града. Приликом повлачења прикључила нам се и Рада Шишковић из Другог шумадијског одреда и један борац из Таковског батаљона, који нам је доста помогао да се извучемо из Милановца. Недалеко од команде места одредио сам заштитницу и уз кратку борбу са четницима пребацили се преко главне улице и изашли на крај града. У овом сукобу рањен је Лазар Шевкушић, ранији командир чете. Рањен је у ногу па смо га морали носити. Прешли смо железничку пругу, једну речицу и дошли у једно село чије име нисам запамтио. У овом селу смо превили Шевкушића и још неке борце, који су били лакше рањени и кренули према Руднику. У овом селу нам се прикључио Живомир Несторовић, командир Шесте чете, са неколико бораца. Од моје чете из Милановца се пробило само 20 бораца. Остатак бораца са комесаром Воком Савићем четници су заробили, предали Немцима, који су их стрељали у Ваљеву.

Доручковали смо у селу Сврачковцима. Ту смо позајмили коња ради преношења Шевкушића. Овог коња смо вратили и у Г. Црнућу од учитеља узели другог. Увече смо стигли на планину Рудник и занови у једној штали јер нисмо знали ко држи варошицу Рудник. Кад је свануло, сишли смо у варошину, јер су наши држали Рудник, сместили Шевкушића у болницу и опет вратили коња по човеку који је изашао из Г. Црнућа са нама. Од Другог батаљона сакупило се око 40 бораца. Четници су попустили сељаке да би ослабили нашу борбеност. Док смо били на Руднику, непријатељ је почео да га бомбардује. Испред јачих снага непријатеља на Рудник су се повукли Космајци и Посавци. Када су непријатељи почели да све жешће нападају, морали смо се повући са Рудника. Борци Другог батаљона који су избегли заробљавање у Г. Миланов-

цу добили су наређење да штите леђа Посавцима. Међутим, Посавци су се повукли са тог положаја, а ми нисмо то знали, тако да је нама непријатељ зашао за леђа. Како је непријатељ био бројнији, и ми смо се уз борбу морали повући. У току ове борбе од ове групе из Другог батаљона велики број је дезертирао."

А ево шта заменик командира 5. чете 2. батаљона и командир 1. вода Урош Ђелић о томе говори:¹⁾

„Нама је наређено када пођемо да понесемо по 5 метака и да ћемо добити ужичку муницију у Милановцу. То је одлучујућа ствар за оно што се десило и утицало на исход догађаја. Кренули смо после прославе октобарске револуције, коју смо славили на Руднику. Касно у ноћ стигли смо у Милановац. Био је новембар и рано је падала ноћ. Остало ми је у сећању да смо пролазили поред четника који су стајали испред неких зграда. Пролазећи у строју кроз Милановац, који је био попаљен и порушен, певали смо партизацске песме. Већи део 5. чете, где сам ја био заменик командира и командир 1. вода, а чета је тада бројала 30-40 људи, према ономе што је бројала 80-120 у нападу око Јунковца, где је више него десеткована, спавали смо на слами у мртвачници. Других детаља се не сећам, сем тога да је неко дошао и из сна нас дигао. Ја сам као одговоран позвао борце да изађемо. Излетели смо у једном даху у двориште, изашли на улицу и пробали се до периферије варошице Милановца. Од момента када смо пробужени па до момента када је почело да пуца није трајало више од 15 минута. Нисмо наишли на неки јачи отпор приликом пробијања; то је било у једном налету. Мањи део 5. чете са командиром и комесаром, можда и неки делегат вода и штаб батаљона, спавали су у болници и они су углавном и заробљени. Те ноћи до сванућа ми смо били на периферији града, неповезани, без неке јединствене команде. Биле су то исцепкане групе. Заузели смо бусије у појединим зградама и по улицама. Било је спорадичног пушкарања, покушаја напред — назад, неуспешног, док није свануло. Сутрадан кад је свануло, ми смо из једног правца Милановца покушали да извршимо јуриш. Ја са мојом групом, било нас је можда 20-30, нарасло је то касније са другим партизанима. Уз узвик „ура" итд ми смо полетели низ падине према Милановцу. То је било пар стотина метара да би се прелетело — прешле неке ливаде и њиве да би се ушло са те стране у Милановац. Да ли су ту били ровови, не могу тачно да тврдим, али је чињеница да су одједанпут као из земље изникли четници, један њихов строј. Наишли смо на њихов отпор и ту је поред мене погинуо Горило, а да ли је још било мртвих, није ми познато. Ово је био покушај пробијања у Милановац, једини организован, да би се пружила помоћ онима доле у граду. Доле се борбе нису више ни водиле. Дошло је наређење да се повучемо за Рудник. Тада је извршена реорганизација. У Милановац нисам више ни покушавао и није ми познато ко је први ушао и како су се повукли четници".

1) Сећања дата Одбору 1973. године.

Равногорци предају партизане немачким властима у Ваљеву"

Милорад Пешић, партизан Седме чете Трећег батаљона, Првог шумадијског одреда, био је заробљен у Милановцу. Равногорци су га предали Немцима у Ваљеву заједно са 350 другова. Пешић је успео да побегне. Доносимо његов исказ:

„Пре десет дана у Милановцу, у суботу у 12 часова, заробили су нас и разоружали четници. Ми смо били окупљени у болници. Четници су тражили нашу предају, у противном претили да ће запалити болницу. У почетку, на наше повике: „Доле окупатори!", одговорили су исто: „Доле окупатори!" Затим су позвали нашег команданта на преговоре. Командант батаљона учитељ Вукотић отишао је на преговоре и после извесног времена вратио се са условима: или ћемо бити сви запаљени заједно са болницом или морамо положити оружје, а затим ћемо бити сви пуштени. Само ако неко изјави жељу да остане међу четницима — остаће. Задржаће уз то, док испитују, команданте, командире, воднике, политичке комесаре и заменике. Свима јамче живот и пуну безбедност. На гласању поводом тих услова незнатна већина изјаснила се за предају.

Четника је било око 300-400, а нас око 150 другова. Мали број неких сељака из околине пустили су одмах, а све остале одвели у Таково. Спроводили су нас десетак четника, отприлике на сваких десет један спроводник.

Из Такова смо одведени у Брајиће, где смо преноћили. Ту нас је стигло око 70 и придружило нам се још око 30. Ту су нам све одузели: и новац и обућу и одело. Остали смо само у доњем рубљу, а ретко ко да је имао још коју прњу на себи. Малтретирали су нас, нарочито другарице, а неке су и ударали.

Из Брајића су нас одвели за Равну гору. Пред долазак на Равну гору неки мајор, онизак, црн, бркат дочекао нас је речима: „А, ту ли сте, мајку вам вашу! Ви сте криви што Немци убијају! Кад сте мировали, нас Немци нису тукли. Ви чекате од Стаљина спас — мајку ли вам вашу и вашем Стаљину!"

На Равној гори нам се придружило још око 150-200 људи, другова заробљеника. Међу њима било је и неколико другарица. Ту смо у Рибници преноћили. Ујутру нас 300-400 спроведено је у Мионицу. У Мионици смо стајали неколико сати, па нам је речено да ћемо у Маркову цркву, где је за нас спремљен логор. Међутим, прошли су Маркову цркву, а нису нас зауставили, већ су нас водили даље.

Том приликом војвода четнички, мислим да се зове Каменица, одржао је говор у коме је између осталог рекао:

„Комунистичке вође погазили су споразум. Њиховом кривицом дошло је до братоубилачког рата. Немци су према нама Србима били добри, а комунисти су криви што је дошло до крви и жртава. Нема се шта очекивати од Русије и Стаљина (при том псује мајку Стаљину). Ја вам дајем реч и гарантујем својом четничком чашћу да неће нико од вас бити предат Немцима".

Међутим, непосредно иза тога, у месту званом Словац, сачекали су нас Немци и немачки камиони. Сви смо били потрпани у камионе и спроведени у Ваљево.

У Ваљеву су нас сместили у неку велику зграду, изгледа неки стари млин или магацин. Исте вечери издвојили су команданта батаљона и другарице. Њих су саслушали, другарице одвели исте вечери, а команданта сутра изјутра. Не знамо ништа више о њима. Саслушали су нас тридесетину. При привођењу на саслушање морали смо проћи кроз нека одељења где су с једне и друге стране стајали Немци, љотићевци, недићевци и четници, ударили су нас кундацима и дршком револвера. Саслушали су нас Немци. Углавном су узимали генералије, питали ко је наш политички комесар, испред имена ударили крст питајући нас шта то значи, истодобно одговарајући да то значи смрт. На саслушању су нас песничили и ударили чизмама у стомак и где су стигли. Док смо били у затвору, једном нас је посетио и онај војвода звани Каменица и рекао: „Како сте, не бојте се, и ја сам са вама."

Ја сам успео са једним другом једне вечери, када ту није било стражара, да се попнем на таван, затим завучем на кров и одозго да се спустим низ олук. Побегла сам преко неких башта, па преко једнога пута поред караула и стражара, и провукао се кроз жице којима је опасан читав град. Први пут сам наишао на другове у селу Лесковици. Ту сам већ дао свој први исказ".

О нападу четника на партизане у Г. Милановцу, Миле Ризнић, тада борац 7. чете Трећег батаљона, каже:¹⁾

„Из Г. Шаторње кренули смо за Г. Трешњевицу. Требало је да идемо у Вукосавце или Босуту. Кад смо из Г. Трешњевице кренули према Вукосавцима, курир Штаба одреда нас је зауставио. Нешто је рекао командиру чете Малишићу и он је наредио: трчећи корак према Руднику. Краћи одмор смо имали пред Јарменовцима. Кад смо стигли у јарменовачку школу, дознао сам да нас 8. и 9. чета чека на Руднику и да треба да идемо у Чачак да се боримо против четника Д. Михаиловића. Кад смо стигли у Рудник, речено нам је да ће нас чекати у Г. Милановцу. На Руднику су нам оставили само мало муниције говорећи да ћемо муницију добити у Г. Милановцу.

1) Сећања дата 1979. године, архиви Одбора.

У Г. Милановац смо стигли касно. Само што смо се мало одморили, напали су нас четници. Брзо смо испуцали оно мало муниције што смо имали. Командир чете спалио је четну архиву. Побацали смо оружје, које нам није ништа вредело без муниције.

Четници су одвојили командире, комесаре, раднике и ђаке на једну, а сељаке на другу страну. Извукао сам главу јер сам био сељак. Дошао сам на Рудник и јавио се Штабу одреда. Испричао сам им шта се десило."

У току прве непријатељске офанзиве четници Драже Михаиловића извршили су изненадне нападе на партизане у Горњем Милановцу, а припремили су да нападну ослобођено Ужице, Пожегу и још нека места. То је имало последице поред осталог и за одбрану на Руднику. За борбу против четника Врховни штаб је повукао са својих територија неке партизанске јединице. Тако су према Чачку и Ужицу повучени Трећи батаљон Првог шумадијског одреда (без седме чете), Орашка и Паланачка чета из Другог шумадијског одреда, делови Таковског батаљона из Чачанског одреда, две чете Ваљевског одреда и други. Овим је спољна одбрана слободне територије са севера знатно ослабљена.

Половином новембра преко територије Окружног комитета Аранђеловац повлачили су се Космајски одред и Београдски батаљон из Посавског одреда. За време повлачења водили су борбе са недићевцима, љотићевцима и четницима Косте Пећанца. Нарочито жестоке борбе водили су 16. и 17. новембра у селу Јеловику и Босути. На Рудник су стигли 18. новембра и одмах укључени у фронт на Руднику. У Рудник је тада дошло око 200 бораца из Космајског и око 260 из Посавског одреда. У току ноћи 19/20. новембра штабови Космајског одреда и Београдског батаљона присуствовали су састанку у Вили „Цаца”,¹ где су добили задатак и распоред својих јединица.²

У Руднику се налазила партизанска команда места. Командант је био Вељко Томић. Истовремено био је и командир четврте чете Таковског батаљона Чачанског партизанског одреда. Ова чета била је у ствари посадна јединица у Руднику и вршила све борбене и снабдевачке функције за рачун команде места.

На Рудник је упућена и Пета љубићка чета са Јефтић Драганом-Шкепом, чланом Окружног комитета КПЈ за Чачак, који је командовао јединицама Чачанског одреда у борбама на Руднику. Из Чачанског одреда у непосредној

1) Податке дао Миладин Ивановић, тада командант батаљона у Посавском одреду.

2) „Цаца”. То је име Славке Николић, удате Мате. Радила је за Гестапо. После ослобођења осуђена је на смрт, али јој је ова казна замењена за 20 година строгог затвора. После издржаних 12 година ослобођена је.

одбрани Рудника било је око 250-280 бораца (у четвртој чети посадној око 100 и у петој љубићкој чети око 150-180 бораца).¹

Јединицама које су се повукле са севера, за време одбране Рудника, командовао је Милан Илић „Чича“, командант Првог шумадијског одреда. Под његовом командом налазили су се: Први батаљон Првог шумадијског одреда са око 150 бораца под командом Душана Дугалића, Космајски одред са око 200, Београдски батаљон из Посавског одреда са око 260, и један вод из Рачанске чете Другог шумадијског одреда, неутврђене јачине — вероватно око 40-50 бораца и две чете Ваљевског одреда. Свега око 800 бораца. Укупно преко 1000 партизана.

За време одсудних борби на Руднику непријатељи су вршили снажне нападе и на правцу од Крагујевца, преко Љуљака ка Горњем Милановцу. Продор на овом правцу угрожавао је одбрану Рудника са леђа од Горњег Милановца и омогућавао дејства преко планине од Враћевшнице и села Црнућа. Поменути правац браниле су снаге Таковског батаљона. Командант одбране на овом правцу био је Бранко Ракић, командант Таковског батаљона.²

Непријатељ је планирао одлучујућу офанзиву на ширем сектору Рудника у последњој декади новембра и у том циљу издао је следећу инструкцију за рад оружаних одреда.³

„Карта размере 1:100000, секције Крагујевац, Крушевац, Чачак, Аранђеловац.

I — ЕТАПА

ЦИЉ дејства биће у томе:

(У првој тачци изнети су задаци за разбијање комунистичког центра у селу Дулене код Крагујевца).

Истовремено да се поставе и остали одреди на линији Лазаревац — с. Барошевац — с. Даросава — Аранђеловац — Топола — Чумићко бр. — Крагујевац за акцију у II етапи.

Истовремено:

1) Да жандармеријска чета из Лапова крене 19. новембра у 7 часова за Чумић правцем: Лапово — с. Црни Као с. Сипић — с. В. Крчмаре — Чумићко брдо, где ће се ставити под команду команданта 3. добровољачког одреда;

1) Командир Пете љубићке чете био је тада Рајко Танасковић, политички комесар Милош Јовашевић.

2) Податак дао Бранко Ракић.

3) АУП К-52, Ф-13, док. 5. Изостављен текст не односи се на територију Првог шумадијског одреда.

2) Да 3. добровољачки одред под командом поручника Никића, остављајући 1 чету у Рачи, крене правцем: Рача с. Наталинци — Топода. По доласку у Тополу примити под своју команду жандармеријску чету на Чумићевом брду;

3) IV оружани одред да пређе из с. Венчане у с. Даросаву.

Командант колубарске групе по своме нахођењу може да пребаци 1 чету из XII одреда у с. Барошевац.

4) Извештаји

По доласку појединих одреда на одређене крајње тачке на линији Лазаревац — с. Барошевац — с. Даросава — Аранђеловац — Топола — Чумић — Крагујевац... Команданти сваког одреда посебице поднеће хитан извештај, како би се даља акција могла заједно наставити.

II ЕТАПА

Биће: избијање на линију: Лазаревац — Белановица — Горња Врбава — Бумбарево брдо.

Кад ће се ово наредити, зависи од успешног извођења I етапе.

III ЕТАПА

Биће: избијање на линију: Ваљево — Чачак.

Грб
Команда Жандармерије
оперативни одсек
О бр. 476
17-X1 1941. год.
Београд

Командант ђенерал
Стев. Радовановић, с.р."

У духу немачког плана за прву офанзиву напади непријатеља деле се у две фазе. Прва фаза обухватила је жестоке нападе на партизанске снаге на Руднику и у околини, и друга, освајање Рудника, продор ка Горњем Милановцу и спајање са снагама које су нападале од Крагујевца и Прељине. Прва фаза трајала је 7 дана, а друга свега један дан.

Напад на Рудник отпочео је 20. новембра, снажним ударима немачке авијације, са аеродрома у Земуну, а затим су Недићеви одреди под командом

Милана Калабића (колубарска група одреда са штабом у Аранђеловцу),¹ извршили напад на Рудник. Овај напад, после жестоких борби, претрпео је неуспех и нападачи су одбачени на полазне положаје, према селу Трудељу и Бољковцима. У саопштењу Врховног штаба из Ужица губици у овој борби се не помињу.^{2*} Према непријатељским документима погинуло је 56 партизана и 2 жандарма.^{3*}

Непријатељи су поново извршили напад на Рудник 23. и 24. новембра уз снажну подршку немачке артиљерије и авијације. Партизани су били присиљени да се повуку јужно од Рудника ка селу Мајдану. Повлачење је било изазвано, поред јаког притиска са фронта, и тиме што је један одред љотићеваца напao партизана са леђа, прошавши кроз планину Рудник.⁴ У овом нападу учествовао је и батаљон Немаца из 742. пешадијског пука 704. дивизије, са правца од Белановице.^{5*}

Први батаљон Првог шумадијског одреда налазио се у селу Јарменовцима у Дому, са задатком да обезбеђује Рудник са правца од Шаторње. Пред вече 24. новембра батаљон су напали Немци (ојачани батаљон из 721. пешадијског пука из 714. дивизије), који су дошли из Тополе преко Шаторње. Батаљон је примио борбу и бранио се са погодних положаја око Дома. Истовремено је нападнут са леђа од љотићеваца из Трећег одреда Будимира Никића, које су Немци упутили из Шаторње да изврше заобилазак иза села Манојловца и да тек онда када отпочне борба, нападне партизана са леђа. Батаљон се повукао преко Звезде на пл. Рудник са намером да иде у варошицу Рудник. Варошицу су држали непријатељи па је батаљон продужио кроз планину и дошао у село Мајдан, где се спојио са снагама које су се нешто раније повукле из Рудника. О овој борби у селу Јарменовцима постоје два документа у архиви Недићеве жандармерије. По једном, та борба је била 24. новембра и љотићевци су у њој запленили: „1 пушкомитраљез, 12 пушака, 200 ђебади, 1350 метака и

1) Колубарску групу сачињавали су, поред иедићеваца, и четнички одреди Косте Пећанца са подручја колубарског и орашачког среза.

2) Зборник докумената о НОР 1/1 Докуменат 89.

3) АУН, К-26. Ф-1, док. 65. Подаци о губицима не одговарају истини, према изјавама учесника.

4) „Борба“ од 27. 11. 1941. Саопштење Врховног штаба.

5) АУП: К-26, док, 65. Према овоме непријатељском документу погинуло је око 100-150 партизана а заробљено 600, што није тачно! Непријатељи износе да су имали једног погинулог.

41 револвер".¹⁾ По другом документу ова борба била је 23. новембра и „Приликом заузимања сиротињског дома у Јарменовцима, у коме су биле комунистичке банде и које су побегле у паничном бекству, заплењено је: 3 пушке, 700 пушчаних метака, 3 шаржера за пушкомитраљез, 2 радио-апарата, 200 ћебади, 100 кгр. пасуља и другог материјала".²⁾

У току ноћи 24/25. новембра партизанске јединице су се средиле и мало одмориле у селу Мајдану и Сврачковцима. За то време руководиоци јединица су одржали састанак. После процене ситуације одлучено је да се изврши противнапад свим расположивим снагама и поново заузме варошица Рудник. Главни аргумент за ову одлуку био је да се на осталим секторима (Бумбарево брдо, према Мрчајевцима, Рапај брдо, према Милановцу, Букови и Маљен према Косјерићу итд.) партизани још увек успешно бране и да одолевају нападима непријатеља. „Нећемо ми први пустити непријатеља, да преко нашег одбрамбеног сектора продре у слободну територију" — говорили су учесници на овоме састанку.³⁾

Распоред партизанских снага за противнапад био је следећи:

— на централном правцу дуж пута село Мајдан — Рудник нападао је Први батаљон 1. шумадијског одреда и 5. љубићка чета. Ова група имала је један вод у резерви (из 4. љубићке чете): са задатком да фронталним нападом, уз садејство крилних колона, узме раскрсницу и варошицу Рудник;

— лева колона Београдски батаљон, са задатком да обухвата варошицу Рудник са северозапада, угрожава непријатељско десно крило и да непријатеља одсеца од правца према Белановици и Аранђеловцу;

— десна колона, Космајски одред, са задатком да заузме највише висове планине Рудник, да обезбеђује извршење противнапада од интервенције непријатеља са тога правца. Део снага да задржи на планини а део да упуту према селу Гуришевцима ради обезбеђења са правца Шаторња — Рудник.

У рано јутро 25. новембра јединице су постројене и партизанима је објашњен задатак и значај истога. Затим се кренуло у противнапад. Први сукоби били су на брежуљцима испод Рудника, где је непријатељ имао страже. Ту се нашло и по неколико Недићевих официра. У снажном налету партизана непријатељи су претрпели знатне губитке. На једном месту била су три мртва официра, међу којима поручник Љумовић Крсто, бивши директор гимназије

1) АУП К-26, Ф-1, докуменат 65.

2) АУИ К-26, Ф-2, докуменат 47. Извештај команде жандармерије од 28. 11. 1941. године.

3) Податке о састанку и одлуци дали Миладин Ивановић и Рајко Танасковић.

из Никшића. Непријатељи су избачени из Рудника, али су се задржали на ранијим полазним положајима северно од Рудника. Жестоке борбе водили су и Космајци на планини Руднику са љотићевцима. Борбе су трајале три дана. Партизани су држали варошицу Рудник и из исте вршили снабдевање храном и муницијом, која је доведена из Горњег Милановца. Непријатељи су доводили појачања. Стигла су и два одреда четника Драже Михаиловића, одред мајора Кораћа Манојла и одред мајора Савовића.²¹ Ови одреди уведени су у борбу са полазних положаја из села Гараша и Босуте 26. новембра.

Калабић је 27. новембра упутио у борбе ка Руднику, као појачања и IX одред из Вреоца, XII одред из Венчана и јуришни вод из Вреоца (вreoчка група). Непријатељ износи да је у тим борбама погинуло њихових 6 официра и 70-80 војника. Ови губици очито говоре о жестоким борбама у наведена три дана.^{3>}

За извођење друге фазе напада на Рудник команда 714. немачке пешадијске дивизије издала је борбену заповест бр. 813/41. 27. новембра у 23,30 часова. Формиране су две групе за извршење напада:

— група „А" коју су сачињавале немачке снаге из састава 721. пешадијског пука, 661. артиљеријски дивизион и неки делови из осталих јединица 714. дивизије. За правац напада одређено је: Доња Шаторња — Јарменовци — Рудник. Један део ове марш-руте прелазио се на возилима. Под немачком командом а у саставу ове групе био је и мајор Калабић са својом колубарском групом одреда, с тим да врши напад од правца Белановице.

Почетак напада групе „А" одређен је за 28. новембар у 7 часова.

— група „Б" названа још и група „Катранцић" била је састављена од љотићеваца и недићеваца. Напад је вршила са источне стране, преко планине Рудника у правцу варошице Рудник. Ова група почела је напад 28. новембра у 9 часова.

Дивизијска артиљерија имала је задатак да подржава напад 721. пешадијског пука до Рудника, а затим да туче све истакнуте положаје (висове) око варошице.⁴¹

1) Њега је препознао Милadin Ивановић, командант Београдског батаљона.

2) Манојло Кораћ био је командант Пожешког четничког одреда а мајор Савовић примио је команду четничких одреда у Г. Милановцу после 7. новембра.

3) АУИ, К-50, Ф-1, Д-10 и „Борба" од 27. 11. 1941. — саопштење Врховног штаба.

4) АУП: — непреведена немачка документа 714. дивизије, фотокопија НАВ-Н-Г-315 Ф-2258, Д-62, К-29. К-50А, Ф-2, докуменат 10. (Недићевци описују учешће својих јединица — исти подаци).

Напад на Рудник у току друге фазе подржавала је и немачка авијација са аеродрома у Земуну.

У вези са извођењем друге фазе напада на Рудник вероватно је и убацивање Трећег добровољачког одреда у партизанску позадину, тј. у Горњи Милановац. Ево извештаја о томе:¹⁾

„27. новембра о.г. у 15 ч. трећи српски добровољачки одред, по наређењу команданта колубарске групе мајора г. Калабића извршио је напад на комунистичке банде у Горњем Милановцу. У огорченој борби, која се развијала Око железничке станице и гробља, комунисти су имали велики број мртвих и рањених. Одред је имао 3 тешко рањена и 5 заробљених. Одред је изгубио и 3 пушкомитраљеза, које су комунисти запленили заједно са заробљеним добровољцима. Пошто је противник располагао великим снагама и бољим наоружањем, одред се је у 20 ч. повукао на полазне положаје, тј. ка селу Сврачковцима, где је стигао у 21. час."

Напред поменути одред дошао је у Горњи Милановац из села Страгара, преко планине Рудника. У Милановцу су га дочекале неке јединице Чачанског и 8. и 9. чета из Првог шумадијског одреда.

У току дана 28. новембра вођене су жестоке борбе око варошице Рудник. Партизани су тучени са три стране, (са запада, севера и истока) и авијацијом из ваздуха, али су давали отпор непријатељима. Слободна страна била је само према Горњем Милановцу, одакле су се партизани снабдевали муницијом (произведеном у Ужицу) и храном.

Тога дана увече престале су борбе на Руднику.

Командант колубарске групе, у своме извештају пуковнику Мушицком, признаје да је у овим борбама имао „преко 25 мртвих и око 35 рањених".²⁾

Партизани би дуже бранили Рудник да није дошло до промене ситуације на суседним положајима. Удружени непријатељи пробили су блокаду Краљева, други су прешли преко Бумбаревог брда и напредују у долини Западне Мораве а трећи из правца Крагујевца заузели су Горњи Милановац. База за снабдевање више није постојала. Рудник је био у окружењу. Приступило се извршењу наређења Врховног штаба, тј. да се у случају потребе партизани са Рудника повлаче у правцу Ужица и Златибора.³⁾ Тога дана, 28. новембра пред вече, напустили су Рудник, формирали дугу колону и под командом Милана

1) АУН, К-26, Ф-2, Д-52.

2) АУП, К-26, Докуменат 65.

3) Податак дао Бранко Ракић, који каже да је директива усмено пренета.

Илића — Чиче и Драгана Јефтића — Шкеле кренули преко села Мутња и Савинца ка Ужицу.¹⁾

Десетодневне борбе на Руднику биле су фронталне борбе, које су својствене регуларним армијама. Партизани су били присиљени од непријатеља да такве борбе прихвате. Водили су их снагом одушевљења. Тучени су из авиона, а нису имали противавионских оруђа. Гађали су авионе из пушака и пиштоља, али без успеха. Тучени су артиљеријом, а нису имали одговарајућа оруђа за уништење те непријатељске артиљерије. Сачекали су непријатеље на блиском одстојању и онда их тукли иако је однос био 6:1 у корист непријатеља.

Непријатељи су 28. новембра увече ушли у варошицу Рудник. Ту су средили јединице а затим продужили наступање за партизанима.

Мајор Калабић је са својим јединицама стигао у Горњи Милановац 30. новембра.²⁾

О борбама 8. и 9. чете 3. батаљона Првог шумадијског одреда са четницима Драже Михаиловића на ослобођеној територији у сећањима Ђорђа Ђурића пише:³⁾

„После борбе 1. и 3. батаљона с љотићевцима у Г. Трешњевици на дан 1. новембра 1941. године, 3. батаљон је остао на терену села између планине Венчаца, Букуље и Рудника. Осма и 9. чета налазиле су се на релацији пута Топола — Шаторња — варошица Рудник, а 7. чета је отишла на задатак по селима: Вукосавци, Босута и Гарашаи. Штаб I шумадијског одреда, који се тада налазио у варошици Рудник, 4. или 5. новембра наредио је да се 3. батаљон што пре окупи и хитно дође у Рудник. Како су се 8. и 9. чета већ налазиле у заседама на путу Топола — Јарменовци, то су истог дана кренуле у правцу Рудника.

У рану зору 6. новембра 8. и 9. чета стигле су у Рудник. Сачекао нас је комесар одреда Недељко Жакула. Он је наредио да се борци сместе на одмор, а да се хитно пошаље курир, да нађе 7. чету и доведе је како би цео батаљон био на окупу. Штаб I шумадијског одреда у саставу: Милан Илић, командант I шумадијског одреда, Недељко Жакула, политички комесар, Душан Петровић-Шане, заменик комесара одреда, од раног јутра одржава састанак са штабом 3. батаљона. Из штаба одреда стално су тражили обавештење шта је са 7. четом, зашто она не долази како би батаљон био комплетан.

1) Отишли су на дуги трогодишњи борбени пут у све крајеве Југославије. Већина од њих су отишли заувек и никада више нису видели Рудник, који су тако упорно бранили. Борци Првог шумадијског одреда ушли су у састав 1. и 2. пролетерске бригаде. Милан Илић-Чича био је командант 5. шумадијског батаљона у 1. пролетерској а Душан Дугалић у 3. у 2. пролетерској бригади.

2) АУИ К-50А, Ф-1, Докуменат 10.

3) Сећања дата Одбору новембра 1972. године.

Истог дана по подне не чекајућн 7. чету, 8. и 9. чета добијају наређење за покрет у правцу Ужица. Комесар одреда Недељко Жакула пред стројем је борцима званично саопштио вест о погибији команданта Милана Благојевића, пошто већина бораца то до тада није знала. Обраћајући се борцима комесар је говорио: о отвореној издаји четника Драже Михаиловића; о њиховој јавној сарадњи са окупатором и заједничким оружаним акцијама против партизанских одреда; да је погибија Милана Благојевића део четничке издаје и да борци 3. батаљона треба да крену у правцу Ужица и да бране нашу слободну територију у којој је изгубио живот и наш командант. Затим је окупљеним борцима говорио и заменик комесара I шумадијског одреда Душан Петровић-Шане. Он је између осталог рекао да се налазимо непосредно пред даном прославе и победе прве пролетерске социјалистичке револуције у Русији, када је створена прва радничко-сељачка држава у свету; о великој борби Црвене армије — армије руског радника и сељака против хитлеровске фашистичке хорде; да су се радници и сељаци и напредна интелигенција, који су били политички и економски обесправљени, под руководством Комунистичке партије Југославије дигли на устанак у борби проткв фашистичког окупатора и домаће буржоазије да бране тековину октобарске револуције. Затим, друг Шане је говорио да сс на путу за Ужице у борби против непријатеља треба борити као што смо то чинили у Шумадији; да покажемо храброст, одговорност и остале врлине бораца за слободу свога народа, онако како нас је то учио и покојни Милан Благојевић. Затим Милан Илић-Чича, командант I шумадијског одреда (после погибије Милана Благојевића), обратио се борцима и питао: да ли неко од бораца, због болести или неких других разлога, није спреман да крене на нове терене. За моменат настао је велики тајац а затим се јавио Ђорђе Јовановић, командир 9. чете, иначе земљорадник из Винче, рекао је да га боли стомак и једна нога и да није способан да се креће. Он је изашао из строја, а остали борци су сложено рекли да су спремни за покрет.

Почеде су припреме. Они који су били лоше одевени добили су нешто бољу обућу и одећу. С обзиром да се ишло на терен где се могло лакше снабдети оружјем и муницијом, то су борци издајали нешто муниције за оне који остају у Шумадији. Све је било спремно за вокрет, само се чекао долазак 7. чете. Како се није знало када ће она стићи, то је одлучено да 8. и 9. чета одмах крену у правцу Милановца. Са Рудника 6. новембра 1941. године по подне по облачном, суморном и магловитом дану, у колони 150 бораца креће путем за Г. Милановац. Испод Рудника у селу Мајдану, док колона партизана креће путем, лево и десно од пута наилазимо на јачу колону четника који се поред нас крећу у правцу Г. Милановца. Борци 8. и 9. чете певали су партизанске песме како би четницима дјди до знања да њихово присуство не мења правац нашег кретања. Четници су затим одговарали својим песмама са повреме-

ном, пушчаном пуцњавом преко наше колоне. Наша колона се кретала мирно, али веома будно, спремна да ступи у борбу са четницима уколико они први почну напад. То је трајало све до предвече, када смо стигли у Г. Милановац.

Овде је требало да преноћимо и сутра рано да кренемо за Чачак. У болници где смо били смештени било је и бораца Другог шумадијског одреда који су били махом родом из околине Смедеревске Паланке и били су веома забринуте због веће концентрације четника око Горњег Милановца. Говорили су нам да четници прете да ће извршити напад на команду места и разоружати све партизане. Командант батаљона, полазећи у команду места, рекао је да нико од бораца не даје податке о нашем правцу кретања и да се појача будност и удвоје стражарска места. Око 22 часа једно сумњиво лице се појавило у ходнику око соба где смо спавали. Он се распитивао из које смо партизанске јединице, када смо дошли у болницу, колико има бораца и куда намеравамо из Милановца. Нашим стражарима одмах је постао сумњив и када су га испитивали коме припада и за кога прикупља податке, он се изгубио у помрчини. То је дало повода команданту батаљона да нареди брзо буђење бораца и припрему за покрет. Око 24 часа, наређено је да се покрет и излазак из болнице као и из Милановца изврши у највећој тишини и уз доста напора пред зору стижемо у село Брђане. Борци су се сместили на кратки одмор у бивше војне објекте, који су пре рата служили за смештај течног запаљивог горива. После одмора, 7. новембра пре подне 8. и 9. чета из Брђана креће у правцу Чачка. Сељаци, симпатизери НОР-а из Брђана су нас упозорили да постоји могућност да на овом путу ка Чачку дође до сукоба са четницима Драже Михаиловића и да се они налазе на косама лево и десно од правца нашег кретања. Своје присуство оу оглашавали повременом пуцњавом. Како се колона приближавала Прељини, то се све више чула пуцњава са коса а непосредно испред Прељине једна четничка формација покушала је да спречи наше кретање према Чачку. Они су појачали пуцњаву са наше леве и десне стране а једна мања група покушала је пуцњавом у чело наше колоне да нас заустави. Брзом акцијом 8. и 9. чете успешно је разбијен њихов налет. Растерани, они су побегли далеко на косе од правца нашег кретања. Приближавајући се Љубићу, били смо све више изложени нападима четника. Отворили су јачу ватру на нашу колону. На команду команданта Милорада Лабудовића: „Напред, на јуриш.Шумадинци“, развили смо се у две стрелачке колоне лево и десно од пута и наша брза акција их је збунила те су се дали у бекство повлачећи се више према брду десно од Љубића. У овој борби четници су имали око 10 погинулих, а са наше стране рањен је помоћник митралјесца Добривоје Вујић-Чемберлен. Затим смо брзо стигли у Љубић и састали се са Љубићком четом састављеном углавном од радника љубићке радионице. Они су нас обавестили да су четници по подне заузели Љубићки вис и два топа на њему. Истог момента отворена је јака ватра на све

нас са Љубићког виса и са супротне стране, тј. од реке Мораве. Тада је командант наредио да 8. чета са Љубићком четом изврши јуриш на Љубићки вис, а 9. напада ка Морави. Осма чета са Љубићком четом брзим јуришем изненадала је четнике на Љубићком вису и после једночасовне борбе заузеле су вис. Четници су за собом оставили преко 20 мртвих. Запленили смо 2 топа, доста муниције и пушака. Притисак четника на 9. чету био је прилично жесток и критичан за наше све дотле док није стигла 8. чета са Љубићког виса и заједничким налетом растерали смо четнике, који су у бекству оставили своје мртве и рањене. Радници из ложионице су нас пребацили возом од Љубића до Чачка, односно до железничког моста до испред Чачка. Ту нас је сачекао један друг из команде места Чачак, који нам се захвалио на нашој успешној акцији на разбијању четничког обруча на Љубићком вису. Он нам је, у име команде места, предложио да се, како смо доста уморни, мало одморимо и да евентуално на овом положају бранимо Чачак уколико дође до четничких напада и њиховог покушаја да преко моста уђу у Чачак.

Наш одмор се претворио у заседу. Није протекло много времена када је почела пуцњава на супротној страни Чачка. То је дало повода команданту батаљона да изда наређење борцима да у највећој тишини преконтролишу способност свог оружја како би били спремни за борбу.

Како је ноћ одмицала, то се све више чула пуцњава и митраљеска ватра. Шумадинци су били у сталном ишчекивању да их позову Чачани у помоћ. Негде пред поноћ из команде места јављају да одмах кренемо у помћ осталим браниоцима Чачка. Команда је пала да се трчећим кораком кроз град што пре стигне на нов борбени положај. Четници Драже Михаиловића и Немци су вршили јак притисак са правца планине Јелице и били су дошли до самог Чачка, тј. до места које се зове Бедем. Ту смо се сукобили са јаким четничким снагама које смо повремено потискивали, заузимајући двориште по двориште. Како се борба све више и више распламсавала, то се и више трошила муниција и једног момента остали смо са по неколико метака и бомби; док она није допремљена на положај, борци су викали гласно четницима: да не пуцамо јер хоћемо да их живе хватамо и предамо народном суду. Они су се за моменат зајали, мање пуцали, мало повлачили, али су и они узвикивали да и они неће трошити муницију, да ће хватати партизана и живе каом клати. Ово надвивање партизана су користили за поделу муниције и бомби, пунили шаржере, реденике, стављали муницију свуда где је она могла наћи слободног простора у одећи, а затим болје уочили положаје непријателске линије, која није била мала, као и распоред осталих партизана — бранилаца Чачка. Овај кратак предах користили су и четници за престројавање својих снага и одмах су почели да појачавају своје нападе са знатно већим снагама, са доста ширег фронталног захвата лево и десно од нас, што раније није било запажено. У том свом налету четници су узвикивали: „Партизани, предајте се“, „тешко вама када

заузмемо Чачак", „за краља и отаџбину", „јуриш на комунисте", итд. И ми смо са осталим чачанским партизанима кренули на јуриш и узвикивали: „Напред, Шумадинци", „осветимо се убицама нашег команданта Мипана Благојевића!" У једном моменту четници су били потиснути нешто уназад, али одмах затим су почели да пружају снажан отпор и својим јуришем почели да потискују 9. чету. Њихова бочна ватра на 9. чету била је знак да су они пробили део одбрамбене линије између 9. чете и чете Чачанског одреда. Претила је опасност опкољавања једне групе партизана. Тада је командант Лабудовић наредио 8. чети да се брзо пребаци на нов положај и она је муњевитим заокружењем напала четнике из њихове позадине, разбила их и натерала у бекство. Тада су и Шумадинци и Чачани користећи панику код четника кренули у задњи одлучујући јуриш. Четници који су могли да беже отишли су далеко од града према планини Јелици, а рањеници и мртви су остали на положају. Борба се завршила пред свануће. Све више се уочавају лешеве четника, рањеници својом кукњавом моле за опроштај. Партизани из Чачанског одреда прикупљају рањенике и заробљене четнике, пребројавају их и воде у команду места. За то време борци 8. и 9. чете су се окупљали. Сви смо мислили један на другог и са зебњом очекивали свакога, у нади да нам није нико погинуо или теже рањен. Недостајале борце смо позивали, тражили по тамној зори и није прошло много времена када смо се у строју сви окупили, уморни, неиспавани, гладни, али сви расположени што смо успешно привели борбу крају, без сопствених губитака.¹⁾

После ове борбе 8. новембра пре подне из Чачка смо кречули за Ужичку Пожегу партизанском железницом. Воз се веома споро кретао због дотрајалости и лоше пруге, а и због опасности. Претила је опасност да нас одбегли четници нападну. Командант Ратаљона наредио је да се у сваком вагону поставе два стражара који ће осматрати околне висове Овчара и Каблара како нас не би четници изненада напали.

Пред вече стигли смо у Ужичку Пожегу. Ту смо се сместили у војне касарне у којима су четници били пре нас, а које су дан пре пожешки и ариљски партизани истерали из Пожеге.

1) Трупе из дајничке равногорске официрске клике Драже Михаиловића покушале су 7. новембра напад на Чачак. Партизанским противнападом су разбијене и уништене. Истеране су и из касарне у којој су се биле забарикадирале. Заробљено је око 400 четника и доста велики плен оружја, а између осталог 4 митраљеа, 4 пушкомитралеза, одећа и обуће за 400 људи, већа количина намирница итд. Настављено је чишћење терена у околини Чачка. (Борба бр. 10, од 8. XI 1941). (Збор. докумената VII, Т I, док. бр. 73, стр. 256).

Девети новембар био је дан одмора. Борци су крпили своју одећу, обућу и чистили оружје.

У самој Пожеги било је мирно, али четници у селима око Пожеге нису били мирни. Кретали су се у мањим или већим групама, повремено отварају пушчану и митраљеску ватру, стављајући нам до знања да нису далеко од нас. То је условило да 3. и 9. чета добију задатак да крену из Ужичке Пожеге на терен и чисте села од четничких снага. Покрет је извршен 10. новембра пре подне. Кретали смо се у правцу Горње и Доње Добриње. Покрет је био уз пажљиво осматрање ширег дела терена са циљем да благовремено уочимо кретање четничких јединица. Наше челне и бочне патроле откривале су мање или веће четничке групације које су пуцале на нас из велике даљине уз стално њихово избегавање сукоба са нама и све више се удаљавали. Увече смо стигли у село Горњу или Доњу Добрињу. После краћег одмора кренули смо ка селу Душковац. Успут су нам рекли да се на овом путу крећемо нешто опрезније јер постоји могућност да у овом селу наиђемо на јаче четничке снаге. Наступање колоне врши се све опрезније са појачаном претходницом од једног вода 8. чете. Приближавајући се школи наша претходница код неких кућа наишла је на једног сељака без оружја који је из даљине питао која смо војска. И када му је речено да смо шумадијски партизани, за тренутак је заћутао а затим хитро побегао са пута у неке куће из којих је отворена пушчана ватра на нашу претходницу. Брзим реаговањем овог вода 8. чете ови четници су одмах побегли, али је истовремено почела пуцњава из центра села, тј. од основне школе. Тада смо уочили да се и ми налазимо близу школе, где су се налазиле веће четничке снаге и одмах затим отпочела је борба. Наш налет је био муњевит, уз употребу свих оружја и поклич: „Напред Шумадинци“, који је у овој ноћи далеко одјекивао, брзо смо се нашли у дворишту основне школе. Четници су се после краћег отпора разбежали.

Ноћни одмор уз јаче стражарско обезбеђење и неколико патрола у селу прошао је мирно.

Из Душковаца кренули смо пре подне 11. или 12. новембра. Задатак је био да и даље чистимо села од четника. Како смо наилазили из села у село, тако смо уочавали слабију или јачу пуцњаву од стране четника. Четничке развијене групе стално су се повлачиле испред нас отварајући ватру и како смо се ми њима приближавали, тако су се они све више удаљавали и бежали на брда како би могли лакше да осматрају правац нашег кретања. На једном шумовитом пределу између неколико села једна група од око 200 четника из заседе, са велике удаљености, отворила је ватру на нас. Направили смо велики стрелачки строј и јуришем брзо смо избили на вис са којег су четници побегли на следеће брдо. Била је то велика јурњава са четницима који су добро познавали терен, брзо бежали испред нас, а ми јурили преко брда и јаруга непознатог терена.

Нисмо могли да их стигнемо, сем што смо успут наилазили на бачене пушке и неке делове одеће и ћебади.

У Каменицу смо стигли 14. новембра. После овог одмора 15. новембра из Каменице пошли смо у правцу Прањана. На једном вису изнад Каменице командант батаљона је постројеним борцима рекао да имамо задатак да овим путем који води за Прањане наступамо и да ћемо пред собом имати озбиљније сукобе са четницима. Затим да ће левом и десном косом од нас, у истом правцу наступати партизани из Чачка, Ариља, Ивањице и Пожеге. Наступамо у стрељачком строју. Десно од пута кретала се 8. а лево 9. чета. Простор испред нас био је чист. Повремено су се чули ретки пушчани пуцњи. Како смо се кретали чистим тереном, то су четници могли да нас далеко пре уоче него ми њих. После пређених неколико стотина метара иза једне попречне дугачке врзине сачекала нас је четничка заседа. Због нашег слободног кретања са широким фронталним захватом нису чекали да им се приближимо већ су изненада и са велике удаљености отворили на нас јаку митраљеску ватру. Ми смо одмах легли на земљу и одговорили ватром. Четници, иако су били удаљени од нас стотину метара, почели су да се комешају и неке групе се повлаче. А нашим јуришем, уз дејство и наших бомбаша, целу заседу смо брзо натерали у бекство. Лево и десно од нас, где је требало да наступају остале партизанске јединице, није се ништа догађало па смо претпостављали да они још нису наишли на четнике. Код нас је помапо завладао и понос што смо ми, Шумадинци, пре осталих дошли у сукоб са четницима и почели успешно да их потискујемо. Како су се четници брзо повлачили, тако смо и ми убрзали наше наступање. Мало смо застали и у томе уочили да се четници налазе само испред нас а лево и десно где су остали наступали владала је потпуна тишина. На косама нисмо уочавали ни наше ни четнике. То нас је навело да сада наступамо са много више опрезности. Испред нас чули су се повремено пуцњи, а затим на косама лево и десно од нас видели смо неке наоружане групе људи и због тога што нису пуцали на нас, сматрали смо да су то партизани. После краћег нашег наступања наишли смо на велики отпор четника. Они су из лежећег става, у добром заклону, на нас отворили јаку чатру, а ми на чистом простору и у доста неугодном положају давали смо отпор овом изненадном нападу. После нашег јуриша јаком митраљеском ватром и борбом успели смо да четници померимо иза једног узвишења испред нас. Том приликом наш митраљез „шарац“, због усијане цеви, заглавио се и престао да пуца, а митраљезац Ђорђе Личанин, који је истовремено вршио дужност командира 9. чете, морао је да се повлачи. Истог момента били смо нападнути жестоком ватром са коса, лево и десно од нас. За тренутак смо мислили да због неспоразума на нас пуцају наше јединице које је требало тамо да се налазе. Међутим, на наше велико изненађење, то су били четници који су виком и животињским урлањем вршили јуриш на наше положаје, а истовремено други њихови делови ишли су око нас како би нас

ставили у обруч и пресекли иашу одступницу. Наш командант батална наредио је повлачење, с тим што ће половина бораца давати отпор нападима, а половина да се брзо повлачи назад како би спречили четнике да створе обруч око нас и спрече наше извлачење. У први сумрак група која је вршила пробој обруча успешно је у позадини разбила четнике а остали четници који су надирали за нама одустали су од даљег наступања. У задњем моменту пробоја из четничког обруча погинуо је Љуба Станковић или Живановић, борац из села Винче.

Сутрадан, 16. новембра, имали смо дан одмора у селу Горјане или Горијевица.

Седамнаестог новембра кренули смо у други напад на Прањане, где су се, у њему и околини појачале четничке снаге. Командант батаљона обавестио нас је да наш претходни напад није успео што остале партизанске јединице нису стигле на време на своје полазне положаје и да смо ми тог дана били усамљени и зато смо морали да се повучемо. Тада нам је рекао да су сви остали стигли и да целом овом војном операцијом руководи Душан Јерковић, који је тада био привремено постављен за команданта Сектора — групе партизанских јединица које учествују на овом задатку. Правац нашег кретања и напада био је одређен да наступамо путем од Каменице ка Прањанима, тј. као што је то било и 15. новембра. Поучени искуством из претходне борбе, ми смо се кретали опрезније, са циљем да ми уочимо непријатеља пре него он нас. Наша претходница, која се кретала путем испред стрељачког строја, наишла је на мању групу четника коју је одмах разбила, а одмах затим чули смо пуцњаву нешто даље, лево и десно од нас. То је био знак да све партизанске јединице наступају једновремено у правцу Прањана. То нам је дало већу сигурност у нашем наступању и оријентисали смо се само на непријатељске снаге које су се налазиле испред нас. Како смо се све више приближавали Прањанима, то је интензитет борбе био све већи. Наше две чете наилазе на јаче четничке снаге сконцентрисане на нешто мањем простору, добро закамуфлираном. Од јаке митралеске ватре, експлозија бомби и бојних поклича са обе стране, борци нису могли да чују команду, ни команданта батаљона, ни командира чета ни водова. Борба не јењава и нико се не помиче са својих места. Наша 8. чета врши јуриш, а успешно потискује лево крило четничког стрељачког строја и потискујући их продире у њихову позадину. Четници су тада концентрисали ватру на 8. чету којој је једног тренутка претила опасност да буде опкољена и доведена у тежак положај. Како се натраг није могло, командант батаљона наређује 9. чети да врши јуриш на десно крило четничких снага како би олакшала положај чети. После тога четници су били потиснути и уз панично повлачење ка Прањанима, бацали оружје и муницију, коју смо ми за њима купи-

ли. Четници су се повукли далеко од нас ка Прањанима а ми смо после краћег наступања и затишја увече стигли до неких кућа недалеко од Прањана. Ту смо затекли Душана Јерковића, команданта Сектора и поручника Смиљанића, командира једне чете Ужичког одреда. Одлучено је да се у овом крају за ноћи с тим да 8. чета иде у заседу на пут Прањани-Каменица, а 9. чета и један вод Чачанске чете буде уз Штаб Сектора такође у заседи, само нешто ближе Штабу. До пола ноћи било је тихо и мирно. Око поноћи ову ноћну тишину нарушава велика галама и песма четника са велике удаљености. Тада је командант Сектора Душан Јерковић закључио да они Волазе на овај терен као појачање ради одбране Прањана и Равне горе и да не претпостављају да се ми налазимо недалеко од Прањана. Због нашег непознавања терена нисмо могли ближе да одредимо правац њиховог кретања. То није знала ни група Чачана, али се уочавало да крећу у правцу куће где се налазио Штаб Сектора.

Душан Јерковић наређује општу приправност, и са Лабудовићем поставља 9. чету и вод Чачанске чете, да ако четници наиђу на наше положаје, отворимо ватру на њих, а ако не наиђу, онда да мирујемо из разлога што се претпостављало да њих има много више од нас. Одмах затим, четници свом снагом нападају, врше јуриш на нашу заседу и потискују нас до саме зграде у којој се налазио штаб. Њих има много више од нас, али наши су положаји нешто бољи и одолевамо њиховим нападима. После једночасовне борбе долази до борбе скоро прса у прса. У критичном тренутку за нас и штаб Сектора, наш једини пушкомитралезац Бранко Стефановић-Копларац хвата заклон иза једног вола који је убијен у овој борби и отвара бочну ватру по четницима а остали врше јуриш. Четнике нагонимо на повлачење. Удаљавајући се од нас наилазе на заседу 8. чете и ту буду коначно потучени и разбијени. После овога, сутрадан, 18. новембра крећемо назад у Каменицу. Ми смо имали тежс рањеног Растка Стевановића, борца 8 чете, којег смо послали на лечење у Ужице.

Из Каменице 19. новембра поново се враћамо према Прањанима. Четници су појачали одбрану Прањана. Поново се сукобљивамо са њима на местима претходних борби. У почетку смо се сукобљивали са мањим групама четника, али како смо се приближавали Прањанима, то смо наилазили на већи отпор. Под нашим притиском они су почели да напуштају положаје које су имали на путу ка Прањанима и извлачили су се на косе десно од нас, али тамо су их сачекале остале партизанске јединице. Затим смо и ми напустили пут, па се 8. чета оријентисала на гоњење четника који су се повлачили десно, а 9. чета лево од нас. Настао је јуриш и прогон разбијених четника све до неких кућа где су четници са јачим снагама били угрозили једну чету из Ивањице састављену од Словенаца. Словенци су били у веома критичном положају, опколени са свих страна. Како је 8. чета са нешто бораца 9. чете била најближа овом до-

гађају, извршили су јуриш, разбили четиички обруч заједно са Словеначком четом и растерали и ову четничку формацију.¹⁾

У ноћи између 19. и 20. новембра борбе су престале јер су четници понудили примирје и ми смо 20. новембра пре подне ушли у Прањане.

После напорних борби око заузимања Прањана настао је мали предах. Први пут почели смо да се хранимо куваном храном из казана, хлебом из пекарне и остало као права организована војска. Првог дана нашег боравка у Прањанима рекоше нам да нам долази делегација четника са Равне горе ради преговора и утврђивања у људских услова за трајнију заједничку сарадњу у борби против окупатора. Пре подне 20. или 21. новембра ова четничка делегација долази у Прањане на преговоре.

Док су се преговори одвијали, ни за то време четници нису мировали. Они су стално вршљали по околним селима, нападали наше патроле на терену, батинали наше сараднике, хватали наше курире. Они су примирје и прекид сукоба на овом терену хтели да искористе за консолидовање својих разбијених снага на терену Равне горе, што се касније и потврдило. Они су одмах после утврђених услова о међусобној сарадњи почели са још отворенијом сарадњом са окупатором у борби против партизанских одреда. Одмах после свог одласка са преговора, почели су са мањим чаркама и немирима по селима. Споразум није био гаранција да будемо спокојни и мирни према њима. Морали смо сваке ноћи по целу ноћ да проводимо у заседама како нас не би изненадили као што су то и раније радили.

После два до три дана из Прањана крећемо за Ужичку Пожегу (успут са знајемо да треба да идемо у Ужице). После краћег одмора у касарнама, пре подне смо провели у уређењу одеће и обуће. Командант је затим наредио да се борци построје у кругу касарне и тако смо били у ишчекивању неког саопштења. Командант Лабудовић је мало нервозно и замишљено шетао поред постројених бораца. Из његовог понашања уочавали смо могућност неких изненађења, а одмах затим видели смо да у круг касарне улазе три лепо обучене и наоружане личности. Командант је командовао строју „мирно“, а одмах затим брзим корацима одлази у сусрет овима који наилазе, са њима се поздравља и сви долазе пред наш строј. Тада смо имали част да први пут видимо ко-

1) Прекјуче и данас вођене су борбе око Прањана с последњим четама Драже Михаиловића. Непријатељ је сломен и наше снаге су заузеле Прањане. Равногорци су се разбежали на све стране. У селу су оставили 110 лешева. Наша акција чишћења се наставља у правцу Брајина, последњег упоришта Драже Михаиловића. (Борба бр. 16, од 20. XI 1941). (Збор. док. VII, Т-1, док. бр. 79, страна 266).

манданта Врховног штаба партизанских одреда, друга Тита, а са њим још и Лолу Рибара и поп-Владу Зечевића.

Друг Тито се обратио нама борцима и рекао да смо ми Шумадинци успешно извршили своје задатке на овом терену. Да смо у Шумадији имали доста успешних борби против немачке окупаторске војске и сада треба да се вратимо у Шумадију и наставимо бескомпромисну борбу против окупатора и домаћих издајника. Иако је код бораца преовладало расположење да се иде у Ужице, после говора друга Тита и његовог саопштења да идемо у Шумадију доста бораца је нестрпљиво очекивало повратак у свој крај. Предвече из касарне крећемо на железничку станицу ради укрцавања у воз. Кроз Ужичку Пожегу пролазимо војничким кораком, са песмом: „Пшеница је класала, Шумадија гласала, Шумадија наша дика, биће република“. Возом од Пожеге до Горњег Милановца путовали смо целу ноћ. Ујутру рано у команди места у Горњем Милановцу сачекао нас је командант нашег одреда Милан Илић-Чича. Он нам је испричао како је страдала наша 7. чета која је заробљена у Горњем Милановцу од стране четника Драже Михаиловића и да су већину бораца ове чете предали Немцима у Ваљево. Рекао нам је да одмах идемо на положај испред Милановца, лево од пута Милановац — Рудник и да четници и љотићевци са окупатором врше велику офанзиву на нашем терену. У заседи смо били даноноћно, без одмора и смене. Четници су имали јаче снаге око Горњег Милановца, које су чешће вршиле ноћне препаде с намером да заузму Милановац. Они су једне ноћи успели да уђу у Горњи Милановац, али нашом брзом интервенцијом, после неколико часова борбе, успели смо да их из града истерамо“.

ШУМАДИЈА БЕЗ СВОЈЕ ВОЈСКЕ

Територија Окружног комитета КПЈ за округ Аранђеловац остала је без своје војске. Први батаљон Првог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда отишао је са осталим нашим снагама из Шумадије према Санцаку; скоро цео Други и 7. чета Трећег батаљона настрадали су од четника ДМ у Горњем Милановцу, а Трећи батаљон (без 7. чете), после борби око Горњег Милановца, вратио се у околину Аранђеловца. Јаке непријатељске снаге, као и прекидање веза са осталим нашим јединицама које су се бориле око Горњег Милановца, онемогућиле су овом батаљону да се повуче према Санцаку. Окружен са свих страна многобројним непријатељима, уз велике борбе успео је да се пробије у село Горњу Трешњевицу.

Одмах по доласку батаљона, 2. децембра у кући Драгутина Илића, одржан је састанак коме су присуствовали: инструктор Покрајинског комитета КПЈ за Србију Стеван Дукић-Текстилац, комесар одреда Недељко Жакула, командант и комесар Трећег батаљона Милорад Лабудовић-Лабуд и Трифун Петровић. Састанак је без дневног реда. Дискусија се кретала око питања шта даље. Расправа је дуже трајала и није било јединствених ставова. Лабудовић и Петровић заступали су мишљења да батаљон треба да иде према Санцаку и укључи се у састав наших снага, а инструктор Покрајинског комитета да остане на терену. Поред тога, и код бораца није било јединства. Код оних који су били родом из околине појавила се жеља да се врате кућама макар и за кратко време. Осетивши овакво расположење људи, Дукић и Жакула су се определили за пуштање бораца на кратко одсуство кућама, с тим да се после два дана врате на унапред одређено место у село Брезовац.

На договорено место мало их је дошло. Већина бораца овог батаљона пала је у руке непријатељу. Тих дана по селима растурен је и Недићев летак у коме је обећавано да ће сви партизани, који предају оружје и пријаве се властима, бити пуштени кућама. Известан број бораца под утицајем или притиском своје ближе родбине предао је оружје. Неки, изгубивши

сваку перспективу за даљу борбу, то исто су учииили својевољно, а неки су пали у руке потерним групама љотићеваца, Српске државне страже и четника Косте Пећанца. Мањи број који је предао оружје пуштен је кућама уз обавезу да се јавља властима сваких 4-5 дана.

Тек после неколико дана и једни и други увидели су да су се горко преварили. У току две-три ноћи били су готово сви похапшени и отерани у затворе Аранђеловца, Лазаревца, Белановице, Тополе, Крагујевца и Београда. Одмах послехапшења премлаћиванису и саслушавани. Од ухапшених бораца тражени су подаци о руководећем кадру, члановима КПЈ и СКОЈ-а, о учешћу у појединим борбама са Немцима, подаци о онима који нису похапшени итд. Командири, комесари и чланови КПЈ после краћег времена спроведени су у Крагујевац и Београд и током 1942. године стрелани. Неки су нешто дуже остали у логорима на Бањици и у Крагујевцу а неки су отерани у Норвешку и Немачку.

На зборно место у село Брезовац јавило се свега 15 бораца. Одмах је одржан састанак на коме су били два члана штаба одреда и два члана штаба Трећег батаљона. На овом састанку били су: комесар одреда Недељко Жакула, заменик комесара одреда Душан Петровић-Шане, командант и комесар батаљона Милорад Лабудовић и Трифун Петровић. После краћег договора одлучено је да комесар одреда, командант батаљона и осам бораца¹ крену према Санцаку и укључе се у наше јединице. Припремљена им је храна и они су кренули на пут. У селу Горњем Црнућу код Горњег Милановца група се сукобила са четницима Драже Михаиловића. У краткој борби тешко је рањен Недељко Жакула. Да им не би пао у руке, испалио је себи метак у главу.

Последње речи су му биле: „Другови, борите се! Не предајте се непријатељу!”

Остали су се вратили у Горњу Трешњевицу. Они који су били родом из околине Аранђеловца, остали су код својих рођака. Неколико бораца који су дошли у одред из Београда вратили су се у Београд да сачекају док шума не олиста.

Ево шта о томе касније пише Главном штабу партизанских одреда за Србију командант Првог шумадијског НОПО Милорад Лабудовић:²

1) Недељко Жакула, Милорад Лабудовић-Лабуд, Марко Маринковић, Миодраг-Миле Новаковић, Велимир Станисавлвић-Велица из Д. Шаторње, Малиша Трифуновић, Ђак из Крћевца и један борац Таковског батаљона (успут се придружио).

2) Копија оригинала (писана на машини, ћирилица) у АУИ рег. бр. 2-1/4, К. 1642. Извештај је преко Главног штаба за Србију тражио ПК КПЈ за Србију.

„28. новембра (1941) стигао сам са две чете¹⁾ (96) бораца у Горњи Мидановац. Према одлуци требао сам ићи за Рудник. Међутим, сутрадан сам водио цео дан борбу са непријатељем на 3 км. пред Милановцем. Непријатељ је био приморан да се повуче уз губитке од 15 мртвих. Једна непријатељска колона преко села Грабовице истог дана напала је Милановац и под заштитом авиона ушла у варош. Увече сам се вратио у Милановац и у заједници са једном љубићком четом поново смо вратили варош. Непријатељ се повукао у Грабовицу. 30. новембра пошао сам у гоњење непријатеља у Грабовицу, појачан једним водом Рачанске чете II шумадијског одреда. Око 10 часова истог дана непријатељ је ушао у Милановац. Послали смо два курира по везу са нашим снагама у селу Брусници. Нису се вратили. Били смо одсечени од наших снага два дана, јер је непријатељ посео друм од Крагујевца до Милановца. 2. децембра пребацили смо се у Горњу Трешњевицу. Наши одреди су се били повукли. На нашем терену биле су велике снаге непријатеља, у Аранђеловцу 3.000 Немаца, у Тополи 5.000, у Наталинцима 2.000, а поред њих неколико стотина петоклонаца (четника и жандарма). Борци су тражили од комесара одреда да их пусти на дводневно одсуство да испаре одело. Комесар одреда са другом Црним-Босанцем, Текстилцем, Инструктором при ОК-у²⁾ донео је одлуку да се пусти на одсуство противно вољи мојој и комесара батаљона. Непријатељ се одмах дао у потеру за нашим борцима... На зборно место после два дана дошло је свега 15 бораца. Састали смо се са руководством штаба и донели одлуку да комесар одреда Жакула и ја са још 8 бораца пођемо за Чачак да се прикључимо нашим одредима, јер нисмо могли остати на терену. У Горњем Црнућу напали су нас четници. У борби је погинуо Жакула. Остали смо се вратили на терен...

После неколико дана Немци су блокирали сва села и похапсили све борце. У току зиме стрељано што у Крагујевцу, што у Београду 37 бораца. Остали су пуштени кућама, а неколико их је доцније интернирано за Немачку".

О стању одреда 24. јануара 1942. године Окружни комитет Аранђе-

1) Седма чета 3. батаљона настрадала је са борцима Другог батаљона у Г. Милановцу од четника Драже Михаиловића. По непријатељском документу ове две чете стигле су у Г. Милановац 27, а не 28. новембра. Вероватно је Лабудовић погрешно за један дан.

2) Стеван Дукић, инструктор ПК КПЈ за Србију и члан ОК КПЈ Аранђеловац.

ловац обавестио је Покрајински комитет КПЈ за Србију. У овом писму, поред осталог стоји:"

„..., А сада неколико речи о нашем одреду. I батаљон Првог шумадијског одреда пребацио се са осталима ка Санџаку, II батаљон заробљен је од стране четника у Милановцу, новембра месеца, разоружан и предат Немцима у Ваљеву. III батаљон приликом последњих борби око Милановца био је изгубио везу, тј. био одсечен од осталих одреда и остао сам на терену. Пошто је морал врло слаб, а велико наваљивање свих бораца да се батаљон расформира и људи пусте кућама, то је комесар одреда, који је био с тим батаљоном, људе пустио, а сам са једном десетином пошао да се пробије ка Санџаку. У селу Црнућу код Милановца сукобе се са четницима. У сукобу комесар буде тешко рањен и не хтевши да се преда убије се сам из револвера. Остали се врате натраг. Од III батаљона остали су командант бат.(аљона), комесар и 2 четна комесара са једним полит.(ичким) делегатом. Остали су готово сви похапшени. Неки су спроведени за Београд, неки су у Ар.(анђеловац)".

У писму Окружном комитету КПЈ Аранђеловац од 31. I 1942. године Покрајински комитет за Србију осуђује расформирање Трећег батаљона. У његовом писму између осталог стоји:²⁾

Расформирање III батаљона је злочин учињен од стране руководећих људи у батаљону и према ослободилачкој борби и према партизанима. То је издајство, јер је батаљон могао да остане на терену или да се повуче дубље према Дрини, да се прикључи Ваљевском одреду који наставља да дејствује и сада. То је означавало и предавање партизана у руке непријатеља како се и десило у ствари."

Да ли је ико крив за „расформирање" Трећег батаљона, тешко је утврдити. Да би се „кривица" утврдила, потребна је анализа целокупне ондашње ситуације. А цитирана писма партијских руководства (ПК и ОК Аранђеловац) и изјаве преживелих бораца говоре да је ситуација на терену тада била веома тешка.

Планирани повратак Првог батаљона на територију Окружног комитета КПЈ Аранђеловац није остварен. Он је отишао у Босну и укључио се у Другу пролетерску бригаду. У суседним окрузима (Космај, Крагујевац) није било партизанских јединица, а везе између окружних комитета биле су покидане.

1) Оригинал (куцан на писаћој машини — латиница) у архиви Института за историју радничког покрета Југославије, Ин. бр. 1846/У, 5-1 (42).

2) Зборник, Том I, књига 3, страна 42.

Ситуација на територији округа

У првим данима непријатељске офанзиве на територији Шумадије, немачке јединице уз пуну сарадњу квисдинга: љотићеваца, Српске државне страже, четника Косте Пећанца и четника Драже Михаиловића у појединим селима сејали су праву пустош.

У свим срезovima по селима обновљене су општинске управе, а у појединим местима поново организоване раније ликвидиране жандармеријске станице и повећан број жандарма. Све ове снаге биле су ангажоване на ликвидацији свега напредног што се борило у борби против окупатора. Оружани одреди даноноћно су вршили претресе по селима, Пљачкали, тукли и одводили у затворе.

Среска начелства и општинске управе по селима добиле су од окупатора наређење да припреме спискове свих оних који су били у партизанима. У списковима је морало бити назначено где се сада налазе. Тражени су спискови и оних који су помагали НОБ. Непријатељ је добио доста имена наших људи.

Команде свих непријатељских јединица приступиле су и стварању обавештајне службе. У ову службу регрутовани су људи из нама непријатељски расположених средина, из редова пропалих типова који су хтели да раде за новац. Врбовани су неки наши симпатизери који су били хапшени па пуштени уз обавезу да „редовно“ јављају о доласку и проласку партизана.

Посебно оштар притисак вршио је непријатељ на партизанске породице.

Многи активни сарадници су похапшени а њихове куће оговачкане. У сваком селу на многим кућама висили су црни барјаци као знак жалости за изгубљеним члановима породице.

Бранко Илић, први интендант одреда успевао је неколико пута да умакне потерним одељењима. У томе су му помагали његова другарица Ката и малолетни синови. Само један тренутак неопрезности, па је и он пао. Половином децембра непријатељ га је ухватио и спровео у белановачки затвор. После мучења и саслушања отеран је у логор на Бањицу, где је 1942. године стрељан.

Пао је и стари члан КПЈ Драгољуб Марковић из засеока Ветрило у Горњој Трешњевици. После пребијања у аранђеловачком и београдском затвору отеран је у логор у Норвешку, где је умро 1942. године.

Живадин Аксентијевић, члан Среског руководства за срез опленачки, током децембра је стално измицао потерама. Склањао се у родном селу Шуме иоколним селима. Почетком јануара дошао јесвојој кући, коју јенепријатељ

стално држао под присмотром. Мала иеопрезност, иЖивадинјепаонепријатељу у руке. Спровели су га у аранђеловачки, а у фебруару у тополски затвор. Из Тополесу га спровели у Крагујевацу логор на Метином брду, где је стрељан 19. марта 1942. године.

У срезу колубарскомнепријатељјетакођесекаоглаве. Похапшенису или на лицу места стреллни многи чланови КПЈ, СКОЈ-а, НОО, АФЖ, партизанских стража и других активних сарадника НОБ. Пала је и Зага Драговић, члан КПЈ из Зеока.

Ништа бол*а ситуација није била са нашим активистима и сарадницима из среза качерског.

Непријатељ поново успоставља власт

Немачке снаге које су биле доведене за угушење устанка са Источног фронта, послеучешћа у првој непријатељској офанзиви, отишлесу поново према Истоку. Дошло је и до неких промена у сталним посадним јединицама којесу осталеу Србији. Тако је Команда 18. армијског корпуса, са командантом генералом Францом Бемеом, која је руководила свим немачким снагама у првој офанзиви, крајем децембра 1941. године отишла у Финску.^{1*}

Одласком овог корпуса, на чело немачке команде у Србији дошао је генерал артиљерије Паул Бадер.^{2>}

113. пешадијска дивизија³⁾ отишла је 12. јануара а 342.⁴⁾ фебруара 1942. на Источни фронт у СССР; 125. пешадијски пук децембра 1941. године одлази уГрчку. Нештокасније714. пешадијска дивизија пребачена јеу Бању Луку.

Из Вал>ева у Пожаревац премештена је 704. пешадијска дивизија. Њен 724. пешадијски пук остајеи дал>е у Београду, а делови 734. пешадијског пука имали су задатак да обезбеде пругу Београд-Младеновац. Други батаљон из овог пука био је смештен у Раљи.⁴⁾

Фелдкомандантура 816, која је 9. октобра дошла из Ужица у Крагујевац, прешла је почетком 1942. године у Шабац.⁵⁾ Фелдкомандантура 599. остала је и даље у Београду.

1)Извод из саслушања геиерала Бемеа у Нирнбергу 1947. г. Зборник док. Т I док. 297, стр. 689.

2) Исто, страна 693.

3) Зборник VII, Т I књ. 1, док. 295, стр. 675-678. и ВИГ 2/67.

4) ВИГ 2/67 страна 353. и 450.

5) АУИ, К-74А, Ф-4, док. 17 и ДК-32, Ф-3, док. 5-11.

6) Зборник VII, Т I књ. 1. док. 199, стр. 497. и ВИГ 3-4/56.

У Аранђеловцу је и даље остала испостава Гестапоа јачине од 5 официра и 4 чиновника.¹⁾

714. немачка пешадијска дивизија и даље је у Шумадији са ранијим распоредом. Команда са приштапским јединицама и 741. пешадијски пук у Тополи, 721. пук у Великој Плани, 660. артиљеријски дивизион у Смедеревској Паланци, 221. противтенковски дивизион у Аранђеловцу, а 3. батерија овог дивизиона у Лазаревцу. Од маја месеца 1942. године у Валчеву и околини распоређен је 741. пешадијски пук.²⁾

Првог фебруара 1942. године 714. немачка пешадијска дивизија имала је у оперативном (борбеном) делу 122 официра, 625 подофицира, 3067 војника, 17 чиновника и 1610 коња.

Поред наведених снага, у службама које су биле распоређене на ширем подручју, ова дивизија је имала још 162 официра, 688 подофицира, 4729 војника, 53 чиновника и 2047 коња. Тако је 714. дивизија имала укупно 9463 војника и 3657 коња.

Немци су одлучили да на место својих јединица у окупациону зону доведу бугарски 1. корпус. Ову своју одлуку саопштили су 29. децембра 1941. године Милану Недићу. Министарски савет Недићеве владе поднео је меморандум немачком војном заповеднику Србије, изјашњавајући се против довођења бугарских јединица на територију овог дела Србије под немачком окупацијом.³⁾ Меморандум није својени бугарске јединице су почетком 1942. године почеле поседати нову територију до линије: р. Лепеница, Крагујевац, Краљево, Крушевац.

Ову територију запосела је бугарска пешадијска дивизија, која је у свом саставу имала 3, 15. и 35. пешадијски и 2. артиљеријски пук. Команда дивизије била је у Туприји, а командант генерал Иван Маринов. Деловиове дивизије били су у Крагујевцу и Горњем Милановцу (3. пп), па су често учествовали у потерама и на територији Окружног комитета КПЈ Аранђеловац, у околини пл. Рудник.⁴⁾

Крајем 1941. године после прве непријатељске офанзиве, Недићева влада, по наређењу Немаца, приступа консолидовању Србије као државе. Обновљају се среска начелства, општинске управе, жандармеријске станице и други органи државне власти. Истовремено се ради на обнављању порушених железничких и друмских комуникација и ПТТ веза. Поново се укључују у рад при-

1) ВИГ 3-4/56.

2) ВИГ 3/52. и Осл. рат народа Југославија, књига 1, стр. 69.

3) Зборник докумената Том I, књ. 1, док. 290 и 291.

4) Документа у АУП, К. Б-4, Ф-1, док-9. и К. Б-3, Ф-3, док. 2.

вредни објекти, а нарочито они за којесу били заинтересовани Немци (електране, рудници и др.).

У вези с тим у Србији су извршене крупне административне измене. Двадесет шестог децембра формирано је 14 округа. Београдском округу припао је срез колубарски, а крагујевачком остала три среза (орашачки, опле начки и качерски). Сутрадан Недић је одржао конференцију са новопостављеним окружним начелницима. На овом састанку закључено је да се у сваком срезу као и код окружног начелника постави по један обавештајни официр.¹⁾

Месец дана касније расформиране су бановине.

Квислиншке оружане снаге, после формирања Српске државне страже у фебруару 1942. године су реорганизоване и знатно ојачане људством и опремом. Према неким подацима онесу у почетку 1942. г. бројале: 8000 људи у Српској државној стражи; 3500 лтићеваца — добровољаца укључених у Српски добровољачки корпус; око 8500 четника; укупно 20000 војника и око 1000 официра.²⁾

Ова реорганизација обухватила је и подручје Окружног комитета КПЈ Аранђеловац. Извршене су поред осталих и следеће промене:

У Аранђеловцу сада жандармеријска станица има 32 жандарма. Командир вода је жандарм — капетан Зечевић. У саставу жандармеријског вода-Аранђеловац поново је успостављена, али знатно јача, жандармеријска станица у Даросави. Она има 20 жандарма и 20 четника-добровољаца.

У срезу колубарском биле су четири жандармеријске станице и то: у Лазаревцу, која је имала 30 људи; командир је био капетан Војислав Марковић,⁴⁾ у Вреоцима 30 жандарма, командир капетан Бранислав Бурковић; у Јунковцу 30 жандарма, командир капетан Недељко Савић и у Венчанима — 30 жандарма, командир поручник Павловић.

Главни задатак им је био да обезбеде нормалан рад Колубарских рудника и термоелектране у Вреоцима.

У извештају Београдског окружног начелства од 1. маја 1942. године између осталог пише:⁵⁾

„5/ За срез колубарски седиште је у Лазаревцу. Има три станице пољске

1) АУУ1, док-19, Ф-2, К-1, и док. 1, Ф-5, К-19 II.

2) АУИ, НАВ-Н-Т-501, С 852 и 864, п 247.

3) АУИ, док-51 и 52, Ф-3, К-26.

4) Половином фебруара 1942. године из среза одлази капетан Марковић и на његово место долази Бурковић, а Савића замењује Д. Вучковић.

5) Зборник док. VII, Т. I. књ. 21 док. 22.

страже: у Лазаревцу, Вреоцима и Јунковцима. Јачина одреда је 2 официра и 103 стражара..."

У срезу опденачком, распоред жандармеријских станица и бројно стање је исто као и крајем 1941. године.¹⁾

Крајем фебруара 1942. године у ширем рејону с. Венчана билојесконцентрисано око 5000 непријателских војника (Немаца, СДСи четника К. Пећанца) ради уништења Космајског и чете Другог шумадијског и Посаво-тамнавског одреда после повратка из Санџака.²⁾

Половином 1942. године у Аранђеловац су дошли и наоружани белогардејци. У извештају Окружног начелства од 10. 7. 1942. године стоји:³⁾

„У Аранђеловцу сеналази један одред руских војника који одржавају стражу на железничкој станици и врше патролирање после часа кретања по вароши и осталу службу код немачке команде."⁴⁾

Колику су важност Немци придавали консолидовању Недићеве власти, види се и по томе што су одржавани састанци окружних и среских начелника и председника општина уз учешће највиших немачких функционера као и полицијског апарата Недићеве владе.

У извештају Окружног начелства Београда од 31. 7. 1942. године између осталог стоји:⁵⁾

„На дан 27. и 28. јула т.г. одржана је у Аранђеловцу конференција среских начелника и председника општина округа београдског. Конференцији је присуствовао потписани са свима стручним референтима Окружног начелства... Од стране немачких власти присуствовао је конференцији шеф војне управе државни саветник г. др Турнер, а фелдкоманду 599. заступао је виши ратни управни саветник г. Ранце. Управник града Београда г. Драг. Јовановић и директор Дириса г. Паранос такође су учествовали у раду ове конференције".

Др Турнер није без разлога и случајно одабрао да место одржавања конференције буде у Аранђеловцу. Он је одржао „значајан говор" на тој кон-

1) АУП, док-12 и 13, Ф-16, К-26. Почетком јуна смењен је командир вода, капетан II класе Петар Мирков, а на његово место постављен капетан II класе Станимир В. Арсић.

2) АУИ, док-13, Ф-3, К-1640 и Зборник 1/3, док-118, 120, 123, 125.

3) АУН, док-11, Ф-3, К-21.

4) Белогардејци су емигрирали из Совјетског Савеза после октобарске револуције и између два рата живели у Југославији. Хитлер им је обећао повратак у европски део Совјетског Савеза на одговарајуће високе државне функције, али су зато били мобилисани и од њих формиране оружане јединице за борбу против комунизма.

5) АУП, док-41, Ф-3, К-21.

ференцији и апеловао иа ред и мир и даље развијање привреде за помоћ немачком Рајху. Између осталог је рекао:¹⁾

Када је влади генерала Недића стављено у задатак да у краћем времену организује српску управу, присталице ове владе успеле су да велики део овог задатка реше на један изванредан начин, који је код нас Немаца наишао на пуно признање и изазвао дивљење..."

А затим је на крају говора нагласио:

„Једна ствар мора данас сваком Србину да буде потпуно јасна, а то је да би значило уништење Србије када би се немачко вођство морало да одлучи да употреби за угушивање побуне ма и једног човека више него што се налази на овом подручју. Ово са моје стране није претња већ констатација непобитне чињенице..."

Легализовањечетничких одреда Драже Михаиловића, према већ раније постигнутим договорима, свесрдно су помагали како председник владе генерал Милан Недић, исто тако Коста Пећанац и Димитрије Љотић, односно њихови команданти на терену. О томе несумњиво говоре сами четнички команданти. Колубарски војвода Богдан Брајовић, у писму упућеном Дражи Михаиловићу 7. јуна 1942. године, поред осталог наводи:²⁾

„Сва Ваша наређења ја сам увек извршавао, а у извршавању ја сам се послужио тактиком лукавства и онако како сте ми Ви у неколико прилика саветовали... Од 24. XI до 10. XII1941. године ја сам за спас националних домова у Колубари, издао 16000 кућних потврда и легитимација „Аусвајс" Вашим пријатељима и сарадницима... 6. или 7. децембра обавештен сам у последњем моменту да велики контингент немачких трупа наступа са свих страна стрелачким стројевима са моторизацијом. Са Стругаником и Равном Гором нисам имаотелефонскевезеизварошиМионице, захваљујући немачкимшпијунима имојимтужиоцима, а стога сам послао до куће где јебио телефон ван вароши, могчетовођу наредника Живорада Терзића, тејеовај јавио команданту Аци (Александру) Мишићу о наступању Немаца, а ми више нисмо имали куда, већ смо остали да сачекамо судбину па шта буде.

Наступилојезло, похваталису мајореФрегла иМишића, каоимајора Воју Пантелића и његов цео одред. Но који год су ишли преко Мионице, ја сам ставио свој живот на коцку и свима похватаним четницима који су спровођени на правцу Равна Гора — Мионица — Ваљево, издао сам четничке легитимације Косте Пећанца и на тај начин спасио људе, о чему ће најбоље рећи Воја Пантелић и Мирко Смиљанић."

1) Оригинал се налази у АУИ. под бр. 4/3-1, К-45.

2) АУП, К-18, док 5/5.

У извештају упућеном Дражи Михаиловићу, поводом легализовања свог одреда, Предраг Раковић наводи следеће:^{1*}

„После одржане седнице на Равној Гори 30. новембра 1941. године и према добивеним инструкцијама, ноћу између 30. и 31. кренуо сам са одредом из Коштуњића где сам био на положају у срез љубићки на свој рејон. На дан 1. децембра освануо сам у Горњој Горевници. Тог дана V добровољачки одред из Чачка дошао је до основне школе у Гор. Горевници где сам се са њима састао. Командант одреда каплар, иначе штука п. пуковник Марисав Петровић је замолио да са својим одредом пођем у претрес и чишћење терена од комуниста што сам и учинио... Истог дана увече по завршеном претресу терена Марисав ме је позвао да пођем са њима у Чачак и уредим однос свога одреда са Немцима... За мене и мој одред Марисав је у мом присуству написао извештај добровољачкој команди да сам се ја са својим одредом предао њима и ставио се под њихову команду.

... Од децембра до априла одред ми се стално налазио на терену среза љубићког... 1. марта примио сам команду места у Чачку... Готово сваког дана немачки командант п. пуковник Фрике звао ме у команду."

Легализовање Дражиних одреда нарочито је подржавао Недићев мајор Милан Калабић, командант колубарске групе, који је немачку команду обавештавао да се поједини четнички одреди налазе под његовом командом. Захваљујући њему ослобођен је одред мајора Воје Пантелића и легализована тзв. Рудничка група у коју су били укључени Дићки, Пољанички, Моравички, Руднички и Бољковачки четнички одреди. Сви ови одреди су крајем марта 1942. године заједно са М. Калабићем отишли у пожаревачки округ и били распоређени у Петровцу, Жабарима, Рановцу и другим местима.²⁾

У току септембра 1942. године дошло једоразоружања прве Рудничке четничке групе, која се налазила у окр. пожаревачком. Командант групе кап. Стојановић и други официри спроведени су у немачке логоре. Затим је разоружан четнички одред „Карађорђе" у округу Крагујевац и одред војводе „Шумског" у београдском округу. Истовремено ухапшен је и исте године стрељан мајор Милан Калабић, један од најистакнутијих Дражиних сарадника. Такође је било покушаја да се разоружа и четнички одред капетана Душана Смиљанића, који се налазио у манастиру Драча, али је Смиљанић благовремено обавештен.

Повлачењем партизанских одреда из Шумадије настала је права хајка на преостале групе и појединце. Селима су свакодневно крстариле колоне непријатељских војника свих боја: ллтићевци, недићевци и четници. Поново су

1) АУИ, К-127, док. 1/3.

2) АУП, К-75, док. 3/1-1.

успостављене општинске управе, а при свакој општини дежурала је стража наоружаних сељака под командом сеоских четовођа. Поред седишта у средњим местима четнички одреди су успоставили своје сталне посаде по селима. На пример, одред војводе Каменице имао је сталне посаде у Лазаревцу, Вреоцима, Лајковцу, Ћелијама, Дудовици,¹⁾ и Боговађи. Одред војводе Никчевића у Јунковцу и В. Црљенима; одред Р. Вулићевића у Барошевцу и Рудовцима; Качерски одред у Белановици и Трбушници; Орашачки одред у Аранђеловцу и Копљарима; одред Тихомира Ћаковића у Венчанима и Даросави; одред Свете Радичевића „Рудничког“ у Страгарима и Шаторњи.

Наредбом Мин. ун. послова од 30. децембра 1941. год. свеоружане јединице на терену, жандармеријски, доброволчаки, и четнички одреди стављени су под команду окружних начелника ради што успешније акције чишћења терена од преосталих партизана.²⁾ Од тих одреда стваране су оперативне групе за један или више срезова. У ту групу Љишки одред дао је 70, Горњоколубарски 60 четника итд.³⁾

Какве су те потере биле, најбоље говори извештај окр. начелника из Крагујевца од 9. марта 1942. године:⁴⁾

На положај је упућено и то: VI одред српске оружане силе из Обреновца, Посавски четнички одред, бр. стање 200 људи; чета Љишког четничког одреда бр. стање 100 људи; кап. Николић са 130 људи; поручник Валтер (Драгутин из Лазаревца) са 50 људи; космајски четнички одред; 80 Немаца.

Ступљено је у везу са Чачком Чачак је упутио једну колону састављену од четника и Немаца са борним колима, која је у току ноћи продужила гоњење комуниста и наше уморне делове заменила."

Међутим, четници овако распоређени по целом терену почињу све више да се мешају у управне и полицијске послове, па чак и да смењују и по свом нахођењу постављају председнике сеоских општина, да игноришу средња начелства, СДС и њихове официре, због чега је врло често долазило до међусобних сукоба, чему сведочи извештај поручника Б. Вучковића од 15. јануара 1942. године, у којем се поред осталог каже: да је командир четничке страже Љишког одреда п. поручник Ђорђе Ћаков, који се налази ради обезбеђења тех. завода у Вреоцима, покушао да разоружа СДС која се такође налази на обезбеђењу овог завода малтретирајући њихове псовкама и погрдним речима, захтевајући од исте страже да положи оружје и напусти завод, јер он (Ћаков) у СДС нема поверење.

1) АУП, К-33а, 11/10-1.

2) АУИ, К-33а, 18/3-1.

3) АУП, К-33а, 11/10-1.

4) АУИ, К-33, 26/12-7.

А у гавештају капетана Бранислава Бурковића 19. јануара исте године:

„Молим претпостављене старешине да хитно предузму потребне мере да се овакви и слични недисциплински поступци четника спрече, јер су толико разуздани да су постали апсолутно некорисни и штетни по јавни поредак у овом крају.

Старешине четничког одреда нису у стању или намерно неће да поведу рачуна о раду својих јединица, јер сам више пута усмено и писмено тражио да се изгредници казне, што до сада није учињено. Дешава се чак и то, да један одговор и старешина казни кривца, а други га ослободи казне или наређује прекидаг е поступка. П. поручника Ђакова треба најстрожије казнити, јер је својим р; дом (коцкањем и пијанчењем) потпуно испустио из руку своје људство, а за тим чак и подстрекао да пуцају и нападају људство овог одреда и становриштво."

Змог оваких и сличних поступака, а пре свега што су Немци и влада Милана Недића сматрали да им четничке услуге у Србији више нису потребне, дошло једосмањења четничких снага. На захтев немачкекоманде3. априла 1942.1 одине после тродневног саветовања Недићевих и Пећанчевих представника донета је одлука да се укупнечетничке снаге под командом К. Пећанца смање на 8745 четника. (Одлука спроведена јуна месеца). У округу београдскомодлучено је да у сваком срезу (7 срезова) остане по 100 четника, укупно 700, а у крагујевачком 480 и то: у Аранђеловцу 100, у Тополи 100, у Рачи 100, у Гружи 100 и на Руднику 80 четника. Поред тога у крагујевачком округу остављена су два четничка одреда Драже Михаиловића (тзв. самостални четнички одреди) под командом капетана Душана Смиљанића и п. поручника Жике Павловића, који су били потчињени непосредно војном одељењу при министарском савету.

Истом одлуком констатовани су лоши међусобни односи између четника, СДС и добровољачких одреда и предвиђене мере да се ти недостаци отклоне. Ради лакшег командовања предвиђено је да К. Пећанац може постављати окружне инспекторе, тј. окружневојводе. За окружногвојводу у Крагујевцу постављенјемајор Љубисав Миловановић, дотадашњи војвода Качерског одреда, а улогу окружногвојводеу београдском округу вршио је командант СДС за овај округ.²

Одлука осмањењу броја четника К. Пећанца, у ствари је представљала почетак распадања ове организације. У току маја Немци су почели чишћење Пећанчевих одреда и СДС од Дражиних присталица. Тако су у Љишком четничком одреду похапшени четовођа Јордан Јефтић и четници Тодор Николић,

1) АУИ, К-33а, 22/10-1.

2) АУП, К-33, 47/11-6.

Милан Животиновић и Миломир Ивановић, а против капетана СДС из Вреоца Бранислава Бурковића покренут је поступак." Касније је Бурковић ухапшен и спроведен у логор.

Са друге стране Немци су преко Недића вршили притисак на К. Пећанца, у циљу укидања четника као самосталне војне формације. У том смислу у току лета и јесени 1942. г. вођени су бескрајни разговори и преписка између Пећанца и Недића.²⁾ На крају Пећанац заморен некорисним разговорима и огорчен разоружавањем четничких одреда прекида контакт са Недићем и овлашћује свог заменика п. пук. Василија Микића да одржава даљу везу са Српском владом. Шестог децембра 1942. године донета је коначна одлука да се четници К. Пећанца расформирају до 15. децембра исте године, да се четницима исплати по 1200 динара, а војводама од 20-50000 динара као отпремнина, да само један четнички баталјон од 700 четника може да уђе у састав доброволчког корпуса.³⁾ Свакако је интересантно указати на заинтересованост Драже Михаиловића да четнички одреди К. Пећанца и даље остану у приватном стању и под непосредном командом својих досадашњих старешина. У том смислу свим војводама је дато опширно писано упутство како да поступе у случају да Немци и Недићева влада остану при становишту да се четнички одреди расформирају. У упутству се каже да је у том случају потребно да се сви одреди одмах ставе ван домаћаја окупатора и домаћих власти тј. да постану илегални и да се поверљивим путем ставе под команду штаба 1-а (Дражина команда за Србију).⁴⁾

Један број четничких старешина је тако и поступио, као нпр. у Крагујевачком округу војвода-мајор Љубисав Миловановић, који је још од 20. августа понудио своје услуге и спремност да се са свих пет одреда који су под његовом командом стави на расположење организацији Драже Михаиловића.⁵⁾

Од делова Рудничке групе који су избегли хапшење формирана је Рудничка, односно Качерска бригада, која је у свом саставу имала пет батаљона. Командни састав бригаде 25. октобра 1942. био је следећи:⁶⁾

- командант бригаде капетан Драгиша Б. Нинковић из Дића;
- командант 1. батаљона кап. Милијан Љ. Јовановић, из Пољанице;
- командант 2. батаљона резервни поручник Велимир Адамовић, учитељ из Драгољца;

1) АУП, К-33а, 18/10-1.

2) АУИ, К-33, 12/14; К-33, 12/13; К-33, 52/11; К-33, 11/53.

3) АУП, К-33, 12/15.

4) АУН, К-33а, 1/16.

5) АУП, К-128, 1/3.

6) АУН, С-У-1586; К-74, д-41/5; К-74, д-9/1.

— командант 3. батаљона рез. поручник Драгослав Алексијевић;
— командант 4. батаљона рез. поручник Момир Кузмановић, службеник из Рудника;
— командант 5. баталлна п. поручник Милован Недељковић из Мораваца;

За "команданта среза постављен је резервни пешадијски капетан II класе Бошко Рашић из Заграђа, а његов заменик је резервни пешадијски капетан I класе Чедомир Вукојевић из Рудника. Касније 1943. године за команданта среза качерског постављен је резервни потпоручник учитељ Љубивоје Матић из Дудовице. Од укупно пет батаљона, на дан формирања бригаде били су активирани само први и пети батаљон, а други, трећи и четврти активирани су тек у пролеће 1943. године.

Почетком новембра 1942. године формиран је Руднички корпус. За команданта постављен је капетан Нинковић а за команданта Рудничке, односно Качерске бригаде капетан Милијан Јовановић; за команданта Првог батаљона резервни поручник Милосав Поповић из Мајдана. Руднички корпус имао је две бригаде, Качерску и Колубарску, која је формирана тек у јуну 1943. године.¹⁾

Командни састав Колубарско-лазаревачке бригаде — командант Милован Васиљевић — имала је у свом саставу пет батаљона и то:

— командант Првог батаљона жандармеријски водник Чедо Стевановић;
— командант Другог батаљона поручник (капетан) Бора Вучковић;
— командант Трећег баталона учитељ Бранислав Бркић;
— командант Четвртог батаљона наредник Владан Мишковић;
— командант Петог баталлна учитељ Петар Недељковић-Пера колаш.

Командни састав Опленачке бригаде на дан 16. 10. 1942. године био је следећи:²⁾

— командант п. поручник Миливоје Т. Миловановић;
— шеф обавештајног одсека поручник Милан К. Ћорђевић;
— командант Првог батаљона п. поручник Марисав Д. Тошић из Влакче;
— командант Другог батаљона наредник питомац Радиша М. Томић из Пласковца;

1) АУИ, К-74, 4/1.

2) АУН, К-27, Д-10/1.

— командант Трећег батаљона наредник питомец Милија М. Петровић из Клоке.

Формиран је и Шумадијски корпус. За команданта одређен је капетан Душан Смиљанић, који је за округ крагујевачки предложио следећу организацију: за заменика команданта корпуса-капетан II класе Љубиша Ћорђевић, начелник штаба-капетан II класе Миливоје Обрадовић, ађутант-поручник Стојан Моравац, референт за судство Миле Здравковић, судија окружног суда. Корпус је имао 9 бригада и то:

— I грузанска бригада, командант поручник Марко Музикавић, касније командант I шумадијског корпуса;

— II грузанска бригада, командант капетан II класе Радомир Видаковић;

— I крагујевачка бригада, командант мајор Милован Симовић;

— II крагујевачка бригада, командант капетан I класе Александар Андрејевић;

— III крагујевачка бригада, командант капетан I класе Александар Блазнавац;

— Лепеничка бригада, командант капетан II класе Александар Милошевић, касније командант II шумадијског корпуса;

— Левачка бригада, командант капетан II класе Бранимир Цветковић;

— Опленачка бригада, командант капетан II класе Милутин Братковић, односно п. поручник Миливоје Т. Миловановић Фикус, (касније, 1943. године, ова бригада је ушла у састав Горске гарде);

— Летећа бригада, командант поручник Новак Јанићијевић.

Команда војног округа, командант п. пуковник Никола Радовановић; први помоћник мајор Радмилко Николић; други помоћник капетан II класе Радоња Петровић; ађутант капетан I класе Светозар Ћорђевић.

— Командант грузанског среза, капетан I класе Милан Николић;

— Командант крагујевачког среза капетан I класе Душко Јефтић;

— Командант лепеничког среза капетан II класе Никола Кордић;

— Командант опленачког среза генералштабни капетан I класе Бранко Станић;

— Командант левачког среза Живојин Жунић-Вина.¹⁾

Ово је предложена четничка организација за округ Крагујевац. Дража Михаиловић је тај предлог прихватио, али је касније — током реализације — долазило до извесних промена у командном саставу.

1) АУИ, К-48, 7/1.

Крајем 1942. и почетком 1943. године поред напред наведених, формирани су и следећи четнички корпуси:

- Први равногорски корпус — командант поручник Звонко Вучковић;
- Други равногорски корпус — командант поручник Предраг Раковић;
- Космајски корпус — командант мајор Антоновић;
- Авалски корпус — командант мајор Света Трифковић;
- Смедеревски корпус — командант капетан Живан Лазовић.

Половином 1943. године на терен Шумадије пребачен је са ваљевског терена корпус Горске краљеве гарде у следећем саставу:

Командант резервни поручник Никола Калабић;

Командант Прве бригаде — п. поручник Негован Арсенијевић;

Командант Друге бригаде — поручник Павле Ђуричек;

Командант Треће бригаде — п. поручник Живадин Павловић, звани луди Жика;

Командант јуришног батаљона — поручник Милутин Јанковић;

Командант коњичког дивизиона — капетан II класе Миљивоје Радојковић.

Доласком Горске краљеве гарде на терен Окружног комитета КПЈ Аранђеловца у њен састав укључена је дотадашња Опленачка бригада.

У оваквој ситуацији одржан је састанак Окружног комитета на граници села Горња Трешњевица и Вукосаваца. Састанку су присуствовали сви чланови Окружног комитета: Станислав Сремчевић, секретар, Милован Милосављевић, Душан Петровић и Милић Радовановић, који је у Окружни комитет ушао новембра месеца. Састанак је одржан у једној шумици која је припадала атару села Вукосаваца. Шести је децембар 1941. Хладно је, а ватра не сме да се наложи. Са свих страна чује се пуцњава по околним селима. Договорено је да се не почиње са састанком док се не обезбеди макар какво склониште у које би се склонио Окружни комитет у случају наиласка непријатеља.

Сви су невесели. Непријатељ је моментално победио. Наша војска далеко. Везе са Покрајинским комитетом и суседним окрузима покидане.

Нешто пре 12 часова у шумицу је дошао члан КПЈ Радосав Пантић из Вукосаваца. Донео је мало хране и вести из села. Код школе су четници Косте Пећанца, има их преко 50. Сремчевић га је замолио да што пре донесе ашов и лопату, не говорећи му зашто му је алат потребан.

Склониште је брзо било готово. Ископана земља и улаз добро су замуфлирани.

Састанак Окружног комитета је почео око 2 часа по подне. Дневни ред је био уопштен и кратак. Договор шта даље да се ради. После краће дискусије на овом састанку је одлучено:

да Окружни комитет остане на свом терену и настави са радом како би се што је могуће пре обновио одред и наставила борба; да се што пре успостави веза са Покрајинским комитетом КПЈ за Србију у Београду; да се Окружни комитет што пре повеже са преосталим борцима и помогне им да се склоне испред прогона непријатеља; да чланови комитета одмах успоставе прекинуте везе са непохапшеним члановима КПЈ, СКОЈ-а, НОО, АФЖ, симпатизерима и другим слободољубивим људима; да се у ове организације укључују нови чланови чију активност није запазио непријатељ, као и да се активирају они који су моментално неактивни због прогона непријатеља.

Такође је договорено да сваки члан Окружног комитета на територији где ради што пре обезбеди бар једну кућу у селу у којој би се могли одржавати састанци Окружног комитета. Исто тако договорено је да сваки члан комитета покуша да на неки начин пронађе најнеопходнија средства за умножавање партијског материјала и вести са нашег и Источног фронта.

На овом састанку извршена је и подела терена. Сремчевић је отишао у колубарски, Милосављевић и Шане у опленачки, а Радовановић у орашачки срез. У качерски срез није могао нико да оде.

Милосављевић је добио задатак да што пре успостави везу са Покрајинским комитетом и да ради у селима среза опленачког.

Сваки члан комитета имао је и задатак да обезбеди смештај преосталих бораца и држи сталну везу са њима.

Следећи састанак комитета није могао бити заказан. Он ће се заказати и одржати кад се обезбеде бољи, тј. сигурнији услови за његово одржавање.

Предвече су сви чланови Окружног комитета отишли из Вукосаваца.

Сремчевић је отишао према Колубари. Те зиме, у селу Брајковцу углавном је боравио код Животе Станишића и Богољуба Мартиновића, а у Трбушници повремено код Митра Прокића и Цвеје Пантелића.

После неколико дана задржавања у Горњој Трнави у кући Драгољуба Јовановића, Милосављевић је отишао у село Маскар да ради на повезивању са Покрајинским комитетом, а Шане је остао и даље у овом селу.

У Маскару, Милосављевић се сместио у кућу Саве Богдановића, чија је кућа била веома напредна. Син Драгиша је члан КПЈ, а други син Добривоје и ћерка Загорка скојевци. Иако је њихоза породица била у селу позната као напредна, њихову активност тада непријатељ није запазио. То је био један од услова да се из ове куће почне са успостављањем везе са Покрајинским комитетом.

У међувремену, док је Милосављевић размишљао како да се повеже са Покрајинским комитетом, а посебно како да пронађе погодне, сигурне и не-компромитоване људе за ову везу, у Савину кућу је једног дана дошао Милан Чортан — Мали, члан ОК СКОЈ-а, а неколико дана касније и Марко Никезић, такође члан Окружног комитета СКОЈ-а. Неколико дана сви су били у кући Саве Богдановића. Да их не би непријатељ изненадио и да би растеретили до-

Кућа Саве и Јане Богдановић — Маје, у селу Маскару

маћина, на предлог Милосављевића било је покушаја да се остали сместе код других људи у селу. Посебно је тешко приман Марко јер није ни мало личио на сељака. У појединим кућама остајао је само по дан-два па је морао да иде. На крају Марку је, на његов предлог, обезбеђена објава на туђе име за одлазак у Београд. Спремљено му је нешто животних намирница, као камуфлажа, и Марко је из села Ковачевца возом отишао за Београд. Пре одласка договорено је да кад успостави везу са партијом, односно Покрајинским комитетом, омогући и везу ОК КПЈ Аранђеловац. Како се Марко није јавио ни после више дана, Милосављевић је 24. јануара 1942. године у Београд послао Милана Чортана, раније члана рејонског комитета СКОЈ-а у Београду, да преко своје другарице, такође члана рејонског комитета СКОЈ-а, покуша успостављање везе са Покрајинским комитетом. Преко тадашњег председника Маскарске општине" обезбеђена му је легитимација и објава на туђе име. Том приликом

1) Мића Јелисијевић, председник Општинске управе у селу Маскару, наш сарадник.

Милосављевић је Покрајинском комитету послао краћи извештај о ситуацији у округу. У Београду Чортан је успоставио везу са својом другарицом, којој је предао писмо и ангажовао је да покуша успостављање везе са Покрајинским комитетом. Одмах затим вратио се у Маскар.

У фебруару 1942. године Чортан је поново упућен у Београд да види да ли је његова другарица успела да се повеже са партијом. И овога пута носио је писмо ОК за Покрајински комитет. Из писма Покрајинског комитета, које је Окружни комитет касније добио, види се да је Покрајински комитет добио и ово писмо, али није одговорио јер је посумњао у Чортана, који је овога пута пао Специјалној полицији у руке. После десетак дана Чортан се вратио у Маскар, јавио се Милосављевићу и испричао му детаљно како је ухапшен. Поред осталог рекао је да није у полицији ништа признао, да су га после неколико дана из затвора упутили у Источну Босну Дангићевим четницима, али да је он од њих побегао.

Милосављевић је стекао утисак да је Чортан рекао истину, да није ништа рекао полицији што би штетило покрету, да није провалио везе и пунктове. То своје мишљење изнео је и Окружном комитету.

Упоредо са слањем Чортана за Београд, Милосављевић је, уз помоћ Драгише Богдановића, тражио погодног човека за сталну везу између Окружног и Покрајинског комитета. Драгиша је предложио а Милосављевић се сложио да тај посао могу успешно да обаве Марика Котевић и њен брат Ђорђе. Марика је тада радила као наставница теологије, а Ђока је био радник. Нису били познати полицији као активисти НОБ-а.

МАРИКА КОТЕВИЋ-СТОЈАНОВИЋ је рођена 1917. године у Велесу (Титов Велес) у напредној породици. Отац јој је био професор филозофије и као напредан прогањан од ненародних режима. Непосредно пред велику економску кризу, са целом породицом напустио је Велес и настанио се у Београду.

У Трећој женској гимназији Марика је матурирала, а затим је једну годину студирала математику, коју је, из материјалних разлога у породици, морала да напусти и упише се на Теолошки факултет у Београду. Теологија, атеистичка и напредна схватања у породици нису се слагали, али стипендија од 150 динара месечно, коју је Марика добијала из Скопља, учинили су да студира теологију. Како је и на овом факултету било напредних група студената, Марика се одмах укључила у рад. Напредни студенти су организовали штрајкове и бојкоте назадних и реакционарних професора.

На Теолошком факултету дипломирала је 1940. године, а затим се запослила у основној школи „Пећар Петровић Његош" као наставник теологије.

Марика
Котевих
— Стојанових

Нешто касније, као професор прелази у Шесту женску гимназију, где такође предаје теологију.

Када је почетком 1942. године успостављена веза са Покрајинским комитетом КПЈ за Србију, Марика као некомпромитована, поуздана и храбра постала је курир за везу између Покрајинског комитета и Окружног комитета КПЈ Аранђеловац, а убрзо је од Покрајинског комитета одређена да одржава везу и са другим Окружним комитетима у Србији.

Еlegantно обучена, нашминкана, увек са уредном фризуром, Марика је стизала на време да пренесе директиве и други материјал Покрајинског комитета окружним комитетима. Знање немачког језика такође јој је помогло да сигурно и на време обави партијске задатке.

У лето 1944. године београдска полиција је ухапсила Марику. Пре хапшења успела је да сакрије сав илегални материјал. Због напредовања савезничких трупа немачке слуге нису имале много времена за мучење. Није ништа признала. Из затвора је спроведена у логор на Бањици, из којег је ослобођена октобра месеца.

Члан КПЈ постала је тек децембра 1944. године.

Носилац је „Споменице 1941“.

**Ђорђе
Котевих**

ЂОРЂЕ КОТЕВИЋ рођен је 1912. године у Велесу (Титов Велес) у напредној породици. Он је Марикин брат, који је такође од Покрајинског комитета ангажован да одржава везу између Покрајинског комитета и окружних комитета у Србији.

У Велесу је завршио основну школу, а у Београду пет разреда гимназије у Првој мушкој. Материјалне тешкоће у породици онемогућиле су му даље школовање. Морао је да се прихвати сваког посла да би се обезбедила егзистенција породице.

Још као гимназијалац трајно се определио за напредни раднички покрет.

Кад је почео оружани устанак против окупатора, Ђока је организовано радио у Београду, а у рано пролеће 1942. године добио је задатак да одржава везу између Покрајинског комитета и окружних комитета.

Путовања су била честа и врло ризична. Партијске материјале и писма из Београда је преносио у лименим кантама за коломаст, апаратима за гашење пожара и сл.

И он и сестра му Марика имали су стално при руци отров који би употребили у случају да им непријатељ уђе у траг.

Члан КПЈ постао је 1943. године.

Носилац је „Споменице 1941“.

Умро је 25. маја 1968. године у Београду.

*Софија
Арсић*

*из Рабровир у чијој је кући била веза члана
ОК КПЈ Аранђеловац, и курира ПК
КПЈ за Србију*

Од марта 1942. године, веза са Покрајинским комитетом је редовно одржавана. Пријем курира, Марике и Ђоке, и поште из Покрајинског комитета, као и слање извештаја Окружног комитета за Београд обављан је у кући Софије Арсић у селу Рабровцу." Ово село и Софијина кућа били су веома погодни за везу. Село је било на граници аранђеловачког и младеновачког округа, а Софија, средовечна жена, живела је сама у својој кући. Поред тога, још пре рата познавала је Ђоку и Марику, који су код ње повремено долазили у госте о празницима, па ни сада није био сумњив њихов долазак код Софије.

1) Софија је рођена 4. септембра 1885. године у селу Ратару, Смедеревска Паланка. Умрла 12. маја 1953. године у Рабровцу.

У првом писму упућеном по Чортану Милосављевић је у име Окружног комитета обавестио Покрајински комитет од стању партијске организације у округу. Ово писмо гласи:"

„ПК-у Београд

Драги другови,

После повлачења одреда са нашег терена и околине, нисмо могли одмах да ухватимо везу са вама. Хапшења су била тако велика по свим срезовима. Ништа се није могло урадити, сем да се скрива. Укратко ћу вас упознати са стањем на нашем терену.

Стање Партије:

Срез орашачки: 16 чланова партије — 12 партијаца и 4 партијке. Од тога је ухапшено 5 партијаца и 2 партијке, од којих су 2 спроведена за Београд, а осталих 5 налази се у Аран.(ђеловачком) затвору. Остали чланови су сви са-слушавани, тучени и након неколико дана затвора пуштени. У овом срезу су хап-шења била тако велика да су похапсили све оне за које се знало да су помагали партизане.

Срез опленачки: 12 чланова и 3 члана среског руководства — укупно 15 чланова партије. Ухапшена су два члана среског руководства,²⁾ а поред њих и 3 члана партије, од којих је један умро од задобијених батина. Остали члано-**ви** за сада ништа не раде, већи део се крије пошто за некима врше потере.

Срез колубарски: 4 члана укупно. **1** стрељан, осталу тројицу за сада не дирају.

Срез качерски: Припао нам је у новембру 1941. г. Тамо имамо 2 члана. Један је отишао са одредом, јер је био сувише компромитован, а други се ста-вио у службу као писар код четника. Овај случај још није испитан, јер нисмо имали могућности за то.³⁾

Окружно руководство броји 5 чланова, од којих је један отпутовао у Бе-оград.⁴⁾

Омладинско окружно руководство броји 4 члана.⁵⁾ Један је такође от-путовао за Београд, а остали се крију.

1)Оригинал документа, куцан на писаћој машини-латиницом, налази се у архиви Института за историју радничког покрета Југославије, Ин. бр. 1846/У, 5-1 (42).

2) Један члан овог руководства је Живадин Аксентијевић. Ко је други, није утврђено.

3) Хасније је утврђено да ова вест није била тачна. Овај члан је био ухапшен.

4) Стеван Дукић-Текстилац.

5) Руководство формирано новембра 1941. г. Секретар је Милић Радовановић, а чланови Марко Никезић, Милан Чортан и Ангелина Милосављевић.

Укупан број чланова са руководством је 42. Ухапшено је 14, од којих 2 стрелана, на име 1 стрељан, а 1 умро од задобијених рана. Отпутовала су 3, на терену укупно остало 25 чланова, којима је сада немогуће радити са ширим масама.

Политички рад на терену своди се на мале конференције са којима се не успева у свим селима. Умножавамо радио-вести, које достављамо свим члановима партије, а они помоћу тога долазе до људи и објашњавају им политичку ситуацију.

Партијског материјала уопште немамо да бисмо могли теоретски подизати кадрове. Историје немамо више од 3 главе, зато би било неопходно потребно да нам пошаљете Историју партије, а поред ње још нешто од партијског материјала.

Финансијско стање: за сада располажемо са 19.000 динара плус 20.000 динара у страниј валути које смо дали да се размени, али је дотични у међувремену ухапшен. Не знамо да ли је у вези с новцем или са нечим другим. О томе ћемо вас известити када вам будемо послали и опширнији извештај.

Историју нам пошаљите као и директиве за даљи рад.

Известите нас да ли је тамо стигао друг Текстилац, који је дошао као инструктор код нас...

Другарски поздрав са

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

24.1.1942.

Члан ОК
Ар."

Као што је напред речено, Покрајински комитет је примио ово писмо, али пошто је посумњао у добро држање Чортана, није на њега одговорио. Окружни комитет није знао за ову сумњу па је почетком марта упутио друго писмо, које гласи:¹

„Драги другови,

Још пре месец и више дана наш је Окруж.(ни) ком.(итет) послао вама извештај о стању на нашем терену и том приликом покушао да се повеже са вама. И до данас, може се рећи, да ми нисмо добили везу, која би нам омогућила и уједно олакшала рад по многим принципијелним питањима која нас претрпавају, а то су: наш став по Дражи Михаиловићу, питање које највише интербсује масе, онда карактер Нар. Осл. Одбора и сва друга питања која су искрсла у новоствореној ситуацији. Налазимо, то још једном подвлачимо, да је потребно да се што пре и што чвршће повежемо.

1) Организационо стање: Ок.(ружни) К.(омитет) 4 члана, Црни, М. Ш. и омладинац." Поред тога на терену сада имамо 28 чланова и 9 кандидата. И то: у срезу Орашачком 10 чланова, у срезу Опленачком 9 чланова и 3 кандидата, у Качерском 1 члан и у Колубарском 8 чланова.

Као што вам је у прошлом извештају наглашено, код нас је био застој у раду... Доласком пролећа и попуштањем реакције, која је беснела невероватном жестином преко целе зиме, почели смо активно са радом на нашем терену. Прво, повезали смо се са свим друговима који су успели да се спасу од налета бандита — друго, форсирано радимо на повезивању са људима, који су наклоњени ослободилачкој борби и који су ради да ту борбу помогну. Треће, покушавамо да у свим селима где имамо најслабија упоришта, преко њих организујемо уже конференције и на тај начин припремимо људе за наилазеће акције, такође радимо на прикупљању оружја, које се затекло у народу. Исто тако чинимо покушај на скупљању животнДх намирница, нарочито жита.

Политичко стање: Може се рећи да у народу влада једно опште нерасположење према Немцима, четницима и осталим бандитима. А то резултира из ових разлога. Прво, насилно истеривање пореза под претњом батина и казном експедицијом Немаца, створило је револт код народа.

Друго, батинање и малтретирање угледних људи на јавним местима. Треће, одузимање жита и стоке за потребе немачке команде. Четврто, што је нарочито изазвало нерасположење код сеоске омладине, пописивање омладине за „кралеву гарду". Све то и друга зверства: стрељање у појединим селима, свакодневно кулчење и томе слично изазвале су масовно нерасположење народа на нашем терену и спремност за борбу против тог зла.

Расположење за партизане добро је! Само мало провејава страх код народа да и наша села не постигне судбина Мачве, Крагујевца, Краљева и других места.

Омладинца М.²⁾ који се сада налази у Беогр.(аду) пошаљите нам га јер нам је потребан. Исто тако Историју партије и други материјал, као и директиве одмах нам упутите.

Смрт фашизму — Слобода народу!

7. март
1942. г.

О.К.
Ар."

1)Станислав Сремчевић, Мика Милосављевић, Душан Петровић, Милић Радовановић.

2) Милан Чортан.

*Милић
Радовановић
— Младен*

МИЛИЋ РАДОВАНОВИЋ-МЛАДЕН. Рођен 24. октобра 1919. у селу Внчи код Тополе. Нижу гимназију је завршио у Аранђеловцу а вишу у Београду. Још од првог разреда гимназије живео је самостално уз минималну материјалну помоћ родитеља.

По завршеној гимназији уписао се на Медицински факултет Београдског универзитета и одмах се повезао са напредним омладинским студентским покретом.

Пред бомбардовање Београда од стране немачких агресора априла 1941. г. дошао је у своје село код родитеља. Приликом доласка повезао се са сеоском партијском организацијом, а преко ове са Окружним партијским руководством Аранђеловца.

До краја јуна радио са омладином у свом и суседном селу.

Када је Партија почела са стварањем Првог шумадијског НОП одреда, Милић је активно и успешно радио на мобилизацији људи за одред.

Члан КПЈ постао је јула месеца 1941. г. у организацији аранђеловачког округа. Краће време био је на личној вези чланова Окружног поверенства КПЈ, а затим је прикључен партијској организацији села Г. Трешњевица.

Половином јула 1941. године одређен је за курира Штаба Првог шумадијског НОП одреда. На овој дужности, као легалац, остао је до септембра исте године, када по одлуци Окружног комитета улази у Срески народноослободилачки одбор за срез орашачки као представник Комунистичке партије. У овом одбору остаје до краја септембра. Почетком октобра одређен је за рад по омладинској линији.

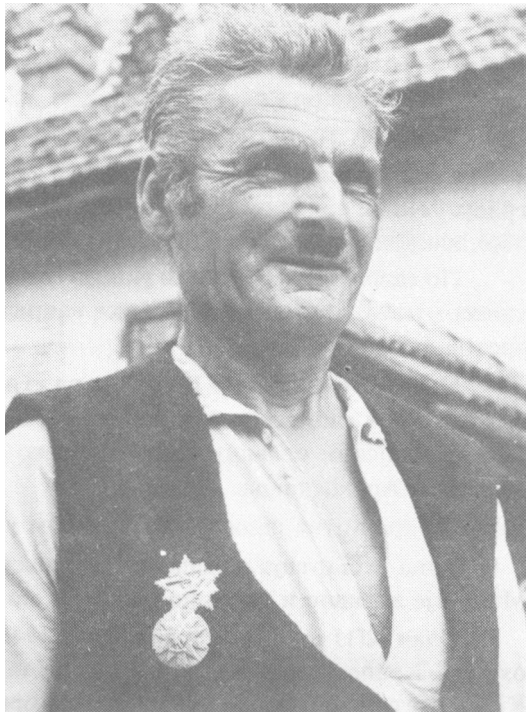
Када је средином новембра 1941. године формиран Окружни комитет СКОЈ-а, одређен је за секретара овог комитета и као такав улази у Окружни комитет КПЈ. На овом партијском задатку радио је до краја августа 1943. године. Од августа 1943, па све до погибије 10. фебруара 1944. године, радио је као члан Окружног комитета КПЈ Крагујевац (Аранђеловац).

Учесник је и организатор окружног скојевског саветовања за округ Крагујевац (Аранђеловац) које је одржано 17-18. јула 1943. године.

Скоро цела породица му је настрадала у току НОБ.

Проглашен је за народног хероја јула 1951. године.

Други састанак Окружног комитета одржан је у кући Милана Лукића у селу Г. Трнава, срез опленачки. Милану је Комитет дао ново име — Јаруглија. Име је добио по јарузи која се налазила у близини његове куће.

*Милан
Лукић
— Јару!лија*

МИЛАН ЈУКИЋ — ЈАРУГЛИЈА је сиромашан сељак, који се није бавио много политиком. Имао је својих проблема. Отац га је са имањем одделио и дао му мање земље него што је он мислио да треба да добије. Због тога је био јако незадовољан. Мислио је како са женом Саром да исхрани петоро деце. Кад се Шане појавио у његовој кући, Милан је без колебања прихватио да привремено прими 5-6 партизана. Он је то једноставно објаснио: „Вас власт прогони, ја ћу вам помоћи“. Кад му је понудио и нешто новаца, више није било никаквих проблема.

Рођен 16. априла 1906. године у селу Г. Трнава код Тополе.

Први светски рат га је спречио да заврши основну школу.

После одслуженог војног рока оженио се и у браку са Саром добио петоро деце.

Није имао времена да се бави политиком. Морао је да из земље извуче довољно хране за своју бројну породицу. На изборима гласао је за опозиционе кандидате.

Када су 1941. године дошли партизани у његово село, као и други патриоти помагао је НОБ. Миланов већи допринос за НОР почиње у најтеже време, у зиму 1941/42. године. Те зиме Милан је прихватио чланове Окружног комитета КПЈ Аранђеловац, који су у његовој кући одржавали своје састанке. И тако све до пролећа 1942. године.

Затим су дошли чланови Среског комитета КПЈ за срез опленачки.

У пролеће 1943. године је ухапшен. После 5-6 дана мучења у затвору спроведен је на присилни рад у Борски рудник. У руднику је радио око 6 месеци. Крајем године побегао је својој кући у Горњу Трnavу.

У зиму 1943/44. године Милана и његову другарицу Сару малтретирају четници. Више пута су их тукли. Стално су на опрезу. У пролеће те године заклали су Сару, а Милана испребијали. Милан је са децом дочекао ослобођење. Данас живи у својој Трnavи.

Носилац је „Споменице 1941“.

Из Маскара Милосављевић је тих дана дошао у Горњу Трnavу и повезао се са Шанетом. Састали су се код Лукића и договорили се да предложи да се састанак Окружног комитета одржи у његовој кући у другој половини фебруара. Била је то недеља. Она је обично и касније планирана као дан састанка, јер је тога дана због пијанчења било мање могућности да непријатељ врши претрес села. Сутрадан увече Милосављевић се вратио у Маскар, а Шане у околину Аранђеловца, да о пронађеној кући и времену предложеног састанка обавести Милића Радовановића, а Милић, Сремчевића.

Предложени датум и место састанка прихватили су сви чланови Окружног комитета.

Пре састанка, Милосављевић је поделио најновије вести са нашег и Источног фронта.

На састанку сви чланови Комитета поднели су детаљан извештај о свом раду од последњег састанка, који је одржан у Вукосавцима. Износили су колико је пронађено нових чланова КПЈ, СКОЈ-а, НОО, АФЖ, симпатизера, нових кућа и веза. После извештаја прешло се на дискусију о даљим задацима.

Најважнији задатак Окружног комитета тада био је да се одмах почне са припремом обнављања Првог шумадијског НОП одреда. Да би се овај задатак што брже спровео у живот, закључено је да се чланови Комитета до следећег састанка повежу са борцима који су побегли из аранђеловачког затвора, да се настави са прикупљањем оружја и муниције, а посебно да се што пре дође бар до једног пушкомитраљеза. Такође је закључено да се обаве разговори са појединим члановима КП и СКОЈ-а чију је активност непријатељ открио и припреми њихов долазак у одред како не би били похапшени.

Кућа Милана Лукића-Јарулије из Г. Трнавe

После завршеног састанка, увече, свако је отишао на „свој“ терен. Следећи састанак је заказан опет у Горњој Трнави код Јаруглије.

У другој половини марта месеца 1942. године одржан је **трећи састанак** Окружног комитета у Горњој Трнави, у кући Милана Лукића-Јаруглије.

Још на почетку састанка Милосављевић је обавестио Окружни комитет да је дошло писмо од Покрајинског комитета, које је донела Марика у Маскар. Писмо Покрајинског комитета, а нарочито писмо ЦК КПЈ које је послао Покрајински комитет, било је предмет разматрања на овом састанку Окружног комитета. Писмо ПК, датирано 17. марта 1942. године, гласи:¹

„Драги другови,

Добили смо до сада **три** (подвукао М.М.) писма од вас. На прва два нисмо вам могли одговорити, јер се у међувремену утврдило да је доносилац тих писама „омладинац“, Чортан, сумњив као провокатор, иначе стран и туђ елеменат. Ради тога је он искључен из партије. На саслушању (Од стране ПК — М.М.) је дао и јавку преко које можемо да вас пронађемо (преко Маскара), али нисмо на ту вашу јавку могли никога да шалџемо, јер смо је добили од тога „омладинца“, већ смо покушали да се повежемо са вама преко неких људи којима имају везу са другом Ш...² (Д. Петровић шана — М.М.)...Потребно је дасе чувате тог „омладинца“ и да промените место боравка и јавке које је он знао.

... Није пожељно да се повезујете са нама на начин на који сте се овога пута повезали (мада овога пута није могло друкчије), јер то иде сувише споро и може се десити да нас идућег пута и не пронађете тако. Зато смо објаснили другарици³ која је донела ваше и носи наше писмо, како то треба убудуће чинити. Али зато би морала само ова другарица да долази као ваша курирка или да имате још једну другарицу која би са овом дошла идућег пута, а убудуће да се смењују. У том случају, разуме се, да те другарице не треба да раде ништа друго и да их пазите да се не компромитују, јер бисте тиме опет отежали везу са нама.

Ми вам сада нећемо одговорити детаљно на ваш извештај. Одговор на питања која сте поставили, процену ситуације, политике и војне задатке, који вас очекују, имате изложене у писму ЦК-а од 14-ХН-1941. које вам шаљемо (подвукао М.М.). Писмо није за ширу јавност, чак ни за читаво чланство, већ само за руководеће другове. Зато писмо морате детаљно прорадити и узети га за базу свог вашег садашњег и будућег рада на овој етапи народно-ослободилачке борбе. На основу писма морате израдити конкретан план рада за ваше подручје, а основне ставове писма пренети на све чланство као директиве за сав будући рад...”

1)Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-9.

2) Ради се о сестри члана ОК Д. Петровића-Шана, која је тада живела у Београду.

3) Марика Котевић-Стојановић, курир за везу између Покрајинског и Окружног комитета

У писму Покрајииског комитета од 31. јануара¹⁾ које је Окружни комитет добио са напред цитираним писмима између осталог стоји:

„... Први ваш задатак је да учврстите партијску организацију у вашем округу, а за то је потребно да Окружни комитет може да дејствује. Уколико другови из руководства не могу да се крећу по округу због компромитованости, нека пронађу могућност да руководе радом око учвршћивања парт.(ијске) орг.(анизације) преко другова који су некомпромитовани. Од њих створите или извештан број окружних инструктора или формирајте једно легално руководство (легално у смислу да нису компромитовани) које ће бити као ваша замена и које ће обављати сав посао под вашом контролом и уз ваше директиве. Ту ће вам доста помоћи добро организована партијска курирска служба... Морате подизати младе кадрове који су се показали за све протекло време као одани и пожртвовани чланови партије и борци.

Ваш политички рад мора да иде у правцу разобличавања Недића, разних четничких банди које тероришу и плаћају наш народ. У томе треба да се служите конкретним примерима садашњег терора који се врши у вашем крају и да упоређујете то стање са ранијим када су тамо били партизани и када је народ имао власт. Морате позивати сав народ на јединство у борби против окупатора, Недића и остале банде. Далје, треба да популаришете Совјетски Савез редовно обавештавајући народ о успесима Црвене армије. Зато осигурајте **технику** и растурајте материјал... Упоредо са учвршћивањем парт.(ијске) орг.(анизације) и повећањем нашег политичког утицаја морате радити на **формирању новог одреда** (подвукао М.М.) на вашем терену. У томе ћете добити помоћ од одреда који сада постоје у Западној Србији.²⁾ Препоручујемо вам да према условима отпочнете са стварањем тројки, петорки и десетина. Оне треба да послуже као база за стварање новог одреда...

... Слушајте поред Москве и нашу радио-станицу „Слободна Југославија“, која говори сваке вечери од 8,35 до 8,50 на таласној дужини између 39 и 40 метара. Популаришите је свуда."

Писма Покрајинског комитета и писмо ЦК КПЈ на смену су читали Милосављевић и Шане. У току читања Сремчевић је на парчету папира понешто забележио. Када су писма прочитана, направљена је пауза да би се обавио доручак. После доручка чланови Окружног комитета прешли су на дискусију

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-8.

2) ПК је мислио на Ваљевски и Космајски одред, који се у време писања овог писма налазио у Сувобору, Повлену и Маљену. Када је ОК добио ово писмо, ови су били разбијени. Остао је само мало бораца Космајског одреда који су успели да дођу у околину Космаја.

о томе како извршити постављене задатке. У дискусији су учествовали сви чланови Комитета. Било је доста предлога, дилема, питања како све то обавити и сл.

Констатовано је да би било добро руководити помоћу инструктора Окружног комитета, али да у овом моменту нема довољно кадра. И кад би било довољно кадрова, боље би било створити среска партијска руководства којима би у извршавању задатака помоћ пружао Окружни комитет. Закључено је да оријентација буде на стварање среских партијских руководства у срезовима где за то има услова.

Што се тиче обнављања партизанског одреда, Сремчевић је рекао да је оријентација комитета била правилна јер је о његовом обнављању било речи на прошлом састанку. Сада је закључено да сви чланови комитета настоје да се повежу са ранијим борцима и те везе учврсте. Они ће бити основа за обнављање одреда. У вези са овим речено је да о некаквој помоћи од одреда који се налази у Западној Србији неће бити ништа, јер су непријатељске снаге успеле да разбију све одреде и да морамо рачунати на сопствене снаге. У вези са обнављањем одреда закључено је да се конкретније о томе продискутује на следећем састанку комитета.

О питању разобличавања Недића и осталих слугу окупатора договорено је да се о њиховом издајству говори на састанцима партијских и скојевских организација, седницама НОО, омладинским састанцима и конференцијама, конференцијама по селима и другим састанцима. Закључено је да то буде сталан задатак.

После прораде писма, као и на ранијим састанцима, чланови Комитета су изнели ситуацију на својим територијама. Констатован је успех у обнављању партијске и скојевске организације; њиховом појачаном раду, упркос прогонима непријатеља. Такође је констатован и напредак у проширивању старих и формирању нових илегалних народноослободилачких одбора у селима где их раније није било, као и других организација. Што је најважније, чланови комитета су успели да створе шири круг веза са народом. Стални састанци чланова Комитета са партијским, скојевским и другим организацијама, политичке конференције са народом, подигли су морал народа и његову веру за даљу борбу. Број људи и омладине на овим конференцијама кретао се од 5-60. По директиви Окружног комитета, у појединим селима, чланови КПЈ и СКОЈ-а улазили су у сеоске страже које су тада биле организоване скоро у свим селима округа. То је било сигурно обезбеђење за рад партије и чланова Окружног комитета у појединим селима. Преко ових стража партијске и скојевске организације, као и чланови Окружног комитета били су обавештени о кретању непријатеља, његовим намерама, па су на основу тога предузимане и потребне мере безбедности.

Сремчевић је обавестио Окружни комитет да је ступио у везу са Милорадом Лабудовићем, командантом Трећег батаљона из 1941. године, а Мидосављевић да су из аранђеловачког затвора побегли и са њиме се повезали Зора Јовановић и Слободан Крстић. Милић Радовановић је успоставио везу са Ђорђем Ђурићем и Пантелијом Илићем, који су такође побегли из аранђеловачког затвора.

На састанку је закључено да се настави са проширивањем мреже партијских, скојевских и других организација, да се и даље окупљају борци, прикупља оружје, муниција и друго, кад олиста шума, да се почне са акцијама.

На крају састанка размењена су оскудна обавештења о преласку бораца Космајског и једне чете Другог шумадијског НОПО преко територије Окружног комитета КПЈ Аранђеловац.

Осмог јануара 1942. године Космајци су из Санцака кренули за Србију. Задатак им је био да се повежу са групом одреда који су остали на планинама ваљевског округа. После више борби, 22. јануара 1942. године стигли су на Пашину Раван и повезали се са Ваљевским одредом. Ту им је прикључена једна чета Другог шумадијског одреда, Уз непрестану борбу са Немцима и домаћим издајницима половином фебруара стигли су у село Трудељ у срезу качерском, где су водили борбу са љотићевцима. Непријатељ је разбијен. Из Трудеља су партизани дошли у Г. Трешњевицу, где су водили борбу са недићевцима. Непријатељ је и овде разбијен. Погинуло је око 20 недићеваца и толико заробљено. Из Трешњевице партизани су се пребацили у село Гараше.

Из Гараша су отишли према Живковцима. И у Живковцима је дошло до велике борбе са Немцима и четницима. Ту је погинуо Душан Угреновић, командант Космајског одреда. После ове борбе 17. фебруара Космајци су наставили покрет правцем: Ваган-Крушевица-Пркосава-Стрмово-Миросалци. После краћег одмора у Миросалцима кренули су према Космају, тј. према Сибници. У Сибници су имали борбу са жандармима, које су разбили. Гонећи жандарме борци су стигли у Дучину, а затим кренули према с. Бељини, где су водили тешку борбу са четницима Косте Пећанца; погинуо Никола Никчевић, командант четничког одреда.

Зависно од непријатељских снага Космајици су ишли од села до села, стално водили борбе, не могавши да ухвате везу са партијским радницима.

Двадесет другог фебруара партизани су поново дошли на територију Окружног комитета Аранђеловца. Рано изјутра стигли су у село Тулеж и водили тешку борбу са много јачим непријатељима. Имали су доста мртвих и рањених. Ипак, група од око 50 бораца успела је да се пробије из непријатељског обруча и врати се у села око Космаја.

Истог дана када су Космајци водили борбу у Тулежу, Посаво-тамнавци су имали борбу са четницима Косте Пећанца у Трбушници и Калањевцима. Под заштитом зимске ноћи успели су да се пребаце преко Љига и Колубаре у Тамнаву и тамо страдали.

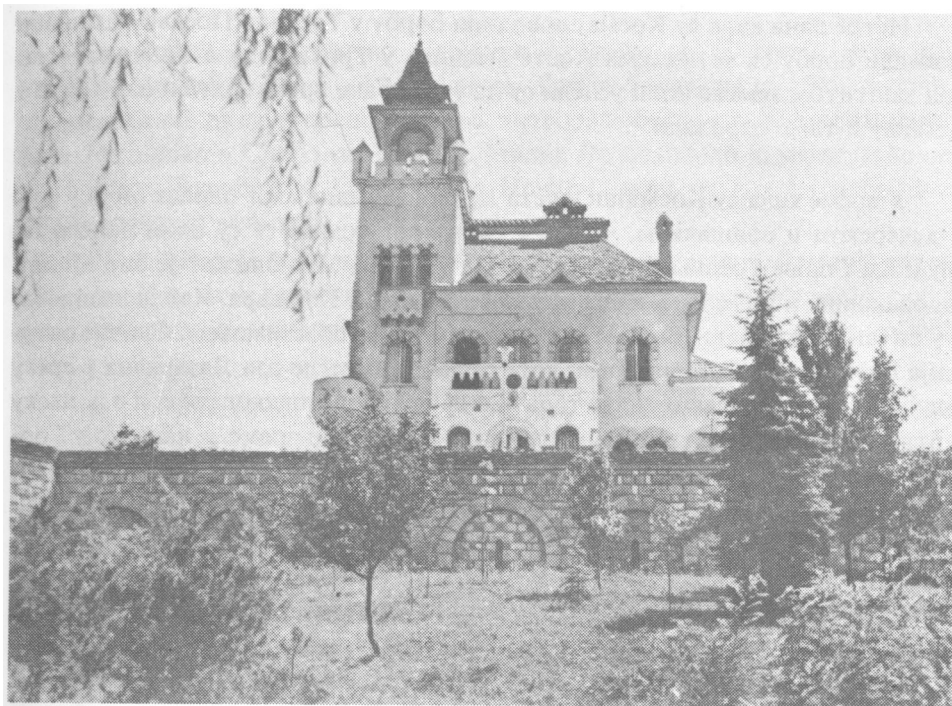
У време када су Космајци и чета Другог шумадијског одреда били у срезу качерском и орашачком, чланови Окружног комитета су били далеко од Трудел>а, Горње Трешњевице, Јеловика и Гараша. „Најближи" је био Милић Радовановић, који се тада налазио око села Бање и Копљара. Кад је дознао да су у питању партизани, било је касно да покуша са повезивањем. Слична ситуација била је и са Сремчевићем, који се налазио негде иза Лазаревца у срезу колубарском. Милосављевић је тада био на крају опленачког среза и о доласку партизана прочитао је у „Новом времену". Шане у то време се налазио у Горњој Трнави, и о доласку наших бораца такође дознао читајући Недићеве новине.

Почетком априла 1942. године одржан је **четврти састанак** Окружног комитета, такође у Горњој Трнави код „Јаруглије", заказан на претходном састанку.

И на овом састанку сви чланови Комитета поднели су детал>ан извештај шта је урађено у времену између састанака. Изношени су детаљи, имена многих људи, нових организација и све оно што је урађено у сваком поједином селу.

На овом састанку је договорено да се за Први мај напише један летак у коме би се сходно директиви Покрајинског комитета, поред разобличавања фашизма и Немаца, разобличили Недић и остале слуге окупатора: Љотић, четници Косте Пећанца и Драже Михаиловића. Првог маја треба да се летак појави у народу.

Закључено је такође да се следећи састанак Комитета одржи на Букуљи и да се на овај састанак позову сви борци и политички радници. Такође је одлучено да се тада на Букуљи званично обнови одред и почне са акцијама.

Вила „Караџић ” у Аранђеловиу у којој је у рано Пролеће 1942. године члан Окружног комитета Школица Милосављевић одржао састанак са партијском организацијом из Аранђеловица

ОБНАВЉАЊЕ ПРВОГ ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА
„МИЛАН БЛАГОЈЕВИЋ”

Крајем априла **1942.** године одржан је **пети састанак** Комитета. Његов састав није измењен. На Букуљу су дошли и сви илегалци — борци и политички радници. Тога дана било је укупно 16 другова и другарица:

Четири члана Окружног комитета — Станислав Сремчевић-Црни, Милован-Мика Милосављевић, Душан Петровић-Шане и Милић Радовановић-Младен;

Милорад Лабудовић и Трифун Петровић-Макса, бивши командант и комесар Трећег батаљона;

Радован Грујић-Шумадинац, командир једне чете у бившем Другом баталјону;

Слободан Крстић-Уча, учитељ, члан КПЈ од 1941. године, побегао из аранђеловачког затвора, фебруара 1942. године.

Зора Јовановић, члан КПЈ од пре рата, правник из Крагујевца, од Покрајинског комитета послата на партијски рад 1941. године, у наш округ. Побегла из аранђеловачког затвора фебруара 1942. године;

Ђорђе Ђурић, члан КПЈ од 1941. године, радник, побегао из аранђеловачког затвора фебруара 1942. године;

Пантелија Илић-Паша, члан КПЈ од 1941. године побегао из аранђеловачког затвора;

Бранислав Гавриловић-Ћата, селак из Живковаца, члан КПЈ од 1941. године;

Милан Чортан-Мали, члан КПЈ од 1941. године и члан ОК СКОЈ-а;¹⁾

Слободан Мићић, радник, члан КПЈ од 1941. године и комесар чете;

1) После саслушања од стране Милосављевића, по одлуци ОК, Чортан је послат у одред. У одреду је био под контролом. Није ликвидиран, како је налагао ПК у писму од 25. јуна 1942. године. ПК је писао ОК:

За омладинца Милана Чортана смо вам одобрили (наложили — М. М.) да га смакнете. Ви то нисте учинили, јер нисте довољно убеђени да је непријатељ, онда то чините на своју одговорност, те морате стално мотрити на њега...”

Радован Лукић, борац Трећег батаљона, сељак из Горње Трешњевице;
Радомир Илић-Жућа, радник, члан КПЈ од 1940. године и члан ОК СКОЈ-а.

На састанку чланови Окружног комитета су, као и раније, поднели детаљан извештај о свом раду од прошлог до овог састанка. Потом су донети закључци о даљим задацима. Када је са овим завршено, Комитет је прешао на дискусију о одреду.

После састанка Лабудовићу је саопштено да ће вршити дужност команданта одреда и да ће Окружни комитет предложити Покрајинском комитету да он буде командант одреда.

Такође је закључено да одред сачињавају другови: Трифун Петровић-Макса, Ђорђе Ђурић-Шарац, Пантелија-Паша Илић, Радомир Илић-Жућа, Бранислав Гавриловић-Ћата, Милан Чортан-Мали, Слободан Минић, Радован Лукић, Слободан Крстић и Радован Грујић. Нешто касније у Одред је дошао Милорад Грујић-Ганцер.

С обзиром да је сада било мало бораца, закључено је да акције-врше по два, три, четири или сви борци, зависно од тежине акције; да се што пре одред ојача новим борцима, као и да уз учешће вршиоца дужности команданта у акцијама, смештају и исхрани бораца учествују и чланови Окружног комитета.

Дужност комесара одреда вршили су поједини чланови Окружног комитета све до краја јула, када је за комесара именован Ђура Гајић. Чланови комитета учествовали су скоро у свим акцијама одреда све док он није ојачао, тј. до половине 1942. године, када је у Први шумадијски НОП одред дошло 12 другова-бораца из Космаја.

Циљ овакве организације одреда био је да се сачува његова жива снага, изврши што више акција и са што мање губитака. Спроводећи овакав став Окружни комитет је са командантом одреда планирао акције, прикупљао обавештења о јачини непријатеља, наоружања итд. Поред овога, Окружни комитет је организовао и исхрану бораца, обавештавао их о потерама, концентрацији непријатеља.

МИЛОРАД ЛАБУДОВИЋ—ЛАБУД. Рођен 21. новембра 1911. године у селу Шекулару, Беране (Иванград). Гимназију је учио у Пећи и Призрену.

На Филозофски факултет Београдског универзитета уписао се 1931. године.

Већ у првој години студија определио се за напредни раднички револуционарни покрет. Још као студент морао је да ради. Био је келнер у студентској мензи.

*Милорад
Лабудовић
— Лабуд*

У СКОЈ је ушао 1933. а члан КПЈ постао је 1936. године.

Док је студирао, био је веома активан у студентским организацијама.

Као члан Факултетског комитета СКОЈ-а хапшен је 1935. године. Пркосећи полицији, на саслушању је рекао: „Свесно сам приступио комунистичком покрету, јер ми је дужност да се свим средствима борим против ненародних режима“. Поново је ухапшен 1940. године и у Београдској главњачи и Ади Циганлији одлежао 6 месеци затвора.

Јула 1941. године ступио је у Први шумадијски НОП одред. Почео је као борац и курир Штаба одреда, да би брзо постао командир чете и командант батаљона. Новембра 1941. године, по наређењу Врховног штаба, успешно се борио против четника Драже Михаиловића који су напали нашу слободну територију.

Зиму 1941/42. тешко је провео у тесном и нехигијенском склоништу. У рано пролеће 1942. повезао се са Окружним комитетом, који га је сместио у кућу Милутина Јеленића у Г. Трnavу да се опорави.

Од априла 1942. године командовао је обновљеним одредом „Милан Благојевић“. Како је растао одред, расла је и Лабудова популарност у наро-

ду. Учествовао је у скоро свим акцијама одреда од Рудиика до Авале. Народ Шумадије га је необично волео, нарочито омладина, која је и песме певала о њему.

Погинуо је 26. фебруара 1943. године у Барошевцу код Лазаревца у борби са ллтићевцима.

За народног хероја проглашен 1955. године.

Једном приликом Марика или Ђока усмено су обавестили Покрајински комитет о већем броју партизана у Шумадији. У једном извештају Покрајинском комитету Окружни комитет је писао о акцијама одреда, али је помињао само поједине четворке не говорећи о Одреду. Вероватно да је ова непрецизност била нејасна, па је Покрајински комитет у писму од 20. маја 1942. године Окружном комитету писао:^{1^}

„... Усмено јавлте о већем броју партизана, а у писму помињете само четворке. Јавите нам детаљније о томе... Партизани које имате, без обзира у каквој формацији дејствују, не смеју се претворити у терористичке групе које врше само ликвидације. То би било неправилно и врло штетно. Одред мора у првом реду да се омасови, да је повезан са народом, да штити народ од зулума окупатора и издајника и да ликвидације буду само делић тог основног задатка и то да се врши на захтев народа. Ваш би главни задатак био, сада у мањим формацијама, диверзије и саботаже на саобраћајним артеријама које служе непријатељу..."

У одговору на ово писмо Окружни комитет је писмом од 27. маја 1942. године ову непрецизност објаснио:²⁾

„... За сада на терену имамо 15-20 партизана.

Усмени извештај који сте ви добили нетачан је. Изгледу су да ће нам се **одред** проширити и ојачати...

Што се' тиче дејствовања наших партизанских јединица, ту поступамо правилно и нема бојазни да се претворе у терористичке групице..."

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-12.

2) Оригинал у Архиву Србије, ПКС-124.

Било би добро када би нам би акасио ду-
га за кавични сајтов. Још нисам, са овим
човеком је и одвучео се брзо Тада Марзуб,
интерпретација рогних рогних из Конфери, инос
примено је Г. Милановићу оураду. Каково бра-
тво и каково нешто користиња би ниса ниса.
Он је можда ову аори у своме кроју и коро-
нито се нисако у бојничким оурајона. Одр-
кома се вине да уреним че за ниса ивпра-
ише.

Са Милановићу јим нисако уреним
бизу, али верујемо да био ове гола јевони-
ише бизу. Са Кривојевићу тако ниса уреним за
ише до. Било би ивпраише за ниса ивпраише
рени Силевија за рог на ивпраише, као и ниса
интерпретација, као је ниса, за Милановићу.

Одренија 2. ниса је ивпраише да ивпраише
рени рогних са ивпраише, било да добро да-
ише са Одренија ивпраише, др ниса је ивпраише.
Ако нисако на рогних ивпраише и рогних ивпраише
и: како ивпраише ивпраише, било би да ке-
ише ивпраише да ниса да ивпраише. Иише се
ише ивпраише да ниса ниса тако ивпраише
ише ниса ивпраише ивпраише и ниса да
ише ивпраише.

Милановићу да ниса ниса ивпраише
ивпраише ивпраише ивпраише, као и ниса
и да ивпраише.

Иише ивпраише тако био ивпраише ивпраише
ивпраише и вине.

Следи француски - Како да ивпраише

Арановићу
2-11-1945 год.

Држи. Држић
О. В.

БОРБА ЗА ЈАЧАЊЕ ОДРЕДА

Почетком лета 1942. године Окружном комитету било је јасно да се Одред не може омасовити, ако се од Покрајинског комитета КПЈ за Србију не добије извештај број радника из Београда. Ма колико су људи у Шумадији били расположени да помажу партизанима, да улазе у народноослободилачке одборе, КПЈ, СКОЈ и друге организације, нису моментално били спремни да у већем броју узму пушку и пођу у борбу. Изузетак су били млади људи, али су и они били често онемогућавани од старијих, од родитеља, од родбине или оних рођака који су претрпели четнички утицај.

Због тога је Окружни комитет на једном састанку закључио да се обрати за помоћ Покрајинском комитету и од њега тражи да у Први шумадијски одред пошаље што више људи из Београда.

Још један важан разлог диктирао је да се што пре бројно ојача одред. Група бораца Космајског одреда, по директиви Покрајинског комитета, дошла је на територију Окружног комитета Аранђеловац и ушла у састав Првог шумадијског одреда.¹ Покрајински комитет је захтевао да одред изводи ак-

1) Тако су стигли другови: Милосав Влајић, Ђура Гајић, Света Векић, Јанко Секулић, Миодраг Николић-Попај, Александар Талевић-Посавац, Владимир Петровић-Накарада, Станислав Оцокољић-Цоле, Петар Владетић-Галама, Веља Дамњановић, Гавра, студент ветерине, Љубивоје Гајић-Ђока Стаклени, Радомир Момчиловић-Паја Смедеревац и Миодраг Вуковић-Сеља.

Наведено је више различитих података о броју бораца који су из младеновачког округа половином 1942. г. дошли у Први шумадијски одред.

У „Централној Србији“, страна 360, наводи се да је: „У састав Првог шумадијског одреда упућено 11 бораца“. У фусноти на истој страни наводи се да је у овај одред упућено 17 бораца. Како време одмиче, број упућених бораца расте. У књизи „Ја и моји ратни другови“ Кике Дамњановић-Марковић говори се да је у Први шумадијски одред упућена цела чета и тек кад је ова дошла, „настао је Шумадијски одред“.

На страни 126. ове књиге о овоме је написано:

„Одред (Космајски — М. М.) је разбијен фебруара 1942. године. Од преосталих бораца који су се повезали са политичким радницима на терену (младеновачком — М. М.) и бораца који су били ту, формирана је одмах у марту чета, која је била језгро за формирање новог одреда. Међутим, с обзиром на тешку ситуацију саудв у то време, ова чета спојена је са Шумадинцима и тако је настао Шумадијски одред, који се у току 1942. и 1943. године кретао на територији Аранђеловачког и Младеновачког округа“. (подвукао М. М.)

Треба нагласити да ови наводи нису тачни. Први шумадијски НОП одред, као што је напред речено, обновљен је априла 1942. а не када су дошли борци из Космаја. Број бораца, који су дошли у Први шумадијски НОП одред, наведен је у извештају Штаба Шумадијског одреда, упућеног Главном штабу партизанских одреда за Србију.

ције и на територији Крагујевачког окружног комитета, који се 1941. године повукао са одредом за Босну, да се изведе и нека акција на територији Окружног комитета Чачак и Окружног комитета Ваљево. Очито да одред са 30 бораца није могао да покрије тако велико подручје.

С тим у вези Окружни комитет је 27. маја¹⁾ писао Покрајинском комитету и тражио помоћ у људству за одред.

„... Било би добро кад би нам могли послати неколико другова из Београда за одред, што би нам много користило за први моменат. За евентуално пребацивање истих договорите се са нашим куриром...”

Месец дана касније, 25. јуна 1942.²⁾ године Покрајински комитет је прихватио предлог Окружног комитета о слању људи за одред из Београда. У овом писму између осталог Покрајински комитет је писао:

„... Сада је најхитније да нам пошаљете неколико добрих јавки које ћете свакодневно проверавати и одмах нам јављати ако се што деси и тиме јавке изгубе важност, да бисмо вам слали другове за одред. И ви то увиђате као хитно, али нам јавке не шаљете. Пошаљите нам такође јавку за Космајце, партизане, као и за она два друга са ваљевске територије. Космајци су у тешком положају па смо их упутили на Букуљу, уколико би им било хитно. Зато будите будни да би их сачекали.

Пазите добро на одред, јер су сада 7 четничких одреда концентрисани у Космају у потери за Космајцима па би затим могло да се деси да пођу и на вас...”

Извршавајући директиву Покрајинског комитета, Окружни комитет је послао на територију Окружног комитета Космаја Душана Петровића-Шанета, да се повеже са поменутиим партизанским руководством, организује пребацивање бораца из Космаја, обезбеди „канал” за пребацивање људи из Београда и пошаље одговор Окружног комитета КПЈ Аранђеловац на писмо Покрајинског комитета од 25. јуна 1942. године. Текст овог писма гласи:¹⁾

„Драги другови, 2. VII. 1942.

Шаљемо вам одговор на писмо од 25. VI. Ја се налазим код Космајаца. Са њима је све у реду. Њихово пребацивање је у току и биће готово за дан-два.²⁾ Ја се нисам још састао са својим Окружним комитетом и шаљем вам одговор сам. Овде сам се састао са другом Дражом,³⁾ партизанским функционером у овом крају, и решили смо низ заједничких питања.

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар.-12.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар.-19.

3) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-150.

4) Борци из Космаја укључени су у I шумад. одред 30. 6. 1942.

5) Драгослав Марковић.

Прво, пронашли смо јавку у Младеновцу на коју би вам курир могао да доноси материјал и све остало за оба руководства. Јавка је врло солидна. Ако се слажете, пошаљите вашег курира овог пута са нашим ради повезивања.

Друго, питање пребацивања другова из Београда за одред решили смо на овај начин. Наиме, ви сте још пре два месеца предложили друговима из Космаја да се пребацивање другова из Београда за одред врши у групама и ноћу који ће донекле бити и наоружани. Тада се поставило питање са ваше стране, да ли постоји могућност за прихватање другова и њиховог спровођења до базе на тај начин. Могућности такве данас постоје, курира имамо који би их прихватио тамо где ви место одредите, пунктове смо осигурали све до нас и преко нашег терена. Ја и друг Дража о свему смо детаљно продискутовали и налазимо да је то најбољи и најсигурнији начин за пребацивање другова. Он ће са својим друговима обезбедити и још боље осигурати пунктове од Београда до нашег терена, а ми ћемо то исто учинити даље и биће све у реду. Исто тако, ангажоваћемо за спроводника друга који добро познаје путеве и на тај начин осигураћемо максимум безбедности за пребацивање. Према томе, ствар је дефинитивна, ако се и ви будете сложили, и остаје само да нам јавите где треба спроводник да дође. Он лично може да дође у Београд и поред — где буде требало.

Треће, ми и Космајци располажемо са овим оружјем у резерви: 100 пушака, 6.000 метака и 5 пушкомитралеза.

Партизана на терену заједно са Космајцима имамо 30. Они су наоружани са 5 пушкомитралеза, 1 лаки, 70 бомби и сваки има пушку са довољно муниције. Укупно: 130 пушака, 10 пушкомитралеза, 1 лаки, 100 бомби и око 10.000 метака. Треба подвући да наше могућности за набавку оружја нису исцрпљене и да су перспективе врло повољне.

Четврто, да подвучемо још једном најважнију ствар. Треба схватити као неодложно да се учини што брже пребацивање људи за одред. Расположење код народа постоји за улазак у одред, само се чека са чешћим иступањем наших партизана широм терена. Да би избегли огромну концентрацију непријатеља, потребно је да се појављујемо једновременно на више места у мањим јединицама. За све то потребне су нам снаге. Ми у толикој мери не можемо моментално са терена да добијемо. И зато треба учинити све да ми хитно и неодложно у томе правцу будемо помогнути од вас. Наше је мишљење да ћемо после тога ојачати и проширити наш одред и да ћемо убрзо отети иницијативу из руку непријатеља.

Борба у Тргшњевици, о којој сте свакако нешто читали и у новинама, завршила се са овим резултатом: На њиховој страни било је неколико рањених и један или два мртвих. На нашој страни није било жртава.

Новац смо примили. Пошаљите нам материјал.

Другарски поздрав за О.К.
Шане (Душан Петровић)"

Већ 5. јула 1942. године Покрајински комитет је одговорио на ово писмо. У писму се види какав је значај Покрајински комитет придавао јачању Првог шумадијског одреда.¹

„О.К.уАр.

5.УН. 1942.

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 2. VII. 1942. године. Добро је да сте успоставили везу са К.(осмајем). Ову везу треба што боље учврстити и осигурати.

Сматрамо да сте потпуно схватили значај појачања вашег одреда, па у овом правцу треба уложити све снаге, да се што пре постигне овај циљ. Ми вам у овом погледу можемо много помоћи, те ћемо учинити све са своје стране. Ми имамо доста другова за одред, а убудуће имаћемо још више. Ако успешно решимо проблем пребацивања, онда ће цела ствар, стварања једног јаког одреда на вашем терену бити решена. Ми овом питању придајемо велики значај, јер сматрамо да јачи одред на вашем терену не само да ће утицати на широко мобилисање народа вашег краја, већ ће имати утицај на обнављање **одреда** у Зап.(адној) Србији и око Краг.(ујевца). Мислимо, да док потпуно не овладате тереном, тј. док одред не буде довољно јак, треба добро да пазите да вас непријатељ не изненади и не уништи..."

Пошто је дошло до потпуне сагласности да треба ојачати Први шумадијски НОП одред и од људи из Београда, Окружни комитет је посветио доста времена овом проблему. У скоро сваком писму Покрајинском комитету било је речи и о овом питању.

Како је „канал" за одлазак људи из Београда ишао преко територије Среског комитета КПЈ за Космај, то је и ово партијско руководство било ангажовано на овом послу. Међутим, било је случајева неодговорности појединих партијских радника па је Окружни комитет КПЈ Аранђеловац тражио од Покрајинског комитета да интервенише.

У писму од 27. VII 1942. године, Окружни комитет је писао Покрајинском:²)

„... До сада су у одред прикључена она три друга партијца. Са другом групом, у којој је било 9 људи, десила се извесна незгода. Наиме, друг са космајског терена довео их је до села где их је наш водич требао да прими, али пропустио је најважнију ствар — да извести нашу јавку, већ је то оставио једном даљем симпатизеру, где је и другове сместио. Даље, они су тога дана (у

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар.-20.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-бр.42.

петак 24-УИ) били смештеи у једном забрану и када је тај симпатизер дошао увече да их поведе до наше јавке, њих тамо више није било. Ухваћени нису. Претпоставља се да су негде заврљали по забранима. — Друг са космајског терена показао се прилично аљкав. — Данас смо добили једно обавештење... да је ухваћен и један члан њиховог руководства који је оставио ону деветорицу код симпатизера...

Највеће незгоде које могу да произађу из свега овога јесу да се моментално може зауставити пребацивање другова из Београда за одред. То би нам заиста много штетило. Треба све предузети да се не деси неки озбиљан застој у томе правцу. Ми смо предузели кораке да се састанемо са Космајцима, а ви такође треба то исто да учините..."

После четири дана, 1. августа 1942. године, Окружни комитет је упутио још једно писмо Покрајинском комитету:¹

„... У вези са одредом нема ништа нарочито. Ових дана ћемо почети са паљењем спискова на вршалицама. Појачавање одреда на нашем терену изазвало је прилично расположење у народу. Одред је за сада подељен у две чете, које се крећу у два разна среза. То ради тога да би избегли концентрацију непријатеља и, друго, ради лакше исхране и ефикасног свршавања задатака. Наравно, између њих постоји стална, сигурна и непрекидна курирска веза.

Наше је мишљење: док се буду стварале могућности да формирамо још неколико таквих чета, непријатељ ће бити онемогућен за ма какав озбиљнији ударац. Зато пребацивање другова из Бгд.(Београда) јесте најозбиљнији и најважнији посао који стоји пред нама. Ми смо га тако схватили и све што смо до сада предузимали у томе правцу, учинили смо најсавесније и са довољно конспирације. Са Космајцима се још нисмо састали да би још једном претресли све то иако они знају јавку преко које треба да траже везу са нама. Њих треба добро ударити по њиховим неправилностима. Ми смо на својим заједничким састанцима обострано утврдили, и то неколико пута, да се не смеју ни на једном делу терена пребацивати другови по дану. Па ипак они су то чинили, тако да су она три друга-партијца били нападнути од жандарма и за мало да буду похватани. Друго, случај са оном другом групом у којој је било њих деветорица. Њихов члан руководства доводи их до једног симпатизера нити довољно свесног, нити довољно поузданог и препушта њему да нас обавести мада није имао могућности да пешачи даље и да их повеже директно са нама. То је потребно да им ви предпочите.

Нама би било нарочито потребно да нам шалете за другове у одред што више обуће и веша. Друго, литературу и то нарочито књижице са популарним издањима..."

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-166.

Међутим, ни Покрајински комитет ни Окружни комитет Аранђеловац нису били задовољни каналом који је ишао преко територије ОП Младеновац и Окружног комитета Аранђеловац. Зато је Окружни комитет Аранђеловац предложио Покрајинском комитету да се убудуће људи шаљу возом до села Кошвара и Бање, а одатле да се јављајуна јавке у селу Мисачи, која се налазила у млину Љубе Швабића и у селу Бањи у кући Сретена Живановића. Покрајински комитет се са предлогом сложио, али је ипак пре слања људи хтео да провери све пунктове.

у свом писму Окружном комитету Аранђеловац од 14. VIII 1942. године Покрајински комитет је писао:¹

„Послаћемо једну другарицу на ваше јавке (које сте нам задњи пут послали) да испита услове пребацивања људи за ваш одред. Она ће спроводити одавде људе, али их неће одмах директно доводити на вашу јавку, већ ће их оставити ту у близини, з она јавити вашој јавки да преузме доведене људе. Мислимо да је то бољи и сигурнији начин и за вас и за нас да партизани не би упознали ваше јавке. На то треба скренути пажњу вашим јавкама да би и оне могле својим важним напоменама помоћи да се што боље осигура пребацивање људи.

Писали смо Космајцима и дали им налог да се са вама што пре повежу и поново успоставе сигуран канал за даље пребацивање људи у одред. ,

Шаљемо вам писмо Гл.(авног) штаба за ваш одред. Потребно је да појачате мобилизацију бораца за одред и да изводите више акција. Веша, обуће и других потреба ћемо вам, колико будемо могли, слати преко људи који долазе У одред."

Ево детаљнијих података о јавкама Окружног комитета Аранђеловац на које су долазили борци из Београда. Они су се јављали у село Мисачу код Аранђеловца у млин Љубе Швабића. Објашњење јавке гласило је:²

„Милан Радић, село Мисача. До њега се путује на овај начин: Београд — Младеновац. Од Младеновца уским колосеком до станице Копљаре. Од Копљара се путује пешице до села Орашца и даље до Мисаче. У селу Мисачи други ће да потраже млин (једини у Мисачи) и преко млинара тражиће Милана Радића, метал(ског) радника. — Јавка је — Послао ме твој рођак Марко. Оправдање — куповање брашна у млину. Другове, које будете слали на ову јавку, могу да сиђу и у Аранђ.(еловцу), ако су довољно легални, јер је пут много zgodнији."

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-26.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-156.

Друго село у које су долазили борци из Београда било је с. Бања, такође у близини Аранђеловца. Јавка за ово село је гласила:¹

„Сретен Живановић, столар, село Бања. До ове јавке се путује на следећи начин: Београд-Младеновац. У Младеновцу прелаз на уски колосек, силазак на станици Бања. Одатле нека траже Венчачки подрум винарске задруге у селу Бањи. Када стигну дотле, нека питају ког било за кућу Сретена Живановића, столара (подвукао М.М.) Јавка: Послао ме Павле. Правдање — путовање — тражење посла на ринглову и кречани. Другови, који иду упућени на ову јавку, ако су довољно легални, боље је да путују до Аранђеловца, јер су много сигурнији.

У вези предњег треба узети у обзир да се и на копилрској и на бањанској станици налазе четници, те према томе опремити другове, мада они не воде неку нарочиту контролу”.

У Београду су од Партије били задужени посебни људи, који су знали где се налазе они који треба да иду у одред. Повезивање је вршено опет помоћу јавки (лозинки). Ево неких јавки које су сачуване:²

„Војин Марковић, жел. чиновник, Шуматовачка улица број 6, код Бановине. Тражити Војина и њему казати: „Ја долазим од кума Милана из Београда”. Војин ће одговорити: „Хвала вам, како је кума Јованка?” Ту ће причекати и Војин ће га предати коме треба.

Резервна улична јавка за Н. (у случају прекида редовне везе). Неделл у 8 сати ујутру, резервна 4 сата после подне. Ранкеова улица (код Карађорђевог парка). Ваш курир носи у левој руци завијену у тубу новину, а у устима држи незапалену цигарету. Наш га пита — Где је школа Бранислава Нушића? Ваш одговара — На Дедињу.

Аврам Мутић, служитељ пореске управе — Ја сам код вас јесенас оставио пореску књижицу. Реците Павлу да ми је донесе. Одговор — Павле је у Београду, али ћете ипак добити.

Душан Андрић, трговац, „Солид”, Кнез Милоша 37 — Хтео бих да купим белу мушку кошуљу. Одговор — Ево, одмах ћу донети да погледате.

Момир Раковић, звани Моша, трговац, Кнез Милошева 27 до кафане „Грозд” — Да ли имате готова скијашка одела? Одговор — Не, али можете добити штоф.”

Од половине до краја 1942. године преко оба канала дошло је више група бораца. Свака група имала је унапред одређено место у Београду, где су се повезивали са одређеним другом или другарицом која ће их упутити у одред. У

1)Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-156.
2)Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-156.

једној групи, која је дошла преко територије Окружног поверенства КПЈ Младеновац, био је и Илија Јовановић-Лала. Ево шта је о томе записао.¹⁾

„Од више партијске везе добио сам одобрење да могу напустити Београд и одећу у партизански одред. После извесног времена саопштено ми је место и време, као и лозинка за везу са другом који ће нас одвести у партизана. Место састанка било је у Метохијској улици (сада улица Јанка Лисјака), једног августовског дана 1942. године, у 17,20 часова.

У поменутој улици на основу унапред уговореног знака, примила нас је једна другарица и саопштила да се крећемо за њом, али на таквом одстојању, да видимо друга испред себе. У овој групи било нас је седам. Осми није дошао.

Другарица нас је водила улицом Војислава Илића, затим кроз воћњаке и кукурузе све до села Мали Мокри Луг. У овом селу предала нас је другом путовођи. Веза је успостављена код једне чесме, где је нови путовођа напајао краве. Певушио је уговорену народну песму и имао завијен одређен прст на руци. Другарица се вратила у Београд, а ми смо продужили за младићем, који је ишао напред и водио краве. У први сумрак стигли смо у село Болеч, где нас је дочекао трећи путовођа. Звао се Благоје-Луне Ристић, првоборац Космајског партизанског одреда. У Болечу смо вечерали у једном воћњаку. За време вечере код нас је дошао и Станислав-Црни Сремчевић, секретар Окружног комитета КПЈ за округ Аранђеловац. После вечере имали смо напоран марш преко Великог Камена, Мариновца, Карагача, Касаповца, Мојслове Баре, Великог Поља и Дубоког Потока све до Парцанских висова. Тамо смо се састали са партијским радницима младеновачког округа. Са њима смо провели цео дан.

Следеће ноћи од Парцанских висова на везу у село Мисачу довео нас је Стјепан Абрић-Стева каменорезац. Одавде нас је преузео Радован Грујић и довео у село Даросаву. У Даросави смо остали неколико дана, али смо се сваке ноћи премештали у други заселак. Из Даросаве одвео нас је Милорад Грујић-Ганцер у село Босуту, у једну шуму код Радовановића кућа. Тамо смо затекли још једну групу нових бораца, који су стигли из Београда пре нас. У међувремену дошла је још једна група другова из Београда.

Ноћу 8/9. септембра 1942. године, одведени смо сви на планину Букуљу, где смо укључени у Први шумадијски партизански одред".

На основу обављених разговора приближно је реконструисан списак бораца који су дошли у Први шумадијски НОП одред 1942. године преко канала Покрајинског комитета КПЈ за Србију. Овим каналом дошли су: Борислав

1) Сећања дата Одбору фебруара 1975. године.

Бошњак-Бора, Томо Бреуљ-Вуја, Вељко Бркић-Миша, „Босанац“, Ћорђе Весић-Јова Кицош, Михаило Гавриловић-Миша, Дракулић, наредиик из Бањалуге, Ћуричић-Васке, Ћурић-Бата. Погинуо у Буковику, комесар чете, Милан Живковић-Ујак, Иван Зафред — Мића Словенаи. У одреду био 1941, Илија Јовановић-Лала, „Кирча“, Добрица Ковач, Крајишник, Лазар Кужета-Љутица, Душан Лакетић-Шале, Михаиловић — Славко, Младеновић — Младен, Бранко Маћешић, Радослав Митровић-Црнотравац, Драган Маузер-Слободан, Милан „Црни“, колар из Ћакова, Ћорђе Нешић-Ћоле, био борац у Шумадији и 1941. године, Александар Николић-Аца Џезвар, био комесар чете, Здравко Ољача-Жарко, Драгутин Павличић-Крцун, Бранко Параћ-Рел>а, био борац у Шумадији и 1941. године, Петар Петрушевић-Пера Македонац, Рел>а Полић-Санџаклија, Радовановић — Керамичар, Душан Репац-Пера књижар, „Раде“, политички радник у Качеру, Милан Суџуковић-Бели, Родољуб Станић-Трамвајац, „Стева Француз“, Урош Туцаковић-Лала, Никола Човић-Топлица, Рајко Шотра-Рата и други.

Жел>а људи да што пре дођу у партизане, као и брзина поласка и избегавање хапшења, доводили су до тога да су понекад долазили болесни или слабо обучени. Да би се ово избегло, Окружни комитет је замолио Покрајински комитет да на ово обрати пажњу. Тако је у писму од 13. 9. 1942. године написао:¹⁾

„... Још нешто по питању другова који долазе у одред. Прво другове које нам шал>ете за одред не проверавате добро и дешавају се овакви случајеви. Да су нам са осталим друговима стигли и један стари друг од 55-60 година, други глув, трећи са отвореном туберкулозом. Сви ти другови не могу да остану код нас и зато их враћамо натраг. Даље, другови долазе без топлוג веша и цемпера и веле да им је казао друг који их транспортује да ће овамо све добити. Ми тога немамо...”

Партизанске тројке-четворке

До краја јуна 1942. године борци Одрета, поред других задатака, по изричитом налогу Окружног комитета КПЈ вршили су и ликвидације изразитих петоколωνα по селима. Крајем јуна Окружни комитет је, у договору са кзмандантом одрета, формирао једну ударну тројку која је (што се тиче ликвидације пете колоне) била под директним руководством Окружног комитета, а војнички под командом Штаба одрета.

У ову тројку изабрани су стари и искусни борци, сналажљиви у извршавању задатака, храбри и физички издржљиви.

1)Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-196.

Пре него што је дат задатак тројци да неког казни, Окружни комитет је тражио мишљење партијских и скојевских организација, народноослободилачких одбора, Антифашистичког фронта жена, омладине и других људи са којима су ове организације биле повезане да ли треба неког у селу очистити. Тек после мишљења свих ових, дат је налог за ликвидацију. Често су и људи из појединих села сами тражили да се неко у селу уклони како би могли сигурније и масовније да раде.

У прву ударну тројку за чишћење терена били су укључени: Радомир Момчиловић-Паја Смедеревац, Јошко Падрац-Марко Врчинац и Радомир Ивановић-Мића Црвени. Нешто касније у ову групу је ушао и Бранко Параћ-Реља.

Радомир
Момчиловић
— Паја Смедеревац

РАДОМИР МОМЧИЛОВИЋ-ПАЈА СМЕДЕРЕВАЦ, руководилац Ударне тројке, учесник НОБ од 1941. Рођен 27. јануара 1921. године у селу Сараорци, општина Смедерево. У месту рођења завршио основну школу. Родитељи су му били сиромашни. Отац ратни војни инвалид из првог светског рата.

Паја је имао још две сестре и једног брата. Мајка Милева и обе сестре погинуле су 5. јуна 1941. године у смедеревској експлозији.

До окупације наше земље свирао је по смедеревским кафанама.

Августа 1941. године ступио у Космајски партизански одред и учествовао у свим борбама које је водила његова јединица.

Одмах по доласку на територију Првог шумадијског НОП одреда издвојен је из одреда и постављен за руководиоца Ударне тројке.

Погинуо је 14. марта 1943. године у селу Клоки код Наталинаца, издајом. У борби са жандармима био је теже рањен. Наредио је да се остали другови из тројке повуку јер су били само лакше рањени, а он је сам свој живот завршио. Дуго издајници нису смели да приђу мртвом борцу. И мртвог су га се плашили. Запрежним колима су га дотерали у Наталинце и изложили на пијаци. Након три дана, сахрањен је ван гробља. После ослобођења Шумадије пренет је у партизанску гробницу у Наталинце.

РАДОМИР ИВАНОВИЋ-МИЋА ЦРВЕНИ. Рођен је 11. III 1919. године у селу Крћевцу код Тополе. Мајка Драга и отац Петар били су сиромашни земљорадници.

У Крћевцу је завршио основну школу, а затим се 1931. године са мајком и сестром преселио у Крагујевац. У Војно-техничком заводу је изучио браварски занат. Мајка му је такође радила у ВТЗ као неквалификована радница.

У Војно-техничком заводу је дошао у контакт са напредним радницима и под њиховим утицајем ЈОШ као ученик се определио за напредни раднички покрет. Почетком 1939. године примљен је у СКОЈ, а већ крајем исте године учлањен је у КПЈ. Радио је у партијској организацији ВТЗ, али је по задатку Партије помагао и синдикалне организације у граду.

У јулу 1941. године дошао је са групом крагујевачких радника у Први шумадијски одред и учествовао у свим борбама које је водила његова јединица. У зиму 1941/42. краће време био је у Крћевцу, а затим склонио се у Крагујевац и Београд. У лето 1942. године поново се вратио у Први шумадијски одред и одмах одређен у Ударну тројку.

Када је формирана Прва шумадијска бригада, био је у њеном строју 5. октобра 1943. године на Руднику. Учествовао је у свим њеним борбама. Јуначки је погинуо 4. децембра 1943. године у Пријепољу као заменик комесара чете.

ЈОШКО ПАДРАЦ-МАРКО ВРЧИНАЦ, трећи члан ове Ударне тројке, рођен је 1918. године у Сегедину, Мађарска. У село Врчин код Београда са родитељима се доселио 1921. године. Када је мало одрастао, служио је код имућнијих селџака у Врчину.

У НОБ-у је ступио августа 1942. године и одмах постао члан Ударне тројке.

Више пута је рањаван. Рана коју је задобио у борби са жандармима 14. марта 1943. године у Клоки, после компликација, била је смртоносна. Лечио се у Малом Пожаревцу у кући Луке Остојића. Др Веља Вељковић, који је био лекар у Врчину, касно је позван да помогне Марку. Већ је наступило тровање. Интервенција није помогла. Умро је у Малом Пожаревцу у јесен 1943. године, где је и сахрањен.

Бранислав
Параћ
— Реља

БРАНИСЛАВ ПАРАЋ-РЕЉА, рођен 22. априла 1922. године у радничкој породици у Београду.

Основну школу је завршио у Београду на Сењаку. Био је одличан ученик.

У четрнаестој години отишао је на изучавање механичарског заната у Борово, али га није завршио. Морао је да ради како би допринео издржавању својих родитеља. Као радник радио је у разним предузећима у Београду, а дуже време у Заводу за израду новчаница.

Још као младић почео је да чита забрањене књиге: „Мати“ од М. Горког, „Како се калио челик“ од Островског и др.

У СКОЈ је примљен 1940, а у КПЈ почетком 1941. године. Као веома активан скојевац у априлу 1941. године постаје и члан Рејонског комитета

СКОЈ-а у Београду. Учествоје и организује диверзантске акције у Београду, ликвидира изразите издајнике итд.

Августа 1941. године дошао је у Први шумадијски НОП одред. Учествовао је у много борби и био веома храбар. Учествоје у одбрани слободне територије око Чачка и Ужица.

Када су наше снаге отишле у Босну, а издајници у Шумадији почели да пале и жаре, Бранко се вратио у Београд, повезао се са Партијом и наставио да ради. Кад му је непријатељ ушао у траг, у лето 1942. године поново је у Шумадији. Његова храброст поново долази до изражаја. Био је борац у Рудничкој чети Првог шумадијског НОП одреда „Милан Благојевић”.

Једно време је био у ударној тројци, тачније четворци, а потом од Окружног комитета партије одређен је за политички рад у селима око Крагујевца и Раче.

У другој половини 1943. године постао је члан Окружног комитета СКОЈ-а за округ Крагујевац (Аранђеловац) и члан Среског руководства за срез крагујевачки.

Почетком децембра 1943. године погинуо је у селу Брзан крагујевачког среза.

Проглашен је за народног хероја октобра 1953. године.

Штаб Првог шумадијског НОП одреда ову тројку називао је „Тројка за специјалне задатке” јер је добијала задатке углавном од Окружног комитета Партије. Под овим називом евидентирао је и њене акције.

Много је задатака добила и извршила ова тројка, односно четворка. Ево само неких акција које очито говоре о храбрости и снажљивости ове мале партизанске јединице.

Дванаестог новембра 1942. године ликвидирали су четничког зликовца Грбовца у селу Јеловику са још два четника. Тога дана била је једна свадба у овом селу.¹⁾ Четовођа Грбовац са својим четницима дошао је на ово весеље. Тога дана тројка је била у истом селу код наших људи, који су их обавестили да су у село дошли четници и да се налазе на свадби. Одмах су направили план како да ликвидирају четнике а да не покваре весеље. „Везали” су Пају Смедеревца. На капи му је остала петокрака. Остала двојица су метнули четничке кокарде и „спроводили” везаног партизана кроз село. Тако су дошли на свадбу. „Четници” са кокардама су обавестили четовођу да су ухватили једног партизана. Четовођа је скочио на Пају који се „одрешио”, извадио пиштољ, разоружао га и везао. Поред њега ухваћена су још два четника и сва тројица мало касније стрељани.

1) Свадба је била код Миленка Радивојевића.

Лука Милошевић, познати сеоски лопов из Копшара, био је Пећанчев војвода. У зиму 1941/42. заједно са Немцима и осталим издајницима мучио је по затворима партизане, њихове породице и друге сараднике НОБ. Више пута му је постављена заседа, али је увек пролазио другим путем и тако остајао читав.

Знао је да га партизани траже па се зато добро чувао. Кад је путовао возом из Младеновца или Аранђеловца својој кући, заустављао је воз на отвореном пољу. Тако је заустављајући воз наред пруге одлазио од куће у Аранђеловац.

Активисти у Копљарима стално су тражили да се Лука уклони из села.

Једног дана четворка је од Окружног комитета добила задатак да га ликвидира како уме и зна. Повезани су са нашим људима у селу Копљарима, који су пратили Лукино кретање. Било је то почетком марта 1943. године. Година је била лоша па је код народа било мало хране. То су партизани искористили. Кад су добили обавештење да је издајник дошао кући, понели су по једну врећу и наоружани пиштољима упутили се његовој кући. Не сумњајући, Луја је изашао из куће. Питали су га има ли кукуруза на продају. Петоколонаш је ипак нешто посумњао па се машио за пиштољ. Паја је био бржи. Са два метка је ликвидирао овог зликовца.

Фебруара 1943. године ова партизанска група налазила се у срезу лепеничком — Рача. Задатак им је био да помоћу партијских радника у том срезу очисте извешан број непријатеља и на тај начин омогуће бржи рад и шире повезивање партијских радника и народа.

Партијски радници су били обавештени да ће срески начелник Батрић Зечевић доћи у село Мирашевац у сеоску општину. Партизани су били смештени у једној кући у близини општине. Жандарми који су допратили начелника отишли су у село да скупљају животне намирнице, а начелник је остао у општини са сеоским председником за богатом трпезом.

Кад су се жандарми мало удаљили, партизани су упали у општину. На челу је био Паја у недићевској униформи и са немачком машинком. Један од партизана је наредио сељацима, који су се ту десили, да буду мирни. Паја и Реља су разоружали начелника а затим спалили општинску архиву.

Марко Врчинац је извршио пресуду која је остављена поред стрељаних издајника Батрића Зечевића и председника општине Радована Златића.

После ове акције, за одмазду, Немци су стрељали 20 сељака из Мирашевца.

Приликом сваке ликвидације поред издајника остављена је пресуда која је била умножена у техници.Окружног комитета. Она је приближно овако гласила:

ПРЕСУДА

По одлуци војног суда Првог шумадијског НОП одреда „Милан Благојевић” кажњава се смрћу стрељањем_____из села због сарадње са Немцима и његовим слугама.

Штаб Првог Шумадијског НОПО
датум „Милан Благојевић”

Треба напоменути да је тројка или четворка врло често учествовала и у појединим борбама са јединицама Одреда. Обично су добијали важне и деликатне задатке: да заварају непријатеља и на тај начин омогуће главним партизанским снагама да брзо и без губитака савладају непријатеља; да убаце „мину”¹⁾ у просторију где се утврдио непријатељ; да се попну на кров непријатељске зграде и запале сламу с намером да збуне непријатеља или га истерају да изађе из зграде итд.

1) „Мина” — правили су је сами партизани од динамита, имала је јако разорно и заглушујуће дејство.

РАЗВИТАК И РАД КПЈ У 1942. ГОДИНИ

Половином 1942. године ситуација у округу је веома добра. Политички утицај Партије је велики. Омасовљена је партијска организација, народноослободилачки одбори, порастао је број бораца у одреду итд.

С тим у вези 1. августа 1942. године Окружни комитет је послао опширнији извештај Покрајинском комитету о броју чланова Окружног комитета, срезовима у којима су формирана среска партијска руководства, броју чланова и кандидата за чланове КПЈ, скојевском окружном руководству, одборима итд.

У овом писму, између осталог, стоји:"

„... Овога пута шаљемо вам исцрпнији извештај о партијској организацији нашег терена.

Окружни комитет 4 члана: Среско поверенство за срез колубарски 3 члана;²⁾ за срез качерски 2 члана;³⁾ за срез опленачки 3 члана.⁴⁾ За орашачки срез не постоје још могућности за формирање једног таквог руководства.

Чланова партије имамо и то: у срезу орашачком 12 чланова и 1 кандидата; у срезу опленачком 3 члана и 2 кандидата; у колубарском 11 чланова и 2 кандидата и у срезу качерском 5 чл. и 1 кандидата.

Формирано је и Окружно руководство СКОЈ-а од 4 члана⁵⁾ у које је ушао и друг из околине Тополе. Потребно је да нас повежете са П.К. СКОЈ-а, како би редовно добијали директиве и материјал.

Народно-ослоб. одбора имамо и то: у срезу орашачком 5; — опленачком 5; — колубарском 15; — качерском 10, одбора.

Омладинских акција: у орашачком 4; опленачком 4; колубарском 6; — качерском 4 мушка и 2 женска.

1) Оригинал у Архиву Србије бр. ПКС-166.

2) Радован Грујић, Јанко Стајчић и Милован Живковић.

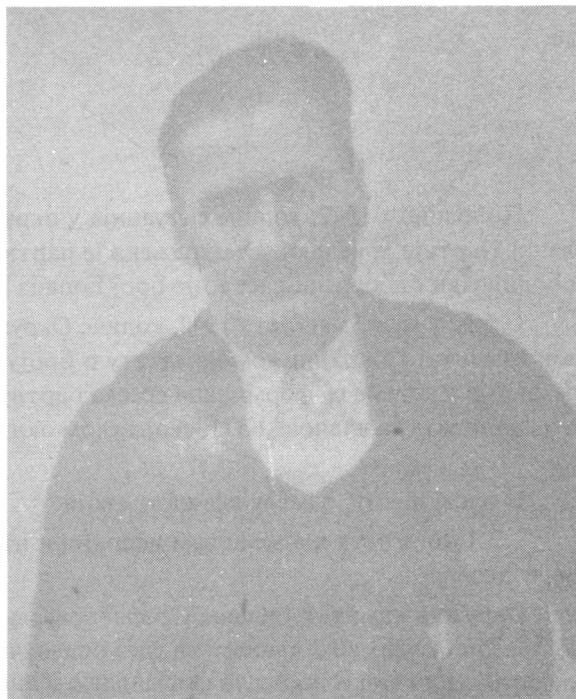
3) Слободан Крстић-Уча и Бранислав Гавриловић-Ђата.

4) Драгутин Станић, Драгиша Богдановић, а нешто касније Бранка Петровић.

5) Милић Радовановић, Бранка Петровић и Слободан-Цане Дамњановић — који је био четврти члан ОК СКОЈ-а, није утврђено.

У одреду имамо 12 чланова парт. и 2 кандидата.
Такво је за сада организационо стање у нашем округу и одреду..."
Ево кратких биографија чланова среских партијских руководставћ:

**Радован
Грујић
-Шумадинац,**

РАДОВАН ГРУЈИЋ-ШУМАДИНАЦ. Рођен 15. 3. 1900. године у селу Даросави (Партизани) код Аранђеловца у сеоској породици сиромашног имовног стања.

Основну школу завршио у Даросави. Кад му је било 14 година, почео је први светски рат, у коме му је погинуо отац.

У бившу југословенску војску на одслужење војног рока отишао је 1919. године. По доласку из војске бавио се земљорадњом.

Прва сазнања о борби радничке класе и борби КПЈ добио је од свог стрица Богдана Грујића, старог члана КПЈ, који је био кандидат за посланика на листи КПЈ.

Разједана фракцијоким борбама, КПЈ није успела дубље да продре у сеоске масе. Отуда је Радован пришао Земљорадничкој странци и убрзо постао секретар ове странке у селу Даросави. Као њен функционер учествовао је у организовању више зборова које је Земљорадничка странка одржавала по Шумадији.

Када је Немачка напала нашу земљу, био је мобилисан у бившу југословенску војску. После капитулације вратио се у Даросаву.

Члан КПЈ постао је маја 1941. године. Борац је од 1941. године. У одреду је дуже време био командир чете.

Зиму 1941/42. провео је на Космају и у Шумадији не прекидајући борбу. Када је у пролеће 1942. године обновљен Први шумадијски НОП одред, поново је у његовом строју, али је убрзо по налогу Окружног комитета КПЈ Аранђеловац одређен за секретара Среског партијског руководства за срез колубарски. Новембра 1942. године постао је члан Окружног комитета, на којој дужности остаје све до ослобођења наших крајева.

Већник Другог заседања АВНОЈ-а.

Носилац „Споменице 1941.“

*Јанко
Стајчић*

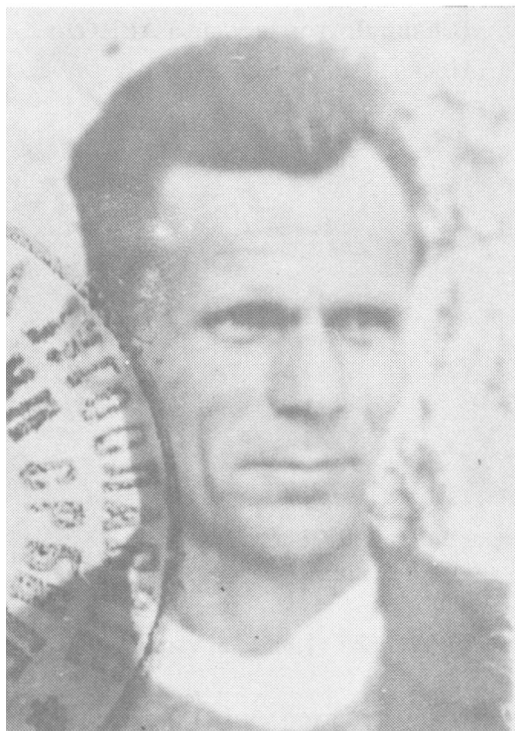
ЈАНКО СТАЈЧИЋ, рођен 1913. године у Шопићу код Лазаревца у сеоској породици. Основну школу завршио у родном месту.

Још пре другог светског рата радио је у Војном заводу у Вреоцима, где се упознао са револуционарним идејама радничког покрета.

Пред окупацију Југославије повезао се са члановима КПЈ, односно са организаторима устанка у овом крају. Члан КПЈ постао је у пролеће 1941. године, а јула 1942. године постао је члан Среског руководства КПЈ за срез колубарски. Међутим, због недовољне активности искључен је из овог руководства.

У пролеће 1943. године ухашен је и после месец дана проведених у лазаревачком затвору отеран у Борски рудник.

Погинуо је као борац Првог шумадијског НОП одреда 8. децембра 1943. године у селу Бистрици.

*Милован
Живковић*

МИЛОВАН ЖИВКОВИЋ, рођен 9. септембра 1912. године у селу Сакуљи код Лазаревца. По завршеној основној школи завршио је три разреда гимназије у Београду и нижу пољопривредну школу у Вршцу.

По завршеној школи ради у набављачкој задрузи у селу Јунковцу код Лазаревца.

Јула месеца 1941. године постао је борац Првог шумадијског одреда. Као партизан заробљен је децембра 1941. године код Ваљева. У затвору је провео око месец и по дана.

По изласку из затвора остао је у свом селу Сакуљи и повезао се са Станиславом Сремчевићем-Црним, секретаром ОК КПЈ Аранђеловац.

Половином 1942. године краће време је био члан Среског руководства КПЈ за срез колубарски, али је због слабе активности и других грешака искључен из руководства и чланства.

Више пута је хапшен, али је на интервенцију Митровића, тада среског начелника у Лазаревцу, који је имао везу са нама, ослобођен из затвора.

Око три месеца провео је и у логору на Бањици.

Поново је примљен у КПЈ крајем 1944. године.

**Слободан
Крстић
-Уча**

СЛОБОДАН КРСТИЋ-УЧА. Рођен 1921. године у селу Јарменовцима код Рудника.

Завршио учитељску школу у Вршцу. Још као ђак учитељске школе определио се за напредни раднички покрет.

Члан КПЈ постао је новембра 1941. године.

Децембра 1941. године ухапшен је и спроведен у аранђеловачки затвор, одакле је у фебруару 1942. године побегао, повезао се са Окружним комитетом и наставио са радом.

По задатку Окружног комитета партијски је радио у срезу качерском. Био је секретар Среског руководства КПЈ. Децембра 1942. године постао је члан Окружног комитета и као његов члан и даље радио у срезу качерском. Марта месеца 1943. године по налогу Партије отишао је за помоћника комесара Првог шумадијског одреда. Када је формирана Прва шумадијска НО партизанска бригада, постављен је за заменика политичког комесара бригаде.

Носилац је „Споменице 1941“.

БРАНИСЛАВ ГАВРИЛОВИЋ-ЋАТА, рођен 1907. године у селу Живковцима, Белановица. Основну школу завршио је у Белановици. Као помоћник деловође радио је у Урошевцу, а у Скопљу као деловођа.

Пре другог светског рата као деловођа радио је у Шумадији, у селу Брезовцу и Живковцима.

Још у младим годинама определио се за напредни раднички покрет. Због учешћа на протестним зборовима против ненародних режима био је прогањан и хапшен.

Члан КПЈ од 1941. године.

Када је Комунистичка партија 1941. позвала наше народе у оружану борбу против окупатора, Ћата је пошао у партизане. У првој непријатељској офанзиви заробљен је и спроведен у аранђеловачки затвор, одакле је побегао фебруара 1942. године и повезао се са ОК КПЈ Аранђеловац.

Априла месеца 1942. године ушао је као борац у обновљени Први шумадијски НОП одред „Милан Благојевић“. У одреду је био краће време. По налогу Окружног комитета, половином 1942. године послат је на партијски рад у срез качерски. Тих дана формирано је и Среско партијско поверенство за овај срез, чији је члан био и Ћата. Погинуо је 28. јула 1942. године у селу Живковцима.

БРАНКА ПЕТРОВИЋ. Рођена 6. августа 1924. године у Аранђеловцу у политички напредној породици. Основну школу завршила је у Аранђеловцу, а гимназију у Аранђеловцу и Београду. У напредном средњошколском покрету учествује од своје петнаесте године.

1940. године примљена је у СКОЈ, а убрзо затим и у КПЈ.

Као скојевка ради у скојевском активу Прве женске гимназије у Београду, а после априлског рата у Аранђеловцу.

Као члан КПЈ и СКОЈ-а ради у Аранђеловцу све до септембра 1942. године, када је полиција успела да уђе у траг рада партијске и скојевске организације. Да не би пала у затвор, по директиви Окружног комитета, одлази из

**Бранка
Петровић**

Аранђеловца и као члан Среског партијског руководства за срез опленачки ради са омладином.

Петог децембра 1942. године налазила се са Драгишом Богдановићем, чланом Среског руководства КПЈ, у селу Маскару, које су у току ноћи блокирали Немци. Покушали су да се извуку из блокаде, али нису успели. Прво је рањен Драгиша. Иако је могла да се извуче, није хтела да остави рањеног друга. Немци су их стигли и обоје убили.

Рад ОК КПЈ Аранђеловац на територији ОК КПЈ Крагујевац

Као што је познато, Окружни комитет Крагујевац и Крагујевачки одред повукли су се са нашим главним снагама у Босну. Са њима се повукао и извештан број чланова КПЈ. После масовног стрељања у граду Крагујевцу 21. октобра 1941. године у зиму 1941/42. окупатор и његове слуге наставили су да прогањају народ у крагујевачком округу. Посебно су се окомили на чланове КПЈ, СКОЈ-а, НОО, АФЖ, партизанске породице и друге слободољубиве људе.

И на овој територији после прве офанзиве успостављена је окупаторска и квислиншка власт. Обновљен је рад општинских власти, поново су органи-

зоване жандармернјске станице и повећан број жандарма. Поред ових у терор су укључени и четници Косте Пећанца, Драже Михаиловића, СДС и СДК.

Мали број активиста остао је неоткривен од непријатеља. Они који нису хапшени или су хапшени па су успели некако да изађу из затвора, пасивизирали су се, јер није било партијског руководства да их бодри, да им подиже морал, обавести о ситуацији у свету и код нас, упутити како да раде итд.

Када су се средиле партијске снаге и одред на територији округа Аранђеловац, Окружни комитет је још у марту и априлу 1942. године самоиницијативно покушао да продре и оживи рад у округу Крагујевац. У том циљу Душан Петровић-Шане се повезао са извесним људима у неколико села крагујевачког среза, тј. у селима која су се граничила са селима опленачког среза.

Нешто касније у писму Окружном комитету Аранђеловац од 20. маја 1942. године" Покрајински комитет је између осталог захтевао од Окружног комитета помоћ у повезивању са Крагујевцом.

„... Везе са Краг.(ујевцом) немамо. Гледајте да нам помогнете у томе..."

На једном састанку Комитета у Г. Трнави Шане је о одласку на крагујевачки терен известио Комитет. На основу тог извештаја било је предлога да Шане поново оде на овај терен и задржи се краће време. Али се од тога одустало, јер је то било ризикантно. С обзиром да је у крагујевачком округу био познат као комуниста, претила је опасност да падне у руке непријатељу.

О овом раду и евентуалном слању Шанета дуже у крагујевачки срез, Окружни комитет је 27. маја 1942. г. обавестио Покрајински комитет.^{2*}

Непосредно са Крагујевцом не можемо вам ништа помоћи. Ми смо још пре два месеца хтели друга Ш.(анета) да пошаљемо тамо на рад на кратко време, али то је се показало као врло ризикантно и немогуће, јер је за тај крај компромитован. Учинили смо толико да је он продро у неколико села Крагујевачког среза, јер тај се срез граничи са његовим тереном. Јавите нам шта ви мислите о томе..."

Крајем маја 1942. Покрајински комитет је опет тражио да уколико можемо успоставимо везу са Крагујевцом. Међутим, то нимало није било лако. Окружни комитет Аранђеловац имао је доста послова а мало чланова Окружног комитета.

Крајем јула, тачније 27, по питању Крагујевца известио је:³⁾

„... Са Краг.(ујевцем) и ми до данас нисмо готово ништа урадили. И нас је у многоме омело последње хапшење. Предузећемо све да ових дана учинимо нешто у томе правцу..."

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар. бр. 1472.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-124.

3) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК бр. 42.

Четрнаестог августа¹ Покрајински комитет је о Крагујевцу написао следећу реченицу:

„Поново покушајте да нам успоставите везуса Краг.(ујевцем) и да нас обавестите о тамошњој ситуацији уопште”.

Покрајинском комитету је било познато да су Сремчевић и Шане познати крагујевачкој и београдској полицији, па је због тога написао само кратку реченицу да се покуша са успостављањем везе са Крагујевцом, односно крагујевачким срезом и извести о ситуацији.

Без обзира што су Сремчевић и Шане били као комунисти познати полицији у Крагујевцу, они су почетком августа отишли на крагујевачки терен. С тим увези, 13. августа 1942. Окружни комитет је поред осталог писао ПК-у:²

„...’. Одлучили смо да два друга из ОК (Сремац^{3*} и Шане) крену, што је већ и учињено, у срезове крагујевачки, грузански и лепенички и тамо организују политички рад, створе пунктове и јавке — одобравате ли ви то?

У срезу крагујевачком запослили смо и друга Брану Миленковића „Шпанца”. Шта мислите ви о томе? Ми смо још прошле године у једном незваничном разговору са Крагујевчанима добили обавештење да се друг Брана још тада држао прилично лоше. Знате ли ви шта о томе и одговорите нам да ли он може да остане на овом терену који смо му доделили...

Са Краг.(ујевцом) смо већ нешто почели да радимо...”

Одмах по доласку са крагујевачког терена, 22. августа, Окружни комитет је обавестио Покрајински о томе шта је тамо урадио.⁴

„...Као што смо вам јавили прошлог пута, двојица другова из руководства пребацили су се у срезове крагујевачки, грузански и лепенички, да тамо продру политичким радом. До данас учинило је се оволико: у срезу крагујевачком има услова за рад и урадило је се већ нешто и урадиће се и више још. У ова два друга среза (лепеничком и грузанском) ствари стоје лошије, нема људи и много ће се теже ићи напред.

Са Краг.(ујевцем) смо такође нешто урадили. За сада не долази у обзир неки озбиљнији рад. Ухваћена је веза са неколицином симпатизера и покушавамо да формирамо НОО и да му дамо одређене задатке. Материјал смо им послали. Потребно је да нам пошаљете још старог материјала за Краг.(ујевац) и околину и у будуће приликом слања материјала узмите и тај терен у обзир...”

1) Оригинал документа у Архиву Србије, Ок Ар. 26.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-173.

3) Станислав Сремчевић.

4) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-180.

Шестог септембра Покрајински комитет је поново опширно извештен о конкретним резултатима рада у Крагујевцу и околини:"

„... Стање је у Крагујевцу следеће: партијска јединица од 5 чланова, два учлањена ових дана и један од прошле год.(ине). — Социјални састав: сви интелектуалци-једна другарица. Дакле, социјални састав је нездрав, али постоје услови да се то поправи и то са једним до два радника. Рад у партијској јединици постављен је на широкој основи. — Детаљније стање у самом граду јавићемо вам идући пут.

Стање у округу крагујевачком: срез гужански: у доњем делу тога среза постоје мале (слабе) везе, а у горњем крају среза уопште нисмо могли продрети. У срезу краг.(ујевачком) имамо три члана партије. Политички смо продрли у пет села. Перспективе за даљи рад у овом срезу постоје. У срезу лепеничком упоришта су следећа: у Рачи два симпатизера и долазе у обзир још неки. Даље, политички смо продрли²¹ у 4 села. Перспективе за даљи продор за сада су слабе. Јавите нам да ли под ОК крагујевачки потпада и срез левачки, — ми нисмо продрли у том срезу, и немамо за то могућности.

Нужно би било да се постави рад на организованој бази у том округу. Услови за рад су повољни. Али кадар на који се сада ослањамо слаб је и нема изгледа да се са овим снагама нешто више уради. Наиме, сада се мора брзо, опрезно и много радити, а зато немамо у овом округу довољно искусних људи. Верујемо да сте то већ узели у обзир.

Потребан би нам био за срез лепенички Богосав Марковић, бивши командант II шумад.(ијског) одреда, који је касније смењен са тог положаја, а сада се налази у Хомољу, како смо обавештени. Он је у том крају популаран и као такав користио би за почетак рада.

Брана „Шпанац" болестан је и мало нам је користио. Услед болести није још саслушан у вези његовог пуштања из логора.

Ситуација у овом округу је следећа: непријатељске снаге у округу, сем Крагујевца, слабе су. Дража се осећа скоро у целом округу, а нарочито у краг.(ујевачком) срезу. Недићевци и остале слуге, сем љотићеваца, отворено раде за Дражу. Скоро јавно скупљају новац за Дражу и воде живо усмену пропаганду. Такође у срезу гужанском осећа се врло јак утицај дражиноваца. Из свега тога проистиче да се руководство у том округу треба што пре поставити".

Одласком Сремчевића за Београд смањен је број чланова Окружног комитета Аранђеловац. Територија огромна, па не може свуда да се стигне. За-

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-190.

2) Политички продрли, значи повезали се са извесним бројем људи који су повезани са партијским радницима, али није формирана никаква организација.

то је Окружни комитет следећом везом, 13. септембра написао Покрајинском комитету:¹

По питању Краг.(ујевца) немамо ништа ново осим онога што смо вам писали.

Везу смо успоставили и држаћемо је док то буде потребно. Одласком друга Црног² ми за сада немамо могућности да радимо и на терену крагујевачком. Друг Брана Миленковић од када смо му дали задатке за рад „разболео се” и нигде га нема...”

Неколико дана касније, 17. септембра, Покрајински комитет је у вези са крагујевачким округом обавестио Окружни комитет Аранђеловац:³

„... У Крагујевцу постоје две добре другарице које већ нешто раде. То су Стана Чанак и Божана Прпић (друг јој је стрељан). Требало би се са њима повезати. Ми сада гледамо да било вама било Крагујевцу пошаљемо некога на рад. Јавићемо вам...”

И Покрајински комитет и Окружни комитет су настојали да оживе организације КПЈ, СКОЈ-а, НОО и друге у крагујевачком округу. Оживљавање НОО у овом округу био би велики успех Партије и стварање већег радијуса кретања партизанских снага. Покрајински комитет је имао у плану да обезбеди кадрове и формира окружно поверенство КПЈ за овај округ, с тим да му пружи помоћ Окружни комитет КПЈ Аранђфтовац док се ово руководство не снађе и осамостали.

Окружни комитет КПЈ Аранђеловац предложио је Покрајинском комитету да се територија округа Крагујевац припоји Окружном комитету Аранђеловац. С тим у вези, 30. септембра Покрајински комитет је писао Окружном комитету:⁴

„... Ваш предлог о припајању 3 среза Краг.(ујевачког) вашем ОК прихватамо **само** као привремену и сасвим краткотрајну меру ради продирања у те срезове, али с циљем да се што пре оствари ОП. За Краг.(ујевац). Први корак у том правцу је формирање МК Краг.(ујевац) у (самом месту) од најбољих људи, који би се са људима који раде у тим срезовима затим проширио у ОП. То морају да буду перспективе вашег најближег рада на тер.(ену) Краг.(ујевац). Ви ћете нам дати предлоге другова и за М.К. и О.П. са карактеристикама, а ми ћемо их формирати званично писменим путем преко вас. Наравно да ће неки другови са вашег терена, који буду радили на тер.(ену) Краг.(ујевац) ући у О.П. Разуме се да ћете ви руководити тим радом до стварања О.П., а затим им помагати и блиско сарађивати...”

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-196.

2) Станислав Сремчевић-Црни, секретар ОК Аранђеловац.

3) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-31.

4) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-33.

Све ове планове ПК и ОК Аранђеловац пореметио је непријатељ, односно крагујевачка полиција. У новембру месецу полиција је успела да уђе у траг организацији у Крагујевцу. С тим у вези Окружни комитет је писао Покрајинском комитету:¹

„... О Крагујевцу имамо лоше вести. Похапшени су сви партијци. Да ли је у питању провала од стране неког од њих који је пао или је провокација од некога који се био увукао међу њих, не знамо. Одведени су у Беог.(рад).

У лепеничком срезу, друг²) добро ради. Продрло се дуж пруге, има изгледа на успех. Друг Милан³* мораће одатле да почне уз пуну помоћ нашег ОК...”

*Мирослав
Јовановић
-Милан*

МИРОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ-МИЛАН. Рођен 10. августа 1915. године у Пожаревцу у имућној породици. Отац му је био високи чиновник у бившој Југославији. Иако је могао безбрижно и удобно да живи, од ране младости определио се за напредни раднички покрет.

1) Оригинал у Институту за историју радничког покрета Југославије, бр. 1856/У 5-4 (42).

2) Никола Настасовић-Раде.

3) Мирослав Јовановић-Милан. По задатку ПК дошао из ОП Младеновац са задатком да ради у крагујевачком округу. Планиран да буде секретар ОП Крагујевац.

Гимназију и велику матуру завршио је у Новом Саду, а потом се уписао на Правни факултет у Београду. Међутим, још као студент одлучио је да се запосли. Тако је 1937. године добио посао у Пошти Београд 2, где активно политички ради.

Члан КПЈ постао је 1939. године у Београду. Када је у Пошти Београд 1. формирана партијска организација, постао је њен први секретар. Као комуниста прогањан је од полиције.

Када је почео устанак 1941, Милан је био секретар Среског комитета КПЈ за срез грочански. Он неуморно ради на слању бораца у Одред. Када је у округу Младеновац формирано окружно поверенство КПЈ, постао је његов члан.

Почетком новембра 1942. године по директиви Покрајинског комитета КПЈ за Србију ради у Крагујевцу и околини. Јануара 1943. године постао је члан Окружног комитета КПЈ Крагујевац (Аранђеловац).

У јуну 1943. године наименован је за комесара Првог батаљона НОВ Србије, који је формиран 28. јуна 1943. године на Букуљи. Када је формиран Трећи батаљон Прве шумадијске бригаде, постављен је за комесара ове јединице.

Погинуо је 4. децембра 1943. године у Пријепољу.

Проглашен за народног хероја 6. децембра 1953. године.

**Никола
Настасовић
-Раде**

НИКОЛА НАСТАСОВИЋ-РАДЕ, рођен 22. августа 1913. године у селу Сипићу, Рача Крагујевачка. Основну школу завршио је у месту рођења, а четирн разреда гимназије у Крагујевцу. После завршене мале матуре уписао се у државну трговачку академију, коју је завршио 1932. године. Те године запослио се у Главном савезу српских земљорадничких задруга и радио све до 1. октобра 1941. године, када је остао без посла.

Као службеник Главног савеза пре другог светског рата био је на специјализацији задругарства у Немачкој.

У младим годинама определио се за напредни раднички покрет. Као члан КПЈ хапшен од полиције 1941. год. Добро држање у затвору и недостатак доказа допринели су да га је полиција морала пустити на слободу.

За време окупације живео је и радио у окупираном Београду. Био је члан Рејонског комитета КПЈ „Центар“ и секретар Рејонског одбора народно-ослободилачког фонда.

Јуна месеца 1942. године Настасовић је после једне реорганизације рејонских комитета постао члан Другог рејонског комитета КПЈ чија се територија налазила у кругу трамваја двојка.

Једно време радио је у фабрици „Зорка“ у Шапцу. Када га је полиција тамо тражила, избегао је хапшење.

Октобра месеца 1942. г. преко партијског канала ПК КПЈ — ОК КПЈ Аранђеловац, дошао је на територију ОК КПЈ Аранђеловац. ОК га је послао на партијски рад у срез лепенички-Рача. Као искусни партијски радник брзо се повезао са народом.

У сукобу са жандармима погинуо је у првој половини марта 1943. године у селу Ђурђеву.

Због честих хапшења чланова КПЈ у Крагујевцу као и погибија већег броја чланова среских комитета КПЈ, чланова среских комитета СКОЈ-а и других кадрова на подручју ОК Аранђеловац, није било могуће пружити ефикасну помоћ у раду Мирославу Јовановићу-Милану и Николи Настасовићу-Радету са територије ОК Аранђеловац.

С тим у вези ПК је променио свој ранији став да се за крагујевачки терен организује окружно партијско поверенство КПЈ, које би уз помоћ ОК Аранђеловац прерасло у окружни комитет који би самостално радио, већ је целу крагујевачку територију прикључио територији ОК Аранђеловац. С тим у вези 8. јануара 1943. године Покрајински комитет је писао Окружном комитету Аранђеловац:¹⁾

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-47.

„... На основу неопходне потребе да се и Краг.(ујевачком) округу посвети много већа' пажња сматрамо да друг Милан и Раде, нису довољни за три среза Краг.(ујевачког) округа и поред ваше досадашње делимичне помоћи њима у раду. Ми смо решили да се вашем округу привремено прикључе та три среза Краг.(ујевачког) округа. То је за сада најправилније решење тога проблема. У ваш О.К. улази друг Милан и ви ћете одсада радити као један О.К. и заједно радити у проширеном округу распоређујући правилно кадрове које имате на расположењу. Сматрамо да ће ваше досадашње познавање Краг.(ујевачког) округа допринети много да се на том терену што пре продре и да ћете се у том правцу сви својски заузети. Сада о томе шаљемо Милану посебно писмо, кога и ви прочитајте и пошаљите њему. Према томе одсада Милан неће с нама имати директне везе, нити подносити посебне извештаје и ако ће наставити рад на досадашњем терену..."

Према томе, територију Окружног комитета Аранђеловац од јануара 1943. године сачињавали су срезови: орашачки (Аранђеловац), колубарски (Лазаревац), опленачки (Топола), качерски (Белановица), лепенички (Рача), крагујевачки са градом Крагујевцом и грузански (Гружа). Ово „привремено прикључење" трајало је све до ослобођења Шумадије.

С обзиром на прикључење крагујевачког терена ОК-у КПЈ Аранђеловац добио је и нови назив — Окружни комитет КПЈ Крагујевац.

Промене у партијеким руководствомима КПЈ Аранђеловац и стање партијске организације

Промене у Окружном комитету КПЈ Аранђеловац најавио је Покрајински комитет половином августа 1942. године."

Друг Црни²⁾ треба да се припреми, јер ће ићи на рад у други крај. Пошаљите нам његову фотографију да би му набавили легитимацију и објаву за путовање. Друг Милован³⁾ ће преузети дужност секретара ОК-а. То је за нас врло важно и зато је хитно да се Цоступи по овоме. Зашто нам не јављате о Ђури. Јавите нам за обојицу и пошаљите све што им је потребно да би што пре отишли на нови рад.

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-26.

2) Станислав Сремчевић-Црни, секретар ОК Аранђеловац.

3) Милован Милосављевић-Мика.

4) Ђура Гајић, тада политички комесар Првог шумадијског одреда, од ПК са Сремчевићем, повучен на партијски рад у Београд.

Из Ваљевског краја доћи ће другарииа „ Ана“) која ће преко команданта вашег одреда тражити друга Црног. Она дола ж к вама на политички рад (не у одред) као члан вашег ОК-а те још одмах по лоласку к вама дајте јој одређене дужности..."

Ово писмо Покрајинског комитета донео је Милосављевић пошто је у селу Рабровцу обавио везу са куриром Ђорђем Котевићем. Са Сремчевићем и Шанетом састао се на Букуљи на месту званом „Првомајски логор". Писмо је прво прочитао Сремчевић и дао Милосављевићу. Он је писмо прочитао и дао Шанету. После краћег размишљања Мика је рекао: „Било би боље да Шане буде секретар Комитета."

После неколико дана Милосављевић је написао Покрајинском комитету писмо у коме је предложио да Шане буде секретар Окружног комитета. Са тиме су се сложили и остали чланови комитета, па је у вези са тим договором упућено 13. септембра следеће писмо Покрајинском комитету:²⁾

„... Примили смо лег.(итимацију) за друга „Црног" а он ће за неки дан да стигне тамо преко канала.³⁾

Наш О.К. решио је да промени вашу одлуку по питању секретара за наш О.К. уместо друга „Црног"... На предлог друга Милована^{4*} и осталих чланова О.К. за секретара је постављен друг Шане. Он је од како се налази код нас у нашем О.К. показао пораст, то јест уочио је и исправио старе недостатке из прошлог рада..."

Као што се види, Окружни комитет није водио много рачуна о одлуци „вишег форума" па је у писму ПК ,решио да промени његову одлуку. У следећем писму ПК се сложио са „променом" његове одлуке, али је ипак скренуо пажњу да ОК не може мењати одлуке ПК већ само предлагати да се нешто промени или усвоји.

„... Ви сте заборавили на ред. Ви знате добро да не може ваш форум да мења одлуке ПК-а, према томе ви не можете да и обарате одлуке ПК својим решењима већ можете да предлож^те ПК-у и образложите зашто би нека одлука требало да се измени. Пазите убудуће на то. Ми се овога пута слажемо (не са вашом одлуком већ то схватамо као предлог) да секретар вашег ОК-а буде друг Ш.⁵⁾ Потребно је да нам јавите садашњи састав вашег руководства са кратким биографијама другова..."⁶⁾

1) Милка Минић-Ана.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-196.

3) Ради се о „каналу" преко кога је Покрајински комитет слао борце из Београда у Шумадију.

4) Милован-Мика Милосављевић.

5) Душан Петровић-Шане.

6) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар.-31.

У септембру месецу из ваљевског Окружног комитета стигла је Милка Минић-Ана. Она је одмах ушла у Окружни комитет како је раније наложио Покрајински комитет.

Почетком новембра у Окружни комитет је „кооптиран“¹⁾ Радован Грујић-Шумадинац, који је раније био секретар Среског руководства КПЈ за срез колубарски-Лазаревац а у децембру Слободан Крстић-Уча. У јануару 1943. године Окружни комитет Аракђеловац, односно Крагујевац ушао је и Мирослав Јовановић-Милан, који је раније радио на крагујевачком терену.

Према томе, у новембру месецу 1942. Окружни комитет Аранђеловац имао је 6 чланова, а јануара 1943. године 7 чланова.

*Милка
Минић
-Ана*

МИЛКА МИНИЋ-АНА. Рођена 1915. године у Чачку, где је завршила гимназију. Студирала и завршила филозофски факултет у Београду. Као гимназијалка и као студент учествовала у свим акцијама које су организовали напредни гимназијалци, односно студенти. Била је председник Централног одбора студената Филозофског факултета.

У СКОЈ је учлањена 1935. године а у КПЈ 1938. године. Као члан КПЈ ради у Београду, Чачку и Крушевцу. Почетком 1941. године постаје члан Окружног комитета КПЈ Ваљево. Као члан Окружног комитета ради на организовању устанка у округу Ваљево.

1) „Кооптиран“ — примљен у ОК без претходне најаве, без избора.

Септембра 1942. године по налогу Покрајинског комитета КПЈ за Србију долази у Шумадију. Као члан Окружног комитета КПЈ Аранђеловац и члан секретаријата овог Окружног комитета ради на стварању партијске, скојевске и других организација.

Децембра 1943. године са Јужноморавском бригадом одлази у Босну. Марта 1944. враћа се у Србију и као секретар Окружног поверенства КПЈ Шабац ради на обнављању партијске и других организација у округу.

Носилац је „Споменице 1941“.

С обзиром да је Покрајински комитет раније тражио податке о члановима Окружног комитета Аранђеловац са кратким биографијама, Окружни комитет је почетком новембра послао те податке, а уз то и детаљан извештај о партијској организацији у округу. Овај извештај даје слику Партије и других организација у Округу.¹⁾

„7-X1 (1942)

П.К. Беог.

Драги другови,

У прошлим нашим писмима обећали смо вам опширан извештај о стању наше партијске организације и главним проблемима нашега рада. Сада вам шаљемо тај извештај..

У нашој партијској организацији у позадини, убрајајући и чланове руководства, има 47 чланова партије. Од тога броја: 6 радника, 1 занатлија, 10 интелектуалаца и 30 сељака; од тога броја 10 чланова су жене и то 1 занатлика, 5 селџанки и 4 интелектуалке.

Наш ОК броји 5 чланова и то: 1 селџак, који је нови члан руководства ових дана кооптиран, 2 радника, 2 интелектуалца од којих једна жена — сви илегалци.²⁾ Секретар ОК је радник, има 28 год.(ина), у партији од 1936. године у овом ОК од јула 1941.³⁾ Други друг радник стар 22 год.(ине) у партији од

1) Оригинал документа, рукопис, налази се у Институту за историју радничког покрета Југогласвије, под бр. 1856/У 5-4/42.

2) Чланови ОК-а по редоследу извештаја су били: Душан Петровић-Шане, секретар; Милован Милосављевић-Мика, члан; Милић Радовановић-Младен, члан; Милка Минић-Ана, члан и Радован Грујић-Шумадинац, члан.

3) Шане је ушао у Комитет јуна 1941. године.

маја 1939. год; у овом ОК од формирања јула месеца 1941. год." Друг интелектуалац стар 23 год.(ине), у партији од августа 1941. год. У ОК ушао новембра 1941. год.(ине); одговоран по линији СКОЈ-а. Другарица интелектуалка стара 27 година, у партији од октобра 1938. год.(ине), у овом ОК од септембра 1942. год. Друг сељак стар 42 год.(ине), у партији од августа 1941. год.,²⁾ нови члан ОК.

У опленачком срезу- имамо среско поверенство од 3 члана,³⁾ секретар радник, 1 сељак и 1 другарица интелектуалка. Сви илегалци. Осим њих има у овоме срезу 6 чланова, сви илегалци разбацани по селима, нема ни једне партијске јединице. Кандидата има 6 и добри изгледи за нове.

У орашачком срезу имамо поверенство од 3 члана, секретар радник, 2 интел.(ектуалца), сви илегалци.^{4)*} У срезу без њих има 10 чланова, сви илегалци, 5 кандидата и могућности за нове кандидате.

У колубарском срезу имамо среско поверенство од 2 члана,⁵⁾ а убрзо ће узети једног секретара парт.(ијске) јед.(инице) сељака у поверенство. До сада је одговоран био нови члан О.К. У овом срезу има 12 чланова партије, 1 кандидат — има врло добрих услова за развитак парт. орг.

У качерском има среско поверенство од 2 члана,⁶⁾ 1 интелектуалац и 1 сељак, поред њих има 5 чланова партије и 5 кандидата. У Доњем Качеру добри су услови за развитак партије.

Према томе, укупан број кандидата износи 18, према 47 чланова партије. Неправилност коју је ОК увидео и настоји да је што пре отклони на тај начин што је у свим среским парт. орг. поставио задатак: подизање и приближавање партији најбољих и најхрабријих радника и сељака, њиховог кандидовања, проверавања и увођења у партију. Развијање и омасовљење наше парт. орг. — кандидовање оних који то заслужују било је прилично занемарено у нашем досадашњем раду. Изгледи и услови за правилно и доста брзо решење овога задатка утолико (бољи) су уколико се рад СКОЈ-а правилније постави и уколико кроз орг.(анизације) СКОЈ-а пре поникну нови кандидати за партију. Мада су нови слојеви старијих сељака увучени у борбу (у позадини-не оружану) и

1) Погрешно. Ради се о Милосављевићу, који је у овом комитету од ње-овог формирања, тј. од септембра 1940. год.

2) У партијским документима, Грујић, нови члан ОК, навео је да је у КПЈ примљен маја 1941.

3) Чланови поверенства били су: Трифун Петровић-Макса, секретар и чланови: Драгиша Богдановић-Марко и Бранка Петровић. Драгиша није сељак, већ службеник.

4) Чланови поверенства су: Слободан Минић, секретар, а чланови: Душан Радоњић и Слободан Дамњановић-Цане.

5) Среско поверенство сачињавали су: Ракила Котаров-Вука и Драгутин Караклајић-Музикант. Трећи члан је био Милан Ђуровић-Црни. Нови члан ОК је Радован Грујић.

6) Слободан Крстић-Уча и „Раде”.

спремнији него што су били прошле године да се одупру окупатору и његовим наређењима, што се види најбоље у њиховом учешћу у илегалном НОО и њиховој спремности да помогну партизанским четама, ипак се показује да су резерве наше партије међу омладином и млађим људима.

Што се тиче СКОЈ-а, стање је овако: ОК СКОЈ-а немамо, нити за сада постоје услови за његово формирање. Среских руков.(одстава) СКОЈ-а такође немамо. Рад по линији СКОЈ-а је код нас био занемарен, а друг одговоран по линији СКОЈ-а из ОК радио је исто што и други чланови ОК не посвећујући се више раду СКОЈ-а. Имамо мали број солидних скојевских актива, нешто већи број ширих омл. актива, састављених од омладинаца нечланова СКОЈ-а. Међу омладином смо најмасовнији у опленачком срезу. У осталим срезовима ни издалека нису искоришћене могућности за рад међу омладином. Пред наш ОК постављен је као један од најважнијих задатака: проширити свуда и учврстити СКОЈ — одабрати најбоље и најспособније скојевце, за рејонска (група села) и среска скојевска руководства. Окупити преко омладинских састанака осталу поштену омладину око СКОЈ-а, васпитавати је у духу нар.(одно) ослобод. борбе и припремити за оружану борбу против окупатора, а најсвесније и најбоље у духу марксизма-лењинизма и организовати их истовремено у СКОЈ. Из нескојевских омл. актива одабраћемо најбоље за СКОЈ, тако да СКОЈ постане стварни руководицац и организатор остале омладине. Даље, активима СКОЈ-а као и осталим омладинцима дајемо конкретне задатке, али смо страшно оскудни у васпитном материјалу. У циљу попуњавања те празнине, завршавамо песмарицу наших песама, коју вам сада шаљемо. Очекујемо са радошћу скојевски материјал о коме говори ваше писмо од 29. X. 1942. године. Друг у ОК одговоран за СКОЈ бациће се сав на овај рад, а ми ћемо му сви у овом помоћи. У среска поверенства ћемо увести секретаре среских рук. СКОЈ-а чим се за то оспособе. О резултатима нашег рада по линији СКОЈ-а, о броју СКОЈ-а и скојевских актива, о њиховим резултатима обавестићемо вас доцније, посебно.

Као хитан предложен задатак од кога зависи испуњење свих садашњих и будућих задатака, поставља се пред нас задатак теоријско подизање и оспособљавање, како ср. рук. тако и свих партијаца и кандидата. У томе циљу умножили смо „Реферат о дужностима члана партије“ у 32 примерка и реферат друга Стаљина из „Основе лењинизма“. „Окружница“ и „Пролетер“ се про-
Рађују.

У качерском срезу одржан је курс за парт.(ијске) јед.(инице) и прорађен поменути материјал. Од другог пропагандног материјала издали смо летак и наредбу у сарадњи са Штабом одреда — шаљемо вам и једно и друго. Лист није готов — послаћемо вам идући пут.

Технику ОК смо углавном средили. Неопходно нам је неко боље средство за умножавање или бар више шапирографа. Радио нам не функционише најбоље. Молимо да нам говор и наредбу друга Стаљина идући пут сигурно пошаљете. Исто тако да нам преко Космаја пошаљете што више хартије. Ба-цили смо паролу „муниција, жито, хартија“, али највећу количину очекујемо од вас.

Организовани рад међу женама у почетку је. Утицај наш је велики. Има много поштених и храбрих жена које воле партизане и помажу их. Али, друго-ви који живе илегално и крећу се само ноћу не могу овај рад осетно унапредити. Ојачањем парт.(ијске) орг.(анизације) оспособљавањем партијаца — лега-лаца моћи ћемо и на овом послу коракнути напред...

По нашој оцени на овом терену је утицај наше партије — нашег одреда претежно далеко јачи од свих других заједно, али Дража још није раскринкан у свим крајевима и селима. Не зна се довољно за његове злочине према нар.(одно) осл.(ободилачкој) борби и најбољим народним борцима. Затим, осећа се местимично организован утицај његових људи. Поставили смо свуда задатак обавештења и будне пажње на њихов рад. Припремамо летак против Драже, а у вези са прављењем мобилизационих спискова и неких припрема преко неких људи повезаних отворено са Недићем и окупатором.

Парт. орг. у одреду

У нашем партизанском одреду има 26 чл.(анова) пар.(тије), 2 кандидата, 14 скојеваца, од укупног броја 55-60. Сада је парт. кадар у одреду у приличној већини слаб. Видећемо како ће се касније показати. Постављен је рад, с обзи-ром на богато прошлогодишње искуство као и прилично тешке услове под ко-јима се сада крећу наше чете. Сав парт.(ијски) материјал смо дали и штабу и парт.(ијским) јед.(иницама) у четама. Повремено обилазимо, помажемо и контролишемо рад четних парт. јед.(иница), а са штабом имамо уредну везу. Између осталог у одреду је важан проблем командира којих немамо. Од сада-шњих партизана најпре и најбоље би ту дужност вршио М. Чортан. За годину дана од како је на нашем терену, нисмо могли код њега ништа сумњиво запа-зити, а јасно је изражена његова мана хвалисавости и болесне амбиције. У че-ти је по причању другова: дисциплинован, у свим акцијама храбар и врло до-бар митраљецац. У недостатку добрих командира, то је предлог да он прими ту дужност у једној чети, а под контролом једног доброг политкома. Ми одлуку о томе нисмо хтели донети пре него што вас питамо за мишљење, а у вези са сумњама и казни која је за њега донета..."

*Слободан
Минић*

СЛОБОДАН МИНИЋ. Рођен 20. јануара 1920. године у селу Бањи код Аранђеловца у сиромашној сеоској породици. После завршене основне школе радио је код имућних сељака а потом у здравственој задрузи „Венчац“ у селу Бањи.

Извесно време радио је у грађевинском предузећу „Дуга Реса“ у Младеновцу, где га је затекао шестоаприлски рат 1941. године.

Још у раној младости определио се за напредни раднички покрет. Као радник учествовао је у штрајковима за повећање надница и скраћивање радног времена.

Члан КПЈ постао је августа 1941. године.

Још 1941. године био је борац а потом заменик и комесар чете у Првом шумадијском одреду. У обновљеном одреду био је краће време борац'па је у другој половини 1942. одређен за секретара Среског руководства КПЈ за срез орашачки. На овој дужности остао је све до августа 1943. год., када је постао члан Окружног комитета КПЈ Крагујевац (Аранђеловац). Као члан Окружног комитета, погинуо је 10. фебруара 1944. године у селу Врбица код Аранђеловца.

Проглашен за народног хероја октобра 1953. године.

*Душан
Радоњић*

ДУШАН РАДОЊИЋ. Рођен у селу Бањи 16. септембра 1920. године у средње имућној сеоској породици. После завршених 4 разреда гимназије уписао се у учитељску школу, коју је завршио у Београду. Веома рано се определио за напредни раднички покрет.

Члан СКОЈ-а постао је 1940. г. у учитељској школи у Београду. Као веома активан изабран је за секретара скојевског актива.

Члан КПЈ постао је 21. јуна 1941. године. Убрзо после ступања у Партију постао је секретар партијске организације.

У 1941. години једно време био је курир за одржавање везе између Покрајинског комитета КПЈ за Србију и Окружног комитета КПЈ за округ Аранђеловац.

У другој половини 1942. године постао је члан Среског партијског руководства за срез орашачки а касније секретар Среског комитета КПЈ за срез качерски и члан Окружног комитета КПЈ Крагујевац (Аранђеловац). Погинуо је 2. фебруара 1944. године у селу Даросави у борби са четницима Драже Михаиловића.

Слободан
Дамњановић
-Цане

СЛОБОДАН ДАМЊАНОВИЋ-ЦАНЕ. Рођен је у Аранђеловцу 1919. године у трговачкој породици. Основну школу и неколико разреда гимназије завршио је у Аранђеловцу. Због болести није наставио школовање.

Још као гимназијалац определио се за напредни средњошколски и раднички покрет. Као напредан и активан омладинац 1940. године примљен је у СКОЈ и убрзо постао секретар средњошколског скојевског актива у Аранђеловцу. У другој половини 1940. г. постао је члан КПЈ у аранђеловачкој партијској организацији. Наредне године постаје секретар ове партијске организације.

Половином 1941. године формиран је Месни комитет КПЈ за Аранђеловац. Цане је секретар овог комитета.

Септембра 1942. године Специјална полиција из Београда успела је да открије неколико чланова КПЈ и похапси их. Претила је опасност да буде ухапшен и Цане. По директиви Окружног комитета напустио је Аранђеловац. Радио је као члан Среског руководства КПЈ за срез орашачки и био задужен за рад са омладином. Нешто касније одлази на рад у срез колубарски, где такође ради са омладином. Члан је среског партијског руководства, и секретар скојевског среског руководства. Погинуо је 6. маја 1943. године у селу Бистрици.

*Ракила
Котаров
-Вука*

РАКИЛА КОТАРОВ-ВУКА. Рођена 1921. године у Шурјану, Банат. Учитељску школу завршила у Крагујевцу, где је постала члан СКОЈ-а. Као учитељица кратко време радила је у селима ужичког краја.

Члан КПЈ постала почетком 1941. године.

Када је ослобођено Ужице, одређена је за курира Врховног штаба, водича и пратиоца појединих чланова овог штаба.

Крајем новембра 1941. године отишла је у Санцак са нашим главним снагама. По налогу Врховног штаба, децембра исте године, из Нове Вароши, дошла је у Србију да успостави везу са партизанским одредима.

У јесен 1942. године, по директиви Покрајинског комитета КП Србије, дошла је на рад у аранђеловачки округ. Као члан Среског комитета, а убозо и његов секретар, ради у срезу колубарском — Лазаревац.

Шестог маја 1943. године погинула је у селу Бистрици.

*Дра! уШин
Дуле
Караклајић
-МузиканШ*

ДРАГУТИН ДУЛЕ КАРАКЛАЈИЋ-МУЗЦКАНТ. рођен 27. октобра 1915. године у Лазаревцу у занатској породици. Основну школу је завршио у месту рођења, а гимназију у Београду.

По завршеној гимназији уписао се на Правни факултет у Београду.

Под утицајем професора Милоша Савковића и Лоле Рибара још у нижим разредима гимназије определио се за напредни раднички покрет.

Члан КПЈ је постао половином 1940. године. Примила га је партијска ћелија у Лазаревцу. У време стварања партизанских одреда у лето 1941. године Дуле је партијски радио у Београду све до полицијске „провале“ у београдску партијску организацију марта 1942. г. Између осталих и он је био провалџен. Успео је да избегне хапшење. Специјална полиција је издала за њега и још неке чланове КПЈ потерницу.

Пошто више није могао да ради у Београду, дошао је у Лазаревац и повезао се са Окружним комитетом КПЈ за округ Аранђеловац. Поред осталих, један од партијских задатака му је био да организује „канал“ за пребацивање људи у одред из Београда. Овај задатак Дуле је врло добро обавио.

Јуна месеца 1943. г. по директиви Окружног комитета дошао је у Први батаљон НОВ Србије. Када је формирана Прва шумадијска бригада, Дуле је постао њен борац. Радио је у културно-просветној екипи.

Погинуо је 4. децембра 1943. године у Пријепољу у борби са Немцима.

„Раде" иако је био члан среског партијског руководства, за сада нема могућности да дамо детаљније податке о његовом раду, имену, презимену, занимању.

Душан Васић-Васке, борац и његов друг изјавио је да га познаје из Београда још од 1939. г. али само под именом Раде. У току НОР-а нашли су се у Шумадији, али му је познат опет као Раде. Окружни комитет га је такође знао као Рада.

Октобра месеца 1942. г. од Окружног комитета послат је на партијски рад у срез качерски. Био је члан партијског руководства. И тамо га знају само као Рада.

Почетком јуна 1943. год. са групом бораца пошао је у село Шутце да прибаве муницију. У путу су наишли на четничку заседу. Раде је од првог рафала тешко рањен. Да не би пао непријатељу у руке, докрајчио је свој живот.

Сахрањен је у селу Калањевци на брду „Гај". Ту му је после ослобођења подигнут споменик.

Настојаћемо да више сазнамо о овом борцу и партијском раднику.

Народноослободилачки одбори

Упоредо са стварањем партијских, скојевских и других организација по селима, организовани су и сеоски народноослободилачки одбори. Наиме, зависно од броја људи у појединим селима који су били укључени у НОП, стварани су често прво НОО па друге организације или обратно, прво партијске и скојевске организације па НОО, а понекад и све одједанпут уколико није било секташтва код појединих политичких радника.

Окружни комитет је обавестио Покрајински комитет о броју народноослободилачких одбора у округу 1. августа 1942. године.¹⁾

Народноослободилачких одбора имамо и то у срезу орашачком 5; — опленачком 5; — колубарском 15; — качерском 10 одбора..."

У писму Окружног комитета које је упућено Покрајинском комитету 7. новембра 1942. године између осталог је написано:²⁾

1) Архив Србије, ПКС-166.

2) Институт за раднички покрет Југославије, број 1856/У 5-4/42.

„... Раду на организовању НОО поклоњена је највећа пажња и ту има највише резултата. Продрло се и у села где нисмо никада ништа имали. Понеки од ових одбора раде врло добро, масовни су и имају подршку скоро читавог села. Понегде се тек пробија, из међусобног неповерења међу сељацима. Најбољи су онде где можемо да остваримо чвршће руководство преко наших парт.(ијаца) и добрих симпатизера. При пролазу наших чета НОО су спремали храну за чету. Преко њих радимо и на сакупљању хране, досад са мало успеха. Једно зато што је окупатор много опљачкао, а друго немамо готовог новца за откуп. Преко њих сазивамо људе на, мање или више бројне, полит. састанке, делимо вести, летке, лист. Припремамо парт.(ијску) орг.(анизацију), НОО и омладину за партизанску недељу. Дакле, одредили смо да она траје од 15-22. новембра..."

У Партизанској недељи учествовала је омладина, организација жена, НОО, партијска и скојевска организација. У току 7 дана, колико је она трајала, припремљена је извесна количина хране (пшенице, кукуруза, брашна, масти и др.) и смештено на чување код појединих чланова НОО.

Из градова организована је набавка санитетског материјала, обуће, одела, дувана, хартије и ту и тамо нешто муниције.

У току ове акције партизани су добили приличан број џемпера, чарапа, шалова које су исплеле жене и омладинке. Сва села у којима је била ма и једна наша организација дала су по нешто у овој партизанској недељи. Тако је лично успела ова акција.

Трећи извештај о НОО Окружни комитет је послао Покрајинском комитету 1. јануара 1943. године.¹⁾ Овај извештај се много не разликује од новембарског, сем што се дају оцене о раду НОО.

„... НОО имамо формиране у већини села на нашем терену. Њихов утицај и њихова делатност је различита. У неким селима одбори су нам прилично масовни и утицајни, а у неким кепецки и без неког нарочитог утицаја. Радио-вести, листови и остале наше публикације у приличној мери отклањају тај недостатак и помажу таквим одборима да се омасове. Међу сељацима влада прилично међусобно неповерење, које резултира из страха условљеног бруталним репресалијама од стране окупатора и његових слугу. Ту сметњу отклањамо путем ширих конференција и конференција које одржавају наше чете..."

У другој половини фебруара Покрајински комитет је покренуо питање стварања Окружног народноослободилачког одбора за округ. У писму од 20. фебруара 1943. Покрајински комитет је писао Окружном комитету:^{1)*}

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-236.

„... По питању О.Н.О.О. (Окружног народноослободилачког одбора) потребно је да нам пошаљете карактеристике и имена људи који би дошли у обзир за О.Н.О.О. После тога ми ћемо вам дати конкретна упутства за рад. Окружну конференцију Н.О. одбора немојте организовати док вам о свему не јавимо..."

У вези са стварањем Окружног НОО сачувано је писмо Окружног комитета упућено Покрајинском комитету 12. 6. 1943. године, у коме се Покрајински комитет кратко обавештава:²¹

„... Среске и окружне НОО нисмо организовали. За сада нисмо могли пронаћи тако погодне људе који би се ангажовали на том пољу рада. Људе за веће Србије одабраћемо чим будемо имали могућности за то. Реакција нам је уништила оне на које смсграчунали и које смо мислили да предложимо..."

Сви су изгледы да пре овог писма није било речи о окружним и среским НОО у преписци између Покрајинског комитета и Окружног комитета.

Партијска техника л

Децембра 1941. године, Мика Милосављевић је уз помоћ Драгише Богдановића обезбедио један радио на батерије, сместио га у кући његовог оца Саве и организовао хватање вести „Слободне Југославије", Радио-Москве и Лондона. Вести су сређиване и преко индиго папира писане у више примерака. У ово време, у зиму 1941/42. године, до успостављања везе са Покрајинским комитетом, ове вести су биле једина веза са светом и добро су користиле члановима Окружног комитета за ширење веза са народом.

Била је то и једна, иако добро неопремљена, од техника, која је радила све до пролећа 1942. године.

Да би наставили са обавештавањем народа о политичкој ситуацији у свету и код нас, Окружни комитет је организовао у пролеће 1942. г. нову технику у селу Врбици код Аранђеловца, у кући Светислава Петровића, који је дошао из Копљара у Врбицу жени у кућу. И ова техника била је слабо опремљена. Имала је један шапирограф и стару писаћу машину, коју су партизани запленили у једној сеоској општини. Техничарка је била једна другарица која је дошла из Београда, али је веома слабо куцала на машини, тешко се борила са интерпункцијом итд. Ипак, у овој техници умножена су два летка Окружног комитета.

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар.-57.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-318.

Први летак изашао је из технике и подељен народу 1. маја. Посвећен је 1. мају, празнику који слави радничка класа и радни народ целог света, борби народа СССР против немачког завојевача, савезницима у борби против фашизма и са позивом народу Шумадије да одлучније ступа у НОБ и ствара и учвршћује борбено јединство.

У другом летку разобличаван је издајник Милан Недић и његови злочини.

Техника је мало радила у овом селу. Није било ни склоништа за евентуално склањање материјала и техничарке.

Крајем маја ова техника из Врбице премештена је у село Босуту у кућу Зорке Вуковић. И у Босуту техничарка није много напредовала. Текстови су били откуцани са доста грешака. Чланови Окружног комитета, Штаба одреда и остали партијски радници нису били задовољни материјалом. Војска нарасла. Порастао је и број партијских и скојевских организација, народноослободилачких одбора, одбора антифашистичког фронта жена и других организација у округу. Сви су ови морали бити снабдевени партијским материјалом, вестима са фронтова и о политичкој ситуацији уопште.

На једном састанку у селу Босуте Окружни комитет је закључио да мора да се обезбеди сигурније место за смештај технике, боља средства за умножавање и писменији техничар како би се умножавали и дужи текстови.

За смештај технике какву је замислио Окружни комитет било је потребно пронаћи погодну кућу са мало чланова породице, да је усамљена, да јој се може неопажено доћи и отићи итд. Таква кућа је пронађена у селу Стојнику. Била је то кућа Милутина Вучковића, у којој су живели само он и његов син Радиша.

Кућа је имала два већа одељења, од којих је једно преграђено по ширини једним зидом од цигала. Овај преградни зид изграђен је у току једне ноћи. Отвор за улазак у склониште камуфлиран је једном обичном полицом за кухињске судове на коју би, у случају потребе, домаћин поређао судове.

Од потребних ствари за технику ОК је располагао писаћом машином и са мало хартије. Гештетнера, папира, индига, батерија и радија моментално није било. Зато се Окружни комитет обратио за помоћ Покрајинском комитету. У једном писму, поред осталог, Окружни комитет је замолио Покрајински комитет да му пошаље радио и батерије. У писму од 7. јуна 1942. Покрајински комитет је одговорио.¹⁾

Радио-апарат вам можемо послати, али батерија нема нити се могу набавити, па према томе нећемо га ни послати, јер вам неће

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК-Ар.-17.

користити. Ако ви можете набавити батерије, онда примите на себе организацију његовог пребацивања.

Гештетнер за сада такође не можете добити, али ћемо гледати да га набавимо. Водите рачуна о томе да нисте само ви са овим потребама и гледајте да се сами помогнете..."

После овога писма Окружни комитет се договорио са Штабом одреда да, приликом напада на жандармеријске станице или приликом паљења архива сеоских општина, борци плене писаће машине, хартију, шапирографе, батерије и радио-апарате. Тако је техника у Стојнику била снабдевена са 2-3 шапирографа, нешто тзв. хемијског индига, писаћом машином и радио-апаратом.

Убрзо потом је Покрајински комитет послао један гештетнер и матрице. Преко канала ПК-ОК Аранђеловац, за техничара дошао је Рајко Шотра-Рата. Тако је техника била комплетирана и одмах почела са радом.

У техници су умножавани леци, радио-вести, партијски материјал који је служио партијским радницима, партијским организацијама и командном кадру у одреду за проучавање теорије марксизма-лењинизма.

У овој техници сваког месеца је умножаван „Глас устаничке Шумадије" и омладински лист „Јединство",^{1^} којима је писано о акцијама одреда, терору и пл>ачки непријатеља, разобличавани домаћи издајници — недићевци, љотићевци, четници Драже Михаиловића и други.

Свакодневно су издаване по једне радио-вести, а у случају ванредно важних догађаја код нас и у свету припремане су ванредне вести. Овим вестима снабдевени су партијски радници и командно-политички кадар у одреду.

Било је договорено са партијским руководством Космаја да „Глас устаничке Шумадије" буде заједнички лист. Међутим, било је тешкоћа око слања дописа, па ова сарадња није била на потребној висини.

Када су на подручје ОК Крагујевац (Аранђеловац) дошле бугарске окупаторске јединице, ОК је 1. марта 1943. написао један летак у коме се обратио бугарским војницима позивајући их да не служе Немцима, да не слушају своје властодршце који су их послали у нашу земљу да помогну Немцима у поробљавању словенске браће. Летак је организовано растурен у местима где су биле смештене бугарске јединице.

1) Штампано је само неколико бројева овог омладинског листа. Крајем маја 1943. у „Гласу устаничке Шумадије" омладина је имала свој део. За издавање посебног листа није било ни места ни технике могућности.

задовољавамо потребе Ваљевчана и Таковчана (Чачка). Друго, ми смо додали из Крагујевца један велики гештетнер који ће потпуно да задовољава наше потребе, па и моменталне потребе наших суседа, само је мало неисправан. Зато ћемо вам послати тај део да нам га поправите..."

Техника у Стојнику радила је нешто око годину дана. У априлу 1943. године морала је хитно да се сели јер је Милутин, због ранијег рада за НОП, откривен од непријатеља, ухапшен и спроведен у Младеновац.

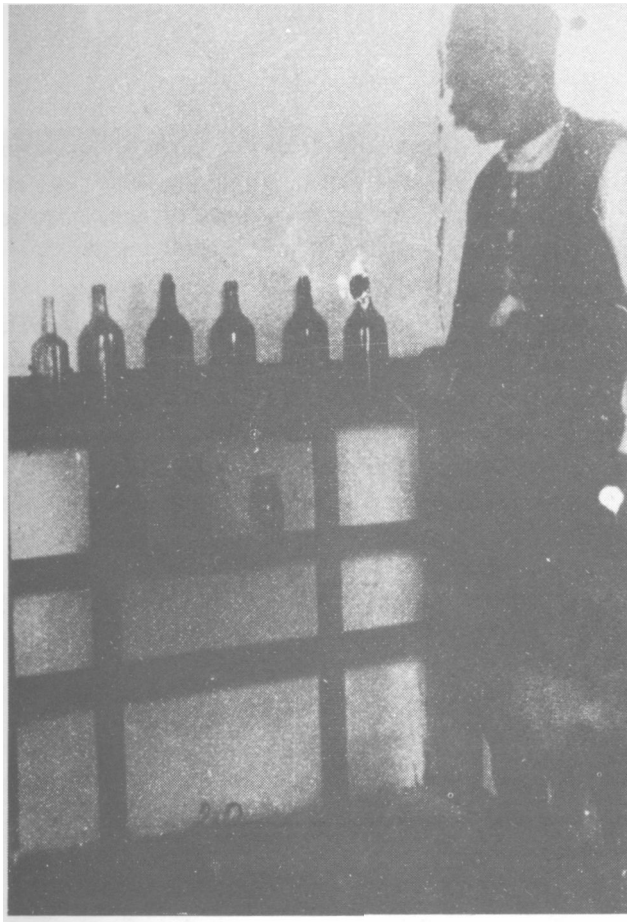
Члан секретаријата Окружног комитета, коли Ј" одржавао везу са техником, одмах је све ствари иселио из Милутинове куће и склонио код наших људи у село Копљаре. Неколико дана потом ствари су пренете у технику среског партијског руководства за срез колубарски, где је наставила са радом.

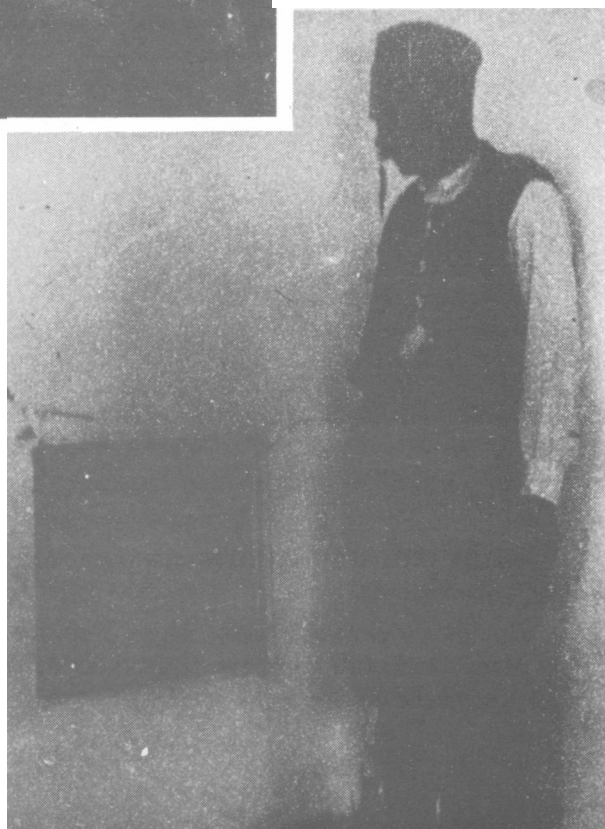
*Кућа Милутина Вучковића из Стојника
у којој је била Техника Окружног комитета*

МИЛУТИН ВУЧКОВИЋ, земљорадник, рођен 1892. год. у селу Стојнику, Аранђеловац.

Пре рата припадао левом крилу Удружене опозиције, на чијем челу су били Чеда Плећевић и други. Приликом избора гласао је за кандидате са листе Удружене опозиције.

*Полиа за
камуфлажу
улаза у
склониште
Технике*

*Улазу
склониште
Технике ОК
у Стојнику Ооред
ко1 а стоји
Милутин Вуковић*

Бавио се 'земљорадњом. Као и друге земљораднике и Милутина су притискиваде све недаће које су пратиле села у бившој краљевини Југославији.

За време НОР-а живео је у кући са млађим сином Радишом. Жена му је раније умрла. Поред послова код обраде земље њих двојица су обављали и све кућне послове.

За време док је код њега била партијска техника, Милутин и Радиша будно су пазили да непријатељ не изненади. Посебно су пазили кад је техничар умножавао материјал на писаћој машини и гештетнеру.

По налогу Окружног комитета Милутин и Радиша престали су са сваким радом за НОП у селу. Па ипак због ранијег рада Милутин је априла 1943. ухапшен и спроведен у Младеновац. У затвору се добро држао. После истраге пуштен је на слободу.

Радишу су пред само ослобођење Шумадије мобилисали четници Драже Михаиловића. И поред помоћи коју је добио од народних власти, отац није пронашао свога сина. Милутин је умро после ослобођења и сахрањен у свом селу.

Његова кућа је под заштитом.

Поред технике у Стојнику, МК КПЈ у Аранђеловцу је обезбедио технику за умножавање материјала за своје потребе.

У непосредној близини Аранђеловца, преко пута гробла на брду Рисовача, поред пута Аранђеловац-Топола у винограду Аврама Дамњановића, трговца из Аранђеловца, изграђено је половином 1942. године склониште. У винограду је прво направљена колиба, која постоји у скоро сваком винограду у Шумадији и служи за смештај алата за обраду винограда, а кад грозђе сазри, да се преко ноћи смести чувар винограда. У колиби, испод обичног кревета направљеног од дасака, ископано је склониште у које је смештен материјал. Склониште, односно његов отвор, добро је камуфлиран.

Склониште је ископао Слободан-Цане Дамњановић, секретар МК, уз помоћ свога брата и чланова МК КПЈ из Аранђеловца.

Када је материјал умножаван, чланови МК су чували стражу и уговореним знаковима најављивали опасност или пролазак неког случајног пролазника.

У овом винограду члан ОК задужен за везу са партијском организацијом у Аранђеловцу одржавао је састанке МК и партијске организације. Састанци су одржавани дању.

Техника је радила до септембра 1942, када је Специјална полиција успела да је открије и похапси неке чланове КП и СКОЈ-а.

Обавештајна служба

Окружни комитет КПЈ Аранђеловац је још у почетку устанка настојао да на време добије обавештења о намерама непријатеља, његовом кретању, припремању хапшења чланова КПЈ и СКОЈ-а и других чланова организација.

Основни подаци добијани су из Аранђеловца, Лазареваца, партијских и других организација. У појединим установама, које су постојале у окупираном Аранђеловцу и Лазаревцу, партијска организација имала је поверљиве људе који су прикупљали и достављали податке одређеним члановима партије, а ови Окружном комитету. Тако су радили поверљиви људи у среским начелствима, општинама, жандармерији, шумској и пореској управи и др.

Ови људи су јављали о јачини и покретима непријатељских снага, евентуалним хапшењима, потребама; обезбеђивали потребне исправе за путовања партијских функционера итд.

Тако на пример, када су Немци, уочи напада на СССР, наредили хапшење свих чланова КПЈ, Окружни комитет је из Среског начелства о овоме на време био обавештен па је обавестио готово све чланове КПЈ и СКОЈ-а у Аранђеловцу да се склоне, односно да не спавају у својим становима. Члановима КПЈ са села такође је речено да без велике нужде не долазе у град, а када долазе, да буду обазриви. Тако је захваљујући обавештајној служби пропала ова окупаторска акција. Ухапшена су само два радника из Аранђеловца, од којих је један био члан КПЈ, а други раније искључен, али је био повезан са Партијом.

Окружни комитет је планирао да уз помоћ партијске организације из Аранђеловца организује бекство ових другова, али су они самоиницијативно покушали бекство, па су ухваћени, спроведени у Београд и тамо стрељани.

Што се тиче обавештења о непријатељу широм округа, подаци су добијани од чланова КПЈ и СКОЈ-а, НОО, њихових партизанских стража и других сарадника НОБ.

Штаб одреда, команде батаљона и команде чета добијали су обавештења од народа, извиђањима и од својих курира за везу. С обзиром да су наше јединице биле стално у покрету, да су биле повезане са народом, непријатељ није био у могућности да их изненади и уништи.

Међутим, Окружни комитет је сматрао да треба и даље користити обавештења од народа и партијске и других организација, али је закључио да треба организовати посебну обавештајну службу која би имала задатак да стално и систематски прикупља податке о непријатељу, систематизује их и редовно их доставља Окружном комитету, односно зато задуженом члану ОК.

1) Живан Ђосић-Лала и Илија Миловановић.

Такође су у пролеће 1942. оформљена два обавештајна центра чија су седишта била у Аранђеловцу, односно у селу Бањи и Лазаревцу. На челу ове службе од ОК у Аранђеловцу је био задужен Драгомир Петровић-Гема, а у Лазаревцу Драгутин-Дуле Караклајић-Музикант. Ово задужење Гема је пренео члан Окружног комитета Мика Милосављевић, а Караклајићу Станислав Сремчевић-Црни, секретар Окружног комитета.

*Железничка станица у селу Бањи.
Седиште обавештајне службе и пункт за везу са ПК.*

ДРАГОМИР ПЕТРОВИЋ-ГЕМА рођен је 9. августа 1919. године у Аранђеловцу. Гимназију је учио у Аранђеловцу и Чачку. Студирао је ванредно права на Београдском универзитету.

Још као гимназијалац определио се за напредни раднички покрет.

Јуна 1941. године постао је члан КПЈ.

У пролеће 1942. по задатку Окружног комитета приступа организовању обавештајне службе и постаје њен руководилац. Због овог задатка „извучен“ је из партијске организације у Аранђеловцу и био на личној вези чланова ОК који су били задужени да одржавају везу са овом службом.

1) Види биографију, страна 358-359.

ЦрШомир
ПеШровић
-Гма

!

Децембра 1943. откривен је и ухапшен. После мучења у крагујевачком и београдском затвору спроведен је у логор на Бањици, а после извесног времена у логор Маутхаузен (Аустрија), где је остао до краја рата.

Носилац је „Споменице 1941“.

Као руководиоци обавештајне службе Музикант и Гема су имали прилично широка овлашћења. Они су уз сагласност Окружног комитета могли да у обавештајну службу укључе и поједине за то погодне чланове КПЈ, да плаћају поједина обавештења итд.

У обавештајној служби били су, поред некомпромитованих чланова КПЈ и СКОЈ-а, углавном укључени непријатељу непознати активисти, сарадници и симпатизери НОР-а¹⁾ који су „одржавали“ везе са окупатором и његовим слугама, њиховим породицама и другима од којих су се могла добити обавештења и подаци од интереса за НОБ.

1) Миодраг Миливојевић, шеф пореске управе, Милиша Миливојевић, железничари који су саобраћали на прузи Младеновац-Аранђеловац-Лајковац-Валчево; Милица Наумовић, Зора Стефановић, службенице Среског начелства Аранђеловац, Витомир Марковић, служб. Среског начелства, Лена Петровић, Душан Гашић, железничар и др.

Мрежа обавештајне службе стварана је и ван подручја Окружног комитета КПЈ Аранђеловац.

Руководилац обавештајне службе из Аранђеловца узео је илегално име Ика. Његово име, имена људи и места која су се помињала у извештајима била су шифрована. Шифру, односно кључ шифре, знали су само Гема и члан ОК који је држао везу са њим.

Задаци обавештајне службе били су прилично обимни. Наравно, кретање и намере непријатеља, њихов број, наоружавање, смештај, били су у првом плану. Затим, набавка легитимација и објава, средства за технику ОК и извршавање других конкретних задатака које је тражио Окружни комитет.

Седиште Обавештајне службе Лазаревца није било везано за једно место.

Седиште Обавештајне службе Аранђеловца било је у стану Душана Петровића, шефа железничке станице у селу Бањи. У стану је било изграђено склониште за склањање људи и материјала.

Душан
Петровић

ДУШАН ПЕТРОВИЋ, рођен 16. децембра 1910. године у Аранђеловцу. Основну школу и гимназију завршио у Аранђеловцу, а железничко-саобраћајну школу у Београду.

Као службеник железнице радио је у више места у Србији.

Члан КПЈ постао половином 1942. године и као члан КПЈ добијао је задатке директно од Окружног комитета и био на личној вези чланова ОК Аранђеловац.

Умро јануара 1980. године.

Информације су у прво време преношене усмено на унапред уговореним састанцима чланова ОК са Драгомиром Петровићем и Дулом Караклајићем. Касније, због немогућности честог састајања, извештаји су достављани писмено преко тзв. „мртве јавке". Извештаје са ових јавки, поред чланова ОК, односили су и курири ОК.

Приликом писменог обавештавања, које је, нарочито 1943. године, стално практиковано, употребљавана је шифра.

Чланови ОК разматрали су са руководиоцима Обавештајне службе спровођење директива, задатке и проширивање мреже. Принцип илегалности и конспиративности представљао је основу рада. Тако је било забрањено борцима и јединицама НОВ да се крећу и бивакују близу железничке станице села Бање, где је било седиште Обавештајне службе Аранђеловца. Ова забрана односила се и на партијске функционере, изузев оних који су имали директне контакте са обавештајном службом. Због кршења ове директиве неки другови су били узимани на одговорност.

Сви чланови Обавештајне службе деловали су према одређеним објектима: окупатор, квислиншке формације, полиција, четници, љотићевци. На пример, руководилац Обавештајне службе Аранђеловац имао је свакодневне контакте са оперативцима и онима који су били укључени у њен рад. Оперативци су углавном давали усмене информације. Руководилац ОС је непосредно руководио радом. Односи између оперативаца били су строго конспиративни, тако да оперативци један за другог нису знали нити се познавали.

Душан Петровић, шеф станице у селу Бањи, сакупљао је информације о војним транспортима на релацији Младеновац-Ваљево, давао предлоге за акције на главне железничке чворове у Србији, затим информације које је заснивао из разговора са путницима, који су углавном долазили из Београда, било у село Бању или у друга околна села. Сакупљао је информације о кретању квислиншких формација и четника, преко мештана и својих колега.

У његовом стану (железничкој станици) одржавани су састанци са руководиоцем Обавештајне службе. У овај стан долазили су поједини чланови Окружног комитета, па и неки чланови Покрајинског комитета.

Миодраг Миливојевић, тада шеф пореске управе у Аранђеловцу, обављао је доста деликатне задатке. Дошао је у Аранђеловац уочи рата. Имао је, с обзиром на своју дужност и положај, широк круг интересантних познаника. Симпатисао је пре рата Удружену опозицију. Повезао се, када је подигнут устанак, преко Драгомира Петровића-Геме, са организацијом у Аранђеловцу. Његова улога у оквиру Обавештајне службе била је вишеструка. Хуго Лорел, фолксдојчер, иначе гестаповац, с обзиром на раније предратно познанство, желео је да одржи везу са Миливојевићем, што је овај настојао да максимално користи за потребе Обавештајне службе.

Он је преко четничких повереника из Аранђеловца добијао обавештења о раду и акцијама четника Драже Михаиловића. Они су у Миливојевића имали поверења, с обзиром да је Никола Калабић био његов кум. Сматрали су због тога да и он симпатише четнике Драже Михаиловића. Даље, он је свестрано користио везе и познанства са „угледнијим“ грађанима Аранђеловца, среским начелником, сељацима и слично. Долазио је до врло бројних информација, па и таквих које су по своме значају прелазиле локалне оквире, као на пример оне које су се односиле на сарадњу Драже Михаиловића и Милана Недића.

Група железничара на прузи Младеновац-Лајковац сакупљала је информације са ширег подручја (Младеновац-Лазаревац-Лајковац-Ваљево-Ужице) о акцијама непријатеља НОП-а, војним транспортима, расположењу окупаторских и квислиншких снага, народа и сл. Руководилац Обавештајне службе је, на пример, у договору са машиновођом, возовођом и другима, могао на томе делу пруге да заустави воз на било којем месту (под изговором „да машина због слабог угља диже пару“), те тако воз закасни и по неколико сати. Они су вршили мање саботаже стављајући песак у мазиво локомотиве, што је ову избацивало по двадесетак дана из саобраћаја, и сл.

Обавештајна служба Аранђеловац је располагала и значајнијим везама у среском начелству. У рад су били укључени дугогодишњи службеници среског начелства. Ово начелство, с обзиром на активност НОП и КП у Аранђеловцу и околини, било је појачано са два помоћника начелника и више полицијских писара. Због тога су везе у среском начелству биле од посебне користи. Они су обавештавали о постојећим хапшењима, држању ухапшених, или заробљених партизана, захтевима окупатора, квислинга и четника. Преко њих су добијане путне објаве и друге потребне личне потврде.

Обавештајна служба Лазареваца такође је имала добре везе у среском начелству. Она је поред одређених службеника одржавала везу и са Драгославом Митровићем, среским начелником. Тако је о једном састанку Караклајића

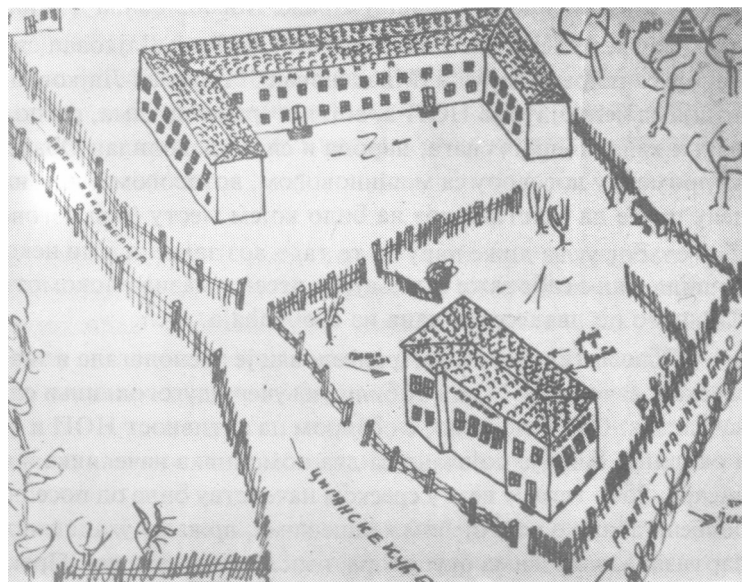
и среског иачелиика, одржаном 22. марта 1943. г. Срески комитет КПЈ за срез колубарски обавестио Окружни комитет:¹⁾

Музикант (Дуле Караклајић) је имао састанак са начелником. Обећава све услуге, податке о дражиновштину у срезу као и легитимације колико треба. Рекао је Музиканту како је блокирана једна наша чета у Качеру и да су љотићевци позвати у помоћ... Иначе желео би да се Музикант чешће са њим налази, чак шта више зове га да дани (проведе дан) код њега. Музикант му је дао „Глас“ и наредбу Стаљина...”

Обавештајна служба је настојала да добије што верније и значајније информације које би могле да корисно послуже партијском и војном руководству у овом делу Србије. Поред прикупљања обавештења, била је ангажована и у другим питањима.

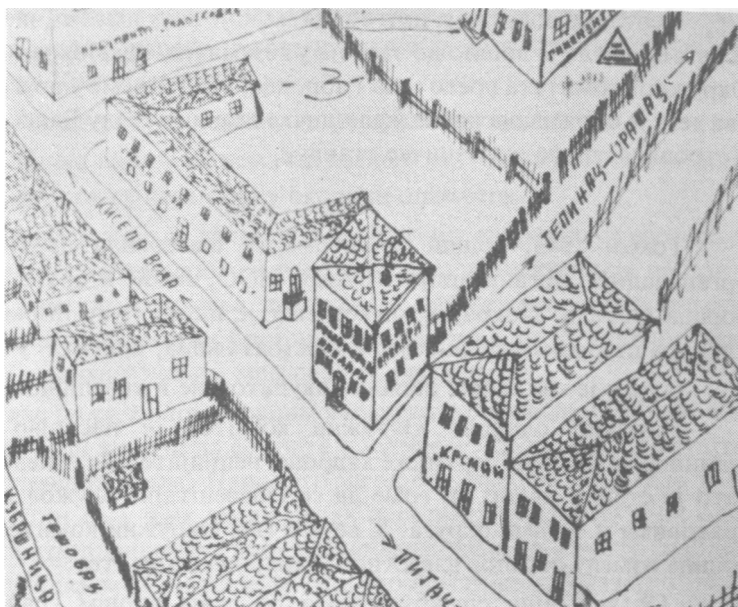
Директно је учествовала у неколико крупнијих акција.

Почетком маја 1943. године достављен је план акције (офанзиве) окупаторских и квислиншких снага, са око 2500 војника — према територији срезова орашачког и качерског. Циљ ове офанзиве био је уништење оружаних снага НОБ у Шумадији. Међутим, захваљујући благовременом обавештењу, добијеном преко Обавештајне службе, партизанске снаге су прошле са мало губитака.

Скиц Соколоне, Гимназије и жандармеријске сШаниир
послате ОК пред напад на Аранђеловац, 28. јуна 1943. године

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар.-70

Скиц главне улице са уицПаном з!радом
жандармеријске станице

Обавештајна служба Аранђеловац је учествовала у припремама за напад на Аранђеловац који је извршен ноћу између 28. и 29. јуна 1943. године. Она је прибавила информације о јачини непријатељских снага, њиховој локацији, израдила план и скицу зграда и пролаза, где су се налазиле непријатељске снаге и слично. За време припрема ове акције контакти су били стални и по неколико пута дневно.

Обавештајна служба је прибављала информације о разним збивањима у Београду. Тако на пример, дошло је доста брзо до обавештења о „октобарској провали“ 1943. године у Београду, њеним сразмерама, као и расположењу у врховима квислинга.

Душан Петровић, који је био укључен у Обавештајну службу Аранђеловац, реконструисао је, на основу разних расписа које су добијале станице великих железничких чворова у Србији и информација железничара, немачки план и главне железничке чворове који су коришћени за транспорт ратног и другог војног материјала и људства за период 1943. године. У вези са овим дао је и конкретне сугестије за извођење акција на овим железничким чворовима, затим које инсталације на железници као најосетљивије треба уништити и сл.

Центар је обављао и друге задатке које нису имали „чисто“ обавештајни карактер. Када је дошло до застоја у везама између Покрајинског комитета и Окружног комитета преко села Рабровца, краће време у другој половини 1943. ова веза је одржавана преко железничке станице у селу Бањи, односно Душана Петровића, шефа железничке станице.

Током 1943. године умногоме се омасовила партијска и скојевска организација, организација УСАОЈ, НОО, АФЖ и друге. Увећан је и број бораца Одреда. Покрајински комитет је писао Вуку (Моми Марковићу) да планира стварање крупних јединица (батаљона, бригада) у Шумадији.

Одред је све чешће нападао окупаторске и квислиншке јединице.

Партија, односно Окружни комитет је настојао да партизанске јединице, а посебно партијске кадрове, непријатељ не изненади и не уништи и зато је стално радио на томе да се Обавештајна служба организује у свим градовима и селима округа. У вези с тим Окружни комитет је 12. јуна 1943. године између осталог известио Покрајински комитет:¹

„Обавештајну службу имамо по свим нашим градовима различите вредности. Имамо једног драгоценог обавештајца за већи део нашег терена. По селима имамо ретке обавештајце са одређеним задацима. Обраћамо се свим нашим људима у свим селима за обавештења. Показало се то као недовољно и поред тога што нам је непријатељ за време реакције био стално пред очима баш захваљујући тој врсти обавештења... Зато смо решили да одредимо у сваком селу више људи чији ће задатак једино бити да нас тачно и на време обавештавају о кретању непријатеља.

Напомињемо да нам за све време непријатељске концентрације везе нису биле искидане“.

Важнији извештаји о броју непријатељских снага, наоружању, кретању и намерама и даље су долазили од ОС из Аранђеловца. Ево неких извештаја које је добијао ОК од ове службе. Седмог октобра 1943. г. достављен је следећи извештај:“

„Споразум између четника и М. Недића изгледа да је постигнут. Ова се вест упорно проноси али још увек није потврђена. Данас су четници били у Венчанима, Буковику и Даросави. Било их је 200. Пајина бригада треба да буде распоређена по селима: Мисача, Марковац, Стојник и Копљари. Свако село имало је по 100 четника. Група четника из Орашца (400) требало би сутра преко Врбице да оде у Каменар.

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-318.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-199.

СДС данас је била у Гарашима. Тамо су вршили претрес терена. Акцијом чишћења и претреса терена руководи лично п. пук. Станковић, командант СДС за округ Крагујевачки.

Четничка коњица коју су недавно формирали распуштена је.

У околини Чачка налази се немачка казнена експедиција. Тамо је данас стрељано 100 људи, док су нека села у околини опкољена.

Бугарске јединице које се налазе у Аранђеловцу нарочито су састављене од војника рођених у планинским селима, а чија се интелигенција налази на ниском ступњу. Без размишљања извршавају наређења претпостављених. Међу њима се налази и извештајни број интелектуалаца који су против сваког учешћа њихових војника у нашим међусобним расправама.

Уверавају нас да су у пломбираним вагонима пребачени у Србију. Сада најрадије говоре да би желели да се врате у Бугарску. Врло радо се упуштају у разговор са становништвом. Нарочито интересовање показују када је реч о партизанима, који су у њих унели страх и респект. Интересује их однос партизана према становништву, према заробљеницима, о начину снабдевања оружјем и муницијом. При томе се чуде упорности коју показују у борби. (Ови подаци интересују Вука).¹

Као што сам напред рекао, у Орашцу се налази група од близу 400 четника. Наоружање им је просечно четничко.

С.Ф. — С.Н.

ИКА"

Деветнаестог октобра 1943. године Обавештајна служба је послала један крађи извештај'' о кретању непријатеља и њиховим намерама.

„Сутра 13/Х око 150 Бугара иђи ће у Копљаре. Циљ њиховог одласка је претрес терена. Као и увек кад одлазе на терен, биће добро наоружани. Тешки митраљеви и бацачи мина неће изостати. Група од 100 четника Д.М. налазе се у Марковцу док је друга група од 100 из Копљара отишла у Орашац.

Село Орашац казнили су четници Д.М. са 1.000.000.- динара.

Мобилисани четници Д.М. у све већем броју дезертирају. Ради тога су стрељали у Копљарима Миленка Тонковића из Бање.

Руднике (угља) „Орашац", „Врбицу" и „Опленац" чува 100 жандара и СДС на челу са капетаном Даниловићем. Преко целог дана у групама од 30-40 патролирају између рудника. Наоружани су са 5 п. митраљеза и једним тешким митраљезом.

Ика"

До 13. децембра 1943. Ика је писао Окружном комитету још неколико важних обавештења, а тада је од Специјалне полиције ухапшен. Седамнаес-

1) Мома Марковић.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-199.

тог новембра послао је опширније писмо секретару Окружног комитета, у коме између осталог извештава:¹⁾

„По околним селима Аранђеловца треба очекивати хватање наших људи и симпатизера. Ради тога препоручити да буду опрезни...

Драги друже, ја сам ти недавно причао да је посебна могућност да отац²⁾ моје другарице, који је одмах после капитулације дао оставку на службу, буде поново најновијом уредбом активиран. Како се то обистинило то се за мој посао поново пружају нове могућности. Он се налази у Крагујевцу на положају саветника... Преко другарице позива ме да тамо идем да разговарамо. Шта ти друже мислиш о томе? Тамо се исто тако налази иследник у V Добровољачком батаљону и један Чачанин мој добар познаник. Ана³⁾ га добро познаје. Да ли би се исплатило да отшетамо до тамо? Јави ми шта ти мислиш о свему овоме и ако се слажеш кад би требало да идемо?

У том погледу дао би ми потребне инструкције."

Овај Икин подухват да оствари обавештајни пункт у Окружном начелству Крагујевац и Петом добровољачком батаљону није се могао остварити због провале полиције у аранђеловачку партијску организацију и његовог хапшења.

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-263.

2) До рата био срески начелник у Г. Милановцу.

3) Милка Минић, тада члан ОК КПЈ Краг.(Аранђеловац).

**ГЛАВНИ ШТАБ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ
ПОНОВО У ШУМАДИЈИ**

Половином септембра 1942. године на територију Окружног комитета КПЈ Аранђеловац дошао је члан Главног штаба партизанских одреда за Србију Радивоје Јовановић-Брадоња. Његов долазак најавио је Покрајински комитет још половином августа."

„Из истог краја (ваљевског) и сигурно истим путем доћи ће у ваш одред друг „Слободан" и тражиће преко вашег команданта (одреда) друга Црног (Станислава Сремчевића). Друг Слободан (Радивоје Јовановић-Брадоња) је члан Главног штаба и он треба да прегледа стање вашег одреда, да изда потребне директиве па га после тога одмах склоните из одреда на сигурно место и јавите нама, а ми ћемо вам рећи када и како да га пребаците. Ми смо га већ о свему томе обавестили..."

Из ваљевског округа, преко села Липљана у качерском срезу Јовише Радојевића, на територију Окружног комитета Аранђеловац стигао је Слободан.

Неколико дана по доласку Слободан је захтевао да прегледа одред. У том циљу крајем септембра 1942. године на планини Венчацу окупили су се сви борци и руководиоци Првог шумадијског НОП одреда и неки чланови Окружног комитета. После подношења извештаја о извршеним акцијама Слободан је извршио смотру Одреда и кратким говором поздравио борце. Потом је саопштио имена другова који су одређени на поједине функције у одреду.

О стању у одреду, новоименованим друговима на одређене дужности, непријатељу и расположењу народа обавестио је секретара Покрајинског комитета КПЈ за Србију у опширном писму од 11. октобра 1942. године. У писму се између осталог каже:²¹

„Већ је скоро месец дана од како се налазим на територији I Шумад. (ијског).

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-26.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-204.

За то време провео сам пуних седам дана са одредом, а остало са друговима из партије који раде на терену.

Могао сам да констатујем следеће: Да је народ масовно расположен за народноослободилачку борбу и да зато и поред терористичких мера свесрдно даје подршку нашем I Шумадијском одреду.

Да је економски притисак врло јак и да све више масе увиђају да је борба једино средство за опстанак српског народа.

Да је политички утицај издајничке реакције слаб и сваког дана све више се смањује.

С друге стране, Дража Михаиловић покушава да продире у Шумадију са свога упоришта око Рудника и да, по моме мишљењу сада постаје главна опасност за успешно развијање народноослободилачке борбе.

Дражиновци протурају паролe како се спремају за борбу против окупатора и да сарађују са партизанима, али да је за борбу још рано, разуме се, јер би Немци побили и попалили наш народ.

С друге стране они стварају по срезовима тројке које обилазе ноћу наше симпатизере, претстављајући се као партизани и траже везу са нашим друговима из партије, разуме се, да их побију.

Дражини одреди, који се формално налазе у шуми живе у потпуном миру и без икакве опасности од немачке војске и њених слугу...

Пера Шумски, нпр., када су наишли партизани у близину, побегао је у Гроцку, а сутрадан отишао да штити железничку пругу.

Руднички, међутим, то не ради, али је потпуно безбедан од стране окупатора.

У Крагујевцу нпр. где су дражиновци врло активни, Дражини одбори провоцирају наше симпатизере и достављају их полицији.

У Крагујевцу недићевци су купили прилоге за Дражу.

Иначе организатори Дражине клике су срески начелници, командири жандармеријских станица и сеоске газде.

Почињу да продиру и на села, где одржавају и састанке...

Недићеви и Пећанчеви одреди на територији Шумадије са Космајским срезом бројно су јаки и чине главни део непријатељских оружаних снага које укупно броје око 3.000 војника.

Морал њихов је слаб и већ се појављују случајеви дезертерства, у сукобу са нашим јединицама врло слабо се држе. Окупаторска снага — немачка војска бројно је врло слаба.

Топола до 150, Ар.(анђеловац) 20, Наталинци 15, Лазаревац 100, Крагујевац 200.

Главна концентрација свих ових снага била је око Рудничког масива. Мора се констатовати да наш I Шумадијски одред има пуну иницијативу у својим рукама и поред овако великог бројног односа. (Подвукао М.М.)

До мог доласка одред је био подељен у три чете по 18 људи које су изводиле ситне акције — паљење општина и два рушења пруге.

Од команде одреда постојао је само в.д. команданта Лабудовић. Чете су имале само командире и политичке комесаре.

На организовању одреда је до сада урађено ово:

Створен је штаб одреда. У његов командни део дошао је в.д. команданта друг Лабудовић,¹ начелник штаба наредник Лала² и политички комесар друг Дракулић³ — остаје да се овај део штаба употпуни са командантом и зам. политичког. То се може учинити у даљем току борбе. Моје мишљење је да друг Лабудовић уз правилну и добру подршку може бити и командант.⁴ На овај начин команда одреда је осамостаљена и тако је олакшан рад парт. окр. организацији, која је поред осталих својих послова са одредом и у одреду и вршила дужност политичког комесара у одреду. Због овога је и рад на учвршћивању партије у одреду морао бити слабији.

Дата су упутства за широко развијање шпијунаже и контрашпијунаже. Нарочито је то лако остварити у дражиновачкој клики.

За штаб одреда одређено је овако: он мора да има увек једно или два сигурна стална командна места на терену.

Једно би било главно а остала резервна и долазила би у обзир када се већ прво не може даље користити.

Засада једно у рејону Рудника а друго у рејону Венчаца-Букуље.

Чете би иначе на одређеној територији (имале) своје пунктове преко којих би одржавале везу са штабним пунктом. Од пункта штабног до пункта четног по могућству помоћу сигурних легалних курира.

На овај начин штаб је у могућности да редовно одржава везу са четама, даје им упутства и наређења, врши обиласке, приређује скуп целог одреда ради заједничких већих акција и осталих проблема итд.

1) Милорад Лабудовић-Лабуд.

2) Илија Јовановић-Лала.

3) Милан Дракулић-Стојан.

4) Друг Милорад Лабудовић је предложен од Окружног комитета за команданта одреда још приликом обнављања одреда у пролеће 1942. године, али Покрајински комитет није на овај предлог одговорио све до доласка Главног штаба у Шумадију. Септембра 1942. г. Лабудовић је именован за команданта одреда.

Штаб организује војну обуку по четама. Главни део те дужности прима начелник штаба.

Командант поклања више пажње извођењу акција и ради тога је више са четама заједно са политкомесаром.

За сада је донет план да се више удара на комуникације поглавито железничке, затим на непр.(ијатељске) групе средње величине.

Циљ: погодити окупатора у најосетљивије место и растеретити Руднички масив и тако везати већи део снага за сталне објекте, учинити их непокретним и тако остварити повољније услове за интензивније уништавање непр.(ијатељске) живе силе.

Одјек акција је одличан. Веће акције би јаче заталасале народ и покренуле би већ сада један леп део у борбу.

Организује се интендантски апарат у одреду и на терену.

Задатак: да све могуће резерве у храни, оделу, обући, оружју и муницији прибави и смести у сигурна склоништа која се сада граде по планском распореду и то било путем плена, добровољног прилога, откупа или реквизиције. Потребан је новац.

Организован је војни суд у одреду, а по четама са ограниченим делокругом.

Организована је обавештајна служба у одреду.

Организација свих ових помоћних служби при одреду сада се тек развија, пошто раније на њој није скоро ништа рађено...

Одред је подељен на две чете и једну тројку.

Ствараће се чете са сталном јачином од 32 борца, у организацији чета заступљене су такође све помоћне службе као и код одреда.

Попуњавање се само у случају губитака. Овај број показао се као најбољи према овдашњим условима дејства и живота чета.

Четна руководства добијају директиве и нар.(еђења) од штаба а команда их стално обилази.

На организовању партије и политичког рада у одреду разумљиво је да сам учествовао само као и остали обични чланови партије.

Осећа се потреба за већим акцијама. Оне би вероватно убрзале прилив у наше одреде. Већ после ових мањих акција има неколико случајева пријављивања за одред са терена.

У том погледу сасвим би друкчије изгледало када би се извело неколико већих акција, јер то би народу пружио доказ наше снаге и сигурности и тако га брзо увукао у борбу.

Ради тога сам наредио команди одреда да припреми и изведе у што краћем року неколико већих акција...

Што се санитетске службе тиче, на терену се организују тајне болнице за теже рањенике.

По четама постоје тако самоуки болничари.

Потребан је' лекар. И поред помоћи лекара симпатизера са терена осећа се велика потреба за једним лекаром. Врши се прикупљање, набавка и плењење санитетског материјала. Ако је могуће, пошаљите једног лекара.

Одред ће створити своју базу у рејону Рудника која ће омогућити одреду живот и рад у томе рејону и у најтежим данима и служити му као ослонац за операцију. Њу сада организује штаб одреда. У чете улазе само борци."

Доласком у Шумадију члан Главног штаба НОП одреда Србије Радивоје Јовановић планирао је да седиште Главног штаба буде у Западној Србији, тј. на територији Окружног комитета Ваљева, јер је очекивао долазак пролетерских бригада у Србију. С тим у вези писао је Покрајинском комитету:¹

„... Преласком пролетерске бригаде тежиште борбе пренело би се на територију Западне Србије. Ради тога Главни штаб за Србију требало би да буде овамо (подвукао М.М.).² Морао би одмах... да успоставим везу са Босном и... пребацити се у ову ради детаљног уређења свих послова око пребацивања ових снага.

Ради тога потребно је да ви дате своје мишљење и инструкције..."

Покрајински комитет није писмено одмах одговорио на овај предлог члана Главног штаба јер је нешто касније дошло до састанка између њега и секретара Покрајинског комитета КПЈ за Србију Благоја Нешковића-Михаила у Болечу недалеко од Београда. На овом састанку Михаило је саопштио да је Брадоња постао члан Врховног штаба и командант Главног штаба НОП одреда за Србију.³ Тада су говорили и о овом предлогу Брадоње, који није могао бити тада реализован.

У циљу да буде спреман приликом доласка наших снага преко Дрине Главни штаб је такође планирао да се што пре директно повеже са партизанским одредима у Србији.

У том циљу издао је наредбу Штабу Првог шумадијског НОП одреда да се повеже са Расинским одредом у крушевачком крају. Хватањем ове везе,

1) Зборник 1/4, стр. 95 и 96.

2) У ово време Главни штаб НОП одреда за Србију сачињавали су Радивоје Јовановић-Брадоња, Мирко Томић и, од јануара 1943. г., Момчило-Мома Марковић.

3) Ову реорганизацију извршио је ЦК КПЈ и о томе обавестио Покрајински комитет.

преко подручја Расинског одреда, Главни штаб је хтео да оствари везу са осталим одредима на југу Србије. У писму команданта Главног штаба НОП одреда за Србију, Покрајински комитет 17. децембра 1942. године он извештава:

Првом шумадијском одреду дао сам задатак да од сада главно своје дејство усредсреди на терену бившег Крагујевачког и Другог шумадијског одреда са наслоном на овај терен, да направи канал од Западне Мораве и ухвати везу са Расинским одредом.""

„Врло је важно да се овај одред повеже са суседним одредима. Веза са В.(аљевом) је успостављена. За сада се намеће успостављање везе са одредима у Источној Србији — и то према Пожаревцу, Свилајнцу, Краљеву и Чачку.

То је од огромне важности пошто би ове везе у блиској будућности одлично послужиле Главном штабу.""²,

Што се тиче везе са Ваљевом, она је била редовна и по партијској и по војној линији. Главном штабу је било потребно да успостави везу са Босном.

У наведеном писму командант Главног штаба даље пише:

„... За канал кроз Западну Србију предузео сам што је потребно. До Дрине нема нарочитих тешкоћа. Проблем је Дрина и даље.

Такође је важно остварење веза између Првог шумад.(ијског) и Расинског одреда и од Расинског даље.

Од особите је важности испитивање постојећих прелаза преко Дрине, Западне Мораве и осталих река које ће евентуално бити на правцима наших одреда. Осим тога мора се утврдити где и каква средства постоје за пребацивање преко реке и стварање потребних средстава.

Уопште питање веза поставља се за Главни штаб као врло важан проблем. Везе морају бити сигурне... Оно што сада постоји није довољно...

Везе које ви имате неће моћи да задовоље потребе Главног штаба".³⁾

Везе са Пожаревцем Главни штаб је одржавао преко територије Окружног поверенства КПЈ Младеновац. Оне су биле прилично добре и редовне, посебно на територији Окружног комитета Аранђеловац и Космаја.

Везе са Чачанским одредом одржаване су преко Окружног комитета Чачак преко таковског среза. И оне су биле углавном редовне и сигурне.

Ипак, Главни штаб био је више оријентисан на партијске везе и канале а мање на своје, јер су оне биле малобројне. Везе између партијских форума,

1) Зборник 1/4, страна 230.

2) Зборник 1/4, страна 125.

3) Зборник 1/4, страна 229.

између окружних комитета и Покрајинског комитета, између Главног штаба и Покрајинског комитета одржавали су људи — курири за све време.

У пратњи Слободана Козарева-Белог, Слободан се кретао са члановима Окружног комитета или члановима Штаба одреда. Када је био на територији Окружног комитета Аранђеловац, користио је куће и склоништа Окружног комитета.

После пет и по месеци, тачније почетком марта 1943. године, дошао је на територију Окружног комитета Аранђеловац Момчило Марковић-Вук. Он је дошао у својству члана Покрајинског комитета КПЈ за Србију и комесара Главног штаба. У писму од 2. III 1943. године Покрајински комитет је писао Окружном комитету:¹⁾

„... Прекјуче је отишао к вама наш друг „Вук“. Он ће вам дати директиве за даљи рад у вашем округу по свим питањима и проблемима. У вези с тим ви нам редовно шаљите опширне извештаје износећи све мере које сте у споразуму са другом „Вуком“ предузели и спровели за јачање ваше парт.(ијске) орг.(анизације) и одреда...”

1) Докуменат у Архиву Србије, ОК Ар.-63.

СТАЊЕ ОДРЕДА И АКЦИЈЕ

Као што је напред речено, све до половине 1942. па и касније Окружни комитет је водио строго рачуна да не дође до већих губитака у Одреду. Зато су можда акције у пролеће биле мало ређе.

Прву озбиљнију акцију, и то успешно, Одред је извршио у селу Рабровцу, селу на граници младеновачког и аранђеловачког округа.

Опширнији извештеј о акцијама одреда за Главни штаб партизанских одреда Србије припремио је командант Милорад Лабудовић-Лабуд. У овом извештају од 1. септембра 1942. године Лабуд пише:¹

„Драги другови,

На терену је остало нас 11 бораца. Крајем априла организовали смо се у петорке, али нисмо могли изводити акције све док Немци нису напустили Аранђеловац, Тополу и Наталинце. 18 маја једна петорка² ликвидирала је петоколонца Пајкића у селу Раниловићу.

25 маја нас десет³ разоружали смо стражу у оп.(штини) Рабровцу, убили председника општине и командира страже. Том приликом запленили смо 20 пушака, 500 метака, и 5 бомби. Прикључила су нам се још два борца из Маскара.⁴ Касније су три борца пошла на теренски рад. За нама десеторицом вршене су честе потере, те су нам онемогућили сваку акцију. 18 јуна пресекли смо бандере и склонили телефонску линију Рудник-Шаторња.

22 јуна око 250 четника и жандарма, 9 камиона Немаца и 60 Руса опколили су нас у Г. Трешњевици. Једну групу жандарма и четника разбили смо. Погинуо је један жандарм и два су рањена.

1) Копија оригинала (писана на машини-ћирилица) у Архиву VII, рег. бр. 2-1/4, К-1642.

2) У којој су били Милорад Лабудовић, Радомир Илић-Жућа, Радован Грујић, Ђорђе Ђурић и Паша Илић.

3) У акцији су учествовали: Милорад Лабудовић, Трифун Петровић-Макса, Слободан Минић, Пантелија Илић, Радомир Илић-Жућа, Милан Чортан-Мали, Радован Грујић, Радован Лукић, Ђорђе Ђурић и Мика Милосављевић.

4) Светолик Ђурђевић-Лика и Добривоје Богдановић-Зуле. Зуле се после краћег времена разболео и напустио одред.

30 јуна прикључило нам се 12 бораца из Космајског одреда. 6 јула пошли смо на Рудник. У близини Шаторње напали су нас жандарми. Повлачили смо се у оближњу шуму. Сутрадан смо прешли у село Љубичевац. Обавештени о нашем кретању у току дана и ноћи, дошло је у Љубичевац 300 Немаца и око 600 четника и жандарма. Опколили су нас на једној коси. На јуриш смо се пробии кроз њихове редове. Убили смо једног жандарма и 7 њих ранили. Борбу смо водили скоро један сат. Натерали смо их да промене положај, а ми смо се у току ноћи пребацили у Горњу Црнућу. Недељу дана су претресали Рудник.¹

16 јула увече запалили смо општинске архиве у општинама калањевачкој, трбушничкој, крушевичкој, даросавачкој, медошевачкој, јунковачкој. Одмах после ове акције следиле су потере и претрес. За недељу дана обуставили смо акције.

28 јула поделили смо се у две чете (по 11 бораца)², једна чета је пошла за колубарски срез са задатком да пали књиге на вршалицама општине, сече телеграфске жице, и ако пронађе експлозив, да руши железничку пругу. Са четом је пошао политком одреда друг Ђура.

Ја сам пошао са првом четом у опленачки срез да разоружавамо сеоске страже, 1 августа налазили смо се у селу Чумићу. Начелник крагујевачког округа издао је проглас са уценама да нас уништи и послао неколико одреда да чисте терен од нас и да нас похватају. На терену било је око 6.000 доведених из Крагујевца, Смед. Паланке, Г. Милановца, из Раље и Прањана. Претрес је трајао 8 дана. Бојећи се за ову чету, послао сам на везу писмо с наређењем да обуставе све акције до састанка који је требало до буде после 5 дана (писмо сам послао 3 августа) и у њему нагласио да се обрате на везу пре доласка на одређено место и да испитају непријатељске снаге. Писмо су добили. По њему нису поступили. У одређени дан дошао сам са 1. четом у близини места и послао курира да тражи другу чету. И она је била у близини, али на везу се није јавила, већ се поново вратила у Колубару и Космај, где је остала све док нисмо послали борце да је пронађу и доведу 27 августа. У међувремену ликвидирали смо 4 петоколонца и разоружали 7 четника.

1) Ево шта о томе говори извештај команде СДС:

„... Ради чишћења среза Качерског и Орашачког наредио сам:

а) команданту Краљевачке области да одмах дође у Крагујевац и предузме акцију чишћења под личним руководством;

б) команданту српске државне страже округа Крагујевачког, да предузме акцију чишћења под руководством обласног команданта; и

в) команданту Београдске области да ступи у везу са командантом Краљевачке области и са овим предузме заједничку акцију чишћења поменутих срезова". (АУН, К-26, Ф-4, д-112).

2) Прва чета — командир: Миодраг Николић-Попај, комесар Љубивоје Гајић, заменик командира Јанко Секулић; Друга чета: командир Живомир Несторовић, комесар Слободан Минић, заменик командира Милосав Влајић.

26 августа запалили смо архиву Врбичке општине, чије је седиште у самом Аранђеловцу.

До данас одред је био појачан са 8 нових бораца, али су 8 старих пошли на терен,¹ а двојица² са пушкомитраљезима послати су за Ваљево. Данас смо добили још једанаест нових бораца. Бројно стање је сада 31. Располажемо са два лака пушкомитраљеза и једним лаким митраљезом, 27 пушака, 30 бомби и 1800 метака. Имамо 30 рез. пушака. Друг Ђура је оставио другу чету у Колубари без да је оставио заменика те је то био разлог да је лутала 20 дана, а командир је био болестан и неодлучан да се врати на терен.

На нашем терену непријатељ је оставио неколико одреда који крстаре по селима, а у 4 општине се налазе сталне групе четника у јачини по 30-40 људи.

У перспективи имамо да водимо акције на нашем терену следеће: — паљење општина, разоружавање појединих непријатељских група и рушење жељ. пруге, сечење електричне струје и тел. линија. Неистинита је вест да је друг Павле, члан руководства, дао директиву да се одустане од акције.³ Такав став није ниједног момента заузимао ни штаб ни друг Павле, сем писма које сам ја послао II чети да се обуставе све акције до састанка, што се види из садржаја овог извештаја.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ.

За Штаб I Шум.нар.осл.партиз. одреда

„Милан Благојевић”

Милорад Лабудовић”

ЂУРА ГАЈИЋ, рођен 28. марта 1920. године у Подрињу, Славонски Брод. Основну школу је завршио у месту рођења а потом отишао на изучавање браварског заната.

Још као млад радник определио се за напредни раднички покрет.

Пре рата радио је у фабрици авиона „Рогажарски” у Београду и учествовао у свим штрајковима које су Партија, односно синдикат организовали у овој фабрици.

У Космајском партизанском одреду био је заменик политичког комесара одреда. Новембра 1941. године са одредом је отишао у Санцак. По наређењу Врховног штаба одред се вратио на своју територију око Космаја. У путу

1) Од ОК одређени на партијско-политички рад.

2) Душан Репац-Пера Књијар и Светолик Ђурђевић-Лика.

3) Душан Петровић-Шане.

Ђура
Гајић

су имали више тешких борби са Немцима и квислинзима. Посебно тешку борбу имали су 22. фебруара у селу Тулежу. У свим овим борбама учествовао је и Ђура.

Половином 1942. године са групом бораца из Космаја у Шумадију је дошао и Ђура. Крајем јула постављен је за комесара Првог шумадијског НОП одреда „Милан Благојевић”. Комесар одреда је био до септембра исте године, када је по налогу ПК, са Станиславом Сремчевићем, отишао на партијски рад у Београд.

Шеснаестог фебруара 1943. године Гајић и Сремчевић су погинули у сукобу са Специјалном полицијом у Београду.

Пред крај септембра 1942. Штаб одреда је послао други извештај Главном штабу о стању одреда и његовим акцијама. Овај извештај гласи:¹⁾

„Драги другови,

Извештавамо вас о стању одреда и акцијама у току последњег месеца следеће:

1) Оригинал (писан мастилом, ћирицом) у Архиву VII, рег. број 3-4, К-1642.

Од последњег извештаја који смо вам послали до данас бројно стање повећало се на 56 бораца.

До 12-1X-имали смо две чете по 14 бораца, а од 12. IX добили смо повећање још 29 бораца. Сада смо формирали три чете.

Извели смо следеће акције:

27-УШ-разоружали смо четнике и демолирали железничку станицу у Бањи, том приликом убили смо једног четника за време борбе.

28-УШ-разоружали смо четнике у Јеловику и спалили општинску архиву и стрељали једног бандита.

5-1X-разоружали смо стражу у Саранову и спалили општинску архиву.

7-1X-разоружали смо стражу у Губеревцу и спалили општинску архиву.

16-1X-демолирали смо ж. станицу у Умчарима и Малој Иванчи (Космајска чета).¹⁾

19-1X-разорили смо на три места железничку пругу код ж. ст. Крива Река (Рудничка чета).

20-1X-спалили смо општинске архиве у општинама Ивановцима и Бранчићима као и пошту у Бранчићима (Рудничка чета).

20-1X-увече једна наша чета наишла је на заседу у с. Шутцима.²⁾ У сукобу убили смо 2 недићевца и 2 ранили, а лакше Је рањен један наш друг. (Рудничка чета).

У овим акцијама запленили смо 56.000 динара, нешто санитетског материјала, обуће, одећа и војничке спреме.

1) Поред акција наведених у извештају, Рудничка чета је извршила још и ове акције:

— У селу Заграђе, у мајдану за израду камених коцки за путеве, запленила је динамит;

— Ноћу између 16. и 17. септембра 1942. г. чета је напала недићевце и жандарме у кафани у селу Мајдан код Г. Милановца. Заробљена су два жандарма а остали су успели да побегну;

— Ноћу између 17. и 18. септембра демолирали су железничку станицу у Кривој Реци и динамитом порушили на више места пругу.

2) Мајор Станковић са 4 камиона — око 100 жандарма — кренуо из Крагујевца у потеру за партизанима који су били у рејону Качера. Пред сам мрак стигли су у с. Шутце и сместили се у сеоску школу. Руководство чете у договору са политичким радницима донело је одлуку да се одмах у току ноћи жандарми нападну. И поред тога што војнички услови нису били повољни за ликвидацију жандарма (школа се налазила на једној узвишици са повећим школским двориштем и била је изразита месечина), чета је кренула у напад. Претпостављали су да жандарми имају само обезбеђење поред школске зграде. Међутим, они су имали обезбеђење даље од зграде на коју је наишла наша претходница. Дошло је до пуцњаве каше претходнице и њиховог стражара. Ово је упозорило жандарме па су посели све отворе зграде и осули јаку ватру. Развила се јака борба, која је трајала око сат и по. Наши су се повукли. Рањен је Лакетић Душан-Шале, који је касније умро.

Са запленим пушкама наоружавамо борце. Имамо још 19 резервних пушака. На појединим жел. станицама данас стражу одржавају сељаци.

У свим селима непријатељ је посео општине и организовао потере. Реакција је велика. Концентришу највише снаге у селима окол Рудника, Венчаца и Букуље. На путевима и око општина стално праве заседе и дању и ноћу. Располажу са неколико камиона, којима по селима пребацују четнике и жандарме. Од данас намеравамо изводити веће акције.

23-1X-1942. г.
Негде у Шумадији

Штаб I шумадијског НОП одреда
Вршилац дужности команданта
М. Лабудовић"

Половином септембра на Букуљи формирана је трећа чета у Одреду. Долазак бораца из Београда и са подручја Округа омогућили су да се формира ова трећа чета. Чете су добиле следеће називе:

Рудничка. Командир чете Пантелија-Паша Илић из Г. Трешњевице. Рођен 1915. год. у сеоској породици. Борац Првог Шумадијског одреда од 1941. године. У децембру 1941. г. био је заробљен, али је у фебруару 1942. године побегао из аранђеловачког затвора и повезао се са Окружним комитетом и наставио да се бори. Као борац био је врло храбар. Члан КПЈ од 1941. године. Погинуо у селу Босути 3. децембра 1942. године.

За политичког комесара ове чете постављен је Крајишник, студент права. Остали биографски подаци за сада су непознати.

Опленачка. Командир чете је Светислав-Света Векић, рођен 1910. године у Малом Поповићу. По занимању земљорадник. У НОБ-у од 1941. године. Погинуо 25. септембра 1942. године у селу Г. Трешњевица.

Политички комесар чете био је Слободан Минић (види биографију на страни 354).

Космајска. Командир Миодраг Николић-Попај. Рођен 1922. године у Малом Пожаревцу, машинбравар. У НОБ од 1941. године. Погинуо 1943. године.

Политички комесар је Љубивоје Гајић-Ђока. Рођен 1905. године у Малом Пожаревцу, земљорадник. Члан КПЈ од 1942. год., борац од 1941. године. Погинуо издајом 21. фебруара 1944. године у свом селу. Проглашен за народног хероја 9. октобра 1953. године.

Чете су имале око 18-20 бораца.

Међутим, ове три чете су кратко време дејствовале. Још истог месеца дошло је до укидања Оплеиачке чете у договору са чланом Главног штаба Радивојем Јовановићем-Слободаном. Остале су само две под називом Рудничка и Космајска. Борци раније Опленачке чете распоређени су у Рудничку и Космајску.

С тим у вези Штаб одреда написао је детаљан извештај. Овај извештај гласи:¹⁾

„Драги другови,

Од последњег извештаја који смо вам послали 23-1X-1942, стање нашег Одред је следеће:

I Стање у Одреду

1. Бројно стање. Данас Одред има две чете по 23 борца, Трећа чета је расформирана због недовољног броја људства-бораца, у договору са другом „Слободаном“. Прва чета, под називом „Рудничка“, оперише у срезовима: опленачком, делу орашачког, качерском, делу грузанског и таковског. Друга чета под називом „Космајска“, оперише на терену срезова: део орашачког, колубарском, младеновачком, космајском и грочанском. (подвукао М.М.). Поред ове две чете формирали смо још две тројке²⁾ за специјалне акције.

2. Наоружање. Рудничка чета располаже са 3 аутоматска оруђа (пушкомитраљези) и 20 пушака, 1600 метака и 8 бомби. Космајска чета наоружана је са три пушкомитраљеза, 20 пушака, 3800 метака и 8 бомби. Тројке су наоружане са једним машингевером (са 43 метка), пет пушака и једним пиштољем — штајер (са 18 метака).

3. Интендантура. Одеа су доста слаба, тешко се набављају. Другови који су дошли у Одред донели су слаба одеа, а сви тврде да су такве директиве добили при доласку. Стање обуће за сада је задовољавајуће. Углавном одело и обућа набављено у акцијама од непријатеља. Исхрана за сада добра. Санитетског материјала за садашње потребе имамо. Најтеже питање је лекар.

II Акције

24-1X-1942. Прва и Друга чета извршиле су напад на четнички одред у Г. Трешњевици. Четника је било 68. У борби је пало четника 6 мртвих, више рањених, а остали су побегли. Ми смо ту изгубили два мртва и једног рањеног.³⁾ После борбе у покрету, наше чете су наишле на заседу патролног одељења од

1) Оригинал (писан мастилом, ћирилица) у Архиву Србије, ГШС-27.

2) Ради се о тројкама за диверзије на пругама као главном задатку. Узгред су ликвидирали и изразите непријатеље по селима.

3) Није утврђено ко је погинуо, а рањен је Томо Бреуљ-Вуја.

70 људи — бандита. У сукобу наши су изгубили једног борца, а један је рањен.¹⁾ Непријатељ је изгубио 1 мрвог и 2 рањена. Сутрадан три наша друга²⁾ су опкољена од 200 жандарма, и један је погинуо. У овој акцији изгубили смо један лаки митраљез и један пушкомитраљез, а запленили 5 пушака са мало муниције и нешто одела и обуће.

27-1X-напад на рудник у Рудовцима. Погинула су 3 четника, а 4 разоружана, остали побегли. Заплењено је: 6 ћебади, 7 пушака са 210 метака, писаћа машина, нешто санитетског материјала, одела и обуће (Космајска чета).

29-1X-спаљена је општинска архива у Дучини. Заплењена једна писаћа машина и 53000 динара (порез).

I-X-запаљена оп. архива у Дрлупи.

6-X-једна наша патрола убила је два четника у Манојловцима, запленила две пушке.

II-X-нападнути су рудници угља у Мисачи и Орашцу.³⁾ Делимично су порушена постројења. Заплењен је један каиш од машине, 20 метара. Употребљен за обућу (Космајска чета).

13-X-напад на рудник камена у Вучјаку. Запаљена су два камиона са приколицама. Заплењено 70 кгр. експлозива, 800 каписла и већа количина фитиља за паљење експлозива. (Рудничка чета).

17-X-на четири места разорена је железничка пруга у Кривој Реци. Возови нису ишли три дана (Рудничка чета).

18-X-запаљена је оп. архива у Шепшину (Космајска чета).

20-X-нападнут је четнички одред у Барајеву. Убијено 7 четника, а заплењено 23 пушке и два пиштоља, 8 ћебади, 50 кгр. шећера, радио-апарат, 30 пари веша, 100 џепних.марамница, нешто пари одела (Космајска чета).

22-X-запаљена оп.^а(штинска) архива у Парцанима.

23-X-запаљена оп.(штинска) архива у Ропчеву — запленила једна писаћа машина.

Тројка за специјалне задатке ликвидирала је председника општине у Блазнави, председника општине у Брезовцу, једног четника и једног петоколонца у Брезовцу, који је био у обавештајној служби за Команду Српске страже у Крагујевцу. Запленили су у блазновачкој општини 40000 динара (порез) и неколико пари одела и 50 метара платна за веш.

1) Погинуо је Дракулић, а рањен је Пантелија Илић-Паша.

2) У с. Војковцима, заселак Дубрава, 25. IX опкољени су: Бранко Параћ-Реља, Крајишник и Света Векић, који је погинуо.

3) Ради се о рудницима угља „Мисача“ и „Орашац“, а не о селима Мисача и Орашац.

III Реакција непријатеља

У вези наших акција непријатељ је, нарочито у последње време, сконцентрисао на свим деловима наше територије, у циљу спречавања даљих акција и разбијања одреда, велике снаге.

Углавном непријатељ је своје снаге сконцентрисао у местима око Рудника, Венчаца, Букуље, Космаја и Качера. У претресу Рудника учествовало је и неколико стотина Немаца.

За ефикасно претресање шума непријатељ је мобилисао и велики број ненаоружаних сељака, чак и из других, даљих срезава.

Последњих дана нарочито су активни Немци. У појединим селима поред српских бандита налазе се и групе од 50-60 Немаца.

IV Политички рад

Што се тиче политичког рада у Одреду и на терену, исти је почео темељно да се спроводи последњих дана. У овом погледу извршене су главне припреме како у раду по четама тако и у раду на терену.

Детаљан извештај по овом и другим питањима у вези са радом и потребама Одреда поднећемо у најкраћем року.

С поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком
Стојан
(Милан Дракулић)

Командант
М. Лабудовић

МИЛАН ДРАКУЛИЋ-СТОЈАН. Рођен је 1907. године у селу Врелу, недалеко од Коренице у Лици. По завршеној гимназији у Кореници дошао је у Београд, где је завршио двогодишњу ПТТ школу. Још у гимназији определио се за напредни раднички покрет. У пошти Београд 2, где се запослио по завршеној школи ПТТ, одмах се укључио у борбу са поштарима за боље услове рада. Од 1932. године повезан је са КПЈ. Редовно даје прилог за Партију и Црвену помоћ. Иако се осећао комунистом, због фракцијских борби у Партији, у њене редове је примљен тек у лето 1939. године. Радио је у партијској ћелији поште Београд 1, чији је секретар био Мирослав Јовановић-Мима, касније члан ОК КПЈ Крагујевац (Аранђеловац). Као комуниста био је прогањан и хапшен од београдске полиције.

У 1941. години борио се у Ваљевском партизанском одреду, где је био комесар батаљона. Септембра 1942. године по налогу Покрајинског комитета

**Милан
Дракулић
-Стојан**

КПЈ дошао је у Шумадију, где је примио дужност комесара Првог шумадијског НОП одреда „Мидан Благојевић“. Извесно време био је члан Среског комитета КПЈ за срез качерски.

Носилац је „Споменице 1941“.

Умро је 2. маја 1977. године у Београду.

ЈОВАНОВИЋ ИЛИЈА-ЛАЛА. Рођен је 29. јула 1914. год. у селу Г. Пиштана, Ораховица, Хрватска. У родном месту завршио је основну школу, а 1935. године отишао у пешадијску подофицирску школу у Београду, у којој је провео две и по године.

После завршене подофицирске школе био је на служби у Београду.

Приликом капитулације бивше југословенске војске налазио се у селу Барзиловица код Лазаревца, одакле се вратио у Ораховицу — Славонија.

Маја месеца 1941. године постао је члан КПЈ а убрзо затим и секретар ћелије.

**Илија
Јовановић
-Лала**

Када су усташе у Славонији почеле да прогоне српски живаљ, Лала је дошао у Београд и као избеглица једно време бавио се земљорадњом. Априла месеца 1942. повезао се са партијском организацијом у Београду а у августу исте године дошао у Први шумадијски НОП одред. У одреду је био командир одељења, командир чете, начелник штаба одреда, војни инструктор групе одреда и командант Првог шумадијског НОП одреда, и привремене Друге шумадијске бригаде.

Носилац „Споменице 1941“.

ВЛАДЕТИЋ ПЕТАР-ГАЛАМА. Рођен је 14. априла 1919. године у селу Хрватска Бојна, Глина, Хрватска.

Основну школу завршио у месту рођења, а потом 1933. године преко „Привредника“ дошао је на изучавање пекарског заната у Шабац. Занат је завршио 1937. године и као шегрт искусио све тегобе које су пратиле шегртски живот у бившој Југославији. Као млади пекарски радник краће време је радио у Наталинцима и Смедеревској Паланци, а потом у Смедереву, где је остао све до ступања у НОБ.

У Смедереву се укључио у раднички покрет. Члан је Урсових синдиката и учесник многих акција које су организовали синдикати, односно КПЈ. Као такав прогањан је од полиције.

У партизане је ступио почетком августа 1941. године. Као борац, десетар и заменик командира чете Космајског одреда учествовао је у многим борбама. Поред ових дужности био је дуже време и интендант крупнијих партизанских јединица — одреда и бригаде.

Када је 28. јуна 1943. године на Букуљи формиран Први батаљон НОВ Србије, Галама је постао интендант ове јединице којом је командовао Главни штаб партизанских одреда Србије. Три месеца касније, 5. октобра 1943. године постао је интендант Прве шумадијске бригаде.

Кандидат за члана КПЈ постао је 1941. године а у Партију је ушао 1943. Овако дуг кандидатски стаж резултат је секташења кога је било у току НОР-а. Носилац „Споменице 1941“.

ВЛАДИМИР ПЕТРОВИЋ-НАКАРАДА. Рођен 1. септембра 1908. године у Новом Саду.

Гимназију завршио у Београду и уписао се на Агрономски факултет у Земуну и у року дипломирао.

Као средњошколац и студент био је веома активан у напредним омладинским организацијама. Покушао је да оде у Шпанију и бори се против фашизма, али је био спречен.

Прогањан и кажњаван од полиције у бившој Југославији.

Учесник илегалне борбе у Београду у 1941. години.

Члан КПЈ од 1941. године. Почетком 1942. полиција је открила његов рад и покушала да га ухапси, али је о намерама полиције на време обавештен и отишао у партизане.

У Првој шумадијској бригади био је санитарски референт. Храбро је погинуо у Пријепољу 4. децембра 1943. године.

У новембру 1942. године Штаб одреда је поднео Главном штабу детаљан извештај о извршеним акцијама, стању у одреду, непријатељским снагама и везама са другим одредима."

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ

Драги другови,

Достављамо вам извештај о раду одреда од 25. октобра до данас:

1) Акције

После напада на четнички одред у Горњој Трешњевици непријатељ се кретао стално на нашем терену у групама 40-50 бандита. Дању их нисмо могли нигде напасти, јер је у сваком селу било по неко њихово одељење, увек на удаљености највише сат и по до два. Ноћу никада нисмо могли тачно знати где заноће. У станичним зградама, према извештајима, нису никада заноћили, а уколико смо их нападали, наишли би само на сељаке. У шуме и брда нису залазили без већих снага.

Ноћу између 26. и 27. октобра Рудничка чета извршила је напад на ж. станицу у Штавици. Нађен је и убијен само један четник. Станица је демолирана и сва станична постројења су уништена. Нађено је 1380 динара. Исте ноћи ова чета је дигла железничку пругу на осам места и уништила око 80 м. шина. После ове акције Немци чувају станице, тунеле и мостове. Немци са четницима, жандармима и љотићевцима вршили су претрес у околним селима.

29-X нападнута је жан. станица у (младеновачком) Стојнику. Било је 12 жандарма и сеоска милиција. Борба је трајала 10 минута. Дали су јак отпор. Бацајући бомбе успели су да побегну. Убијена су само два жандарма. Сељаке смо пустили. Један наш друг је погинуо. (зам. командира).¹⁾ У станици је заплењено: четири српске пушке, 780 метака, 15 бомби, 7 чет.(ничких) пушака које смо поломили, јер услед плена нисмо могли да их носимо, 4 пара цокула, 4 пара одела, 2 кишне пелерине, 4 шињела, 1 кожни капут, 12 ћебади, 2 писаће машине, 5 кг. масти, више кожних торби и других ситних ствари.

У кретању по селима Космајска чета нашла је код једног сељака где су дражиновци склонили 12 сандука муниције, 7 цеви за п. митраљезе и 3 карабина. У кретању запалила је још четири општинске архиве, где није било никаквог плена.

3-X1 Рудничка чета је на три места прекинула пругу између Угриноваца и Криве Реке. Два сата касније ноћу је наишао немачки транспортни воз, који се претурио. Прича се да је било 40 мртвих и више рањених. Два вагона су потпуно уништена. По повратку из ове акције у Козељу ова чета је убила још два четника.

5-X1 Ухватила је на Руднику 6 четника Дражених. По саслушању пустили су их и вратили им оружје.

1) Борислав Бошњак, активни пешад. наредник БЈВ из Слав. Бара.

11-X1 у Шењу једна наша патрола ухватила је три недићевца, свукла их и разоружала, са стрељања је један побегао рањен. Према њиховим исказима било је још 20 недићеваца, али су се изгубили у непознатом правцу.

12-X1 једна наша тројка на једној свадби у Јеловику ухватила је познатог зликовца четовођу Грбовца са још два четника, који су у истом селу стрељани. Остали четници из овог села растурили су се.

15 о.м. Космајска чета узела је у селу Јеловику 5000 кг. пшенице и склонила код сељака." Услед снега нисмо могли даље пренети ово жито и власти су га пронашле и сељаци га поново предали општини. Истог дана у Гарашима одузели смо и вратили сељацима 450 ком. пилића. Четворка и тројка за специјалне задатке ликвидирала је до сада 17 активних петоколо-наша.

Услед немилосрдне пљачке окупатора и његових слугу издат је један летак у коме је народу објашњена намера непријатеља да немилосрдном пљачком остави народ без коре хлеба. Истовремено издата је наредба опш. судовима да престану са вршењем дужности у општинама јер у противном ће бити стрељани. Да би ова наредба била што ефикаснија, Војни суд²⁾ који је формиран при штабу одреда наредио је својим јединицама да ликвидирају неколико општинских функционера озлоглашених непријатеља народа и наше борбе — изразитих петокOLONаша. По издавању ове наредбе и ликвидацији неколицине ових бандита многе од општина прекинуле су сваки рад. Најефикасније дејство ове наредбе било је у срезу качерском, где још раде свега три општине. Многи председници су побегли у среска места. Обавештени смо да им је од стране среских начел.(ника) речено да се чувају и да не раде ако не смеју још 20 дана. Због престанка рада оп.(штинских) одбора окупатор је присиљен да са својим снагама, заштићен од жандарма, врши непосредну пљачку: свих животних намирница.

2) Стање у одреду

а) Бројно стање одреда се састоји од штаба са 4 члана,³⁾ две чете: Рудничка 19 бораца, Космајска 23, једна четворка⁴⁾ и једна двојка за специјалне задатке⁵⁾ и једна минерска четворка.⁶⁾ Болесних из обе чете има пет. Свега 61 борац.

1) Ово жито је било реквирирано за окупатора.

2) То су углавном били чланови Штаба одреда.

3) М. Лабудовић, Милан Дракулић-Стојан, Илија Јовановић-Лала и Петар Владетић-Галама.

4) Радомир Момчиловић-Паја Смедеревац, Радомир Ивановић-Мића Црвени, Јошко Падрац-Марко Врчинац и Бранислав Параћ-Реља.

5) Састав људи се мењао зависно од задатака.

6) Стева Француз, Радосав Митровић-Црнотравац...

Наоружање: пушака 58, метака 4800, 6 п. митраљеза са 1800 метака, резервно: 4 збројевке и две шоше, 150 пушака и око 10000 метака за карабине и 1000 метака за чет.(ничку) пушку.

б) Одело и обућа. Одред што се тиче одела стоји доста добро, оскудева у вешу, али ово питање ће бити наскоро решено. Најтеже је питање обуће. Једна трећина бораца има прилично обућу, остали веома слабу, а десетина од њих скоро боси. Услед сталног пешачења обућа се брзо троши, материјала за оправку немамо, заплењена обућа је већином слабог квалитета. За босе другове набавићемо најхитније опанке, а у изгледу је и неколико пари цокула. Недостатак обуће умногоме отежава акције одреда а борци често побољевају. Поред свега овога здравствено стање је задовољавајуће, изузев неколицине другова који су и раније били болесни. Лекарског материјала имамо прилично, али болничара немамо, сем једног сељака. За теже случајеве користимо једног лекара симпатизера.¹⁾

в) Морал. И поред многих несташница морал у Одреду је добар и врло добар. Руководство и морал Рудничке чете бољи је од Космајске, где у најкраће време морамо извршити промене.

г) Исхрана. Одред је до сада за исхрану пролазио доста добро, а у последње време могло би се рећи врло добро. Свуда где чете иду по храну радо су примане и слободно можемо рећи да сељаци, изузев малог броја, радо примају, чувају, воле и хране своје партизане. Што се тиче резерва за зиму, ту веома слабо стојимо. План за зимску кампању створили смо, али га још нисмо извршили. Новчаних средстава имамо веома мало.

3) Политички рад одреда

а) У четама. Да би сви борци што боље схватили циљ народноослободилачке борбе и улогу партизанских одреда, Штаб одреда чинио је све да се борци што боље васпитају. Од материјала обрађено је последњи број Пролетера, први број Гласа, Окружница, исто тако обрађује се и Историја ком.(унистичке) п.(артије) б(ољшевика). Одржано је неколико актуелних предавања, тако да су чете сада доста добро оспособљене за политички рад на селу иако је политичка наобразба бораца просечна.

б) Политички рад на селу. Иако су прошле године на овоме терену крстарили већи партизански одреди, акција петоколонаша успела је да народ заплаши, претстављајући партизане као бандите и зликовце, нарочито у оним селима где прошле године чете нису залазиле и где се више осећао утицај дражиноваца, а нарочито тамо где је рад другова теренаца слаб или никакав. Наше чете успеле су за ово кратко време крстарећи по терену да

1) Др Владимир Шпрингер.

разбију ова гледања и да се народу приближе. Нарочито смо постигли огроман успех у селима око Рудника и у Качерском срезу. Због конспиративног кретања и будности непријатеља овај рад је у почетку био доста отежан, али у последње време чете су, а нарочито Рудничка, кретале се потпуно слободно, одржавајући чак и мале зборове у појединим засеоцима. Најтеже нам је било што нисмо имали вести о догађајима у свету. Задњих дана другови из ОК Ар.(анђеловац) шаљу нам радио-вести, које сељаци формално гутају.

Сарадња одреда са друговима теренцима из ОК Ар. потпуна је и другови им дају пуну подршку по свим питањима и потребама Одреда, док за остале другове теренце то не можемо рећи, јер између нас и њих постоји слаба веза и координација у раду. У неким местима, нарочито у срезовима: Грочанском, Космајском, Младеновачком и Подунавском, другови теренци не дају да се врше акције, односно избегавају акције, наводећи разновразне разлоге, које Одред у потпуности не усваја па је у том смислу дао и инструкције четним руководствомима. Потребно би било да се овим друговима скрене пажња да више поведу рачуна о сарадњи и потребама Одреда.

4) Кретање непријатељских снага

Потере које су биле организоване на сектору око Рудника, Букуље и Венчаца нису имале никаквих последица на Одред. Последње потере, нарочито у срезу космајском, које су у већини вршили Немци, Руси (белогардејци) и жандарми, исто тако нису имале успеха.

Сви су изгледы да непријатељ своје главне потере намерава да спроведе по снегу. Већ данас смо сазнали и видели једну групу од 100 Немаца и 120 љотићеваца (одред бандита Петровића) крстаре по терену око Рудника. Тачне снаге непријатеља за сада нису нам познате јер се сваког дана мењају, али уколико смо до сада добили обавештења, има их довољно да успешно врше претресе села. Због потпуног неповерења у жандарме и неке четнике због њихових веза са Дражом, долазе у ове крајеве и љотићевци, којих је до сада мало било.

Став и акције дражиноваца. На нашем терену има три Дражина одреда и то: Света Радичевића, са око 20-25 четника, Поповића са око 30, и Нинковића, чије бројно стање одреда не знамо. Последњих дана сазнали смо да се овим одредима прикључују и неки жандарми. Њихов став према нама је доста увијен. Сељацима говоре да смо у савезу и да са нама сарађују. Из заплених документа види се напротив њихов стари издајнички став. Потпуна сарадња са жандармима и четницима, а...¹⁾ сукоб са љотићевцима. Убиство Калабића

1) Оштећен докуменат.

још је више ове односе затегло, тако смо сазнали да су пре неки дан напали љотићевце у Љигу. Из материјала који смо запленили код њихових курира прете убиствима неким нашим симпатизерима, наређујући својим тројкама да их убију. У једном извештају видели смо списак људи које „треба ликвидирати у датом моменту“. Дражинови повереници преко оп.(штинских) управа спремају спискове за мобилизацију.

Поред тога што је народ упознат са неделима Дражиним, разоружавање његових четника од стране Немаца и сукоб са љотићевцима (утичу да) још има приличан број сељака који верују да Дража има поштене намере. И баш због свега тога, а нарочито његовог перфидног става према нама, тешко нам је одредити јасан став према његовим одредима. Последња упутства па ни само Окружница нису довољни нама за став према овдашњим дражиновцима. Ми смо за сада узели следећи став: познате зликовце ликвидирамо одмах, четнике у сусрету разоружавамо а у случају отпора убијамо... Потребно би било да нам по овом питању дате конкретне директиве. Пре 20 дана Дража је на Руднику одржао са својим војводама и људима састанак. Шта су решавали, још нисмо могли да сазнамо"

У јануару 1943. командант и комесар одреда Милорад Лабудовић-Лабуд и Милан Дракулић-Стојан поднели су Главном штабу партизанских одреда Србије нови извештај¹⁾ о снагама непријатеља на територији одреда, о стању у одреду (наоружању, моралу), служби везе, интендантури и о будућим акцијама. На крају су дали предлоге и примедбе Главном штабу.

„ШТАБ I ШУМАДИЈСКОГ НАР. ОСЛ. ПАРТ. ОДРЕДА
„МИЛАН БЛАГОЈЕВИЋ"
14-1-1943. године
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ

I Непријатељ

На територији овога Одреда број окупаторских снага стално се мења. До почетка јануара месеца ов.г. на нашем терену били су само Немци. 7-1 дошли су у Тополу Бугари, око 600, а Немаца је остало врло мало. У осталим местима до сада нисмо могли прибавити податке о јачини непријатеља. Њихове главне снаге налазе се у Тополи, Аранђеловцу, Младеновцу, Крагујевцу и Г.(орњем) Милановцу.

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ГШС-45.

... Окупатор због опасности устанка у Србији свакодневно повећава терор, систем таоца и шпијунска служба недовољни су да народ одврате од народноослободилачке борбе, зато се у последње време терор повећава масовним хапшењем сељака као и стрељањем. Али све ове мере нису довољне да окупатор постигне свој циљ, зато ових дана Недић опет прети грађанским ратом. Долазак Бугара као и покушај Недића да образује тзв. ударне одреде има изгледа да ће реакција и на овом терену прећи у офанзиву...

II Т е р е н

Сматрамо да је терен овог одреда добро познат, те није потребно да га уопште описујемо. Терен је доста повољан за герилско ратовање, **али му је негативна страна у томе што има доста путева за брзу концентрацију непријатеља у свим правцима** (подвукао М.М.). Велика и разбацана села, нарочито око Рудника и Качера погодна су за маскирано кретање чета, што у многоме олакшава акције и зими, наравно под условима што мањег снега.

III Н а ш о д р е д

Наш одред броји укупно 58 бораца и то: две чете (Рудничка **20**, Космајска **22**), две минерске по четири борца, једна ударна тројка и једна двојка и штаб Одреда од тројице.¹ Наоружање: **9** п. митраљеза (збројовке), пушака **50**, **3** машингевера, **14** пиштоља, бомби **15**, пушчаних метака **3200**, за једну машингеверу **32**, једна са **9** а једна без муниције. Резервних пушака **28**.

Морал одреда с обзиром на околности под којима живи добар је.

Социјални састав Одреда: 34 радника, 9 сељака, 14 интелектуалаца и један активни наредник. (Подвукао М.М.).

Војничка способност бораца доста је добра. **Две трећине бораца рукују са аутоматским оружјем** којим Одред располаже. Имају довољно рутине за герилски начин ратовања. Командна способност просечна. Сви борци су оспособљени за самостално објашњење народно ослободилачке борбе.

Обавештајну службу углавном врши партијска организација и сам штаб и четна руководства преко поверљивих сељака.

Служба везе. Служба везе је код Одреда доста слабо организована, услед недостатака способних и поверљивих курира, па због тога Одред има доста потешкоћа. Штаб Одреда за сада има свега два седишта, док чете имају довољан број пунктова као и помоћне јединице. Услед недостатка способних курира штаб Одреда се досада већином кретао са четама. Један штабски курир до сада је био непрекидно запослен за везу са Космајем. Везу са другим активним одредима немамо. Веза са Суворбором врши се преко партијске организације, пошто овај Одред сада не постоји, радимо на успостави веза са Расинским одредом у коју сврху је упућена једна тројка са два теренца.

1) Милорад Лабудовић-Лабуд, командант, Милан Дракулић-Стојан, комесар и Илија Јовановић-Лала, начелник штаба.

Предузете су мере за успоставу новог канала са Београдом. Са партијском организацијом ОК Ар.(анђеловца) стојимо у непрекидном контакту преко секретара јединице или њиховог курира. Што се тиче везе са теренцима Космаја, она се врши преко нашег курира, али је иста веома лабава кривицом теренаца. Потребно би било да ови другови одреде једно одговорно лице које ће одржавати сталну везу са Одредом.

Интендантски извештај. Пошто је интедант штаба одређен на другу дужност, за политичког комесара једне чете, његову дужност обавља штаб Одред. Што се тиче одела, Одред је успео да се у разним акцијама прилично снабде. Најгоре стојимо са вешом, нарочито гаћама. Данас борци имају по једну или две кошуље, а мали је број бораца који има добре и целе гаће. Што се тиче обуће, данас много болје стојимо него прошла два месеца. Извршена је оправка обуће и набављено неколико пари нових опанака. Поручено је и плаћено Космају 10 пари опанака. Борци за сада имају два пара чарапа, а рукавице имају само пушкомитраљесци. Снабдевање бораца са пелеринама нисмо могли извршити услед недостатка материјала нити за то сада има изгледа. Од резервног одела имамо само једно цивилно са зимским капутом које смо оставили за специјалне сврхе.

Услед недостатка новчаних средстава Одред се храни код сељака без новчане накнаде. Издавање признаница није популарно, јер се овај систем профанисао још прошле године како од стране наше тако и од стране четника.

У вези са писмом ПК од јесенас партијске организације примиле су на себе да за Одред спреме довољан број склоништа са резервном храном. До данас то питање није решено... Уколико се ово питање не реши повољно или бар делимично, Одред ће доћи у врло тежак положај. Већ данас и поред тога што су селаци према нама релативно добро расположени Одред има доста тешкоћа у исрани. Неродица и пљачка окупатора оставила је сељаке са веома мало жита тако да многи ни за властите потребе неће имати доста. Другови из ОК Ар.(анђеловац) обећавају да ће успети да прикупе извесне резерве хране, док другови из Космаја изгледа по том питању нису ништа учинили иако су за то имали могућности.

У погледу муниције исто тако стојимо веома слабо. Резерве које су се налазиле на терену Космаја, око 10.000 метака упропашћене су од влаге услед нехата тамошњих теренаца који нису водили довољно рачуна о чувању муниције.

Није потребно истицати што значи у данашњим приликама за један одред муниција, то смо нарочито искусили прошле године. У акцијама се муниција тешко добива. Више пута се не надокнади ни утрошена. Штаб Одред поставио је проблем набавке муниције на прво место и ставио у

дужност свима борцима у Одреду да по селима скупљају сваки метак, наравно водећи рачуна о конспирацији. Ово питање је постављено и пред партијске организације на терену. Највише муниције има на терену Космаја и када би другови са овог терена озбиљно схватили ово питање, као и остале потребе Одред, могли би доста учинити...

... Поред свих настојања да се хигијена и здравље бораца што боље сачува, у том погледу немамо довољно успеха. Недостатак веша не даје могућности пресвлачења бораца, те и поред честог парења борци имају вешке. Услед слабе обуће и сталног пешачења борци често побољевају.

Војни суд који је формиран при штабу Одред умножио је специјални формулар пресуда који се испуњавају приликом ликвидације петоклонаша. Досада је овај суд осудио на смрт 29 лица. Све казне извршене су стрељањем.

Извештај о политичком раду. Одред је поставио себи задатак да на свом терену обавести све сељаке о циљевима народноослободилачке борбе, о унутрашњој и спољашњој ситуацији. Нарочити задатак Одред је поставио да раскринка слуге окупатора и издајнике народноослободилачке борбе, специјално организације Драже Михаиловића. За ову сврху Одред је користио све прогласе и публич. тије, као и летке и листове Врховног штаба, ЦК КПЈ, ПК КПЈ за Србију, као ч ОК Ар.(анђеловац). Нарочитог успеха имају вести које издаје ОК Ар.(анђеловац) када их имамо — од 22-ХН-1942. радио не ради, па нам је то велики не, статак, из којих сељаци сазнају општу ситуацију. Чете као и посебне јединице Одред крећући се по терену врше широки политички утицај појединачним разговорима са сељацима или на ужим конференцијама у појединим засеоцима. У неким селима чете приређују и приредбе у којима учествују и сељаци, нарочито омладинци и омладинке.

IV Р а д

Штаб одред је донео план да врши следеће , кције: рушење железни¹ ^их пруга, напад на возове, рушење железничких станица, кидање телефонс IX линија, напад на окупаторску живу силу ван насељених места, напад на жа¹ станице и ликвидирање петоклонаца. За нападе већих размера одређиване су чете или Одред, а за мање акције специјалне јединице — ударне или минерске тројке или четворке.

Почетком децембра месеца извршена су хапшења сељака из села: Стојника, Барајева, Бабе, Дучине, Ропчева, Рогаче и Амерића. У свим овим селима била је доведена пољска стража из Посавине и Смед.(еревске) Паланке у јачини од 20-30 у сваком селу. Број похапшених сељака који се налазио у срезу у Сопоту био је око 250. Пре напада на Сопот били су чланови штаба у околини Сопота и донели одлуку да се изврши напад са целим Одредом. Напад је извршен 14 децембра увече. Истог дана поред сопотских жандарма

стигло је из Београда 86 бандита — градских стражара из Београда, за који су број сељаци тога дана носили храну. Пре почетка акције сељаци су нас известили да су жандарми и градски стражари смештени у згради Среског суда и једној кафани у варошици. Донели смо следећи план о нападу: Командант са једном групом бораца да изврши (напад) и опколи кафану, а заменик команданта са другом групом напад на зграду суда и да пусти сељаке из затвора. Сељаци су били смештени на трећем спрату зграде. Пре акције командири и водници су били упознати са акцијом и добили одређене задатке. Код објеката за напад обе групе су једноремено стигле. На 50 метара испред кафане зауставила је нашу патролу градска патрола. Борба је одмах отпочела, једноремено је отворена ватра код обе зграде. Непријатељ је дао јак отпор код кафане, користио је зидове авлије за одбрану и насллагана дрва у авилији. После неколико минута борбе нападнути смо и из друге кафане од стране жандарма за које нисмо знали. Ми смо и њих напали и нисмо им дали да изађу из кафане. У обе кафане смо бацали бомбе и нисмо им дали да се вију и изађу у помоћ жандармима у судској згради. Зграда суда је у почетку обасута ватром и жандарми су се повлачили на трећи спрат на страну према кафани и одатле тукли митраљезима на другове код кафане. Наши борци су успели да се попну до другог спрата зграде, али су ту на њих припуцали и они су се вратили. Борба је трајала један и по сат, када смо се морали повлачити јер смо претпостављали да ће непријатељ добити појачање из Младеновца или Раље. За време борбе стално су бацали ракете које су осветлавале места наших бораца. У зграду суда бацили смо две мине," од чијег су потреса поломљени сви прозори на згради. Зграда суда је велика и од тврдог материјала, троспратна са 82 одељења. У овој борби рањена су два наша друга — лакше, од којих је један сада дошао у чету, а други ће у најскорије време. У овој акцији непријатељ је имао 4 тешка митраљеза и два „шоша". Сазнали смо да је непријатељ имао 12 мртвих и 15 лакших и тежих рањеника. Пола сата по престанку борбе неколико немачких камиона пошли су до Тресија за нама у потеру.

19 децембра увече са целим одредом у Угриновцима смо сачекали воз на отвореној прузи. Унапред смо поставили мине и када је наишао воз, упалили их. Локомотива је пре експлозије мина прешла, а три мине су експлодирале испод вагона. Како је пруга била права, локомотива је преко искидане пруге одвукла вагоне, те акција није имала жељени успех, сем на три места прекинуте пруге. Том приликом исекли смо 100 метара телефонске линије и склонили је, да је непријатељ не пронађе. Воз је био теретни натоварен шљунком.

1) Мине су правиле наше минерске тројке од заплењеног динамита.

24 децембра Одред је имао задатак да иападне жанд. станицу у Чумићу. Напад је извршен око пола ноћи изненада. Иако су жандарми изненађени нападом, они су још раније били спремили одбрану, копањем ровова око зграде и неким утврђењем унутар зграде. Упад у зграду није извршен услед тога што је улаз непрекидно брањен тешким митраљезом, као и бомбама и пушкама. Пошто жандарми нису хтели никако да се предају, у зграду је бачено неколико ручних бомби и три мине, чије је дејство било страховито, тако да је већи део зграде био разрушен. После тога неколико бораца су се попели на кров зграде, са које су скинули један део црепа и на крову запалили неколико нарамака сламе. Исто тако један п. митраљезац је пуцао са крова у собе. Непријатељ се упорно бранио и није се хтео предати. Борба је вођена сат и четврт. Заседа која је била постављена на друму према Крагујевцу отворила је ватру на једну групу жандарма која је отуда наилазила. Не знајући о чему се ради ми смо се повлачили. У овој акцији погинуо је друг Милан Чортан-Мали. У току борбе био је рањен у руку, али је и даље остао на свом месту неустрашиво пуцајући из свог п. митраљеза. Погођен је у срце од непријатељског куршума и остао на месту мртав. У току борбе његово тело је уклоњено и сахрањено. Друг Мали је и у овој и у другим акцијама био најбољи борац и служио је као пример у сваком погледу.

Тачни губици непријатеља нису нам познати, али се прича да су двојица погинула и више рањено.

24 новембра минерска четворка порушила је на четири места железничку пругу у Угриновцима.

3 децембра порушили су пругу у Бадњевцу (линија Лапово-Крагујевац) којом је приликом искочио воз из шина.

24 децембра порушили су скретнице и железн. постројења на станици у Ковачевцу.¹ Приликом ове акције заплењена је и извесна сума новца чији нам је износ непознат, јер су новац узели другови теренци^{2*} који су учествовали у акцији, а минерска четворка добила је у готову 3500 динара и три пара опанака.

29 децембра за време одмора у Даросави једна група у једној кући изненада и случајно је нападнута од 15 жандарма из Даросаве. Чувши пуцњаву из оближњих кућа одмах смо изашли и развили се у стрелце. Приметивши нас, жандарми су побегли користећи јаругу. Приликом излажења из кућа рањена су три борца, један лакше, који је већ оздравио, други је теже рањен у ногу, а трећи, друг Јанко, заменик командира, тешко је рањен у леву ногу дум-дум метком. Рана је била таква да није могао остати жив, под ма којим околностима... Његовим губитком Одред је много изгубио.

1) Пруга Београд — Ниш.

2) Ради се о политичким радницима Младеновца.

Приликом јелног састанка штаба Одрета са чланом Главног Ш(таба) за Србију) десио се један догађај који због своје интересантности наводимо. Група од 30 четника из Младеновца дошла је у село Орашац у циљу пљачке и изненада је наишла на кућу где се држао састанак. Два четника који су хтели ући у кућу, један од њих је рањен из п. митраљеза, од стране заменика команданта, а други је четник бацио пушку и побегао. После краћег пушкарања са осталим четницима, сви су побегли у дивљем бекству ка Младеновцу.

Ударне групе од последњег извештаја до данас ликвидирале су 12 петоколонаца. 8 јануара увече ухваћен је и стрељан бандит Чедомир Ракетић, шеф агената и шеф контроле цена у Смедереву."

Све поменуте акције имале су велики политички значај а нарочито широко је одјекнула акција у Сопоту, после које је уследило пуштање ухапшених сељака, сем четворице који су стрељани. После акције у Чумићу било је ухапшено више сељака од стране Немаца, од којих се пет и сада налазе у затвору.

3 децембра погинуо је од стране Немаца, где се лечио, Пантелија Илић, б.(ивши) командир чете, проказан од једног Дражиног четника...

Што се тиче плена, у овим акцијама било је једино приликом ликвидације петоколонаша и то само у оделу и обући. Приликом ликвидације бандита Ракетића заплењено је три пара одела, зимски капут, једне кожне чакшире, један пар чизама, један пар ципела, пет кошуља, један фото-апарат, један сат, један војнодржавни пиштољ, 790 дин. и 60 пакли цигарета.

За време извођења акције морал код наших бораца је био добар. У акцијама у Сопоту и Чумићу нарочито су се истакли другови: Мића, Миша, Стојан, Керамичар, Добрица, Посавац, Бранко, Накарада и Кирчо.²¹ Исто тако ударна четворка, другови: Паја, Врчинац-Марко, Параћ и Мића³⁾ са успехом су до сада извршили све постављене задатке.

Из досадашњег војног и политичког рада Рудничка чета дала је боље резултате од Космајске, која је имала доста слабо руководство, због чега је извршена промена командира и полит. комесара и њихових заменика.

1) Акцију је организовао и у њој учествовао Мика Милосављевић са Михаилом Гавриловићем, Слободаном Маузером и Петром Владетићем-Галамом.

2) Мића — Иван Зафред; Миша — Михаило Гавриловић; Керамичар — Радовановић; Добрица — Добрица Ковач; Посавац — Апександар Талевић; Бранко — Бранко Маћешић; Накарада — Владимир Петровић. За Стојана и Кирчу нису утврђена имена.

3) Паја — Радомир Момчиловић-Паја Смедеревац; Врчинац — Марко-Јошко Падрац; Параћ — Бранислав Параћ-Реља; Мића — Радомир Ивановић-Мића Црвени.

Штаб одреда казнио је досада услед недисциплинованости или неизвршења наређења следеће борце: Трамвајца опоменом, Вују опоменом, Мићу, Попаја, Ацу са строгим укором.

Што се тиче плана за даљи рад Одреда, како војног тако и политичког, остаје углавном исти уколико то прилике и ситуација буду дозвољавале.

Како су у последње време општинске управе поново отпочеле са радом под притиском окупатора и његових слугу, Одред ће морати поново да предузме акције у циљу спречавања даљег рада општина.

VI П р е д л о з и и п р и м е д б е
Г л а в н о м ш т а б у

У вези наређења Главног штаба од 4. децембра, штаб Одреда сматра за потребно да поред случајева које је навео у свом извештају, а који се тичу обезбеђења средстава за Одред, изнесе још следеће предлоге и примедбе:

1. да се штабу Одреда даду одрешене руке у погледу реквизиције приватне имовине петоколонеа која је већином стечена пљачком, па је ни у ком случају не би требало изузимати од реквизиције;
2. да се Одреду уколико за то постОји могућност додели новчана помоћ;
3. да се скрене пажња партијским организацијама на терену, нарочито организацијама на Космају, да најозбиљније схвате потребе Одреда и да истом излазе у сусрет у сваком погледу у границама могућности;
4. да се испита могућност преноса обуће, одела, а нарочито веша из Београда, које овдашњи борци имају;
5. да се испита могућност набавке муниције за парабелуме и машингеве и за штајере 9 и 10м/м;
6. да се Одред снабдева по могућности са више партијског материјала него до сада, нарочито Историју СКП(б), од које одред има само један примерак.

Другарски поздрав.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Стојан (Милан Дракулић)

Командант
М. Лабуд
(Милорад Лабудовић-Лабуд)

Лечење рањених и болесних бораца

У зиму 1941/42. на територији Окружног комитета КПЈ Аранђеловац није било организованих болница. Није било ни ма каквих склоништа. Једино

и прво склоиште изградили су чланови ОК у једној шумици на граници села Вукосаваца и Г. Трешњевице. Међутим, ово склониште није било погодно за лечење рана јер је било удаљено од села и од наших људи. Уосталом, у зиму 1941/42. није било рањених већ само мртвих и ухапшених. Уколико је неко од другова илегалаца откривен од непријатељских потера, морао је строго да води рачуна да у борби не буде рањен. Рањавање у то време било је равно смрти.

Лакши болесници и лакши рањеници обично су се лечили код некомпромитовани чланова КПЈ, СКОЈ-а, чланова илегалних НОО и симпатизера. Тако је на пример Милорад Лабудовић-Лабуд смештен на дужи опоравак у кућу Милутина Јеленића, члана КПЈ из Г. Трнавe. Лабуд се у кући код Милутина опорављао више од месец дана, јер је био више од 2 месеца у једној малој земунџи код родбине своје супруге у селу Пласковцу. Када га је ту пронашао секрктар ОК Станислав Сремчевић-Црни, он није био способан ни да хода. Негу и храну за све време давала му је породица Јеленић.

Лакше прехладе и грип лечени су „на ногама“. Ту и тамо коришћен је чај, тачније шербет, стављање погу наименично у топлу и хладну воду и слично.

Тек у другој половини септембра 1942. године у одреду је наименован санитетски референт. Наиме, тих дана извршена је попуна штаба одреда па је поред осталих за санитетског референта именован Владимир Петровић-Никола Накарада, инж. агрономије. Он је оскудним средствима лечио борце, па чак вршио и лакше хируршке захвате. Уместо скалпела употребљавао је бријач који је дезинфиковао у љутој ракији.

Интересантно је напоменути да за све време борбе није било или врло мало тежих болести: запаљења плућа, жутице, ангине итд.

Другарице и другови који су имали болесна плућа иако су подносили све напоре као и они здрави, брзо су се опорављали. У границама могућности, али врло нередовно, обезбеђивано им је нешто мало више хране.

Иако је у одреду био постављен санитетски референт, у тешким случајевима рањавања није био стручан да интервенише. У таквим случајевима тражена је помоћ лекара симпатизера из Аранђеловца и села Бање. Тако је у неколико случајева, преко партијске организације тражена лекарска помоћ од др Павла Поповића, који је радио у здравственој станици у Аранђеловцу. Неколико пута стручну медицинску помоћ пружао је др Владимир Шпрингер, који је био лекар у здравственој станици у селу Бањи, др Воја Даниловић и др Милан Бојанић, који су радили у здравственој станици у селу Дудовици. Њихова помоћ је коришћена све до марта 1943. године, када су у Одред дошли др Мира Врабич-Колин и њен супруг Виктор Колин.

У 1943. години Окружни комитет је поклатио више пажње обезбеђењу склоништа за лечење рањеника.

ПРИПРЕМЕ ЗА ЗИМУ 1942/43. ГОДИНЕ

Још у септембру 1942. године Окружни комитет је почео да предузима мере да се сигурније, безбедније и без губитака издржи зима 1942/43. г. С тим у вези Окружни комитет дао је директиву среским руководствома КПЈ, партијским и скојевским организацијама да организују прикупљање резерве хране за наредну зиму и да их лагерују на сигурна места, код наших људи.

Крајем септембра 1942. године, тј. 27, у једном писму¹ Окружни комитет је између осталог обавестио Покрајински комитет о припремању резерви хране. После три дана, 30. септембра, ПК је ОК-у између осталог написао:²

„... Добро је што организујете прикупљање хране. Мораћете помислити о свим проблемима које намеће зима нашим одредима. Али не само помислити, већ дати предлоге за нас и Гл.(авни) шт.(аб) да би добили упутства за неопходне припреме...”

Сходно ранијем закључку Окружног комитета и директиви Покрајинског комитета, крајем октобра Окружни комитет је на свом састанку у селу Бањи ставио на дневни ред питање чувања кадрова: партијских радника, бораца, партијске и скојевске организације на терену у следећој зими. Чланови комитета су хтели да се добро припреме и да не дозволе да непријатељ, као у зиму 1941/42, хапси и убија борце и партијске раднике. После краће дискусије закључено је да се у најкраћем року одржи заједнички састанак Окружног комитета и Штаба одреда.

Овај састанак Окружног комитета и Штаба одреда одржан је почетком новембра у селу Бањи, засеок Забрежје, у кући Илије Новаковића. Његова кућа била је предвиђена за састанак јер је још раније, тј. у септембру, изграђено и једно склониште у старој кући, које је било намењено за склањање у случају наилаaska непријатеља.

На овом састанку били су чланови Окружног комитета: Душан Петровић-Шане, секретар, Мика Милосављевић, Милка Минић-Ана и Милић Радо-

1) Писмо није сачувано.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар-33.

вановић-Младен. Из Штаба Првог шумадијског на састанку су били: Милорад Лабудовић-Лабуд, командант, Милан Дракулић-Стојан, комесар одреда. Састанак је трајао прилично дуго, скоро цео дан. Дискутовали су сви другови и износили своје мишљење, оцене и предлоге. У вези са овим питањем, одмах после састанка, Окружни комитет је известио 7. новембра Покрајински комитет:¹⁾

„... На последњем састанку ОК, као и на састанку са штабом разматрали смо питање капацитета нашег одреда при условима од прошле зиме. Гледајући из наше перспективе, сматрамо да ова зима не може за наш одред бити тако тешка као прошла зима. Прво, зато што се на овом терену 80% сељака који су били у четничким одредима прошле зиме, било зато што су их завели непријатељи народа, било што су их насилно мобилисали — вратили кућама. Ово је један од доказа за политичку победу наше партије. Сада ће те сељаке бити тешко, чак и присилно мобилисати. А много је теже, када у потерама за нашим одредима учествују домороци, који знају све путеве и куће где се могу обратити на своје људе. Друго, ми и попитички и организационо далеко боље стојимо него прошле године. Треће, главно

Кућа Илије и Милије Новаковића из Бање

1) Оригинал документа, рукопис, У Институту за историју радничког покрета Југославије, под бројем 1856/У-5-4 (42).

упориште окупатора на селу, организатори слања људи у потерне банде, били су петоколонаши. А ми чинимо да их ова зима живе не затекне. Наша Четворка по плану и под контролом чисти позадину од петоколонаша стубова реакције на селу и наставиће да чисти све који се усуде да пријаве долазак или одлазак чета. Тако ће села бити далеко чистија и сигурнија да обезбеде и чувају наше чете. А ако осигурамо потребни минимум за исхрану одреда и не мораћемо бити стално на терету народа, биће још лакше задобити народну помоћ и заштиту. Кад се ово повеже са могућношћу кретања и на терену других одреда, ако везе буду добре и сигурне, онда мислимо да неће доћи до ситуације да се одред мора расформирати. При томе имамо у виду бројно слабије наше снаге него прошле године, као и могућност да окупатор употреби своје (снаге) и домаће слуге са терена где нема наших одреда и где је парт(ијска) орг(анизација) слаба. Али ако узмемо прошлогодишње зимске услове као могуће, онда вам можемо одговорити да се на нашем терену да нас Космајци у томе помогну може сачувати не више од 100 бораца у групама по 5-6, разуме се наоружаних другова. Прихватамо да би склоништа требало употребити само у крајњем и најгорем случају ако их буде у близини. Са илегалцима са терена сада има 80 оних које треба склонити. Још 20 ће бити до зиме попуњено вероватно онима који ће морати из илегалности да се повуку (а ви ћете морати по коју групу да пошаљете)"

У свом извештају од 14. јануара Главном штабу, командант Првог шумадијског одреда о овоме је написао:¹⁾

У вези са писмом ПК од јесенас партијске организације примиле су на себе да за Одред спреме довољан број склоништа са резервном храном. До данас то питање није решено..."

После овог заједничког састанка чланова Окружног комитета и Штаба одреда, среским руководством КПЈ дата је директива да се озбиљније припреме за наступајућу зиму: да обезбеде склоништа, резерве хране, везе са Окружним комитетом и друго. Међутим, сви задаци нису баш до краја извршени. Изграђен је мали број склоништа, а ни резерве хране нису биле велике. Ни ОК ни Штаб одреда нису много инсистирали на изградњи склоништа. Оцењено је да зима 1942/43. не може да буде као она 1941/42.

У децембру месецу (24. XII 1942) Покрајински комитет је о овом питању упутио једно опширније писмо Окружном комитету. Из овог писма може се закључити као да је Покрајински комитет схватио да су Комитет и Штаб одреда закључили да расформирају Одред, да не врше акције, да не примају

1) Оригинал у Архиву Србије, ГШС-45.

нове борце итд. У вези са овим Покрајински комитет је 24. децембра 1942. године писао:"

„... Ваш став, другови, по питању развоја одреда није у сагласности по свим раније добијеним директивама. Истина је да смо ми поставили пред вас проблем одреда у току зиме и евентуалних крајњих решења у најтежој ситуацији. Али то се, другови, не сме злоупотребити. Ситуација данас не намеће потребу разбијања одреда у мање јединице, нити пак кочење бројчаног снажења одреда. Напротив, још веће бројчано снажење одреда и повремено груписање и свих снага одреда ради извођења још већих акција, то су ваши најпречи задаци. Најозбиљније морате решити проблем прилива у одред, а напоредо са тим питање базе и опстанка одреда, као и извођење озбиљнијих акција. Такви задаци постављају се пред све одреде у Србији. Не смете никад заборавити да наше снаге морају увек бити далеко веће од Дражених, то је минимум.

На терен за позадински рад, ако потреба захтева, можете пребацити поједине партије из одреда, водећи строго рачуна да одред не ослаби. Али исто тако уложити све снаге за уздизање на руководећа места нових кадрова са терена.

Морате најозбиљније спроводити директиву о чувању кадрова под најстрожијом одговорношћу. За падање кадрова и ради недовољне безбедности и будности ви одговорите нама..."

Очито се види да је Покрајински комитет погрешно схватио став Окружног комитета, тј. да ће Окружни комитет и Штаб Првог шумадијског НОПО „разбити" одред у мање групе, предати их на чување партијским радницима који ће их сместити у склоништа не изводећи никакве акције до пролећа. Због таквог схватања Окружни комитет је у писму упућеном Покрајинском комитету 1. јануара 1943. године о оваквом мишљењу ПК између осталог нагласио:"

„... Ми не схватамо зашто наш став није у сагласности са добијеном директивом по питању развоја нашег одреда. Молимо вас да нам у идућем писму то објасните. Ви сте у једном вашем писму тражили од нас да вам јавимо који капацитет снага одреда смо у стању да очувамо под условима прошлогодишње реакције у току прошле зиме, под условима политичке и војне ситуације у свету. Ми смо вам исто тако нешто јавили. Поред тога смо вам изнели наш план, који се састоји у преформирању чета у мале јединице, као најцелисходнији начин да се изврдају ударци непријатеља. И све то да се уради у нај-

1) Оригинал документа у Архиву Србије, ОК Ар.-35.

2) Оригинал документа у Архиву Србије, ПКС-236.

тежој ситуацији и као крајње решење. Од тога времена, од како смо то писали, прошло је месец и више дана. Ситуација се у многоме изменила у нашу корист.

Крајем јесени бар ми нисмо могли уочити да ће наићи тако нагли преокрет у нашу корист. Па ипак, почетком зиме десило се то: успешна офанзива на Источном фронту, активност на Афричком бојишту, разоружавање четника и с тим у вези слабије реакције. Даље, повећана пљачка и терор окупатора, упоредо с тим огорчење маса према окупатору, све веће расположење према нама и све отворенија спремност народа за борбу. Сви ти елементи, наравно, условљавају да се наш став потпуно измени. Наш став је данас мобилисати сва средства за јачање одреда, а никако расформирања чета на мање јединице и, друго, извођење што више акција, а никако се притајити. Сав неспоразум између нас изгледа да је у томе, што вам ми износимо наш план (само план) у једној ситуацији, а ви нам одговарате на то после месец и више дана у сасвим новоствореној ситуацији, повољнијој за нас.

Најзад и поред повољније ситуације не смемо потценити непријатеља, јер је он још довољно јак и способан да нас уништи. Зато предузимамо све потребне мере да осигурамо одреду што већи радијус кретања, учвршћујемо пунктове и везе и све остало.

Почели смо са мобилизацијом за одред. Резултати су прилично слаби. Зима нам је у томе много сметала. Она са собом носи два узрока, који људе одвлаче од отворене борбе. Прво, што је реакција успела баш у периоду прошлогодишње зиме, наравно под другим условима, да разбије наше одреде и да почини онако крваво обрачунавање и друго, што су партизански услови живота за време зиме изузетно тешки и потребно је много самопожртвовања и савести, па да се неко одлучи под таквим условима да ступи у одред..."

За време ове преписке између ОК и ПК, ОК, Штаб Првог шумадијског одреда, партијски радници по срезовима и сви борци провели су зиму по селима срезова орашачког, колубарског и качерског. Главна база ОК, Штаба одреда, курира ОК и партизанске четворке и извесног броја бораца била је село Бања, односно његов засеок Забрежје, које се налази испод планине Венчац, удаљеног мање од 4 км од Аранђеловца. Сви ови, када су били у Бањи или Забрежју, спавали су и предањивали по кућама. Изузев склоништа које се налазило у кући Илије Новаковића, код других домаћинстава није било никаквих склоништа.

Поједини чланови Штаба одреда, чланови среских партијских руководства и већина бораца одреда, проводили су зиму у селима Мисача, Босуца, Јеловик, Гараши, Вукосавци, Копљари, Даросава, Манојловци, Војковци, и другим селима на подручју ОК Аранђеловац.

Као и у Бањи, и у овим селима борци и партијски радници спавали су и данили по кућама. Обезбеђење су вршили заједнички борци и њихови домаћини. Обично ноћу су патролирали и стражарили борци, а дању су то чинили домаћини и њихови чланови породица. Свакодневно је по неко из села био у центру села и на време обавештавао о евентуалном доласку мањег или већег броја непријатеља.

Ако је ситуација била повољна, партизани су нападали непријатеља, али су зато морали променити место боравка водећи при томе рачуна да се непријатељ не свети нашим људима.

РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА

Абрлић Стјепан Стева каменорезац — 324	Бјелић Јован — 45
Адамовић Велимир — 139, 288	Благојевић Душан Дуле — 212
Аксентијевић Живадин — 188,207, 208, 279, 280, 298	Благојевић Миодраг Миша — 60, 212
Алексијевић Драгољуб — 139	Благојевић Милан Шпанац — 29, 72, 73, 74
Алексијевић Драгослав — 289	76, 89, 90, 91, 94, 95, 97, 98, 100, 122,
Алексић Чеда — 215	135, 145, 160, 170, 172, 226, 227, 228,
Алија — види Чолаковић Родољуб	238, 264, 267, 311, 313, 338
Андрејевић Александар — 290	Блазнавац Александар — 290
Андрија — види Коларовић Андрија	Богдановић Добривоје Зуле — 292, 387
Андрић Душан — 323	Богдановић Драгиша Марко — 207, 209,
Андробаша — 18	214, 292, 294, 333, 339, 351, 361
Анђелковић Ненад — 171	Богдановић Загорка Рада — 292
Антић Јован - 44	Богдановић Сава — 214, 292, 293, 361
Антон — види Филиповић Антон	Богосав — види Мијаиловић Богосав
Антонијевић Божа — 89	Божа — види Маринковић Божидар
Антоновић — 291	Бојанић Милан — 412
Апостоловић Олга — 210	Бора — види Нешковић Бора
Арсенијевић Негован — 291	Борђошки Лазар Лала — 151
Арсид Софија — 297	Борковић Милан — 52
Арсид В. Станмир — 283	Боровски Хајнрих — 50
Аћимовић Ђура — 139	„Босанац" — 325
Аћимовић Милан — 52, 57, 70, 115, 116, 218	Бошњак Борислав Бора — 324, 325, 399
Аџа — види Николић Александар	Брајовић Богдан — 284
	Бранка — види Петровић Бранка
	Бранко — види Маћешић Бранко
Бабић Љубо — 117	Бранковић — 217
Бабовић Спасенија Цана — 37, 63, 210	Братковић Милутин — 290
Бадер Паул — 47, 49, 50, 193, 280	Бреуљ Томо Вуја — 325, 393, 411
Бардак Мартин — 119, 241	Бркић Бранислав — 289
Барјактаревић Миодраг Драги — 161	Бркић Вељко Миша — 325
Белошевац Живомир Бора — 163, 246	Бурковић Бранислав — 282, 287, 288
Беме Франц — 192, 193, 194, 229, 230, 231, 280	
Бенвенисти Симо — 156	Вагнер — 48
Бенцлер Феликс — 48	Вајкс, фелдмаршал — 47
Берберски Слободан Лала — 166	Валтер — види Валтер Драгутин
Бећаревић Бошко — 53	Валтер Драгутин — 286
	Васил>евић Андрија — 181

Васић Душан Васке — 359
Васиљевић Милован — 289
Векић Светислав Света — 317, 392, 394
Велимановић Драгомир — 210
Вељковић Веља — 328
Верољуб — види Лукић Верољуб Чаробњак
Весић Ђорђе Јова Кицош — 325
Весковић Витомир Горило — 253
Вешовић Пуниша — 139, 225
Видаковић Гвозден — 139
Видаковић Радомир — 290
Владетић Петар Галама — 317, 397, 398, 400, 410
Владимир — види Илић Владимир
Влајић Милосав — 317, 388
Војвода Аца — види Костић Александар
Врабич — Колин Мира — 412
Вуја — види Бреуљ Томо
Вујановић Душан — 212
Вујић Добривоје Чемберлен — 87, 265
Вујковић Светозар — 53
Вукајловић Владимир — 138
Вукмановић Светозар Темпо — 86
Вуковић Зорка — 362
Вуковић Миодраг Сеља — 317
Вукојевић Чедомир — 289
Вукотић Душан Душко — 61, 148, 154, 254
Вуле, војвода — 125
Вулићевић Раде — 55, 286
Вучетић Рајко — 139
Вучковић Борислав — 286, 289
Вучковић Звонимир Звонко — 226, 249, 251, 291
Вучковић Милутин — 362, 365, 366, 367
Вучковић Радиша — 362, 367

Гавра — 317
Гавриловић Бранислав Ђата — 311, 312, 333, 338
Гавриловић Миханло Миша — 325, 410
Гавриловић Младен — 87, 89
Гајић Велибор — 139
Гајић Војин Горило — 23, 181, 183, 186
Гајић Ђура — 317, 347, 388, 389, 390
Гајић Љубивоје Ђока Стаклени — 317, 388, 392

Геринг Херман — 48
Главаш Станоје — 16
Глишић Вјенцеслав — 51
Глишовић — 226
Глишовић Радојко — 139
Годе — 52
Горки Максим — 328
Гравенхорст — 47
Грбовац — 329, 400
Грегоријевић Петар — 45
Грубор Лазар — 155
Грујић Богдан — 89, 334
Грујић Милорад Ганцер — 89, 312, 324
Грујић Радован Шумадинац — 155, 251, 311, 312, 324, 333, 334, 349, 350, 351, 387
Груловић Никола Стари — 86, 92, 93, 95, 96, 100, 102, 133
Губарев — 53

Давидовић Лепосава — 93
Дамњановић Аврам — 367
Дамњановић Веља — 317
Дамњановић Р. Драган — 87
Дамњановић-Марковић Божидарка Кика — 317
Дамњановић Слободан Цане — 60, 98, 333, 351, 356, 367
Дангић Јездимир — 227, 294
Даниловић — 377
Даниловић Воја — 412
Данкелман Хајнрих — 47, 216, 217
Дедијер Владимир — 76, 136
Деса — види Петровић — Митровић Десанка
Десанка — види Радовановић Десанка
Дивл>акиња Михаило — 239
Добрица — види Ковач Добрица
Додић — 139
Драга — види Ивановић Драга
Драга — види Тодоровић Драга
Драговић Зага — 280
Драговић Светозар Тоза — 25
Дража — види Михаиловић Драгољуб
Дракулић — 325, 394
Дракулић Милан Стојан — 381, 395, 400, 403, 414
Дугалић Душан — 145, 146, 168, 241, 242, 257, 263
Дугалић Михаило — 210

Дудић Драгојло — 120
Дукић Стеван Текстилац — 62, 196, 198,
200, 285, 277, 298, 299
Душан, цар — 15

Ђаков Ђорђе — 286, 287
Ђаковић Радоје Раша — 89
Ђаковић Тихомир — 55, 286
Ђекић Будимир — 89, 90
Ђелић Урош — 253
Ђилас Милован — 86
Ђока Н — 169
Ђокић Слободан — 139
Ђорђе „Личанин" — 269
Ђорђевић Жива — 184
Ђорђевић Љубиша — 290
Ђорђевић К. Милан — 289
Ђорђевић Светозар — 290
Ђукановић Влада — 142
Ђукановић Радојко — 125
Ђурђевић Ђ. Максим — 246
Ђурђевић Светолик Лика — 387, 389
Ђурић Бата — 325
Ђурић Драгослав — 103
Ђурић Ђорђе Ђока Шарац — 60, 86, 103,
164, 263, 308, 311, 312, 387
Ђурић Живојин — 142
Ђурић Мирон — 181
Ђурић Радослав — 142
Ђурић Србислав — 172
Ђуричек Павле — 291
Ђуричић Васке — 325
Ђуровић Милан Црни — 351

Егелзер — 46

Жакула Недељко Младен Браца — 73, 77,
78, 89, 91, 94, 97, 100, 113, 122, 132,
163, 172, 238, 263, 264, 275, 276, 277
Живанић Марко — 182
Живановић Јеремија — 117
Живановић Љуба — 270
Живановић Сретен — 322, 323
Живко — види Јовановић Живко
Живковић Димитрије — 44
Живковић — Јончић Босиљка — 93
Живковић Милан Ујак — 325

Живковић Милица — 93
Живковић Милован — 333, 336
Живковић Петар — 79
Живојиновић Милан — 288
Жујовић Зорка — 92
Жујовић Сретен Црни — 72, 86, 91, 92, 94,
95, 96, 97, 100, 101, 102, 113, 123, 124,
199
Жунић Живојин Вина — 290

Зарић „Јастреб" — 174
Зафред Иван Мића Словенац — 325, 410,
411
Здравковић Миле — 290
Зечевић — 282
Зечевић Батрић — 330
Зечевић Влада — 273
Зикволф Фридрих — 193
Златић Радован — 330

Ивановић — Гордић Драгослав — 240
Ивановић Драга — 327
Ивановић Миломир — 288
Ивановић Петар — 327
Ивановић Миладин — 260, 261
Ивановић Радомир Мића Црвени — 89, 326,
327, 400, 410
Ивковић Љубомир Шуца — 171
Ивка — види Филиповић Ивка
Игњатовић Вучко — 226
Ика — види Петровић Драгомир
Илић Бранко — 73, 81, 89, 90, 181, 279
Илић Владимир — 81
Илић Драгутин — 122, 198, 275
Илић Ката — 90, 96, 105, 106
Илић Љубица — 105, 106
Илић Милан Чича — 25, 26, 28, 29, 36, 41,
60, 73, 94, 95, 96, 97, 104, 105, 106, 122,
151, 160, 172, 178, 257, 262, 263, 264,
273
Илић Пантелија Паша — 89, 308, 311, 312,
387, 392, 394, 410
Илић Радомир Жућа — 36, 36, 87, 88, 161,
312, 387
Илић Роса — 103
Илић Савка Сава — 89, 96, 105, 106
Илић Станимир Цане — 105, 106
Илић Стојанка — 81
Италијан, др — 169

Јаворски Божа — види Ђосић Јаворски Божа
Јоковић Драгослав — 60
Јанковић Раденко — 110
Јанко — види Секулић Јанко
Јанковић Милутин — 291
Јанковић Телемах — 53
Јанићијевић Новак — 290
Јеленић Радован — 189
Јелисијевић Мића — 293
Јеленић Милутин — 182, 188, 189, 313, 412
Јерковић Душан — 270, 271
Јефтић Душко — 290
Јефтић Драган Шкепа — 256, 263
Јефтић Јордан — 287
Јовановић Велимир — 117
Јовановић Драги — 53, 283
Јовановић Драгољуб — 292
Јованка — 323
Јовановић Радивоја Брадоња Слободан — 54, 124, 379, 383, 385, 393,
Јовановић, војвода — 133
Јовановић Зора — 202, 203, 308, 311
Јовановић Живко — 60, 181, 183, 184, 185
Јованковић Илија Лала — 324, 325, 381, 396, 397, 400
Јовановић Јован — 89, 90
Јовановић Мирослав Милан — 344, 346, 347, 349, 395
Јовашевић Милош — 257
Јовановић Милијан — 139
Јовичић Миладин — 151
Јовановић Милорад Врањанац — 25
Јовановић Олга — 25
Јовановић Слободан — 120
Јовановић Ћорђе — 269
Јовановић — Ћуровић Милијан — 240, 288, 289
Јосиф — види Шнерсон Јосиф

Калабић Никола — 291, 373
Калабић Милан — 117, 129, 130, 240, 241, 259, 261, 262, 263, 285, 402
Каменица Драгољуб — 55, 219, 254
Кандић Тихомир — 171
Кардељ Едвард — 179
Карађорђе — види Петровић Карађорђе
Карађорђевићи, династија — 18
Карађорђевић Александар — 74
Карађорђевић Петар — 115, 138

Катић Јанко — 16
Ката — види Илић Ката
Карић Нафтали — 206
Карић Радосав — 181
Караклајић Драгутин Дуле Музикант — 351, 358, 359, 369, 370, 372, 373, 374
Керковић Сава — 211
Керамичар — види Радовановић Керамичар
Киблер — 47
Кисел Георг — 48
Кирча — 325, 410
Кљајић Филип Фића Шајкача — 86, 92, 95, 96, 102
Кљајић Крста — 250, 251
Ковач Добрица — 325, 410
Козарев Слободан Бели — 385
Коларовић Андрија — 190
Коларовић Марко — 190
Коларовић Радован Раде — 188, 190
Колин Виктор — 412
Колишевски Лазар — 25
Конопацки — 48
Кордић Никола — 290
Комненовић Александар — 60, 181
Комненовић Воја — 181
Кораћ Манојло — 261
Кордић Обрад — 53
Костић Александар Аца — 55, 124, 128, 131, 132, 171, 219
Коен Луна Љубица — 93, 94
Костић Жчка — 181, 183, 184, 188
Космајац Ћорђе — 53
Косанчић Милош — 120, 124
Коста Пећанац — види Миловановић Коста
Котаров Ракила Вука — 351, 357
Котевић Ћорђе Ћока — 294, 296, 297, 314, 348
Котевић — Стојановић Марика — 294, 295, 297, 305, 314
Крајишник — 325, 392, 394
Крактис Ћорђе — 98, 99, 100
Краус Херберт — 171, 173, 174, 178, 179
Краус Карло — 48, 120, 125, 142
Крижановски Валеријан — 240
Кронхолц — 52
Крсмановић Радисав — 98
Крсмановић Бранко Параћинац — 86, 92, 95, 96, 100, 102

Крстић Слободан Уча — 89, 308, 311, 312, 333, 337, 349, 351
Кузмановић Момир — 138, 289
Кужета Лазар Љутица — 325

Лабудовић Милорад Лабуд — 106, 265, 267, 272, 275, 276, 277, 308, 311, 312, 313, 381, 387, 389, 392, 395, 400, 403, 411, 412, 414

Лаврња — 103
Лазаревић Миодраг — 56
Лазаревић Милован — 89
Лазаревић Александар Аца — 119, 217, 219
Лазаревић Миленко — 139
Лазаревић Роберт — 207
Лазаревић Владета — 234
Лазовић Живан — 291
Лазар, кнез — 15
Лекетић Душан Шале — 325, 391
Леви Ото Плави — 154
Литерт — 51

Лист Вилхелм, фелдмаршал — 47, 191, 192
Ломић Арсеније — 139
Ломо Арсеније — 16
Лорел Хуго — 373
Лукић Јанко — 45
Лукић Дејан — 157
Лукић Верољуб Чаробњак — 163, 164
Лукић Радован — 312, 387
Лукић Милан Јаруглија — 302, 303, 304, 305, 309
Лукић Сара — 303

Љотић Димитрије — 52, 116, 118, 119, 120, 191, 201, 229, 249, 284, 309
Љубица — види Илић Љубица
Љубичић Петар — 44
Љумовић Крсто — 260

Маглић Богдан — 119
Малишић Првослав Пилот — 149, 150, 161, 255
Маринковић Марко — 276
Маринковићи — 55
Маричић Радоје Раде — 156, 251
Маринковић Милорад Лида — 89
Маринов Иван — 281

Марјановић Јоца — 54, 202
Марјановић Бранислав — 139
Марковић Богосав — 342
Марковић Драгољуб — 279
Марковић Драгослав Дража — 318
Маринковић Божидар Божа — 183, 187
Марковић Витомир — 370
Марковић Војин — 323
Марковић Војислав — 53, 282
Марковић Милош — 226
Марко — 322

Марковић Момчило Мома Вук — 376, 377, 383, 385
Марковић Стеван Сингер — 211
Марковић Светозар — 19
Марковић Гавра — 44
Марко — види Коларовић Марко
Мартиновић Драгослав Миша — 40, 147, 242
Мартиновић Богољуб — 292
Мартиновић Радоје — 103
Матић Милован — 139
Матић Љубивоје — 139
Матијашевић Милан Ђира — 98
Мате — Николић Славка — 256
Маузер Драган Слободан — 325, 410
Маћешић Бранко — 325, 410
Мачек Влатко — 23, 39, 40
Мешковић Павле — 57, 140, 225, 226
Мештеровић Милан — 53, 117
Младеновић Срета — 25
Милановић Добривоје — 129
Милан „Црни" — 325
Милета — види Николић Милета
Милетић — 167
Милева — види Момчиловић Милева
Миленковић Брана Шпанац — 341, 342, 343
Милан — види Јовановић Мирослав
Милићевић Милош — 210, 240
Миливојевић Драгиша — 234, 288
Миливојевић Милиша — 370
Миливојевић Миодраг — 370, 373
Миливојевић Хранислав Коста — 240
Миловановић Т. Миливоје Фикус — 289, 290
Милошевић — 53
Милошевић Миодраг — 45
Милошевић Александар — 290
Милосављевић Ангелина Анга — 35, 298
Милутин — види Радовановић Милутин
Милутин — види Тодоровић Милутин

Миловановић Коста Пећанац — 54, 55, 56, 113, 116, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 184, 191, 201, 205, 206, 217, 218, 219, 220, 225, 230, 235, 237, 238, 240, 241, 249, 256, 276, 279, 283, 284, 287, 288, 291, 308, 309, 340, 380

Милосављевић Милован Мика — 25, 26, 30, 39, 41, 71, 72, 73, 87, 89, 96, 98, 100, 101, 104, 105, 116, 122, 131, 169, 171, 172, 206, 214, 291, 292, 293, 294, 298, 300, 303, 305, 306, 308, 309, 310, 311, 317, 347, 348, 350, 351, 361, 369, 381, 383, 387, 393, 404, 410, 413

Милованчевић живач — 56, 219, 235

Миловановић Даринка — 90, 93, 103

Миловановић Љубисав — 55, 219, 240, 287, 288

Миловановић Живадин — 60, 89, 92, 160-

Миловановић Илија — 71, 368

Милићевић Петар — 139

Милошевић Лука — 56, 330

Милутиновић Иван — 86

Милисав — 89

Миливојевић Милисав — 89, 90

Мијаиловић Богосав — 173, 174, 176, 177

Мијаиловић Радмила — 173, 174, 176

Мијаиловић Радојка — 173, 176

Микић Василије — 288

Минић М. Властимир — 110

Минић Милорад — 110

Минић Милка Ана — 210, 348, 349, 350, 378, 413

Минић Милош — 225

Минић Слободан — 311, 312, 351, 354, 387, 388, 392

Марков Петар — 283

Мишић Александар Аца — 57, 142, 284

Митровић Драгослав — 337, 373

Митровић Радослав Црнотравац — 325, 400

Митровић-Петровић Десанка — 212, 213

Мића — види Зафред Иван

Михаиловић Дража Чича — 34, 54, 55, 56, 57, 58, 76, 78, 124, 131, 132, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 149, 150, 154, 157, 158, 159, 163, 165, 166, 174, 176, 177, 201, 205, 206, 217, 218, 219, 220, 225, 226, 227, 230, 235, 240, 241, 249,

251, 255, 256, 261, 263, 264, 265, 266, 272, 273, 275, 276, 277, 279, 284, 285, 287, 288, 290, 300, 309, 313, 318, 319, 340, 342, 353, 355, 363, 367, 373, 377, 380, 399,402,403, 406, 410, 416

Михаиловић Илија — 187, 212, 218

Михаиловић Славко — 325

Миша — види Благојевић Миодраг

Миша — види Гавриловић Михаило

Мишић Живојин — 57

Мишковић Владан — 289

Младеновић Димитрије Младен — 325

Млакар Александар — 53

Молеровић Милијан — 251

Момчиловић Радомир Паја Смедеревац — 317, 326, 329, 330, 400, 410

Момчиловић Милева — 326

Моравац Стојан — 290

Музикравић Марко — 290

Мусолини Бенито — 70

Мутић Аврам — 323

Мушицки Коста — 118, 119, 230, 262

Накарада — види Петровић Владимир

Наранџић Владимир — 53

Настасовић Никола Раде — 344, 345, 346, 347, 351, 359

Наумовић Мица — 370

Неготинац Серафим — 225

Недељковић Раја — 25

Недељковић Петар — 289

Недељковић Владан — 210

Недељковић Павле — 139

Недељковић Живко — 139

Недељковић Милован — 139, 289

Недић Милан — 54, 55, 58, 116, 117, 118, 119, 120, 124, 128, 133, 136, 141, 142, 143, 171, 191, 194, 201, 205, 206, 217, 218, 219, 220, 225, 230, 235, 236, 237, 239, 246, 247, 249, 260, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 306, 307, 309, 362, 373, 376, 380, 404

Ненадовић Матеја — 17

Немањићи — 15

Несторовић Живомир Жика — 89, 157, 247, 251, 252, 388

Несторовић Драгомир — 60

Нешковић Бора — 104, 105

Нешковић Благоје Михаило — 225, 383

Нешић Ђорђе Ђоле — 325

Никић Будимир — 118, 258, 259
Никола — види Груловић Никола
Никчевић Никола — 54, 55, 113, 135, 219, 239, 286,308
Никезић Марко — 206, 293, 298
Николић Александар Аца Цезвар — 325, 411
Николић Никола Грк — 89, 92
Николић Милета — 87, 89, 104, 169
Николић Миодраг Попај — 317, 388, 392, 411
Николић Милан — 290
Николић Радмило — 290
Николић Тодор — 287
Нинковић Б. Драгиша — 139, 289, 402
Новаковић Љубомир Љуба — 55, 113, 120, 121, 123, 124, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 142, 184, 201
Новаковић Миодраг Миле — 89, 162, 276
Новаковић Жика — 89, 92, 104
Новаковић Илија — 413, 417
Нојхаузен Франц — 48, 51

Обрадовић Бранко — 53
Обрадовић Миливоје — 290
Обреновић Александар — 20
Обреновић Милош — 16, 17, 18
Оклопчија — 249
Олујић Марко — 225
Ол>ача Здравко Жарко — 325
Остојић Добривоје — 139
Остојић Лука — 328
Островски — 328
Оцокољић Станислав Цоле — 317

Павловић — /50, 282
Павловић Живадин Жика — 287
Павличић Драгутин Крцун — 325
Павелић Анте — 68
Падрац Јошко Марко Врчинац — 326, 327, 328, 330, 400, 410
Паја — 376
Пајкић — 387
Пакић Душан — 169
Пантић Радосав — 291
Палошевић Миодраг — 139, 140
Пантелић Цвеја — 292
Пантелић Воја — 284
Пантић Бранислав — 225

Пантелић Косан — 239
Пантелић Никола — 171
Пантелић Војислав — 57, 284, 285
Паранос Илија — 283
Параћ Бранислав Реља — 325, 326, 328, 329, 330, 394, 400, 410
Параћинац — види Крсмановић Бранко
Пера — види Поповић Коча
Пера Шумски — 380
Петар — види Карађорђевић Петар
Петровић Владимир Никола Накарада — 317, 398, 410, 412
Петровић — 170
Петровић Миливоје — 246
Петровић М. Миливоје — 290
Петар — види Ивановић Петар
Петровић Светислав — 361
Петровић Лена — 370
Петровић Душан — 371, 372, 375, 376
Петровић Момчило — 60
Петровић Карађорђе — 16, 18, 125
Петровић Марисав — 119, 285, 402
Петровић Трифун Макса — 89, 92, 160, 275, 276, 311, 312, 351, 387
Петровић Душан Шане Павле — 25, 26, 31, 73, 79, 80, 122, 132, 133, 172, 206, 213, 251, 263, 264, 276, 291, 292, 300, 303, 306, 309, 311, 318, 320, 323, 340, 341, 348, 389, 413
Петровић Драгомир Гема Ика — 98, 369, 370, 371, 372, 373, 377, 378
Петровић Бранка — 98, 112, 214, 333, 338, 351
Петровић Радоња — 290
Петронијевић Милисав — 234
Петронијевић Петар Пера — 89
Петрушевић Петар Пера Македонац — 325
Пешић Милорад — 254
Пешић Цветко — 117
Пипан Славко — 225
Пилетић Велимир — 225
Плећевић Чедомир Чеда — 22, 23, 71, 122, 123, 124, 131, 132, 134, 181, 183, 184, 186, 365
Плећевић Сима — 100
Плави — види Тодоровић Мијапко
Полић Рел>а Санџаклија — 325
Попај — види Николић Миодраг
Поповић Павле — 412
Поповић Коча Пера — 234, 236, 237

Раја — види Недељковић Раја

Рајић Мирко — 117

Ранце — 283

Ранковић Милосав — 89

Ранковић Драгоје — 89

Ранковић Душан — 89

Раковић Момир Моша — 323

Раковић Предраг — 285, 291

Ранковић Александар — 25, 86

Ракетић Чедомир — 410

Ракић Бранко — 250, 257, 262

Рашић Бошко — 139, 289

Рељић Алексије — 139

Рељић Миленко — 249, 250

Рексајзер — 52

Репач Душан Пера књижар — 325, 389

Рибар Иван — 23

Рибар Иво Лола — 86, 273, 358

Рибентроп Јоаким — 48

Рибникар Владислав — 86

Ризнић Миодраг Миле — 255

Ризнић Војин — 110

Ризнић Милорад — 110

Ризнић Живота — 110

Ризнић Момчило — 110

Ризнић П. Драгиша — 110

Ристић Благоје Луне — 324

Рогојски Константин — 117

Розенберг — 51

Росић Драгољуб Јанко — 243

Ртањски Радомир — 130

Савић Војислав Вока — 158, 252

Савић Драгослав — 139

Савовић — 251, 261

Савић Недељко — 282

Савковић Милош — 358

Сава — види Илић Савка

Савић Лепосава Лепа — 93

Савић Негослав — 87

Савић Бранко Ђаћа — 87, 89

Савић Ђура Шепа — 87, 89

Сакић Нинко — 154

Сара — види Лукић Сара

Секулић Јанко — 317, 388, 409

Симић Димитрије Цига — 89, 90

Симић Владимир Влаја — 61, 62, 63

Симовић Душан — 140

Симовић Милован — 290

Поповић Милосав — 289

Поповић Радован Раде — 217

Поповић Милутин — 53

Поповић Аца — 140

Попадић Мали Варнава — 87, 89

Поповић Чедомир — 40

Призренац Лаза — 125

Прокић Митар — 292

Прокић Пантелија Пуле — 89, 106

Прпић Божана — 343

Посавац — види Талевић Александар

Путниковић Божидар Божа — 141, 142, 235

Пауновић Живан — 112

„Раде“ — 325

Радић Милан — 322, 323

Радовановић Милић Младен — 106, 291, 292
298, 300, 301, 303, 308, 309, 311, 333, 350,
413, 414

Радовановић Никола — 290

Радивојевић Миленко — 329

Радовановић Десанка — 214

Радовановић Душан — 240

Радовановић Ђорђе — 89, 90

Радовановић „Керамичар“ — 325, 410

Радовановић Марко — 98, 100, 181

Радовановић Миломир — 139

Радовановић Милутин — 111, 112, 214

Радовановић Ненад — 112

Радовановић Предраг — 112

Радовановић Станица — 214

Радовановић Стеван — 119, 258

Радовић Душан — 45, 46

Радонић Душан — 60, 61, 62, 63, 200, 240,
351, 355

Радисавл>евић Рајко — 210

Радojeвић Милован Мића — 210, 211

Радojeвић Аранђел — 87

Радojeвић Драгутин — 36, 88

Радojeвић Јовиша — 210, 379

Радojeвић Милован Мића — 210, 211

Радoјковић Миливоје — 291

Радojeвић Нада — 210

Радован — види Јеленић Радован

Радoјка — види Мијаиловић Радoјка

Радoјичић Спасоје — 139

Радичевић Светомир Света Руднички — 55,
135, 286, 380, 402

Радмила — види Мијаиловић Радмила

Симић Петар — 210

Симић Сава — 210

Смиљанић Душан — 250, 251, 285, 287, 290

Смиљанић Мирко — 284

Смиљанић Драгослав — 23

Спасојевић Лука Драган — 210

Србислав — види Ћурић Србислав

Сремац — види Сремчевић Станислав

Сремчевић Станислав Црни Сремац — 25, 26, 27, 39, 41, 61, 71, 72, 73, 80, 100, 113, 122, 131, 206, 277, 291, 292, 300, 303, 306, 307, 308, 309, 311, 324, 337, 341, 342, 343, 344, 347, 348, 369, 379, 390, 412

Стајчић Јанко — 333, 335

Стаљин Висарионович Јосиф — 66, 69, 82, 84, 216, 254, 255, 352, 353, 364

Станић Бранко — 290

Станишић Живота — 292

Станисављевић Велимир Велца — 276

Станић Родољуб Трамвајац — 325, 411

Станковић — 377, 391

Станковић Љуба — 270

Станић Драгутин — Драга — 60, 207, 333

Станица — види Радовановић Станица

Станишић Слободан Мита — 239

Станичић Небојша — 89

Станичић Милован — 89

Станојловић Милорад — 89

Станковић Миливоје Мића — 43

Станковић Данило Дача — 89, 92, 146

Станковић Панта — 60, 89, 92

Станимир — види Илић Станимир

Станојловић Војислав Воја — 89, 104, 113

Станојловић Милутин — 89

Станојловић Светислав — 89

Стари — види Груловић Никола

Стевановић Чеда — 289

„Стева Француз" — 325, 400

Стевовић Миодраг — 60

Степановић Радован — 181

Степановић Михаило Мића — 148

Стефановић — 126

Стефановић Бранко Копљарац — 271

Стефановић Зора — 370

Стефановић Растко — 271

Стефановић Обрад — 210

Стојанче — 410

Стојановић Радован — 250, 251

Стојановић Жика — 129

Стојановић Александар — 119

Стојадиновић Милан — 22, 83, 202

Стојанка — види Илић Стојанка

Стошић Бранислав — 139

Страиновић Радован — 170

Стругар Ћуро — 225

Суцуковић Милан Бели — 325

Талевић Александар Посавац — 317, 410

Танасковић Рајко — 257, 260

Таталовић Миодраг Миле — 210, 211

Телер „Леле" — 169

Терзић Живорад — 284

Терзић Радослав Раца — 153, 157, 170, 178

Тито Јосип Броз — 22, 23, 86, 101, 136, 226, 273

Тодоровић Бошко — 227

Тодоровић Мијалко Плави — 25, 39

Тодоровић Милутин Миле — 25, 26, 32, 33, 34, 73, 86, 100, 198, 204, 209

Тодоровић Драга — 34

Тодоровић Гојко — 139

Томић М. Радиша — 289

Томић Вељко — 256

Томић Милан — 181

Томић Мирко — 383

Томић Михајло — 233

Томић Љуба — 139

Томић Живко — 89, 92, 152

Тонковић Миленко — 377

Топаловић Миленко — 210

Топаловић Тихомир — 141

Тошић Д. Марисав — 289

Тошић Миодраг Бели — 147, 152

Трамвајац — види Станић Родољуб

Тришић Јован — 53, 115

Трифуновић Малиша — 276

Трифуновић Мирослав Дроња — 141, 142

Трифковић Света — 291

Триплат Франц — 107

Тркул>а Лазар — 139

Турнер Харолд — 47, 71, 193, 283

Туцаковић Урош Лала — 325

Туцовић Димитрије — 20

Ћирић Владимир — 108

Ћирић Благоје — 89

Ћосић Живан Лала — 60, 71, 368

Ћосић — Јаворски Божа — 136

Угреновић Ђорђе — 45
Угреновић Душан — 308

Ферстер Хелмут — 47
Филиповић Љубинко — 210
Филиповић Живан Баца — 181
Филиповић Стеван — 161
Филиповић Ивка — 161
Филиповић Антон — 161
Филиповић Миодраг — 110, 210
Филиповић Никола Благојче — 89, 92, 161
Фића — види Кљајић Филип
Фрегл — 284
Фрике — 285
Фридрих — 246
Фукс — 48
Фортер Хохан — 49

Хашшиколајевић — 190
Хаџи Калфа — 17
Хердер — 230
Химлер Хајрих — 48
Хингхофер Валтер — 193
Хитлер Адолф — 39, 40, 47, 51, 65, 70, 82, 83, 84, 191, 192, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221
Хофман Паул — 50
Хркаловић Милан — 117

Цветковић Бранимир — 290
Цветковић Драгиша — 23, 39, 40
Џвијић Јован — 16
Џинџар — Марковић Александар — 116

„Црногорац“ — 89, 152, 169
Црни — види Сремчевић Станислав
Црни — види Жујовић Сретен

Чанчаревић Миливоје — 139
Чанак Стана — 343
Чаруга — 160, 171
Чарнојевић Арсеније — 16
Читаковић Сретен — 210, 211
Чича — види Илић Милан
Чича — види Михаиловић Дража
Човић Никола Топлица — 325
Чоловић Стеван — 136
Чолаковић Родољуб Алија — 86, 91, 92, 94, 95, 100, 102
Чолић Танасије — 89, 90
Чортан Милан Мали — 293, 294, 298, 300, 305, 311, 312, 353, 387, 409

Шајкача — види Кл>ајић Филип
Шане — види Петровић Душан
Швабић Вита — 101
Швабић Љуба — 322
Шевкушић Лазар — 252
Шишковић Радмила Рада — 252
Шкорић Милош — 184
Шнерсон Јосиф — 112, 214
Шотра Рајко Рат« — 325, 363
Шпанац — види Благојевић Милан
Шпрингер Владимир — 401, 412
Шредер — 47, 51
Штал Фридрих — 50
Штолбок — 52

ГЕОГРАФСКИ РЕГИСТАР

Авала — 314
Ада Циганлија — 32, 70, 313
Азија — 15
Апбанија — 43, 138, 140
Амерић — 406
Америка — 216, 218
Аранђеловац — 25, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 39, 44, 46, 48, 53, 59, 60, 61, 62, 71, 72, 80, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 95, 96, 98, 100, 101, 102, 108, 110, 112, 113, 115, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 129, 130, 131, 133, 145, 147, 150, 152, 155, 158, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 169, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 192, 195, 198, 200, 201, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 214, 217, 218, 231, 235, 239, 240, 241, 256, 257, 258, 259, 230, 275, 276, 277, 278, 281, 282, 283, 286, 287, 291, 293, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 308, 310, 315, 317, 318, 320, 322, 323, 330, 334, 335, 337, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 354, 355, 356, 358, 363, 364, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 375, 376, 377, 478, 379, 380, 384, 385, 387, 389, 395,402, 403, 405, 406, 411, 412, 417

Арнајево — 238
Ариље — 136, 229, 269
Араповац — 135
Аустрија — 16, 17, 50, 370
АустроУгарска — 18

Бабе —.406
Бадњевап — 409
Балабанац (поток) — 87
Балкан — 47, 59
Баљковица — 87
Банат — 46, 138, 166, 357

Београдски пашалук — 16
Белановица — 53, 139, 153, 178, 210, 225, 229, 239, 240, 241, 242, 243, 258, 259, 260, 261, 262, 276, 286, 338, 347
Бели Поток — 117
Белосавци — 37, 53, 107, 110, 182, 203, 215, 243, 246
Бељина — 308
Бања — 37, 39, 60, 61, 63, 108, 111, 180, 181, 182, 309, 322, 323, 354, 355, 369, 371, 372, 376, 377, 391, 412, 413, 417, 418
Бања Лука — 280
Бањица (логор) — 62, 81, 156, 187, 203, 214, 261, 276, 279, 295, 337, 370
Барајево — 394, 406
Бар — 148
Барлово — 140
Бари — 176
Барзиловица — 3%
Барошевац — 53, 61, 182, 234, 257, 258, 286, 314
Бастаси — 155 •
Баћинци — 174
Бачка — 138
Београд — 27, 32, 35, 37, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 57, 59, 61, 62, 63, 65, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 80, 86, 92, 93, 100, 101, 108, 116, 117, 118, 120, 125, 128, 130, 131, 137, 138, 141, 142, 146, 147, 151, 152, 153, 154, 156, 159, 162, 166, 168, 169, 170, 178, 180, 183, 187, 188, 191, 193, 198, 199, 200, 201, 204, 207, 214, 225, 229, 235, 239,243, 244, 246, 258, 276, 277, 278, 280, 282, 283, 292, 293, 294, 296, 297, 298, 300, 301, 305, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 327, 328, 339, 342, 344, 345, 346, 359, 355, 356, 358, 359, 368, 372, 375, 384, 389, 390, 392, 395, 396, 397, 398, 405, 408, 409, 411

Беране — 312
Берлин — 48
Беч - 154
. Бистрица — 110, 158, 336, 356, 357
Бихаћ — 154
Бјеловар — 77
Блазнава — 89, 92, 162, 394
Боговађа — 17, 158, 286
Божурња - 44, 45, 163, 164, 167
Бокања — 161
Болеч — 324, 383
Бољковци — 210, 211, 259
Бор (рудник) — 335
Борак — 17
Борово — 328
Босанска Градишка — 198
Босански Петровац — 45, 155, 187
Босна — 29, 57, 78, 138, 142, 146, 147, 151, 154, 159, 161, 165, 166, 175, 184, 187, 188, 198, 213, 214, 227, 241, 278, 294, 318, 324, 339, 340, 383, 384
Босута — 181, 255, 256, 261, 263, 324, 362, 392 417
Брајићи — 34, 226, 250, 251, 254, 272
Брајковац — 37, 40, 61, 155, 182, 200, 240, 292
Бранчић — 139, 391
Брезна — 251
Брезовац — 37, 60, 61, 62, 89, 113, 122, 145, 170, 181, 182, 184, 185, 212, 215, 275, 338, 394
Брзан — 329
Брђани — 265
Брусница — 250, 277
Бугарска — 43, 138, 140, 148, 377
Будимпешта — 77
Бујачић — 211
Букови (пл.) — 260
Буковик — 39, 55, 171, 376
Буковичка Бања — 100
Букуља (пл.) — 16, 31, 55, 73, 80, 120, 121, 122, 123, 124, 128, 129, 131, 132, 133, 137, 160, 184, 215, 263, 309, 311, 324, 345, 348, 381, 392, 395, 398, 402
Бумбарево Брдо — 258, 260, 262
Бурово — 182

Ваган — 308
Ваљево — 31, 43, 50, 54, 57, 58, 119, 149, 150, 154, 157, 158, 159, 161, 168, 171, 192, 193,

210, 211, 223, 229, 234, 254, 258, 273, 278, 280, 281, 284, 318, 336, 349, 364, 370, 372, 373, 383, 384, 389
Вардар (р.) — 140
Вашингтон — 246
Велес (Титов Велес) — 294, 296
Велики Бечкерек — 166
Велики Камен — 324
Велики Крчмари — 257
Велика Морава (р.) — 43
Велика Плана — 44, 229, 281
Велико Полђе — 324
Велики Црљени — 37, 40, 61, 110, 182, 286
Велика Шаторња — види Доња Шаторња
Велишеви — 211
Венчани — 55, 61, 182, 200, 235, 238, 258, 261, 282, 283, 286, 376
Венчац (мајдан) — 80
Венчац (пл.) — 15, 16, 215, 263, 354, 379, 381, 392, 395, 402, 417
Весиљ — 45
Ветрило — 279
Византија — 15
Виндзор (САД) — 57, 140, 225
Винковци — 174
Винча — 37, 60, 89, 90, 92, 104, 111, 112, 167, 170, 182, 214, 217, 264, 270, 301
Вишеград — 50, 54, 209
Влакча — 289
Војводина — 148, 152, 166
Војковци — 394, 417
Врапче брдо — 18
Врбава — 258
Врбница — 184
Врбица — 18, 36, 37, 39, 60, 87, 88, 95, 189, 354, 361, 362, 376, 389
Врело — 395
Вреоци — 37, 40, 61, 108, 110, 117, 157, 170, 182, 200, 233, 235, 236, 239, 282, 283, 286, 288, 335
Врњачка Бања — 142
Врчин — 327, 328
Вршац — 336, 337
Вујан (пл.) — 16
Вукосавци — 37, 60, 89, 111, 173, 175, 176, 177, 178, 181, 182, 200, 255, 263, 291, 292, 303, 412, 417
Вучјак — 108, 394

Гараши — 37, 60, 104, 133, 181, 261, 263, 308, 309, 377, 400, 417

Глина — 397

Горица — 138

Горијевица — 270

Горјани — 270

Горња Врбава — 258

Горња Горевница — 285

Горња Добриња — 268

Горович — 37, 60, 182

Горњи Милановац — 43, 78, 149, 150, 151, 153, 154, 157, 158, 159, 179, 227, 229,232, 235, 249, 250, 251, 252, 263, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 273, 275, 276, 277, 278, 281, 378, 388, 391, 403

Горња Пиштана — 396

Горња Трнава — 37, 44, 113, 182, 188, 189, 217, 236, 292, 302, 303, 304, 305, 309, 313, 340, 412

Горња Трешњевица — 25, 28, 29, 36, 37, 60, 73, 81, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 103, 104, 105, 106, 111, 122, 160, 161, 164, 171, 172, 173, 181, 182, 198, 200, 214, 227, 241, 255, 260, 263, 276, 277, 279, 285, 291, 301, 308, 309, 312, 319, 387, 392, 393, 399, 412

Горња Црнућа — 16, 78, 252, 257, 276, 277, 278, 388

Горња Шаторња — 89, 119, 182

Госпић — 77

Гоч — 125

Грабовац — 108, 110

Грабовица — 277

Гроцка — 117, 118, 380

Груж (лука у Дубровнику) — 190

Гружа — 15, 16, 250, 287, 347

Грчка — 43, 49, 140, 192, 230, 280

Губеревац — 391

Гукоши — 139

Гунцати — 26

Гуришевци — 260

Даросава — 37, 53, 61, 89, 104, 107, 108, 139, 155, 169, 182, 239, 257, 258, 282, 286, 324, 334, 335, 355, 376, 388, 409, 417

Дежан — 159

Дедиње — 86, 323

Дићи — 139, 288

Димитровград — 43

Доњи Вакуф — 146

Доња Добриња — 268

Доњи Качер — види Качер

Доња Трешњевица — 95, 246

Доња Шаторња — 15, 53, 89, 92, 95, 103, 106, 107, 110, 152, 153, 170, 181,214, 236,255, 259, 260, 261, 276, 286, 387, 388

Драгољ — 139, 145, 241, 243, 288

Дрина (р.) — 18, 278, 383, 384

Дрлупа — 16, 394

Дубоки поток — 324

Дубрава — 394

Дубровник — 190

Дувно — 146

Дудовица — 40, 53, 139, 286, 289, 412

Дунав (р.) — 15, 16

Дулене — 76, 257

Дучина — 16, 308, 394, 406

Душкавац — 268

Ђаково — 325

Ђуринци — 92

Ђурђевац — 211

Ђурђево — 346

Европа — 216, 65, 83, 215, 216, 218, 237

Енглеска — 216, 218

Жабари — 37, 60, 151, 207, 236

Жабари (код Пожаревца) — 285

Жепча (Босна) — 159

Живковци — 308, 311, 338

Жупања — 161

Жупањац — 139

Забрђе — 45

Забрежје — 413, 417

Загорица — 44, 249

Заграђе — 139, 289, 391

Загреб — 78, 150, 154, 174

Западна Морава (р.) — 15, 193, 229, 262, 384

Западна Србија — 50, 102, 383, 384

Звезда (кота код пл. Рудника) — 259

Земун — 49, 51, 198, 262, 398

Зеоке — 61, 170, 171, 182, 217

Златибор (пл.) — 153, 262

Зрењанин — 166

Иванград — 312

Ивановци — 139, 391

Ивањица — 187, 229, 269

Илирска Провинција — 15

Италија — 176

Источна Босна — 49, 151, 184

Источна Србија — 384

Искра — 138

Јабланнца — 125

Јагодина — 25, 32, 80, 158

Јадранско море — 15

Јајинци — 35, 187, 203

Јарменовци — 45, 89, 95, 110, 255, 259, 260, 261, 263, 337

Јелица (пл.) — 267

Јеловик — 37, 60, 173, 180, 256, 309, 329, 391, 417

Јешевац — 16

Југославија — 30, 33, 37, 39, 41, 43, 47,48, 49, 50, 51, 52, 54, 56, 59, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 76, 79, 82, 83, 84, 86, 87, 119, 131, 137, 138, 147, 151, 155, 163, 174, 184, 185, 192, 193, 208, 211, 215, 218, 263, 278, 298, 306, 344, 367, 397, 398, 414

Југоисток — 47, 191

Јужна Морава (р.) — 140

Јужна Србија — 50

Јунковац (колубарски) — 40, 55, 110, 135, 155, 158, 182, 239, 247, 282, 283, 286, 336, 388

Јунковац (опленачки) — 187, 236

Каблар (пл.) — 267

Калањевци — 309, 359, 388

Калиновик — 184

Каменар — 189, 376

Каменица — 269, 270, 271, 286

Кањижа — 148

Карагач — 324

Карађовча — 17

Касаповац — 324

Качер — 351, 391, 395, 404

Кемниц — 50

Клисура — 148

Клока — 182, 327

Кључ — 146

Книђ — 26, 44

Књажевац — 409

Козељ — 139, 399

Колубара (р.) — 18

Колубара — 284, 292, 309, 388, 389

Колубара (долина) — 117, 192

Копаоник (пл.) — 50

Кошмри — 25, 29, 30, 31, 33, 56, 60, 72, 76, 80, 108, 110, 111, 171, 181, 182, 186, 212, 235, 286, 309, 322, 330, 361, 365, 376, 377, 417

Кореница — 395

Корушка — 138

Косјериђ — 227, 258

Космај — 117, 156, 278, 306, 308, 312, 317, 320, 335, 355, 363, 388, 389, 390, 395, 404, 405, 406, 411

Косовска Митровица — 50

Костајница — 160

Костреши — 160

Котража — 181

Коштуњиђ — 285

Крагујевац — 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 41, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 71, 79, 80, 89, 92, 108, 110, 112, 119, 136, 146, 149, 151, 152, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 183, 188, 190, 202, 209, 213, 214, 230, 232, 243, 244, 257, 258, 262, 276, 277, 278, 280, 281, 285, 286, 287, 290, 300, 302, 311, 327, 329, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 354, 355, 357, 363, 364, 365, 378, 380, 388, 391, 394, 395, 403, 409

Крал»евица — 77

Краљево — 25, 26, 27, 45, 227, 229, 262, 281, 300, 384

Крива Река — 391, 394, 399

Крупањ — 229

Крушевац — 136, 193, 257, 281, 308, 349

Крушевица — 110, 135, 388

Крђевац — 46, 56, 60, 243, 244, 276, 327

Куршумлија — 140

Крф — 190

Лазаревац — 37, 39, 40, 43, 44, 48, 52, 53, 55, 61, 71, 108, 110, 112, 145, 147, 149, 153, 155, 157, 158, 159, 166, 169, 178, 192, 206, 229, 233, 234, 235, 240, 257, 258, 276, 281, 282, 283, 286, 309, 314, 335, 336, 347, 349, 357, 358, 368, 369, 371, 373, 380, 3%

Лајковац — 55, 192, 229, 286, 370, 373

Лапово — 43, 357, 409

Лепеница (р.) — 17, 281

Лесковица — 255

Лика — 78, 395
Липље — 139, 379
Лисаћ (брдо) — 89
Лнозница — 54
Лондон — 212, 213, 214, 361
Лужнице — 45
Лукавица — 240

Љиг — 18, 53, 55, 139, 210, 211, 229, 309, 403
Љиг (р.) — 359
Љубић — 265, 266
Љубичевац — 181, 388
Љуљаци — 250, 357

Маглић — 184
Мајдан — 16, 259, 260, 264, 289, 391
Мала Врбица — 92
Мала Иванча — 391
Мапи Мокри Луг — 329
Мали Пожаревац — 328, 392
Мали Поповић — 392
Маљен (пл.) — 260, 306
Манојловци — 259, 394, 417
Мариновац — 324
Марковац (орашачки) — 37, 60, 181, 376, 377
Марковац (код Лапова) — 43, 44
Маскар — 60, 180, 182, 209, 210, 214, 215, 292, 293, 303, 305, 339, 387
Маслошево — 145
Мађарска — 327
Маутхаузен — 370
Мачва — 193, 300
Медошевац — 37, 61, 182, 200, 280, 319, 322, 323, 324, 330, 344, 345, 354, 365, 367
Метино Брдо — 163, 164, 209, 280
Милановац — види Горњи Милановац
Мионица — 210, 254, 284
Миравевац — 330
Миросалци — 182, 308
Мисача — 111, 160, 171, 235, 322, 324, 376, 394, 417
Младеновац — 37, 44, 46, 71, 72, 107, 110, 166, 167, 200, 204, 206, 243, 245, 246, 370, 372, 373, 384, 403, 408, 409, 410
Мојслова Бара — 324
Морава (р.) — 15, 266
Моравци — 139, 289
Мостар — 161
Моравска долина — 15, 43

Моравско-вардарска долина — 43
Москва — 74, 212, 213, 214, 306, 361
Мрчајевци — 260
Мутањ — 263

Наталинци — 18, 44, 53, 60, 73, 74, 107, 110, 168, 169, 170, 182, 188, 190, 200, 236, 236|258, 277, 327, 380, 387, 397
Невесиње — 184, 188
Независна Држава Хрватска — 49
Њемачка — види Немачка
Немачка — 28, 39, 40, 41, 43, 47, 49, 50, 51, 52, 65, 67, 70, 96, 193, 230, 231, 276, 277, 333, 346
Никшић — 261
Нирнберг — 51
Ниш — 43, 48, 49, 71, 120, 191, 409
Нишка Бања — 50
Нишава (р.) — 140
Нови Сад — 26, 45, 76, 148, 149, 150, 345, 398
Ново Село — 18
Нова Варош — 357
Норвешка — 276, 279
Нови Пазар — 50, 140, 193

Обреновац — 18, 192
Оборци — 146, 147, 156
Овсиште — 44
Овчар (пл.) — 267
Опленац — 44, 45, 46, 169
Опузен — 161
Орашац — 16, 60, 110, 135, 166, 182, 322, 376, 377, 394, 410
Орловац — 73
Ораховица — 3%
Остружница — 17
Охрид — 77

Павловац — 18
Паланка — види Смедеревска Паланка
Палез (Обреновац) — 17
Панчево — 48
Париз — 32, 76
Параћин — 25, 117, 193
Партизани — види Даросава
Парцани — 92, 394
Парцански вис — 324
Пашина Раван — 308
Петка — 37, 61, 139, 159, 169

Петровац на мору — 148

Петровац на Млави — 188, 285

Пеџка — 172, 175

Пештан (р.) — 233

Пећ - 32, 140, 188, 312

Пијеновац — 29, 154

Пирот — 18, 43

Плочник (код Ниша) — 120

Планинци — 225

Пласковац — 289, 412

Повлен (пл.) — 306

Подриње — 389

Подунавље — 317

Пожаревац — 32, 280, 344, 384

Пожега — види Ужичка Пожега

Пољаница — 139, 288

Пољска — 50

Поморавл>е 102

Посавина — 117, 406

Праг — 50

Прањани — 269, 270, 271, 272, 388

Прељина — 258, 265

Пресека — 16

Призрен — 32, 312

Пријеполје — 54, 148, 327, 345, 359, 398

Пркосава — 55, 308

Прокупл>е — 120, 124

Рабровац — 297, 348, 376, 387

Равни Гај — 178

Равна Гора — 54, 57, 58, 139, 140, 142, 225, 249, 254, 270, 284, 285

Радол>а — 198

Рајловац — 163

Рајковац (опленачки) — 32, 37, 60, 182, 235

Раља — 117, 280, 388, 408

Раниловић — 16, 387

Рановац — 285

Рапај брдо — 260

Ратари — 297

Рача - 229, 258, 287, 329, 330, 342, 346, 347

Рашка_____50

Рибница — 254

Рисовача — 18, 367

Римска империја — 15

Рјазан — 74

Рогача — 16, 406

Ропочево — 156, 394, 406

Рудо — 29

Рудник (пл.) — 73, 86, 129, 132, 135, 259, 262, 263, 327

Рудник — 29, 44, 48, 53, 93, 95, 110, 138, 139, 156, 162, 166, 167, 174, 175, 178, 179, 210, 217, 229, 230, 236, 249, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 273, 277, 287, 289, 314, 337, 380, 381, 382, 383, 387, 388, 392, 395, 399, 402, 403, 404

Рудовци — 40, 56, 108, 110, 135, 169, 286, 394

Румунија — 46, 159

Русија — види СССР

Сава (р.) — 15, 16, 18, 193

Савинац — 153, 263

Сакуља — 135, 336, 337

Санџак — 138, 146, 152, 156, 163, 184, 193, 198, 203, 229, 275, 276, 278, 283, 308, 357, 389

Сараново — 391

Саравела — 159

Сарајево — 92, 163

Сараорци — 326

Свилајнац — 117, 384

Светиња — 44, 169, 232, 233, 236, 246

Сегедин — 327

Сењски рудници — 117

Светлић — 168, 236

Светозарево — види Јагодина

Сврачковци — 252, 260, 262

Сибница — 16, 171, 308

Сингидунум — 15

Сипић — 257, 346

Сјеница — 54, 193

Скадар — 138, 140

Славонски Брод — 389

Сипић — 257, 346

Сјеница — 54, 193

Скадар — 138, 140

Славонски Брод — 389

Славонске Баре — 399

Славонија — 396, 397

Словац — 255

Словенија — 80

Скопље — 32, 148, 294,˚ 338

Смедерево — 15, 16, 17, 49, 52, 74, 116, 126, 326, 397, 398, 410

Смедеревска Јасеница — 16

Смедеревска Паланка — 43, 44, 46, 50, 74, 265, 281, 297, 388, 397, 406

Смедеревски санџак — 16

Совјетски Савез — види СССР

Совјетска Русија — види СССР

Сопот — 117, 156, 171, 406, 410

Солун — 193

Србија — 25, 27, 31, 34, 37, 41, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 59, 61, 62, 70, 71, 72, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 92, 93, 95, 97, 98, 100, 108, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 124, 125, 131, 132, 136, 137, 138, 140, 145, 167, 171, 175, 179, 182, 184, 186, 191, 192, 193, 194, 195, 198, 202, 203, 208, 214, 216, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 270, 276, 277, 278, 280, 281, 282, 283, 288, 292, 295, 296, 297, 299, 305, 306, 307, 308, 314, 317, 318, 320, 345, 350, 357, 361, 372, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 383, 384, 385, 387, 393, 398, 399, 403, 404, 406, 410, 413, 415, 416

Срем — 138, 166, 174

Сремски Карловци — 151

Сремска Митровица — 184, 193

Српска Деспотовина — 16

Степојевац — 168, 170

Стојник (орашачки) — 73, 110, 180, 181, 362 363, 364, 365, 366, 376, 399, 406 '

Стојник (младеновачки) — 110

Страгари — 37, 40, 44, 60, 107, 142, 150, 151, 153, 154, 181, 200, 235, 262, 286

Струганик — 57

Стрмово — 308

Стубица — 61

Сувобор (пл.) — 306, 404

Сутјеска (р.) — 151

СССР — 39, 40, 47, 50, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 82, 83, 84, 96, 97, 170, 215, 216, 218, 255, 264, 280, 283, 306, 362, 368

Тамнава — 309

Таково — 16, 17, 251, 254

Тацен — 80

Титов Велес — види Велес

Титово Ужице — види Ужице

Топлица — 125, 131, 140

Топола — 32, 37, 40, 44, 45, 46, 48, 50, 53, 60, 71, 92, 93, 104, 107, 108, 110, 112, 113, 145, 151, 161, 163, 166, 167, 169, 170, 178, 187, 189, 207, 208, 214, 229, 232, 235, 243, 245, 257, 258, 259, 363, 276, 277, 280, 281, 287, 301, 303, 327, 333, 347, 367, 380, 387, 403

Трбушница — 40, 55, 110, 135, 240, 286, 292, 309, 388

Тресије — 408

Трнава — види Горња Трнава

Трудељ — 139, 259, 308, 309

Трст — 138

Тулеш — 171, 308, 309, 390

Турска — 16

Ђелије — 40, 55, 286

Ђуприја — 25, 193, 281

Уб — 192, 229

Угриновци — 399, 408, 409

Угарска — 16

Ужице — 25, 48, 50, 76, 136,179,227, 229, 235, 249, 256, 259, 262, 263, 264, 280, 329, 357, 373

Ужичка Пожега — 76, 226, 227, 228, 229, 256, 267, 268, 269, 272, 273

Умка — 117

Умчари — 391

Урошевац — 338

Француска — 193

Финска — 280

Фоча — 175, 184

Херцеговина — 138, 198

Хомоље — 342

Хрватска — 78, 160, 396, 397

Хрватска Бојна — 397

Цветовац — 37, 612, 153, 182

Централна Србија — 50

Цер — 177

Црна Гора — 138, 142, 148

Црна Трава — 148

Црни врх — 25, 76, 80

Црни Као — 257

Црллни — види Велики Црл>ени

Чавка — 18

Чајетина — 166

Чачак — 25, 44, 50, 54, 102, 142, 163, 165, 166, 229, 235, 249, 251, 256, 257, 258, 265, 266, 267, 269, 277, 285, 286, 318, 329, 349, 364, 365, 369, 377, 384

Чехословачка — 50
Чибутковица — 139
Чумић — 108, 111, 149, 150, 168, 169, 257,258, 388, 409, 410

Шабац — 193, 229, 234, 280, 346, 350, 397
Шаторња — види Доња Шаторња
Шекулари — 312
Шењ — 236, 400
Шепшин — 394
Шеховићи — 151
Шилопај — 139
Шмарна Гора — 80
Шопићи — 37, 61, 147, 148, 182, 200, 217, 235, 236

Шпанија — 70, 74, 76, 94, 227, 398
Штавица — 399
Шуме — 37, 60, 182, 188, 208, 236, 279
Шумадија — 27, 43, 44, 92, 94, 97, 117, 118, 119, 120, 121, 125, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 155, 185, 187, 188, 208, 220, 227, 269, 273, 275, 279, 281, 285, 291, 314, 317, 327, 329, 334, 335, 347, 350, 359, 362, 363, 367, 374, 375, 379, 380, 381, 383, 390, 392, 396

Шумарице — 161
Шурјан — 357
Шутица — 145
Шутци — 240, 359, 391

С А Д Р Ж А Ј

ПРЕДГОВОР.....	9	
УВОД.....	15	
ПАРТИЈА И СКОЈ У ОКРУГУ АРАНЂЕЛОВАЦ		
ПРЕД ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ.....	25	
ДЕМОНСТРАЦИЈЕ ПРОТИВ ПАКТА СА НЕМАЧКОМ.....	39	
АПРИЛСКИ РАТ И БОРБЕ У ШУМАДИЈИ.....	43	
УСПОСТАВЉАЊЕ ОКУПАТОРСКЕ И КВИСЛИНШКЕ ВЛАСТИ.....	47	
— Апарат власти бивше Југославије у служби окупатора.....	52	
— Појава четника.....	54	
ПОЛИТИЧКЕ И ВОЈНЕ ПРИПРЕМЕ КПЈ		
ЗА ОРУЖАНУ БОРБУ.....	59	
ПОЧЕТАК ОРУЖАНЕ БОРБЕ.....		65
— Окупљање бораца Првог шумадијског народноослобо- дилачког партизанског одреда.....	86	
— Главни штаб народноослободилачких партизанских одреда Србије у Шумадији.....	92	
БОРБЕ ПРВОГ ШУМАДИЈСКОГ НАРОДНО- ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА.....		103
РЕАГОВАЊЕ ОКУПАТОРА И ЊЕГОВИХ СЛУГУ НА РАЗВОЈ УСТАНКА.....		115
ФОРМИРАЊЕ БАТАЉОНА.....		145
— Болнице Првог шумадијског одреда.....	171	
— Народноослободилачки одбори.....	179	
— Срески народноослободилачки одбори.....	182	

ДОВОЂЕЊЕ НОВИХ НЕМАЧКИХ СНАГА РАДИ УГУШИВАЊА УСТАНКА У СРБИЈИ	191
ПАРТИЈА ОКРУГА ПРЕД НОВИМ ЗАДАТКОМ ЈАЧАЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈА НА ТЕРЕНУ	195
— Партијске технике на територији Окружног комитета КПЈ Аранђеловац	211
— Преговори са представницима равногорског четничког покрета и њихова издаја	224
ПРВА НЕПРИЈАТЕЉСКА ОФАНЗИВА	229
— Октобарске борбе Првог шумадијског одреда	231
БАТАЉОНИ ПРВОГ ШУМАДИЈСКОГ ОДРЕДА У ОДБРАНИ СЛОБОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ	249
ШУМАДИЈА БЕЗ СВОЈЕ ВОЈСКЕ	275
— Ситуација на територији округа	279
— Непријатељ поново успоставља власт	280
ОБНАВЉАЊЕ ПРВОГ ШУМАДИЈСКОГ НОП ОДРЕДА „МИЛАН БЛАГОЈЕВИЋ”	311
БОРБА ЗА ЈАЧАЊЕ ОДРЕДА	317
РАЗВИТАК И РАД КПЈ У 1942. ГОДИНИ	333
— Промене у партијским руководствома КПЈ Аранђеловац и стање партијске организације	347
— Народноослободилачки одбори	359
— Партијска техника	361
— Обавештајна служба	368
ГЛАВНИ ШТАБ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЗА СРБИЈУ ПОНОВО У ШУМАДИЈИ	379
СТАЊЕ ОДРЕДА И АКЦИЈЕ	387
ПРИПРЕМА ЗА ЗИМУ 1942/43. ГОДИНЕ	413

Милован-Мика Милосављевић
Милован-Миле Прокић
Илија-Лала Јовановић

ПРЕГЛЕД
ИСТОРИЈЕ НОБ У ШУМАДИЈИ I

Лектор и коректор
Бранислава Ризнић

Нацрт корица
Раја Николић

Технички уредник
Љубиша Васојевић

Цртеж на корицама израдио 1941. непознати графичар Ужич-
ке штампарије у слободном Ужицу

Штампање завршено јуна 1981.
Тираж 5100 примерака

Ово издање реализовано је слагањем на фото-слог систему и
штампано у офсет техници.

Штампа
Штампарија „Напредак“
Аранђеловац

ТЕРИТОРИЈА ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КПЈ АРАНЂЕЛОВАЦ — КРАГУЈЕВАЦ 1941-1944. ГОДИНЕ

И С П Р А В К Е

Страна:	Ред:	Стоји:	Треба:
	45	6 одозго	Крагујевцу
	116	18 одозго	довљно
	118	10 одоздо	корупс
	122	2 одоздо	неко ме
	131	6 одозго после зве-	
		здица	представницма
	132	фуснота	Т. И.
	155	фуснота	командир
		биоје	били су
	179	фусноста ² , задњи	
		ред	органи
	182	6 одоздо	и његових
	184	16 одозго	јда
	190	8 одозго	сидикалној
	210	6 одозго	формирања
	225	фуснота ² ,	
		први ред	Мешковића
	231	2-3 одоздо	шумадијјски
	240	5 одозго	омогућило
		12-13 одозго	Михаиловаића
	271	14 одоздо	8 чете
	336	6 одозго	ухашен
	359	5 одозго	„Раде" —
	400	6 одоздо	непосредну
	405	7 одозго	интедант
		13 одоздо	исхрани
	408	13 одозго	авилији
		16 одозго	развију
	412	7-8 одозго	некомпромитовани
задња			
страна	2 одозго	Милован „	Милорад

